

VERHANDELINGEN

VOOR HET JAER

MDCCCI.

VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

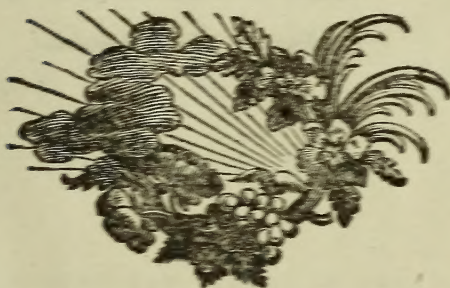
TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN

GODSDIENST,

OPGERICHT IN 's HAEGE.

VOOR HET JAER MDCCCI.

TE AMSTERDAM, EN IN 's HAEGE,
BIJ J. ALLART EN B. SCHEURLEER,
MDCCCII.

Uitgegeven naa voorgaande visitatie en approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hoogeschoole te Leyden.

LEYDEN
den 7. *October* 1802.

SEBALD FULCO JOH. RAU,
Facult. Theol. Decanus.

VERHANDELING

OVER DE

BESTE INRICHTING

VAN DEN

HUISLIJKEN GODSDIENST,

DOOR

SAMUËL KAM,

PREDIKANT TE BERKEL.

AAN WIEN EEN ZILVEREN EEREPRIJS
IS TOEGEWEZEN.

VERHANDELING

OVER DEN

HUISLIJKEN GODSDIENST.

Elke vriend van Godsdienstigheid, en daar uit voortvloeiende goede zeden, zal zig verblijden, dat de zoo zeer verwaarloosde Huis-Godsdienst de aandacht van *'t Haagsche Genootschap ter verdediging van den Christelijken Godsdienst* heeft naar zig getrokken. Het vraagt *eene duidelijke Verhandeling over de beste inrichting van den Huislijken Godsdienst; met eene nadruklijke aanprijzing van denzelven.*

Het moest niet nodig zijn, in een Land, en onder een Volk, waar het licht van 't dierbaar Euangelie, zedert lange zoo helder scheen, den Huisgezinnen hunne verpligting, tot zulk een betamend en nuttig werk, onder het oog te brengen; maar het is, helaas! noodzaaklijk geworden. Huis-Godsdienst wordt bij velen lastig, of overtollig geacht; en bij verre de meesten geheel nagelaten. Welke hier van ook

de reden zij; beide, eene nadruklijke aanprijzing en eene goede handleiding tot gepaste inrichting van denzelven, zijn wezenlijke behoeften van onzen tijd; en de poging van het Genootschap, om daar over Verhandelingen uit te lokken en gemeen te maken, is allermeest geschikt, om dezelve te vervullen; deszelfs gevestigde achting toch, en het meerder vertier zijner werken geven hoope, dat goede raad en opwekking tot dezen pligt algemener bekend en gelezen zullen worden.

De Schrijver van deze Verhandeling vond zig opgewekt, om van die gelegenheid gebruik te maken; en hij zal God danken, indien zijne voordragt, of die van anderen eene gewenschte verbetering ten gevolge moge hebben.

Door Huislijken Godsdienst verstaat men gemeenlijk, in onderscheiding van den Openbaren, en van Godsdienstige afzondering: „ die „ gemeenschaplijke Godsvereering, welke da„ gelijks in de Huisgezinnen der Christenen, op „ gezette tijden, plaats heeft, door gebeden en „ dankzeggingen, door Godverheerlijkend ge„ zang, gepaard met lering en stichting, die „ naar de Godzaligheid is."

Doch, alvoorens de zaak zelve te behandelen, moet de Schrijver hier aanmerken, dat het hem welvoeglijkst voorkomt, de verlangde Aanprij-

prijzing voor aan te plaatzen; het is toch de overtuiging van onze pligten, welke ons te gretiger goeden raad doet zoeken en opvolgen.

Die Aanprijzing heeft hij verkozen in den vorm eener regtſtreekſche opwekking, aan de Hoofden der Huisgezinnen, voor te ſtellen. De Hoofden der Huisgezinnen zijn de voornaamſte Perſonen, op welken het, in de beoeffening van dezen pligt, aankomt; zijn zij 'er toe gezind, gebruiken zij gepaste maatregulen, bij eene ernſtige aanprijzing, de overige Huisgenoten zullen wel volgen; maar, omgekeerd — zal 'er weinig aan te doen zijn.

Nog moet hij aanmerken, dat de BESTE *Inrichting* in tweeërlei zin kan verſtaan worden. Men kan 'er door bedoelen eene *Algemeene*, die in al haare deelen, als zoodanig door allen zou *behooren* gevolgd te worden: of eene Inrichting, die, *gewijzigd naar de onderſcheiden omſtandigheden* door elk, in zijnen ſtand, als de *beste kan* gevolgd worden.

Hij vertrouwt, dat de laatſte de bedoeling des Genootſchaps zij, aangezien de verwaarlozing van den Huis-Godsdienst in allerleië claſſen en ſtanden plaats grijpt, en dus eene gepaste handleiding voor *allen* meer algemeen nut zal kunnen ſtichten.

OPWEKKING

AAN DE HOOFDEN DER HUISGEZINNEN, TER BEOEFFENING VAN HUISLIJKEN GODSDIENST.

Alomme gaan 'er luide klagten op, wegens den algemenen rampſpoed, de vermindering en vermagering —— de ongelukken, die bijna elk Huisgezin treffen; en wie gevoelt de gegrondheid van dit klagen niet? —— Men denkt, men ſpreekt en klaagt ook veel over de naastgelegene oorzaken van alle deze rampen; maar de minſten denken verder; —— en de meesten ſchijnen ongezind, om de waare reden grondig op te ſporen en uit den weg te ruimen. Doch, de opmerkzame waarnemer van de aanbidlijke wegen der Voorzienigheid bevindt, dat dezelve zig grotelijks laat gelegen liggen aan 't onthaal, het welk haare zegeningen vinden bij een begunſtigd Volk, of Huisgezin; en dat dezelve, het zij dan vroeger of ſpader, haar billijk ongenoegen doet gevoelen over allen misbruikten, of verwaarloosden zegen.

De voornaamſte zegen, de belangrijkſte begunſtiging, die immer den ſterveling kan te beurt

beurt vallen, is de Godsdienst — zuivere Godsdienstkennis, zoo als die van God zelven, door het Euangelie, den menſchen wordt bekend gemaakt; daar in toch, en daar in alleen is tijdelijk en eeuwig geluk voorhanden; —— waar, beſtendig en onvervreemdbaar geluk, het welk verheven is boven allen list en geweld —— boven alle rampen dezes levens.

Dat zig nu de Alregerende Voorzienigheid allermeest laat gelegen liggen aan 't onthaal, het welk deze haare voornaamſte gunst ontvangt, bewijst de ervaring van alle tijden; bij voorbeeld, waren de oude Israëliten Godsdienſtig, het ging hun wel; —— maar miskenden en verwaarloosden zij hun grootſte voorrecht; zij waren rampſpoedig, en de hoogſte verwaarlozing van den Godsdienst heeft hun den hoogſten ramp, —— hunnen geheelen ondergang berokkend. —— En ons dierbaar Vaderland! was het Godsdienſtig, het was voorſpoedig: het klom op en werd groot, zelfs in oorlogs-tijden; maar onverſchilligheid in den Godsdienst deed het dalen, zelfs in den vrede: naar mate Ongodsdienſtigheid al toenam, klommen onze rampen; en ach! dat zij niet ten top ſtijgen, gelijk de Ongodsdienſtigheid zig derwaards ſchijnt te haasten!

Dan genoeg; ik wil niet betogen, dat heer-

ſchende Ongodsdienſtigheid de oorſpronglijke bron van onze rampen zij: ik onderſtel dit, als zeker; maar ik wil *eene voornaame oorzaak* van dezelve aanwijzen. En welke is die? — *De verwaarlozing van den Huislijken Godsdienst!*

Denken wij den tijd van twee, drie, of meerder geſlachten terug; wij vinden eene naauwgezetheid in Godsdienst, welke in onze dagen ſchaarsch te vinden is. Het werd toen gerekend tot de pligten van een braaf en wellevend mensch te behoren, dagelijks God te zoeken in 't gebed, en niets, van eenig belang, te ondernemen, zonder zijnen zegen af te ſmeeken; men zonderde eenigen tijd af, om met zijn Huisgezin Gods Woord te leezen, en om met gemeenſchaplijke gebeden en heilig gezang bijzonderen Godsdienst te oeffenen. — Van daar zoo vele Folio- en Quarto Bijbels, als in die tijden gedrukt en gretig gezocht zijn geworden.

Maar die naauwgezetheid in Godsdienst zien wij allengskens afnemen; de Huis- Godsdienst wordt, van tijd tot tijd, eene meer onverſchillige zaak; — men vond het moeilijk en ten laatſten noodeloos eenigen tijd daar aan te beſteden; en zoo geraakte dezelve, bij verre de meesten, geheel en al in onbruik.

En welke waren hier van de gevolgen? — Onkunde in Gods Woord — lusteloosheid in-

en

en mindere vatbaarheid voor- het openbaare onderwijs; valſche ſchaamte in 't ſpreeken over Godsdienſtige onderwerpen; en van daar toenemende ongevoeligheid voor - en verwaarlozing van- alles, wat Godsdienst heet. Zie daar dan die heerſchende Ongodsdienſtigheid, welke wij zedert een aantal jaaren van geſlacht tot geſlacht zien toenemen, naar maate wij den Huis-Godsdienst zien gering achten en geheel verwaarlozen.

Ongodsdienſtigheid was dus een gevolg van de verwaarlozing van den Huislijken Godsdienst. —— En hoe kon dit anders? —— Het is toch zeker, om Godsdienſtig te zijn, moet ons dwalend en vergetelijk verſtand, in de Leer van den Godsdienst, gedurig onderwezen, gedurig te regt gebragt en herinnerd worden aan onze pligten: —— ons geweten moet vertederd en werkzaam gehouden worden, ten einde de vreeze Gods en de overreding van het betaamlijke onzer pligten levend blijven: onze genegenheden hebben aanhoudende opwekking nodig, om ijverig te zijn, in de vermeerdering van Godsdienst-kennis en de genieting van 't geluk, het welk in de beoeffening van onze pligten gelegen is.

Ter bevoordering van dit alles is nu de welingerichte Huis-Godsdienst uit zijnen eigen aart

geſchikt. — Hij is het, die ons dagelijks onderwijst in 't geen God, tot onze zaligheid, door het Euangelie heeft bekend gemaakt; Hij is het, die ons gedurig herinnert aan 't geene wij te doen en te laten hebben, om in die zaligheid te delen: Hij is het, die ons geweten opwekt en vertedert, door ons ſteeds te doen gedenken aan den Alwetenden, den Alomtegenwoordigen Opperheer: aan onze verpligting en ons belang, om Hem te vreezen en in alles te gehoorzamen. Huis-Godsdienst is het, die ons gedurig uitlokt, om meer te verſtaan van zijn Woord, en om dien weg te betreden, in welken het groote goed, daar in beloofd, dadelijk genoten wordt.

Maar, wordt de Huis-Godsdienst verzuimd, verſtand en geweten misſen dat dagelijksch heilzaam voedzel: de taal van den Godsdienst, in 't algemeen, wordt meer vreemd, deszelfs belang miskend, het gevoel van verpligting houdt op; zie daar dan harten en huizen open voor dat rampzalig verderf, het welk alle Godsdienſtigheid en met dezelve alle wezenlijk geluk zoo jammerlijk verwoest!

Het is dus meer dan tijd, Huisvaders en Huismoeders! en gij allen, die derzelver plaats vervult, of hunne pligten waarneemt! dat Gijl. ernſtig aan dezen uwen pligt gedenkt; en alles

aanwendt, of ter onverwijlde herſtelling van deszelfs ſchadelijk verzuim, of ter beöeffening van de nuttigſte betrachting. Uw en der uwen waar belang roept u daar toe dringend; en het is niet minder, dan 't geen gij l. verſchuldigd zijt aan God — aan u zelven — aan uwe Huisgenoten en aan de Maatſchappij, waar in gij leeft, het welk u hier toe ten ſterkſten moet aanſporen.

Alles zijt gij aan God verſchuldigd: uw leven — uwe vermogens en ook uwen tijd. Door zijn voorzienig Albeſtuur zijt gij nu geplaatst in eenen ſtand, van welken alle magt en beſtuur, ter handhaving van goede orde en bevoordering van algemeen geluk in de wereld, ontleend is; maar aan welken echter alles is verbleven, wat gij in uwen kring en uwe betrekking, ter bereiking van die heilzame doeleinden, kunt bijdragen. —— Is nu de beöeffening van den Huis-Godsdienst zoo uitnemend daar toe geſchikt: uwe betrekking, waar in gij, als mensch, door de Voorzienigheid geplaatst zijt, verpligt u daar toe ten ſterkſten.

Als Christen-belijder hebt gij u te meer daar toe verbonden. Bij het aangaan van uw Huwlijk hebt gij, in het Formulier van den Huwlijken ſtaat, onderricht ontvangen, en plechtig beloofd, Godzalig te leven, en al, wat in u is toe

te

te willen brengen ter ſtichting en onderwijzing van de uwen in de waarachtige kennis en vreeze Gods. — Bij de toediening des H. Doops aan uwe Kinderen hebt gij, of is 'er, ten minſten, van uwentwege, ten plegtigſten verzekerd, dat gij dezelve, naar uw vermogen, in den Christelijken Godsdienst zoudt onderwijzen; en dat niet alleen door anderen, maar gij zoudt ze DOEN EN HELPEN *onderwijzen.*

God eindelijk beveelt het u in zijne Wet en Woord; en, gelijk Hij van elken toebetrouwden post en pligt eens rekenſchap zal afvorderen, zoo zal Hij ook eens met u rekening houden over alles, wat gij kondet, wat gij moest gedaan hebben ter onderwijzing en ſtichting van uw Huisgezin in zijnen Dienst.

Het is echter niet alleen uwe verpligting jegens God, welke u hier toe verbindt: maar ook uw eigen belang, uw eigen voordeel vordert het.

Het is toch uw belang zoo wel, als uw pligt, dat gij een onergerlijk geweten zoekt te hebben voor God en voor de menſchen; maar, hoe kunt gij, bij verzuim van uwen Huis-Godsdienst, vrijmoedig denken aan Hem, die u de eere gaf, om een voorganger onder de uwen te zijn; die u de magt en 't gezag verleende ter betamende regeling van hunne verrichtingen?

gen? En hoe, meent gij, dat uwe Huisgenoten als dan zouden oordeelen over u? gewis 'er zijn 'er onder die ook uwe pligten weten; en, soms, schoon zelve min Godsdienstig, weten zij echter, dat brave Hoofden des Huisgezins voorstanders en betrachters van den Huislijken Godsdienst zijn.

Hoe veel ligt u ondertusschen, ter bewaring van uwe achting en gezag gelegen aan het goede gevoelen, het welk uwe Huisgenoten van u hebben! — hoe veel ligt u gelegen aan hunne hoedanigheden! — Zult gij huislijk geluk genieten, uw gezag moet betaamlijk geëerbiedigd worden; —— zij moeten getrouw, ijverig en gehoorzaam; oprecht, bescheiden en vredelievend; matig kuisch en nedrig wezen. Maar hoe zult gij deze deugden opwekken en aankweeken? Gij moogt door gestrenge middelen de tegenovergestelde ondeugden willen beteugelen; maar wie vond daar bij ooit voldoende en bestendige verbetering? trouwens de slaafsche vrees wagt slegts de gelegenheid af om tot het voorige weder te keren. Gij moogt ook dagelijks willen berispen en zedenprediken; maar de opwekking der beginsels, die 'er bij de Huisgenoten nodig zijn, om uwen wensch te verkrijgen, zijn boven uw bereik: het is alleen de Godsdienst, de Christen Godsdienst, die dezelve opwekt en levend houdt.

Is

Is dan de goede orde en 't geluk van uw Huis uw belang, de Huis-Godsdienst biedt u hier toe, in 't bijzonder, zijne hand: deszelfs wel ingerichte en vlijtige beöeffening zal uwe achting bewaren en vermeerderen, gelijk toch altijd verstandige Godvrucht eenig ontzag pleegt te verwekken, zelfs bij losbandige menschen, — en uwe Huisgenoten zullen de middelen weten en de gelegenheid hebben, om bestendig deugdzaam te zijn.

En is uw eigen voordeel niet ten naauwsten aan de beoeffening van dezen pligt verbonden? Hebt gij zelf niet geduurig onderwijs en opwekking nodig? — Uwe pligten zijn dikwerf moeilijk — uwe posten zwaar — uw beroep verstrooiend — uwe omstandigheden drukkend; en bij dit alles is uw hart, gelijk dat van alle anderen, steeds genegen om af te wijken van reinen Godsdienst. De Huislijke Godsdienst is dus voor u zelf hoogst begeerlijk en voordelig: — dagelijks oeffent hij zijne kracht op uw verstand en hart; — hij leert u voorzigtig wandelen in de wereld: God vreezen in alle uwe werkzaamheden en betrekkingen; Hij sluit uw gemoed voor het kwaad; maar opent het voor die vertroostingen, dien moed en ijver, met welke gij de moeilijkste posten gelukkig waarneemt: ja, de gedurige herinnering aan uwe pligten maakt

u

u tevens gedachtig aan de allesvermogende hulpe, welke de Heer zoo gunstig besproken heeft aan allen, die Hem kennen in hunne wegen. Zoo dan, terwijl gij uwe Huisgenoten leert en sticht, zult gij ook u zelven leren en stichten; want de ervaring bevestigt het, dat men, naar maate men anderen, in dezen, poogt nuttig te zijn, zijn eigen nut en belang tevens bevordert.

Maar, behalven het geen gij aan u zelven verschuldigd zijt, komt hier 't belang uwer Huisgenoten ook in aanmerking. Hunne verzorging is u ten duurften aanbevolen. — Uwe kinderen moeten eens optreden in de wereld. — Uwe overige Huisgenoten brengen onder uw opzicht een gedeelte door van hunnen kostbaaren levenstijd. — Verzorgt gij hen nu niet verder, dan met het geen tot eene beschaafde opvoeding in de wereld en tot het tijdelijk onderhoud behoort, dan blijven intusschen hunne voornaamste belangen onverzorgd, — hunne zielsbehoeften, hunne belangen voor de eeuwigheid verzuimt gij. — Uwe kinderen blijven verstoken van het krachtigste wapen tegen de verleiding; — zij missen die innerlijke aanspooring tot deugd en pligt, die hun in de wereld zoo nodig is, om niet blootgesteld te zijn aan alle de ijslijkheden der ondeugd. — En al kunt

gij

gij hen voorzien van eenen rijken fchat en van de meest geachte kundigheden onder de menfchen, — nimmer kunt gij ze daar mede verzorgen tegen de ongelukken en rampen des menschelijken levens. En al ware eens voorfpoed in de wereld hun beftendig deel, — gij waagt het echter, dat de wereld hun God, en hun einde het verderf worde.

Uwe kinderen herdenken ook eens den tijd en de wijze van hunne opvoeding; en, het zij zij tot betere kennis en beoeffening van den Godsdienst geraken, dan gij hun leerde, het zij ze de rampzalige vruchten van Ongodsdienftigheid plukken, hoe zullen zij over u denken? Immers zij zullen zig, of met het diepfte medelijden over u fchamen, of zig jammerlijk beklagen, dat gij eene voornaame oorzaak van hun ongeluk geweest zijt. Maar hebt gij het uwe toegebragt, ook in uw huis, om hen het beminlijke en zalige van den Godsdienst te doen kennen: zij zullen bij de herdenking van hunne jeugd u zegenen — of regtvaardigen: en het mislukken uwer wel aangelegde pogingen kan nimmer iets ter hunner verfchoning, of bezwaring van uw geweten opleveren.

Verder komt hier bij, dat uw voorbeeld, het meest van allen, invloed heeft op het beftaan en de gedragingen uwer Huisgenoten. — *Zij*

zien

zien op u; — gaat gij nu voor in Ongodsdienstigheid: hoe geredelijk volgt u bijna elk! Hoe ligtelijk gaan zij verder dan gij; daar zij waanen door uw voorbeeld en hunne mindere verpligting hier toe vrijheid te hebben! *Zijt* gij dus geen vriend van den Huis-Godsdienst: zij houden dien dan ook, ten minsten, voor onnodig; — en, leggen zij eens zelve een Huisgezin aan: de schadelijke gewoonte in het uwe zal ook doorgaands in het hunne gevolgd worden, en zij zullen weder het voorbeeld geven aan hunne kinderen!

Maar, geeft gij een voorbeeld van verstandige Godsdienstigheid, welke indrukken ten goede kan dit hebben op de uwen? Uw dagelijks bidden leert hen bidden: uw gezet onderzoek van de Heilige Schriften, met die aandacht en eerbied, die de bekendmaking van Gods wil afvordert, leert hen den Bijbel boven alles hoogachten; en uwe zorg voor het regt verstand en de beoeffening van den Godsdienst leert hen begrijpen, dat dezelve van het hoogste aanbelang is. — Zoo geeft gij dan lessen niet alleen met woorden, maar ook door uw gedrag — en die treffen diep. Zij zullen ze onthouden en overbrengen in hunne Huisgezinnen; want 'er wordt al veel geweld der verleiding; — veele en hevige bestorming van het geweten vereischt,

om de indruksels ten goede, in het ouderlijk huis ontvangen, geheel uit te wisschen.

Het is ook voor 't geluk van uwe Huisgenooten van veel belang, dat zij liefhebbers en vlijtige waarnemers zijn van den Openbaren Godsdienst. — Die zullen zij wezen, wanneer uw huis het Kweekschool is van zulke hoedanigheden, als vereischt worden tot deszelfs behoorlijke waarneming; en ook dit voordeel zal de gezegende beoeffening van welingerichten Huis-Godsdienst aanbrengen; daar door immers worden uwe Huisgenooten bekend met de taal, die in de Gemeente wordt gesproken: — met de zaken, die behandeld, — met de pligten, die aldaar betracht moeten worden. Hunne vatbaarheid voor nuttige leering en stichting wordt dagelijks meer opgescherpt; — en, daar de Godsdienst binnen 's huis reeds bekend wordt, als eene onuitputbare bron van de beste kennis, deugd en geluk, hoe zeer moet dan hunne hoogachting voor deszelfs Openbare oeffening rijzen? Geene zelfsverveling, uit onvatbaarheid, geen weerzin door onkunde verhindert hen, om met lust en toegenegenheid daar in te verkeren; maar de openbare Belijdenis zal hun eene eer, — en de vergadering met de Gemeente een schatbaar voorrecht zijn.

Eindelijk, zal het uwen Huisgenooten wel

gaan,

gaan, uw huis moet het verblijf der Orde en des Vreedes zijn. Maar zal de goede orde geëerbiedigd worden: elk dient ſteeds overreed te zijn van Gods alwijs beſtel, die onderſcheiden ſtanden, ook in de Huisgezinnen, gewild heeft; elk dient het betaamlijke der pligten van zijnen ſtand te bezeffen, en het regte ſpoor te betreden tot derzelver vervulling. —— Ook dit ſcherpt de Huis-Godsdienst in; de lesſen des Bijbels houdt hij levend; die nadruklijke lesſen tot getrouwheid in elken ſtand en betrekking, niet om der menſchen wil, maar om dat het de wille Gods is; en het dagelijks gebed roept tot dit alles de genade en de hulpe des Almagtigen in.

Het gevolg nu der orde is *Vreede* in de Huisgezinnen, en beide verkrijgen dagelijks voedſel door de beoeffening van dezen pligt, — zij ſluit de harten voor die verkeerdheden en driften; — zij geeft wapenen in de hand ter beſtrijding van die gebreken, welke het huislijk geluk zoo zeer kunnen bederven; — en, waar Vreede woont, uit Godsdienst oorſpronglijk, daar is zegen — daar woont God!

Zal het nu nog nodig zijn, dat 'er aangetoond worde, hoe dringend het waar belang der Maatſchappij, waar in gij leeft, pleit voor de beoeffening van den Huislijken Godsdienst? Immers, elk Huisgezin brengt het zijne toe tot der-

zelver bloei, of verval. De gefteldheid en zeden der meesten maken de gefteldheid en zeden der Maatfchappij uit. Daar nu de deugden en goede zeden, die de Godsdienst predikt — die de Huis-Godsdienst in 't bijzonder infcherpt en aankweekt, derzelver hoogst belang en geluk uitmaken, zoo is buiten twijffel die geene de gelukkigfte, waar de meeste Huisgezinnen Godsdienftig zijn; maar dan ook omgekeerd; naar maate de Ongodsdienftigheid de Huisgezinnen bederft, naar die maate moeten derzelver rampzalige uitwerkfels het Maatfchaplijk geluk verwoesten!

Hoe zeer dan, Huisvaders en Huismoeders! en Gij allen, die derzelver plaats vervult! roepen uwe dierbaarfte belangen u toe: „ erkent „ en voelt de waardij van den Huislijken Gods- „ dienst!" Hoe duur verpligten zij u, om dien met allen ijver voor te ftaan en te beoeffenen! — En hoe zeer bezwaart gij uw geweten, hoe ontzettend maakt gij uwe verantwoording, indien gij, voor dit alles ongevoelig, — uwen pligt blijft verwaarlozen!

Maar, welligt heeft iemand tegen het verhandelde nog eenige bedenking.

Misfchien zegt de een: „ hoe! zou men niet „ Godsdienftig kunnen zijn, zonder den Huis- „ lijken Godsdienst; 'er is nergens een ftellig „ be-

„ bevel van?" Maar, weet gij dan niet, dat de pligten van Vader en Moeder in hunnen gehelen omvang, en dus ook deze pligt in de zedelijke wet Gods zijn begrepen? Zijn daar op de nadere vermaaningen en bevelen der Heilige Schrift niet gegrond? „ Dat de Ouders hunne „ kinderen moeten *opvoeden in de leeringe en* „ *vermaaninge des Heeren*," zie onder anderen *Ephes.* VI: 4. vergeleken met *Deut.* VI: 6 — 9. Prijst de Bijbel niet 't gedrag der zulken, die met hun geheele Huis God dienden? Men denke aan Abraham, *Gen.* XVIII: 19. Jacob, *Gen.* XXXV: 1 — 5. Josua, *Cap.* XXIV: 15. Cornelius, *Hand.* X: 2. en anderen, en, hoe zeer de Huislijke Godsdienst in verband ſtaat met alle andere pligten en vereischten van Godsdienſtigheid, kan uit het verhandelde genoegzaam blijken.

„ Ja maar," zegt een ander, „ de voordelen van den Huis-Godsdienst worden te hoog „ opgevijzeld; — leert de ervaring niet, dat „ Huisgezinnen, waar men dezen pligt betracht, „ al niet veel beter, en zoms wel erger zijn, „ dan anderen?" Doch, geen voordeel is 'er opgenoemd, het welk niet de Bijbel en de ervaring tevens, aan den Godsdienst, in 't algemeen toekennen. — Het geen nu van het algemeen waar is, moet ook gelden van 't bijzon-

 de-

dere; en met even goeden grond zou men dan de voordelen van den Godsdienst in 't algemeen kunnen betwisten; daar dezelve ook niet altijd en bij alle de gewenschte uitwerking heeft. — 't Is waar, 'er zijn Huisgezinnen, in welke de beoeffening van dezen pligt wel eens geheel of gedeeltelijk de voorgestelde vruchten mist, maar kan men die altijd algemeen verwagten? wanneer zullen 'er geen onverbeterlijke menschen meer zijn? Had de Heere Jesus zelf niet eenen Judas onder zijn beminde twaalftal? Weet gij ook, of in zulke Huisgezinnen eene goede Inrichting van den Huislijken Godsdienst plaats hebbe? In 't kort: wie zal een heilzaam geneesmiddel, om dat het soms vruchteloos is, als onnut verwerpen? En wie weet niet hoe veel 'er gelegen ligt aan deszelfs behoorlijk gebruik?

Een derde zegt: „ ik voor mij zou dezen „ nuttigen Huispligt wel wenschen te betrach- „ ten; maar ik kan 'er mijne Huisgenoten niet „ toe bewegen, ten minsten niet gezet aan hou- „ den!" — Is dit bezwaar waarlijk zoo — en is het u ernst het zelve uit den weg geruimd te zien? Bidt dan God om wijsheid; en vraagt raad bij menschen, wijzer dan gij, en in staat, om uwe omstandigheden te beoordelen en uwe pogingen te ondersteunen. Intusschen zal het goed zijn, dat gij een verstandig gebruik maake

van

van uw gezag, en de gelegenheid waarneemt, om uwen Huisgenoten het pligtmatige en het heilzame van dit werk ernstig onder het oog te brengen.

Ook zijn 'er niet weinigen, die verschooning van dezen pligt eischen, uit hoofde van hunne omstandigheden; men zegt: „ ik kan geen tijd, „ of gelegenheid daar toe vinden: mijne bezig- „ heden — de omslagtigheid van mijn beroep — „ de drukte van mijn huisgezin nemen allen tijd „ weg!" — Maar, kunt gij geen tijd vinden ter voldoening van uwe tijdelijke behoeften? Snippert gij nimmer eenige uuren af voor uitspanning, of geliefkoosde bezigheden? En zoudt gij met een verstandig overleg in uwe zaken dan niet nog eenigen meerderen tijd kunnen uitkopen? De behoeften uwer ziel en die van de uwen zijn toch oneindig gewigtiger, dan van uw leven; en indien gij slegts beiden even gewigtig achtte, gij zoudt voor beiden even bezorgd zijn, en voor beiden wel tijd weten uit te vinden. Bedenk dan: God, de Alwetende, God uw Richter, beoordeelt ook uwe omstandigheden; en min gegronde verschooningen, die voor de menschen somtijds verdedigd kunnen worden, zijn voor Hem naakt en openbaar. Intusschen zal eene inrichting, naar uwe omstandigheden gepast, voor u van veel belang

 zijn,

zijn, en veele, anders onöverkomelijke bezwaren uit den weg ruimen.

Nog is 'er, die zegt: „ het hapert mij aan „ kundigheden, vrijmoedigheid, — geſchikte „ hulpmiddelen enz." Gij, die dus ſpreekt, zoudt grotelijk dwalen, indien gij dacht, dat uw leertijd reeds verſtreken is; geduurende ons ganſche leven zijn wij in 't Leerſchool voor onze ziel en voor de eeuwigheid. — Beginnen is hier uwe zaak — volhouden uw pligt, en gij zult al doende leren. Die verkeerde ſchaamte ſlijt wel door geduurige oeffening, onderdruk ze door de overtuiging van uw geweten, het welk u zegt: „ dat eene gebrekkige betrachting „ uwer pligten oneindig beter is, dan ſchan„ delijke nalatigheid." — En hulpmiddelen zullen u niet ontbreken, wanneer gij die ſlegts wilt gebruiken, welke, ook voor u voorhanden zijn, en nog nader zullen aangewezen worden.

Eindelijk zijn 'er nog min Godsdienſtige Tegenſprekers; zij zeggen: „ men moet de Gods„ dienst-oeffening niet te zeer vermenigvuldi„ gen; zij verliest door de gewoonte haare „ waardij; — zij moet blijven, waar zij be„ hoort; — onze huizen zijn voor de belangen „ des levens." — Maar zulk eene bedenking zal, uit aanmerking van de bron, waar uit zij

voort-

voortkomt, en na onpartijdige overweging van het verhandelde, wel geen antwoord verdienen. Dit toch is zeker, dat, wil men eens delen in de zaligheden des Hemels, hier reeds onze ziel, met het meeste genoegen en met ijver, moet bezig zijn in die dingen, welke daar de voornaamste bezigheid zullen uitmaken; zal nu het beoeffenen van Godsdienst de bestendige bezigheid der Gelukzaligen uitmaken, zoo is buiten twijffel zulk gevoelen een treurig bewijs van gevaarlijke dwaling.

Is 'er dan niets met reden in te brengen ter wettiging van nalatigheid in dezen Huispligt; ziet daar dan Hoofden der Huisgezinnen! uwe duure verpligting; ziet daar uw belang en 't geluk van uw gezin in den Huislijken Godsdienst gelegen!

Beijvert u des onverwijld, om denzelven in te voeren, of te verbeteren en vlijtig te betrachten. Uwe pogingen, die gij biddend te werk stelt, zullen de goedkeuring en den zegen van uwen Opperheer wegdragen. Jesus zal toch steeds gedachtig blijven aan zijne belofte, dat hij daar zelfs, waar maar twee, of drie in zijnen naam vergaderd zijn, zijne genadige tegenwoordigheid wil doen gevoelen.

En, maakt de beloofde zegen Gods uw werk vruchtbaar, uwe Huisgenoten, door u bezorgd

 met

met het beste goed — met den rijkften fchat, zullen uwen naam zegenen en den Hemelfchen Vader vuuriglijk danken, dat gij hun Vader, of in 's Vaders plaats gefteld waart. Hun zegen zal u volgen, zelfs aan geene zijde des grafs, en hunne dankzegging zal ook een gedeelte uitmaken van het eeuwige werk des Hemels!

Maar, wee nu ook den halftarrigen verachter van dezen pligt! wee hem, wanneer hij komen moet voor God zijnen Richter! het verwaarloosde Huisgezin, daar het zig poogt te verontfchuldigen, moet hem zelf verklagen; — en hun vloek zal hem vervolgen zelfs tot in de plaats der eeuwige pijne!

OVER DE INRICHTING VAN DEN HUISLIJKEN GODSDIENST.

---

§. 1.

Over de Inrichting in 't algemeen.

Veel ligt 'er gelegen aan de wijze, hoe men te werk gaat in het beoeffenen van den Huislijken

ken Godsdienst; — hoe men het aanlegt, om God met de zijnen te vereeren, om onderling geleerd en gesticht te worden. Hier van hangt grotendeels het genoegen af, waar mede men dezen pligt volbrengt: — de lust, om 'er in voord te gaan: — de gezetheid en aandacht, die 'er toe vereischt wordt, en dus ook de nuttigheid, of uitwerking, welke men, onder den Godlijken zegen, 'er van te wagten hebbe.

De beste wijze van Inrichting zal dan, ook hier het geschiktste middel zijn, om de meest gewenschte doeleinden te bereiken. En om die te vinden, en als zoodanig te beoordelen zal het niet ongepast zijn, vooraf eenige, meest gewone Inrichtingen voor te stellen.

§. 2.

Het geen men doorgaands Huis-Godsdienst noemt.

Verschillend gaat men te werk, in 't geen men gewoonlijk *Huis-Godsdienst* pleegt te noemen. Eenige weinige zijn 'er, die volstrekt geene, of weinig verbetering behoeven. Vrij algemeen bestaat het in 't lezen van den Bijbel, of eenig ander Boek, dat over den Godsdienst handelt; — het zij over de Leerstellige of Prac-

ti-

ticale Godgeleerdheid. Ook wel Leerredenen of andere Godsdienſtige geſchriften.

Zommigen lezen den Bijbel, naar 't bepaald getal van capittels, van vooren tot agteren door; zoo ook de andere Boeken of Schriften; en ſomwijlen bedoelt men met dat lezen een tweeledig oogmerk; niet alleen de betrachting van den Huispligt; maar ook de bewaring, of de vermeerdering der kundigheid in 't *lezen*, bij de genen, die dit werk verrichten.

Eenige laten het enkel bij dit lezen; maar andere voegen 'er nog een gebed, of dankzegging bij, het welk bij zommigen beſtaat in een gewoon Formulier; bij anderen in een eigen, bedacht gebed. Nog andere maken boven dien gebruik van Psalmen en ſtichtelijke Gezangen.

§. 3.

Aanwijzing van de gewone gebreken.

Onder deze verſchillende Inrichtingen zijn 'er echter, die zeer gebrekkig zijn. — Het lezen van den Bijbel is, buiten twijffel, boven alles nodig en nuttig; maar de Bijbel is tevens aan te merken, als eene onuitledigbare voorraadsplaats van allerleië gezonde ſpijzen, van allerleië heilzame geneesmiddelen, ter voeding van de

ziel —

ziel — ter genezing van haare gebreken — en ter bewaring, of bevoordering van haare gezondheid.

Maar zou het nu geene dwaasheid zijn, wanneer iemand in eene groote voorraadsplaats van lighaamlijk voedſel en geneesmiddelen alles wilde eeten, en alle geneesmiddelen, bij de rij af, van het eerſte tot het laatſte wilde gebruiken? Even zoo verkeerd is het dan, wanneer *een bijzonder Huisgezin*, bij vast geſtelde bepalingen, 't elkens den gehelen Bijbel van vooren tot agter, ter Huislijke ſtichting, leest. — De Apostelen ſpreken immers van *melk* en van *vaste ſpijze*; van *eerſte beginſelen der Leere*, en van *voordgaan tot de volmaaktheid!*

Het is mede een groot gebrek, wanneer men, bij 't geen men leest noch verklaring gebruikt, noch eenige opheldering voegt; veelen vatten den zin, noch de lesſen van het gelezene: zij worden lusteloos, of oeffenen den Huispligt enkel werktuiglijk, zonder dat zij onderwijs, of voedzel voor hunne zielen ontvangen.

Nog groter is het gebrek, wanneer de geene, die leest, min geoeffend is; de Huis-Godsdienst moet geen oeffenſchool voor 't *lezen* zijn; maar ter Leering en Stichting dienen. Daar te boven, beneemt gebrekkig lezen alle aandacht op de zaak; en lezen, zonder verſtand, alle kracht van uitdrukking; dus gaat dan ook de ſtichting verloren.

Het

Het geen nu van het Bijbellezen is gezegd, is ook toepaslijk op de keuze en het gebruik van andere Godsdienſtige geſchriften.

Bij dit alles kan enkel lezen, zonder meer te doen, bezwaarlijk *Godsdienst - oeffening* heten; daar toe behoort dat God vereerd, zijne weldaden erkend en zijn zegen, zonder welken ons niets gelukt, ingeroepen worde.

Het is mede een gebrek, wanneer men in Gebeden en Dankzeggingen zig *altijd* aan het zelfde houdt; dit beneemt de hartelijkheid aan 't gebed — de aandacht en belangſtelling der genen, die mede zullen bidden, wordt verhinderd; en noch onze noden, noch de aanleiding tot bidden, zijn altijd de zelfde. Dan hier van nader; gelijk ook van het *zingen*; waar omtrent men echter hier ook dit gebrek kan opmerken, dat eenige, zonder verſtandige keuze, bij vervolg zingen; en dikwijls meer eene oeffening van de kunst, dan de vereering van God en de ſtichting van 't hart betrachten.

Ten aanzien van den tijd, dien men beſteedt, vooral aan het lezen, zou ook aanmerking te maken zijn; daar het, niet zelden, gebeurt, dat, bij eene al te uitgeſtrekte taak, gevoegd bij eene, voor de meesten onberekende ſtof en min verſtaanbaare voordragt, de verveeling en ſlaapzucht den luisterenden, vooral des avonds

over-

overmeestert. Dan, ook deeze zal, bij eene verbeterde Inrichting, wegvallen.

Niemand ondertusſchen, die deze gebreken wel overweegt, zal zig verwonderen, dat 'er zoo weinig nut — zoo veel nalatigheid en nog meer geheel verzuim van den Huislijken Godsdienst plaats heeft.

§. 4.

Algemeene vereischten van eene doelmatige Inrichting.

Er is dan bij veelen verbetering nodig. En deze wordt verkregen door zulk eene Inrichting te volgen, welke die vereischten heeft, dat de beoeffening van dezen Huispligt beantwoorden kan aan deszelfs voorname doel. Waar in dat beſtaat is reeds uit het boven gezegde duidelijk; te weten: *gezamentlijke vereering van God; lering en ſtichting ter Godzaligheid voor de Huisgenoten.*

Om dit doel te bereiken wordt 'er bij hun, die in dit werk zullen bezig zijn, vereischt, dat zij aandachtig en eerbiedig zijn: — dat zij lust en toegenegenheid hebben tot het geene 'er verricht wordt. —

Zal dit bij hun plaats hebben, zoo moet zeker,

ker, boven alles, de verlichtende en heiligende genade Gods haare werking doen. De middelen evenwel zijn onze zaak; en die gebruiken wij dan, wanneer wij den Huislijken Godsdienst zoo inrichten, als meest geschikt is, om dit alles bij onze Huisgenoten te verwekken, of levendig te houden. Het geen dan nu moet volgen zijn de eigenlijk gezegde *vereischten* van eene doelmatige Inrichting.

Tot het eerste, den *Eerbied*, wordt vereischt, dat de Huis-Godsdienst *met waardigheid*, *met gepaste deftigheid* beoeffend worde; te weten: dat de geene, die anderen voorgaat, noch door onkunde, noch door ongeschikte gedragingen dit werk ontluistert. Dat men niet gedoge, dat iemand der aanwezigen moedwillig oneerbiedig zij, of iets verrichte, het welk anderen kan hinderen. — Dat men geene bezigheden toelate, die den Eerbied en Aandacht beide stremmen; als ontijdig en mompelend tusschen spreken; — iets schrijven, of nazien, noch eenig geraasmakend werk enz. —

Verder spreekt het van zelve, dat men bij 't gebed en biddend zingen den diepsten Eerbied behoort in acht te nemen.

Voords wordt, tot opwekking, of onderhouding van de *aandacht*, *lust* en *toegenegenheid* vereischt, dat het geen verricht wordt *berekend*

zij

zij naar de algemene vatbaarheid: dat het *belangrijk en onderhoudend zij:* dat de gansche verrichting *niet te lang duure.*

Geen dezer vereischten behoeft eenig nader bewijs; — elk die bezeft, wat Godsdienst zij, en den mensch in aanmerking neemt, niet zoo als hij behoorde te zijn; maar zoo als hij dadelijk is, zal dezelve geredelijk toestemmen.

§. 5.

Onderscheiden deelen van welingerichte Huis-Godsdienst.

Het is dan nu maar de vraag: wat 'er, met in achtneming van deze algemene vereischten, moet verricht worden?

Wanneer men bedenkt, dat de Openbaare Godsdienst oorspronglijk ontleend is van den Huislijken, (want in de vroegste tijden der wereld was 'er niet dan Huislijke Godsdienst,) en dat deze daar door geenzins is vervallen; zoo spreekt het van zelve dat alles, wat niet, ordenshalven, eigendomlijk behoort tot de Openbaare Godsvereering, nog in de Huislijke moet plaats hebben. — En wat is dit? „ Ver-„ heerlijking van God door Aanbidding en „ Dankzegging; — ook door heilig Gezang;

 „ Le-

„ Lering en opwekking in de kennis en be-
„ oeffening van zijn Woord." Zoo diende men God ſteeds in 't openbaar, gelijk ons de Geſchiedenis van alle tijden leert; zoo kan — zoo behoort dit dan ook nog te geſchieden in de Huisgezinnen, ten zij, dat onoverkomelijke beletſelen eenige verandering eiſchen. Deze verrichtingen beantwoorden dan ook juist aan 't voorname doel van dit Huiswerk, en zij zijn gegrond op de Leere des Bijbels. Het is toch daar, bij herhaling, eene les aan bijzondere Christenen, in onderſcheiding van de Leeraars en hun werk: *ſticht de een den anderen — leert en vermaant elkanderen alle dagen, zoo lange als 't heden genaamd wordt:* ook, *met Psalmen, Lofzangen en Geestelijke Liederen, dankende alle tijd, over alle dingen God den Vader, in den naam van onzen Heere Jeſus Christus.* Zie 1 *Theſſ.* V: 11. *Coloſſ.* III: 16. *Hebr.* III: 13. *Epheſ.* V: 19, 20.

Wel ingerichte Huis-Godsdienst behoort dus uit drie onderſcheiden Deelen te beſtaan, welke elk, ten einde zij overeenkomſtig de opgegevene vereischten worden ingericht, nog afzonderlijke overweging verdienen.

§. 6.

§. 6.

Het Bidden en Danken.

Wij beginnen met het voornaamfte gedeelte, *het Bidden en Danken*; dit maakt, benevens het zingen, de eigenlijke Godsvereering uit; het overige heeft meer betrekking tot ons zelf; en dus, indien dit Huiswerk eigenlijk *Godsdienst-Oeffening* zal kunnen genoemd worden, mag 'er dit niet aan ontbreken.

Wat nu Bidden en Danken zij, wordt hier, als bekend, onderfteld; gelijk ook, dat in een welgefteld gebed het eene met het andere behoort te worden 't famen gevoegd, zoo, dat men biddend danke en dankend bidde.

Maar, zal nu dit belangrijkfte gedeelte van den Huis - Godsdienst wel worden ingericht, de reeds voorgeftelde vereischten moeten daar bij in acht genomen worden. — En hoe dit aan te leggen?

Om Eerbiedig te zijn, moet men, niet alleen alles betrachten, wat men gewoonlijk onder dat woord begrijpt, maar ook de inhoud van 't gebed — de woorden, de fpreekwijzen, die 'er in gebezigd worden; — de wijze van voordragt moet dienstbaar zijn aan de deftigheid en

waardigheid, waar mede dit gewigtig werk behoort verricht te worden. — Men denke hier echter geenzins aan geleerdheid, of gekunſtelde wijze van voordragt; maar aan gewigtige zaken, aan gepaste bewoordingen, zonder laage ſpreekwijzen; die men met eenvouwigheid anderen in den mond legt, en gezamenlijk aan den Allerhoogſten voordraagt, op zulk eene wijze, als het gewigt des werks en 't gevoel des harte natuurlijk voordbrengt.

En, zal 'er vereischte aandacht, lust en toegenegenheid plaats hebben, zoo wel bij hem, die voorgaat, als hun, die volgen: de inhoud van 't gebed dient voor *allen* belangrijk te zijn — het moet ligt verſtaanbaar wezen; anders toch zou hier toepaslijk zijn 't geen Paulus zegt, 1 *Corinth.* XIV: 16.

Hoe weinig nu, altijd het zelfde te bidden, aan de genoemde vereischten zoude beantwoorden, gevoelt elk; — en zij, die de regte begrippen hebben van het plegtig bidden, zorgen daarom ſteeds voor onderhoudende verſcheidenheid.

Maar, hoe zal men dit kunnen betrachten en volhouden bij den dagelijkſchen Huis-Godsdienst? Zeer geredelijk, wanneer elk in aanmerking houdt, dat hier niet meer van hem gevorderd kan worden, dan waar toe hij, naar

zij-

zijne kundigheden, vermogens en omſtandigheden in ſtaat is; daar naar beoordeelt God ons, ook in dit opzicht. — En waar toe is men, ten dezen aanzien over 't algemeen in ſtaat? Hier toe, dat men onderzoeke, hoe Jeſus, onze grootſte Leeraar ons leerde bidden. Hij keurde de langwijligheid — de veelheid van woorden en het ijdel geroep der Heidenen volſtrektelijk af; Hij leerde kort, maar krachtig bidden; en, met zijn voorbeeld heeft Hij ons geleerd, hoe dit naar de omſtandigheden en de onderwerpen des gebeds behoort verſtaan te worden.

Verder, elk is in ſtaat, om ernſtig na te denken over zijne omſtandigheden: welke de voornaamſte noden — behoeften en belangen zijn van zijn gezin: welke voorrechten en weldaden het zelve geniet: welke dingen men vreest, of betaamlijk wenscht. Zoo ook geeft, het geene tot onderlinge lering en ſtichting gelezen of geſproken wordt, aan den opmerkzamen veele en onderſcheidene ſtof. En, is 'er iemand, die bij dit alles nog buiten ſtaat meent te zijn, hij zoeke dan elders, ook bij Leeraars of kundige vrienden, onderſcheiden voorſchriften van algemene gebeden te bekomen; hij pooge 't elkens meer en meer zijne eigen gedachten daar in te vlechten, tot dat hij eindelijk zulke hulpmiddelen niet meer nodig heeft.

Men kan ook *zingend* bidden. — Allermeest echter komt hier in aanmerking het afzonderlijk gebed; hij, die veel in 't verborgen bidt — en den geest des gebeds geduurig inroept, zal nimmer verlegen ſtaan in het voorbidden bij zijn Huisgezin.

§. 7.

Het Zingen.

Bij het bidden komt ook *het heilig Gezang*, als een wezenlijk gedeelte van den wel ingerichten Huis - Godsdienst in aanmerking. Ter bevestiging van deze waarheid zal toch niets meer behoeven, dan de Leere des Bijbels. Zie *Epheſ.* V: 19. en *Coloſſ.* III: 16. En hoe zeer prijst zig, ook dit gedeelte, van wegen zijne nuttigheid aan! alle de Huisgenoten zijn 'er, zoo wel, als in het bidden, in bedrijvig; zingen beurt den geest op; en ſtemt de ziel dikwijls tot zulke aandoeningen en vatbaarheid, als waar toe zij anders niet zoo ligtelijk zou geraken.

Dit gezang, zal het wel ingericht zijn, dient ook de boven gezegde vereischten te hebben. Ten dien einde behoort de voorganger eene verſtandige keuze te doen van algemene, of nog beter, van zulke zangſtukken, die op de omſtan-

ſtandigheden, of de zaak, welke ter ſtichting behandeld wordt, toepaslijk zijn.

Om die te vinden, komen allereerst de *Psalmen* in aanmerking; wijl die meest bekend en in elks handen zijn.

Men behoeft zig evenwel, *in 't Huisgezin*, niet bij uitſluiting aan dezelve te binden. Er zijn Gezangen van *Lodenſtein*, *Voet*, *Schutte* en andere Godvruchtige Dichters; — 'er komen ook thands kleine Bundels van onderſcheiden Feestzangen uit, die allen, met oordeel en naar tijds gelegenheid gebruikt, uitnemend kunnen dienen ter Huislijke ſtichting.

Elk behoort echter bedacht te zijn, dat Inhoud en zangwijze, naar de vatbaarheid en bekwaamheid der Huisgenoten moeten berekend zijn; en allen dienen te bedenken, dat *ſtichtend* zingen niet in ſchreeuwen, maar in 't natuurlijk gebruik zijner ſtem beſtaat. Zij ondertusſchen, wier omſtandigheden het toelaten, zullen niet weinig de ſtichting bevoorderen, wanneer zij gepaste ſpeelkunst aan deze Godsdienst-oeffening dienstbaar maken.

Dit gedeelte van den Huis-Godsdienst zal misſchien, bij veelen, zwarigheden ontmoeten. — Dan men bedenke, dat men zig ſteeds de beste inrichting van deszelfs beoeffening behoort voor te ſtellen, en dat men dezelve, zoo

naa dient te volgen, als vermogens en omſtandigheden gedogen. Die dan onbekwaam is oeffene zig; hij zorge dat ook zijne Huisgenoten geoeffend worden; — hier mede zal hij voordeel toebrengen aan de uitoeffening van den Openbaren Godsdienst, welke toch bij veelen, in dit opzicht, zoo zeer verbetering nodig heeft. En zij, bij welken alle oeffening vruchteloos beproefd is — zingen den Heere in hunne harten! Huisgezinnen echter, bij welke, door de omſtandigheden onoverkomelijke beletzelen zijn, kunnen, zig behoudens de andere gedeelten, van deze verpligting ontſlagen achten.

§. 8.

Het geen verſtrekken moet tot Lering en Stichting.

Eindelijk behoort men bij den Huis-Godsdienst ook te zorgen voor *Lering en Stichting*, die naar de Godzaligheid is. Hoe nodig en van hoe veel aanbelang, ook dit gedeelte van denzelven zij, gevoelt elk, die erkent, dat Redelijke Godsdienst eene zaak is, zoo wel van het verſtand, als van 't hart. Het is dan nu de vraag: „ wat men hebbe te doen: hoe men het „ aan te leggen hebbe, om met de zijnen ge„ leerd en geſticht te worden?" Door-

Doorgaands is men gewoon iets *voor te lezen*, en dit is goed, mits men niet te ſchielijk, en overeenkomſtig den aart en het belang der zaken leest; evenwel, zonder gemaaktheid. — Bij hem, die 't geen hij leest zoekt te verſtaan, zal dit van zelfs volgen.

Maar het komt 'er zeer op aan *wat men leze*; 'er wordt eene verſtandige keuze vereischt van zulke Schriften, van welke men met reden *Lering* en *Stichting* kan verwagten; en zal men dit kunnen doen: zij moeten die vereischten hebben, welke reeds (§. 4.) in 't algemeen zijn opgegeven. Zij moeten *berekend zijn naar de vatbaarheid* der aanwezigen. Zij moeten het kunnen verſtaan en begrijpen; anders toch kunnen zij het noch onthouden, noch vermeerdering van kennis bekomen. Zij moeten ook *belangrijk* voor hun zijn; dat is, zij moeten hen waarlijk wijzer maken, zij moeten hun nuttig zijn; en zij zelven moeten kunnen bezeffen, dat 'er hun veel aan gelegen ligt.

Daar bij moeten zij *onderhoudend zijn*; is toch het te lezene droog, langwijlig en komt 'er veel in dat reeds van elders, en beter bekend is, zoo zal de aandacht verminderen en al ſpoedig door verveeling worden afgewisſeld.

Bijzonder zal hier toe eene gepaste *verſcheidenheid van ſtof* van veel nut kunnen zijn.

Het komt 'er dan nu op aan, wat men, met in acht neming van dit alles, zal verkiezen?

§. 9.

De Bijbel.

Allereerst komt hier *de Bijbel* in aanmerking; deze is de voornaamſte bron van al onze Godsdienstkennis, van al onze wezenlijke ſtichting en ook daarom moet hij van ons boven alles hoog geſchat en vlijtig gebruikt worden.

Maar in het lezen van denzelven, ter Lering en ſtichting van *'t Huisgezin*, dient men bedacht te zijn op het onderſcheid, het welk de Heilige Schrijvers zelve maken tusſchen *melk* en *vaste ſpijzen*; — *beginzelen der Leere*, en *volmaaktheid* — tusſchen *het geen zwaar* en *het geen* bij gevolg, *ligter om te verſtaan is.*

Men kieze dan zulke gedeelten uit, als meest gepast zijn voor de vatbaarheid der Huisgenoten. Men beginne met de Beginſelen der Leere en gaa bij trappen voord tot de volmaaktheid; dat is, men beginne met de geſchiedkundige gedeelten, vooral met de Euangeliën — en gaa voord tot de Leerboeken enz.

Hier bij dient men echter ſteeds te zorgen, dat 'er bij het min verſtaanbaare eenige verklaring

ring zij, het zij door een woordelijk voorstel — 't zij door het lezen van eenige aanmerking. En hier toe zijn een aantal Bijbelverklaringen voorhanden, tusschen welke mede eene goede keuze nodig is. — Die het bekostigen kan doet wel met zig eene, of andere aan te schaffen. Hij raadplege echter met zijne Leeraars, of kundige Vrienden, welke voor hem de nuttigste zoude zijn.

Anderen zullen met vrucht gebruik kunnen maken van de Aanmerkingen, die onze Geleerde Bijbelvertalers op den kant hebben gesteld, en die, over het geheel genomen, zoo uitmuntend en gepast zijn, dat zij voor de nieuweren, behalven in taal en stijl, geenzins behoeven onder te doen. Alleen is het wat moeilijk, om 'er bij de voorlezing van den Text zulk een gebruik van te maken, dat de draad, of de zin van het onder handen zijnde stuk, niet worde afgebroken. Doch dit kan hier door enigzins verholpen worden, dat de geen, die voorleest, of vooraf het een en ander naziet, om het merkwaardigste ter opheldering spoedig te kunnen vinden, of dat hij eerst den Text geleidelijk af leest, en daar na van het minst bevattelijke de verklaring opzoekt.

Dit heet dan ONDERZOEKEN *van de Heilige Schriften*; maar zullen zij ons *wijs maken*

tot

tot zaligheid, wij moeten derzelver belang voelen en 'er het regte gebruik van leeren maken voor ons zelven.

Zoo den Bijbel te lezen, is zeker voor min geoeffenden moeilijker; — dan aandacht en geduurige oeffening kunnen hier veel toe bijdragen. Men beginne flegts — men merke maar op, welke lesfen, vermaningen, of beftraffingen onder de hand voorkomen, het zij dan letterlijk, of bij gevolgtrekking. Men ftelle die te gelijk met de ophelderingen voor, of maake 'er een gepast gebruik van in 't gebed. En misfchien wordt 'er nog wel eens gezorgd voor eene gefchikte handleiding tot zulk Bijbellezen, zoo wel voor minvermogenden, als ongeoeffenden.

§. 10.

Ook andere Schriften.

Men kan ook, met veel nut van andere Godsdienftige Schriften gebruik maken; dit geeft eene opwekkende *verfcheidenheid* en is zeer dienftig, om het geen de Bijbel allerwege ter onzer zaligheid leert, meer in verband te verftaan en 'er ons voordeel mede te doen.

Hier toe komen meest in aanmerking zulke Schrif-

Schriften, welke handelen *over de Christelijke Godsdienst-Leer* — of *over de Practijk der Godzaligheid*, of ook *over eenig bijzonder gedeelte van den Bijbel.* Van zelfs spreekt het, dat ook hier weder veel gelegen ligt aan de keus, die 'er uit den verbazenden voorraad van zulke Schriften te doen valt; en men zal voorzichtigst handelen, wanneer men in dit opzicht weder goeden raad zoekt.

Het zou zoo zeer nuttig kunnen zijn, dat men op zekere gezette tijden van 't jaar een kort en duidelijk opstel *over de Waarheden van den Christelijken Godsdienst* gebruikte. Zoo heeft men, bij voorbeeld, *de gronden mijner Geloofsbelijdenis, open gelegd aan mijne kinderen. De Gereformeerde Godsdienst voor Mingeoeffenden*, bij den Uitgever van de *Waarschouwing* enz. Althands een geleidelijk en min omslagtig opstel komt hier boven anderen in aanmerking.

Zoo ook zou het zijne nuttigheid hebben, wanneer men van tijd tot tijd eene korte, ligt verstaanbaare Verhandeling voorlas over eenigen Christelijken pligt, bij voorbeeld, *over het Bidden*; men heeft zoo, onder anderen van Do. *H. H. Viervant in zijn Nieuwjaars geschenk — eene Leerrede over Jac.* IV: 2 *b*, 3 *a*, niet alleen zeer nuttig voor kinderen, maar ook voor zeer veele volwassenen.

Avond-

Avondmaals tijden, Feest- en Bededage, geven ook gefchikte aanleiding, om iets, daar toe betrekkelijk te gebruiken. Om niet te spreken van de Lijdens-Gefchiedenis.

Ook zouden hier toe nog merkwaardige gebeurenisfen in 't Huisgezin kunnen gebragt worden, als bij den Doop van kinderen, waar toe eene gefchikte Leerrede is bij *Viervant* aangeh. Boek *over Matth.* XXVIII: 19. — Bij het afleggen van Belijdenis, waar over men *vier Brieven* heeft *van een Godvruchtigen Vader aan zijne Dochter*, in het I. *Deel van de Euang. Schatkamer*, *door C. Brem uitgegeven.* En wie kent den *Peinzende Christen* van *den Eerw. Broes* niet; bij de plegtige Dankzegging voor herftelde zieken enz.

Genoeg, 'er is overvloedige gelegenheid tot nuttige afwisfeling en verfcheidenheid.

§. 11.

De Perfonen, die daar bij behooren tegenwoordig te zijn.

Bij het verhandelde komen nu nog in aanmerking, welke Perfonen den Huis-Godsdienst behooren waar te nemen.

Allereerst is hier de Vraag: „ wie zal het

„ werk

„ werk verrichten en de anderen voorgaan?" De keus valt van zelfs op den *Vader*, of die 's Vaders plaats bekleeden. Het is zijn eigendomlijk werk zijn Huis te regeren en te verzorgen; dus ook in dit opzicht. — Zijn ſtand in 't gezin is ook meest geſchikt om deze Godsdienst-oeffening waardigheid bij te zetten, en met reden verwagt men, dat hij de kundigſte is. — Zijn 'er echter bij hem gewigtige beletſelen in den weg; zoo zal de kundigſte onder de overigen de geſchiktſte zijn om, hier in, 's Vaders plaats te vervullen.

Voords moeten, zoo veel mogelijk, alle de andere Huisgenoten hier bij tegenwoordig zijn; alle hebben het nodig — alle hebben 'er aanſpraak op, daar zij onder het zelfde Hoofd behooren, die ook in dit opzicht voor hun zorgen moet; en de Godsdienst kent geene aanneming des Perſoons. Dus behoort men ook den *Dienstboden* hier toe gelegenheid te geven.

In meer omſlagtige, maar Godsdienſtige Huisgezinnen heeft de gewoonte plaats, dat de eigenlijk gezegde Familie en de Dienstboden afzonderlijke Huis-Godsdienst beoeffenen. Dit kan goed zijn, wanneer verſchil in kundigheden en de geſteldheid des gezins zulks vereiſchen. — Bij anderen verricht alleen de Familie dit werk, en bij enkelen is het omgekeerd; doch dit is

zeer

zeer af te keuren. Men dient steeds het vooroordeel tegen te gaan, dat Godsdienst voornamelijk nodig zoude zijn voor den gemenen man; of het tegen overgestelde, dat alleen zij, die middelen en tijd hebben zoo Godsdienstig behoefden te zijn

De beste Inrichting is buiten twijffel deze, dat, zoo veel de omstandigheden gedogen, het gansche gezin 't samen kome; immers het Huislijk geluk is daar in gelegen, dat de Godsdienst op allen zijne heilzame werking doe. — Men dwinge echter zijne Dienstboden niet; gepaste aanprijzing is hier het beste, en het zal nuttig zijn, dat zij voelen, dat de toelating tot dit werk eene gunst en eere is.

§. 12.

De tijd, aan den Huis-Godsdienst te besteden.

Eindelijk is het de Vraag: „ *wanneer* en *hoe* „ *lang* men Huis-Godsdienst behoort te hou„ den ?"

Elk begrijpt, dat het antwoord hier op moet ingericht worden naar de verschillende omstandigheden en gelegenheden. Deze toch bepalen altijd onze verpligtingen; en naar dezelve worden wij van den Alwetenden beoordeeld.

Over

Over 't algemeen genomen behoort men *dagelijks* Huis-Godsdienst te oeffenen, dit is meest overeenkomstig deszelfs voorname doeleinde — het is de Leer der H. Schrift, *Hebr.* III: 13. en dus het beste. Die oeffening moet echter ter bewaring van de aandacht, den lust en toegenegenheid tot dit werk, niet te lang duuren; 't elkens *een half uur*, iets meer of minder, naar stof en omstandigheden, daar toe besteed, zal *genoegzaam*, en ook niet te lang zijn.

In Huisgezinnen, waar men tijd en rust geniet is het nodig, dat men *zoo veel* van den Morgen en Avond afzondere; dit heeft zijne bijzondere nuttigheid: met den Morgen zijn de vermogens vatbaarst en de ziel, dan reeds vervuld met Godsdienstige kundigheden en indrukken, ligt minder open voor al dat kwaad, het welk haar anders, aan zig zelve overgelaten, zoo ligtelijk overmeestert. Dit morgenwerk kan dus invloed ten goede hebben op haar bestaan en gedrag van den gehelen dag. En het besluit van den dag kan het einde van onzen levensloop zijn; wie zou dan niet wenschen, dat de Heer hem vond alzoo doende?

Huisgezinnen, met drukke bezigheden — kleine kinderen enz. bezwaard, kunnen minder den nodigen tijd en de rust uitvinden. Men kan echter met verstandig overleg veel schikken en

 uit-

uitvoeren, en hoe zeer is dit allernuttigste werk zulks waardig! men kon dus zorgen, om, zoo al niet den Morgenstond, ten minsten den Avond hier toe te besteden; men kon boven dien, bij beurten, aan één de zorg over de kinderen, of voor het beroep aanbevelen, terwijl de overigen Godsdienst oeffenen; — de tijd is kort, en zij, die in de omstandigheden zelve zijn, weten altijd nog betere middelen te bedenken.

Allermoeilijkst is ondertusschen de gelegenheid voor Huisgezinnen, die van den vroegen morgen tot den laten avond moeten bezig zijn in den arbeid, en soms boven dien nog rijkelijk met kinderen zijn bezwaard. Van dezen wordt zekerlijk ook het minste gevorderd. Veelen hebben evenwel des morgens hunne verpozing, of eetenstijd; en des avonds, vooral in den winter, zou men dien tijd kunnen uitvinden, te meer wijl de kinderen dan doorgaans rusten.

Eindelijk is boven allen de saturdag - avond van belang, om zig voor te bereiden tot het werk van den dag des Heeren; en de Avond van *dezen* dag is genoegzaam voor allen geschikt, om in plaats van te *lezen*, bij de Huisgenoten te onderzoeken, en ook zelve voor te stellen, over welke onderwerpen men heeft hooren prediken: hoe die hoofdzaaklijk behandeld

deld zijn — en welke dingen bijzondere opmerking verdienden. Dit kon niet anders dan stichten, opscherpen en dienstbaar zijn, om het gehoorde te bewaren.

§. 13.

BESLUIT.

Zie daar dan, eene Inrichting, welke, gebruikt naar de verschillende gesteldheid en gelegenheden der Huisgezinnen, onder den Godlijken zegen, naar mijn inzien, meest zal beantwoorden aan het groote doel, waar toe men Huislijken Godsdienst behoort te oeffenen; naamlijk verlichting des verstands en verbetering van hart.

Elk kan 'er gelegenheid door vinden ter nuttige betrachting van dezen heilzamen pligt. En wie zal niet erkennen, dat wanneer een ijder, in zijne betrekking, het zijne toebragt, om zulke Inrichting meer algemeen te doen plaats grijpen, dat dan die heerschende en nog steeds toenemende Ongodsdienstigheid zoude wijken, en met dezelve die schroomlijke ondeugden, die het geluk van veele Huisgezinnen en van de gansche Maatschappij zoo deerlijk verwoesten?

God geeve, dat elk dit voele; en dat de pogingen, ter verbetering aangewend, wel gelukken!

SYMBOLUM:

Vermaant malkanderen alle dagen, zoo lange als 't heden genaamd wordt.

PAULUS.

DE EERE VAN
MOSES,
VAN
JEHOVA,
EN VAN
JESUS CHRISTUS
VERDEDIGD,

TEGEN DEN SCHRIJVER DER PHILOSOPHISCHE ONDERZOEKINGEN, OVER DE GODGELEERDHEID EN DEN GODSDIENST IN 'T ALGEMEEN, EN DIE DER JOODEN IN 'T BIJZONDER.

DOOR

FOKKO LIEFSTINK,

PREDIKANT TE RAUWERD EN EERNSUM.

AAN WIEN EEN ZILVEREN MEDAILLE IS TOEGEWEZEN.

DE EERE VAN

MOSES, VAN JEHOVA

EN

JESUS CHRISTUS

VERDEDIGD,

TEGEN DEN SCHRIJVER DER PHILOSOPHISCHE ONDERZOEKINGEN, OVER DE GODGELEERDHEID EN DEN GODSDIENST, ENZ.

§. I.

Een van de voornaamſte ongelukken van onzen tijd, is het toeneemen van het Ongeloof en het meer gemeen worden van laage begrippen van die Boeken, welke wij als eene Goddelijke Openbaaring eerbiedigen. Ontbrak het ook voorheen niet aan zulken, die ten uiterſten los over den Bijbel dachten, en bij gelegenheden zig niet ontzagen, de Geſchiedenisſen en Leeringen, daar in begreepen, als ongerijmd, leugenagtig en beſpottelijk ten toon te ſtellen:

derzulker getal is, in de laatst verloopene jaaren, niet weinig vermeerderd. Kleinachting van den Godsdienst, en deszelfs Bedienaren, is in de oogen van veelen een bewijs van verſtand en kloekmoedigheid. Zij ſtellen 'er roem in, te verklaaren, dat zij geenen Godsdienst hebben. Zij beſpotten dat geen, waar voor zij te vooren, ten minſten in hun uitwendig gedrag, nog eenigen eerbied hadden betoond. Men ziet hier van de treurigſte voorbeelden, zelfs onder gemeene Lieden, die geene Schriften van VOLTAIRE of dergelijke kunnen leezen, en alleen door het voorbeeld en de geſprekken van anderen zig laaten vervoeren, om den Godsdienst, welken zij tot nog toe beleden hadden, te verſmaden. Men hoort hen, hier en daar, eene taal voeren, waar over men verbaasd moet ſtaan; men hoort hen, hoewel met het grootſte onverſtand, evenwel met de uiterſte vrijpostigheid, de gewigtigſte Leerſtukken tegenſpreeken, en op deeze en geene gedeelten van den Bijbel laag vallen. Ongeloovigen van het zoogenoemd beſchaafder ſoort juichen daar over; zij verheugen zig daar in, dat het jok, het welk zij niet willen dragen, nu ook van Burgers van laageren rang wordt afgeworpen; zij begrijpen, dat het, ter voortplanting van hunne bevattingen, een veel vermogend middel zoude zijn, wanneer zij aan

zul-

zulken, die daar in ſmaak betoonen te hebben, Schriften bezorgen, waar in de Godsdienst en de Goddelijke Openbaaring opzettelijk worden aangetast; waar in alles, wat daar toe betrekkelijk is, als dwaaling, als dweeperij, of uitwerkſels van onverſtand en Priesterbedrog wordt ten toon geſteld; op dat menſchen, die louter uit losheid, in het verſmaaden van den Godsdienst, en in 't bijzonder van het Christendom, eene eere ſtellen, in hunne denkwijze bevestigd worden, voorzien van wapenen, om hetzelve te beſtrijden, en vrijmoediger gemaakt, in hunne aanvallen op hetzelve. Men bezorgde hun *de Eeuw der Rede*, van den berugten PAINE; men bezorgde hun ook dat Geſchrift, waar tegen ik voor heb eenige Aanmerkingen voor te dragen. Zijn 'er ooit Schriften uitgekomen, die den naam van los en onbeſchaamd verdienen, dan zijn het deeze. Met het eerstgenoemde bemoeije ik mij niet. De wederleggingen van hetzelve, die ons van verſcheidene hoogachters van het Christendom gegeeven zijn, zijn zoo voldoende, dat ieder, die dezelve met eenige waarheidsliefde leest, *de Eeuw der Rede* met verachting moet verwerpen. *De Philoſophiſche Onderzoekingen over de Godgeleerdheid en den Godsdienst, in 't bijzonder die der Jooden*, geeven aan *de Eeuw der Rede*, in ſtoutheid, in

het hoogmoedig verwerpen van geloofwaardige berigten, en gewigtige waarheden niet het minste toe, ja overtreffen dezelve daarin. Dezelver Schrijver evenaart PAINE, in ligtvaardigheid, in het verdraijen en bespottelijk voordragen van niet weinige dingen, die tot den Joodschen en Christelijken Godsdienst behooren; terwijl hij denzelven daar in overtreft, dat hij zig openlijk verklaart, voor eenen Godverlochenaar, de verdediging van het Atheismus op zig neemt, en zig niet ontziet, om den Goddelijken Jesus te vertoonen, als een Wijsgeer, die de wereld wilde verlichten, met de prediking van dat ongelukkig stelsel.

Mijne aanmerkingen zullen zig alleen bepalen tot het eerste en kleinst gedeelte van dit geschrift, waar in Moses, deszelfs Geschiedverhalen, deszelfs Leere van de Godheid zoo onbeschaamd worden aangetast; waar in de Leere van Jesus, op de schandelijkste wijze wordt verdraaid. Menschen die denken, die gewoon zijn, hunne gevoelens op reden te gronden, verstandige hoogachters van het Goddelijk Woord, zullen door dat geen het welk zij, daar omtrent, bij deezen Schrijver vinden, in geen gevaar worden gebragt, om iets van dat geen, het welk zij tot nog toe geloofden, te laaten vaaren; hunne overreding zal, door de redeneeringen van den

Schrij-

Schrijver niet aan het wankelen worden gebragt; het nietige van dezelve zal hen veel eer bevestigen in hun Geloof; zelfs verſtandige twijfelaars zullen, door zoodanige aanmerkingen, niet af keeriger van Moſes en Jeſus worden gemaakt; zij zullen daar in geen genoegen kunnen vinden, dat dingen, die van zoo veele menſchen van doorzigt voor heilig en eerwaardig gehouden worden, zoo los en verachtelijk behandeld worden. Het zal alleen goedkeuring kunnen vinden bij ligtvaardige verachters van den Bijbel, die niet gewoon zijnde, de zaken naar derzelver waarde te beſchouwen, ſmaak hebben in alles, wat ter beſpotting van denzelven wordt gezegd, hoe ongegrond en verſtandeloos het ook mag zijn. Om evenwel de eere der Goddelijke openbaring tegen deeze lasteringen en verdrajingen te handhaven heb ik de volgende aanmerkingen ontworpen.

§. I I.

Ik beginne met Moſes, zijn Character, en de beginſelen, uit welke men, volgens den Schrijver, zijnen geheelen handel omtrent Israël moet afleiden. Hij was, naar zijne beſchrijving, een onecht kind, uit eene Princes geboren, met zeer gelukkige begaafdheden; hij had eene

natuurlijke drift tot heerſchen, die gevoed was door de opvoeding, welke hij aan het hof genoten had; zijne uitzigten waren niet gunſtig voor zijne driften; en, daar hij voor eenen afſtammeling der Israëlleren werd gehouden, richtte hij zijne bedoelingen op deeze natie, om bij dezelve de bevrediging zijner eergierigheid te zoeken; hij had het best onderwijs, in de toen bekende wetenſchappen, ontvangen; zijne bekwaamheden hadden hem daar in goede vorderingen doen maaken: Muitzugt, toomelooze hoogmoed, heersch- en wraakzugt, waren de hoofdtrekken van zijn Character; terwijl hij uit Aegypte gevlugt zijnde, in de woeſtijne de ſchapen hoedde, gevoelde hij het grievendst hartzeer, dat hij, van eenen gunſteling van het koninglijk hof, tot eenen herder vernederd was: Hij had daar in zijne eenzaamheid het plan gemaakt, het welk hij, ter voldoening aan zijne heerschzugt, ter uitvoer wilde brengen, door de uitvoering van Israël uit Aegypten: Hij werd, in Aegypten te rug gekeerd zijnde, een roekeloze avanturier, een ſtoker van opſtand; met toezeggingen, dat hij hen zou brengen in een Land, daar zij lui en lekker konden leven, ruide hij de domme en ruwe Israëllers op, om zig aan hem, als hunnen leidsman en opperhoofd, te betrouwen; zijne bedrevenheid in de Aegyptiſche konſten ſtelde hem

hem in ſtaat, om zoo wel bij de Aegyptenaars, die Israël niet wilden laten trekken, als bij de Israëliten, die het Land Goſen niet wilden verlaten, een Goddelijke zending voor te wenden; zijne kennis van de woeſtijne gaf hem gelegenheid, om zijn gezag, bij het volk, dat hij leidde, door gewaande wonderen ſtaande te houden: Hij zworf vervolgens met de bende, welke hij zamen geraapt had, om, zonder dat hij wist, wat hij met dezelve zoude aanvangen; hij wist wel, dat hij hun het Land, dat hij hun had voorgelogen, niet konde leveren: dan, daar zijne heerschzugt niet toeliet, zijnen post, als bevelhebber, tot welken hij zig had opgeworpen, te laaten varen, en zig heimelijk weg te maaken, bewaarde hij zijn aanzien, met de woeste verbeelding, van den ruuwen hoop te bedwelmen, met door zijne avantuurlijke vertellingen van eenen Jehova, en met eenen *ijsſelijken hokus pokus* van Godsdienſtige plegtigheden: Hij zogt alle denkbeelden van Onder-goden bij het volk uit te wisſchen, om zig zelven tot den eenigen Ondergod, tot den eenigen onmiddelijken vertrouwden der hoogſte Godheid te maaken; daarom was hij over niets ſtrenger, dan over de minſte afwijking van het geloof aan den eenigen Jehova, welken geen Israëliet verder kende, dan in zoo verre de eenige Kabinets-

Minister goedvond, iets van denzelven bekend te maaken; Hij wilde zelfs geene beeldelijke voorſtelling van Jehova dulden, om dat hij vreesde, dat, naar maate het volk zig den voorgewenden Jehova zinnelijk voorſtelde, zijn eigen aanzien daar door lijden zoude. (*a*)

§. III.

Welk een ondeugend en verachtelijk mensch is Moſes geweest, wanneer wij deezen Schrijver geloven! En deeze bijzonderheden van Moſes Character zijn, bij hem, zo klaar, dat men, naar zijne gedachten, het moet houden *voor eene onbegrijpelijke verblinding*, dat hij van ieder niet voor zodanig wordt gehouden. Op dien grond ſpreekt hij van Moſes, op de onwaardigſte wijze, en bedient zig van uitdrukkingen, die alleen bij de beſchrijving van eenen ſnooden gelukzoeker, en deszelfs ſchandelijke bedriegerijen, te pas koomen; hij ſtelt alles met zoo veel vertrouwen neer, als of hij orakels ſprak, en alles, wat hij beweert, zoo klaar was, dat al het verder onderzoek daar omtrent onnut zoude zijn. Wij, die van onzen vroegſten tijd

(*a*) Bladz. 6, 7, 8, 11, 17, 18, 19.

tijd geleerd zijn, Mofes geheel anders aan te zien, hem voor eenen Goddelijken gezant te erkennen, kunnen zulke gedachten niet zonder ergernis, en eene zekere huivering leezen. Zouden wij ook verblind zijn door vooröordeelen, die ons zijn ingeprent? en daar door onvatbaar, om Mofes in zijne waare gedaante te zien? Zou het ons ook gaan, gelijk de Mohammedanen, die, geleerd hebbende, Mohammed voor eenen profeet te houden, blind zijn voor de duidelijkste blijken van bedrog, welke een ander, in deszelfs gefchiedenis, zoo ligt befpeurt? Zouden wij den Schrijver ook de eere moeten geeven, dat hij, het dekzel der vooröordeelen verbroken hebbende, alles in het regte licht vertoont? Laaten wij dit eens onderzoeken. De gefchiedenis, zoo als dezelve ons befchreven is, moet het richtfnoer zijn, naar het welke wij dit beöordeelen. Leezen wij dan dezelve eens over, even, als of wij dezelve te voren nog niet geleezen hadden. Neemen wij de afbeelding van Mofes, welke ons van den Schrijver is opgegeeven in handen; vergelijken wij dezelve met daaden en gebeurtenisfen, welke wij ontmoeten, om te zien, of wij tot nog toe ook gedwaald hebben, en Mofes hebben hoog geacht, daar wij hem verachten moesten; dan of wij hem te regt eerbeid hebben toegedragen.

De

De Schrijver verklaart het voor waarſchijnelijk, dat Moſes was de eerſte vrugt der onſchuldige liefde eener Aegyptiſche Princes. De Geſchiedenis berigt ons, dat hij geboren is uit twee Hebreeuwſche Ouders, en, door eene bijzondere beſtelling der Voorzienigheid, die voor zijne behoudenis waakte, in de handen eener Aegyptiſche Princes gekomen is, die hem tot haaren Zoon heeft aangenomen en hem eene vorſtelijke opvoeding heeft bezorgd. Waaraan zullen wij nu geloof geeven? Zullen wij, op des Schrijvers zeggen, alle gedachten van die bijzondere bewaaring van een Hebreeuwsch Kind, en deszelfs verdere lotgevallen laaten vaaren, en Moſes houden voor de vrugt der onkuiſche liefde van eene Aegyptiſche Vorstin? Wie zou daar toe kunnen beſluiten? De Schrijver zegt dit maar, als waarſchijnlijk, doch geeft geene gronden voor dit vermoeden op. Hij moest, wilde hij eenigzins redelijk handelen, ons hebben gezegd, waarom hij de berigten van Moſes afkomst, en vroegſte lotgevallen voor leugenachtig hield, waarom hij het waarſchijnlijk oordeelde, dat eene Aegyptiſche Princes hem buiten het Huwelijk ter wereld had gebragt. Indien men daar mede toe kan, dat men, tegen geloofwaardige verhalen zegt: dit of dat is waarſchijnlijk; dan is alles in de beste geſchiedenis onzeker.

Wordt

Wordt ons van deezen of geenen beroemden Man iets verhaald, indien een ander handelen wil, gelijk de Schrijver omtrent Moſes, dan kan hij het maar verwerpen, en iets anders voor waarſchijnlijk verklaren. En wat is 'er in de geſchiedenis van Moſes afkomst en vroegſte lotgevallen, dat niet geloofwaardig is, waarin men eenige onwaarheid zou kunnen vermoeden, waarom men zou kunnen denken, dat het ter bevestiging van zijne volgende grootheid zou zijn verdigt? Ik kan, bij een herhaald overzien van dezelve, niets dergelijks daar in vinden: alles hangt ſamen, geene ſtrijdigheid is daar in, het een komt met het ander overéén; alles is overéénkomſtig met den tijd en de toen plaats hebbende omſtandigheden; de naam, welken hij droeg, had natuurlijk zijnen grond in zulk een voorval, als de geſchiedenis ons van zijne kindschheid verhaalt. Wanneer des Schrijvers gedachte eenigzins gegrond was, hoe kon Moſes dan *voor eenen afſtammeling van de Israëllers worden gehouden?* Waar uit zullen wij dan zijne genegenheid tot dat Volk, zijne betrekking op hetzelve verklaren? Niets is onwaarſchijnlijker, dan dat de natuurlijke Zoon van eene Aegyptiſche Vorstin een Volk, dat in het Land van haare woning in ſlavernij en de uiterſte verachting leefde, tot het voorwerp van zijne bemoeijing

jing zoude ſtellen. In de geſchiedenis, daarentegen, wordt ons alles natuurlijk opgegeeven: was Moſes uit Hebreeuwſche Ouders geboren, was hij, zijne Ouders vroeg hebbende leeren kennen, van dezelve onderrigt, aangaande de Goddelijke belofte, aan hunnen Stamvader gedaan, dan is het zeer aannemelijk, dat hij, in dien hoogen ſtaat, in welken hij was opgevoed, in het midden van het aanzien, waarin hij onder de Hovelingen leefde, betrekking had op het Volk, waar uit hij geſproten was, dat hij hetzelve veel bezogt en zoo veele blijken gaf van zijne genegenheid voor hetzelve.

De Schrijver verklaart Moſes voor eenen Man *van het doorſlependst vernuft*; *die het Menschlijk hart in 't gemeen*, *en het Character van zijn Volk in 't bijzonder door en door kende.* Maar indien zijn gedrag zoodanig is geweest, als de Schrijver ons wil doen geloven, dan zou men Moſes veel eer voor eenen dolleman moeten houden, die zeer onbedachtzaam, ligtvaardig, ten uiterſten onvoorzigtig, en zonder eenig verſtandig overleg te werk ging, die geheel niet menschkundig handelde; die iets begon, zonder de gevolgen daar van te hebben bereekend, die daarom in de uivoering van zijn Plan de grootſte zwaarigheden ontmoette, door hinderpalen, welke hij met het geringst verſtand had kunnen

voor-

voorzien, in de grootste moeilijkheden werd gebragt. Volgens het berigt, het welk de Schrijver ons geeft, vond Moses aan het Aegyptisch Hof geene voldoening aan eene drift, die sterk in hem was, namelijk heerschzugt: Hij moest groot zijn, over anderen gebieden; hij had geene uitzigten van in Aegypten daar toe te zullen geraken; hij maakte daarom het Plan, om het hoofd van de Israëlitische Natie te worden; hij ruide dat Volk op, stookte opstand onder hetzelve, om hetzelve, onder zijn geleide, Aegypten te doen verlaten, en naar een ander Land te doen verhuizen; hij deed de domme menigte luisteren naar zijn aanzoek, met hun te beloven, dat hij hen brengen zoude in een Land dat van melk en honig vloeide, daar alles zonder arbeid in overvloed te verkrijgen was; daar zij niets zouden hebben te doen, dan den mond te openen, om te genieten. Is dat eene handelwijze van een *doorslepen vernuft?* Ik zou veeleer zeggen, 't was het doen van iemand, die, als in het blinde, de gewigtigste dingen ondernam. De Schrijver laat Moses, ter voldoening aan zijne heerschzugt, zig aan het hoofd van de Israëliten stellen; hij verleidde hen met bedrieglijke beloften, om met hem Aegypten te verlaten. En wat was dan zijn Plan? Hij had 'er geen. *Zijne* heerschzugt vervoerde hem;

de-

dezelve moest eenige voldoening daar door genieten, dat hij gebood over zulk eene talrijke menigte.

't Was waarlijk eene groote onderneming, zulk een aantal van menschen op te winden, en dezelve tot verhuizing te doen besluiten: maar zulks te doen, zonder te hebben overlegd, werwaarts men zig met die menigte zal begeeven; wat men met dezelve zal aanvangen, zou het werk zijn van eenen zot. Moses ging met deeze bende in de woestijne; Aegypten verlaten hebbende, was hij derzelver hoofd: waar heen zou hij dezelve leiden? daar omtrent had hij geen bepaald ontwerp gemaakt. *Hij zworf*, zegt de Schrijver, *met dezelve om, zonder dat hij wiste, wat hij van dezelve zoude maaken, of wat hij met dezelve zoude aanvangen. Hij had hun beloofd, dat hij hen in zulk een Land van vrugtbaarheid en overvloed zoude brengen, maar hij wist, dat hij hun het land, dat hij hun had voorgelogen, niet konde leveren.* Wie zou Moses, indien dit berigt naar waarheid was, langer voor eenen man van loosheid en een doorslepen vernuft kunnen houden? Indien hij zoodanig was geweest, dan had hij het volk, waar over hij wilde heerschen, tot zulk eene verhuizing niet aangezogt, zonder vooraf den weg, dien hij met het zelve wilde houden, te berekenen,

en

het een of ander Land te kiezen, het welk hij aan het zelve konde leveren, het welk deszelfs woonplaats, de zetel van zijne heerſchappij zoude zijn. Een geheel volk deszelfs woonplaats te doen verlaten, en terſtond met hetzelve verlegen te zijn, past niet op het Character van eenen doorſlepenen bedrieger, maar alleen in dat van iemand, die zig geheel niet bezint, voor dat hij zaken van aanbelang onderneemt. Even weinig vertoont het een doorſlepen vernuft, eenen ruuwen hoop tot het verlaten van hunne woonplaats over te halen, met beloften, welke hij zelf weet, dat hij nimmer kan vervullen. Welk loos mensch zou het ooit gewaagd hebben een talrijk volk op te ſtooken, met de belofte, dat hij het zelve, in een ander land, overvloed en gemak beſchikken zoude, zonder te hebben gedacht aan een plan, om de vooruitzigten, welke hij hetzelve gegeven had, eenigzins daar te ſtellen? Moſes kende (volgens den Schrijver) zelf zulk een land niet, dat van melk en honig vloeide, hij wist geheel geene gelegenheid, om Israël in zulk een land te brengen: *hij loog het hun maar voor;* hij bediende zig alleen van die toezegging, *om hunne ſlegte neigingen te ſtreelen*, en hun tot het opvolgen van zijn aanzoek te bewegen. Maar welk eene onvoorzigtigheid was daar in! Bereikte hij daar mede voor een

oogenblik zijn oogmerk, dat de ruuwe hoop hem aannam voor hun hoofd, en onder zijn geleide zig begaf; welk moest welhaast het gevolg zijn van dit bedrog? Zoo gemakkelijk hij de menigte overhaalde, om hem te volgen, zo verschrikkelijk moest de woede zijn van een onbeschaafd volk, zoo rampzalig moest voor hem de vrugt zijn van eene oogenblikkelijke voldoening zijner heerschzugt, zoo dra het volk vernam, dat zijne belofte ijdel was geweest. Nog grooter moest deszelfs verbittering tegen hem zijn, wanneer het (zoo als de Schrijver vertrouwelijk beweert) niet onder eene drukkende slavernij heeft gezugt: maar in vrij goede omstandigheden in Aegypten heeft geleefd. Indien de Israëliten diep veracht waren, en zwaar verdrukt werden in Aegypten, dan zou het in een doorslepen vernuft hebben kunnen vallen, hen, door de belofte van de woning in een zeer vrugtbaar land, op te stooken, met die gedachte, dat hij, zijne belofte niet kunnende vervullen, het goed zou kunnen maaken, met hen te wijzen op de vrijheid, welke zij, na hunne verhuizing, genoten, en tot welker verkrijging hij hen zelfs met bedrieglijke beloften had aangemoedigd: maar hadden zij het in Aegypten wel, en lokte hij hen 'er dan uit, met de hoope op de bezitting van een veel beter land, hoe kon hij, die zulks deed,

deed, daar van iets goeds verwagten, hoe ongelukkig moest het voor hem uitvallen; wanneer hij, in plaats van het volk een gelukkig land te bezorgen, het zelve in eene woestijne moest doen sterven?

§. IV.

De Schrijver meent, dat het jok der dienstbaarheid, het welk de Israëliten in Aegypten droegen, onmogelijk zoo knellend kan zijn geweest, als het geroep is, het welk men daar van heeft gemaakt. *Men heeft elkanderen* (zegt hij) *veel nagepraat van die Aegyptische slavernij.* Wij hebben tot nog toe geloofd, op het berigt der Bijbelsche Geschiedenissen, dat de toen regerende koning van Aegypten de Israëliten zwaar verdrukte, dat het volk daar onder jammerlijk zugtte, dat deszelfs uitgang uit het land eene verlossing uit eene eigenlijk gezegde slavernij is geweest. Dan, onze Schrijver spreekt dit maar rond uit tegen. Hij brengt geene berigten bij, die ons eenige aanleiding zouden kunnen geeven, om daar omtrent anders te denken, maar bevestigt zijne stoute verzekering met zeven bewijzen, waarvan ieder, die dezelve maar met de minste oplettenheid beziet, het nietige bemerken kan.

Zijn eerſte bewijs is, dat de Israëliten, tot aan hunnen uittogt, in de bezitting van het land Goſen gelaten werden. (*b*) Dan blijkt daar uit, dat zij niet verdrukt werden? Kon de Aegyptiſche koning, door de ſterke vermenigvuldiging van deeze vreemdelingen, bevreesd geworden zijnde, hen niet opleggen, om in Goſen of deszelfs nabijheid, zwaren arbeid te verrigten, die voor menſchen, aan het herderlijk beroep gewoon, ten uitterſten moeilijk moest zijn?

Zijn tweede bewijs is, dat niets billijker was, dan dat deeze vreemdelingen, die reeds zoo lang het vette des lands, tot openbare ſchade, voor niets, in den luiſten lediggang, genoten hadden, ook eindelijk wierden aangezogt om de algemeene lasten des lands gemeenſchappelijk te hel-

---

(*b*) Bij deeze gelegenheid braakt de Schrijver ook zijn gal uit tegen Joſeph, zeggende; *dat hij door ſchandelijke bedriegerijen, met hemeltergende ongeregtigheid tegen de waare ingeborene eigenaars, dat Land aan de Israëliten heeft bezorgd.* Hoe veele leugens bevat deeze zinſnede? Welk eene onkunde verraadt dezelve? Het Land Goſen was niet bewoond, maar eene ruime vlakte aan Arabiën grenzende; geene inwooners werden 'er uitgedreven, om voor de Israëliten plaats te maken. De koning gaf het land, om dat het voor een herderlijk volk geſchikt was.

helpen draagen. Welke onbeſchaamde leugens! Had een koning van Aegypten het weidrijke Goſen aan een herderlijk volk ter woning gegeeven, hadden de Israëliten daar hun herderlijk beroep geoeffend, zonder dat de overige inwoners, door hun verblijf, eenig nadeel leden; hoe zot en onbeſchaamd is het dan, zoo maar heen te ſchrijven, dat zij daar in luien lediggang, tot openbare ſchade, hebben gewoond?

Wie heeft den Schrijver gezegd, dat zij nooit iets voor de inwooning hebben betaald? Niets onbillijks zou daar in zijn geweest, dat hun gemeene lasten waren opgelegd; maar 'er is een groot onderſcheid tusſchen het opleggen van den zwaarſten arbeid, en het afeiſchen van gemeene lasten.

Hij zegt, ten derden: dat het aandeel van de gemeene lasten, het welk de Israëliten werd opgelegd, onmogelijk de maate van geregtigheid en billijkheid kan zijn te buiten gegaan; want de geſchiedenis zegt duidelijk, dat, hoe meer de Aegyptenaars de Israëliten verdrukten, hoe ſterker zij vermenigvuldigden; daar uit beſluit hij, dat hunne bezigheden weinige en nuttige moeten zijn geweest, zulke, die heilzaam waren, ter bewaring van de gezondheid, en ter bevordering van de voordteeling.

De Schrijver gelooft dan de Geſchiedenis daar

in, dat de Israëliten onder dat geen, het welk men de verdrukking der Aegyptenaars pleegt te noemen, ſterk vermenigvuldigden: Waarom gelooft hij dezelve, dan daar in ook niet, dat dit het gevolg was van eene bijzondere voorzienigheid? Wie geeft hem regt, om met eene Geſchiedenis zoo te handelen, dat men de eene bijzonderheid daar in erkent, en eene andere, die daar aan onmiddelijk verbonden is, willekeurig voor leugen verklaart?

Waarom, vraagt hij ten vierden, kon Moſes de Israëliten, alleen door de belofte van een land, dat van melk en honig vloeide, tot oproer en verlating van Aegypten aanzetten? daar uit wil hij, dat men moet beſluiten, dat hun ſtaat in Aegypten zoo ſlegt niet moet zijn geweest, de verdrukking geenzins zoo zwaar, als men doorgaans roept: waren hunne omſtandigheden zoo benauwd en beklaaglijk (wil hij zeggen) dan had Moſes niets meer dan bevrijding van ſlavernij te beloven, hij had dan geheel niet nodig, hen uit te lokken, door het vooruitzigt van woning in zulk een aangenaam en gelukkig land. Hij onderſtelt, dat Moſes opſtand onder Israël heeft geſtookt, hen heeft aangezet, om het jok der koninglijke heerſchappij, dat zij droegen, af te werpen, zig tot het gebruiken van geweld daar tegen te vereenigen; dit is onwaar; niets

der-

dergelijks heeft hij bij het volk gedaan Hij bragt aan hetzelve het berigt, van 't geene hem, door eene Goddelijke openbaring, was bekend gemaakt. Hij wilde, dat het volk, met toeſtemming van den Koning, verhuizen zoude.

Hij gaf ingewikkeld te kennen, dat zij ſtil in hunne woningen en bij hun werk moesten blijven, tot dat zij van den koning toeſtemming tot hun vertrek gekregen hadden. Moſes rede had geenzins het gevolg, dat de Israëliten oproerig werden; maar alleen, dat zij hem geloofden en zig bogen: terwijl zij voords, zonder tegenſtand, hun dagelijks werk verrigtten. In de Geſchiedenis is niets, waar uit men zou kunnen afnemen, dat Moſes zig van de belofte, der inwoning in een gezegend land, eeniglijk of voornamelijk heeft bediend, om de Israëliten tot de verhuizing te doen beſluiten; dat alleen het vooruitzigt van de bezitting van zulk een land het volk luiſterend naar zijn voorſtel heeft gemaakt: alles getuigt veel eer, dat de overreding, dat de God hunner vaderen hunne verdrukking had aangezien, en dat Moſes het werktuig van hunne verlosſing zoude zijn, heeft uitgewerkt, niet dat zij oproerig werden, maar zig gewillig toonden, om, na bekomene toeſtemming van Faraö, onder zijn geleide uit te gaan. Moſes belofte van zulk een gezegend

 land,

land ſtrijdt ook geheel niet met den verdrukten ſtaat der Israëllers. Ik kan geheel niet zien, wat grond daar in is, om zig hunne omſtandigheden, tegen de letter der Geſchiedenis, als zoo draaglijk te verbeelden.

De gedachten welke men zig gewoonlijk van de zwaare verdrukking der Israëliten maakt, koomen hem, *ten vijfden*, onaanneemelijk voor, om dat hij in de Geſchiedenis grond meent te vinden, om hen te houden voor een volk, bij het welk geen de minſte prikkel tot een redelijk voornemen, geen lust tot nuttigen arbeid of bezigheid, maar veel eer eene neiging tot traagheid, lediggang en laage luiheid werd gevonden. Hoe (vraagt hij) konden zij anders, met de ijdele hoope op dat gezegend land, den tijd van veertig jaaren ledig in de woeſtijne omzwerven? En hier uit wil hij, dat wij beſluiten moeten, dat zij over zwaare onderdrukking klaagden, wanneer hen niet meer dan een maatige arbeid werd opgelegd. Welke jammerlijke en armhartige redeneringen! Hoe is het mogelijk, zou men zeggen, dat iemand zoo onbeſchaamd, en te gelijk zoo dom, de gewijde geſchiedenis durft tegenſpreeken, en zig opwerpen, om anderen te verlichten? De Schrijver ſchijnt geheel geen denkbeeld te hebben gehad van Israëls volk, noch van de woeſtijne, in welke

welke zij zoo veele jaaren verkeerden. Hij ſchijnt zig Moſes en zijn gezelſchap te hebben verbeeld, als een troep van onze reizigers, die zonder iets, dan het nodige, tot hunne voeding en dekking, bij zig te hebben, maar wat heen en weder trokken, om in een land te koomen, het welk zij zogten. Hoe kon hij anders vraagen: Hoe kon dat volk veertig jaaren ledig in de woeſtijne doorbrengen? Had hij eenig begrip gehad, van de Aardsvaderlijke levenswijze, van die van zoo veele Oosterſche volkeren, van veele hedendaagſche zeer talrijke ſtammen van Arabieren; dan had hij deeze domme vraag niet gedaan: hij zou, met het zelfde regt, kunnen beweeren, dat eene laage luiheid de hoofdtrek moet zijn geweest van het Character van alle die volkeren en ſtammen, die, geene vaste woonplaats in Steden of Dorpen hebbende, herwaards en derwaards in onbewoonde velden omzworven. Wie heeft hem gezegd, dat de Israëliten den tijd, welken zij in de woeſtijne bleven, ledig hebben doorgebragt? Waar mede ſleten de Aardsvaders hunnen tijd? Waar mede brengen zoo veele ſtammen, in de ruime velden van Aſiën en Afrika, hunne dagen door? Men verbeelde zig het Israëlitisch volk; dan zal men zien, dat deeze vraage geheel niet te pas koomt, en dat alles, wat de Schrijver van des-

zelfs neiging tot lediggang en laage luiheid redeneert, zijne onkunde verraadt: 't was een herderlijk volk, dat in het ruime en vlakke Gosen woonde, met verbazend groote kudden van schapen, runderen, bokken en kemelen. Dit geheele volk verhuisde met alle deszelfs goederen en have: de woestijne, in welke zij zworven, moet men zig niet verbeelden als een streek, welke wij gewoon zijn, met dien naam te benoemen, maar als ruime en onbewoonde velden, op de eene plaats vrugtbaarer en weidrijker, dan op de andere, in welke, behalven Israël, ook wel andere vrij talrijke stammen, met hun vee en have zworven: de Israëliten vonden, op alle hunne onderscheidene togten, weide voor hun vee; zij woonden, zoo lang zij in de woestijne waren, in tenten; zij leefden geenzins in luien lediggang, maar oeffenden het herderlijk beroep, en waren werkzaam in die bezigheden, welke hun levensstand met zig bragt.

Bij de luiheid der Israëliten, voegt de Schrijver ook hun rijkdom, welken zij bezaten, toen zij uit Aegypten gingen, als iets, waar uit men zien kan, dat zij in dat land geenzins zoo verdrukt zijn. Met opzigt op het goud, zilver, enz. het welk zij hadden en in de woestijne niet konden krijgen, spreekt hij zig zelven tegen: hij zegt, dat zij het gestolen hebben, bij den

uit-

uitgang. Maar dan blijkt daar uit immers niet, dat zij wel behandeld zijn, dat zij, in goede omstandigheden zijnde, goud en zilver konden overwinnen; dan, konden zij, zwaar verdrukt zijnde geweest, bij het verhuizen, hun kans hebben waargenomen, om het hunne onderdrukkers te ontneemen? Over het leugenägtige van zijne uitdrukking: *De Geschiedenis zegt*, *dat zij veele meubelen*, *op bevel van Jehova*, *gestolen hebben* laate ik mij hier niet uit. Is de rijkdom der Israëliten in vee onbestaanbaar met het berigt, het welk de geschiedenis ons van hunne zwaare verdrukking geeft? Ook dit kan ik geheel niet zien: de Geschiedenis zegt geenzins, dat zij al dien tijd, dien zij in Aegypten zijn geweest, die zelfde mishandelingen geleden hebben, maar van dien tijd, dat 'er koningen regeerden, die Jozeph niet hadden gekend, en de diensten, welke hij aan het rijk had gedaan, vergeten waren. Zij woonden eenen geruimen tijd ongehinderd in het weidrijk Gosen. Terwijl hun geslagt werd uitgebreid, vermenigvuldigden ook hunne kudden. Bedenkt men, hoe lang zij in Aegypten woonden, dan is het zeer wel te begrijpen, dat zij bezitters waren van zoo veel vee. Te meer, daar men onderstellen mag, dat zij, in het tijdperk van hunne verdrukking, ook de herderlijke bezigheden niet verzuimden.

Ein-

Eindelijk vraagt de Schrijver: waarom beklaagden zij zig zoo dikwijls hunne verhuizing uit Aegypten? Waarom befchuldigden zij Mofes zoo vaak, dat hij hen uit dat land had geleid? Waarom zetten zij zig neder en weenden, zeggende: *wie zal ons vleesch te eeten geeven? wij gedenken de visfchen, welke wij voor niet hadden, maar nu is onze ziele moede.* Waarom hadden zij zomtijds het befluit genomen, om een ander hoofd te benoemen, om hen naar Aegypten te rug te voeren? Is dit alles ook een bewijs, dat zij zoo flegt behandeld waren? moet men daar uit niet befluiten, dat zij in vrij goede, zelfs ruime omftandigheden hadden geleefd, dat dus alles, wat men van hunne verdrukking zegt, louter geroep is? Ik antwoorde: dezelfde Gefchiedenis berigt het ons beide: zij geeft ons eene vrij treurige befchrijving van den verdrukten ftaat, waar in Israël in Aegypten leefde; zij verhaalt ons ook, dat het volk zomtijds zig deszelfs verhuizing beklaagde, en gaarne naar Aegypten wilde te rug keeren. Wie maakt ons nu geregtigd, om, gelijk de Schrijver doet, alleen het laatfte aan te neemen, en het eerfte voor leugenagtig te verklaaren? Het kan immers beide waarheid zijn: het een ftrijdt geheel niet met het ander: het is geheel niet onmogelijk, dat de Israëliten, terwijl zij, als flaven behandeld

deld werden, overvloed van allerleie voedzel hadden: zij woonden in het vrugtbaar Aegypten, daar het aardrijk de beste voortbrengſels opleverde; in de nabijheid van den Nyl, eene vischrijke rivier; allerleie moeskruiden en ſmakelijke visſchen konden zij daar in overvloed krijgen: maar daar mede is geenzins onbeſtaanbaar, dat zij onderdrukt werden en onder zwaaren arbeid zugten moesten. De Aegyptenaars lieten de menſchen, welken zij met eenen drukkenden arbeid plaagden, het goede, het welk het water en de aarde hun opleverde, onbelemmerd genieten; terwijl zij bijna boven vermogen moesten werken, mogten zij, in een vrugtbaar land wonende, met ſmakelijke ſpijzen verzadigd worden. Maar waarom wilden zij dan te rug keeren, indien zij in Aegypten geplaagd waren? Daar zij, verhuisd zijnde, vrij waren en hunne eigene bezigheden ongedwongen verrigten konden: niets vreemds is daar in, niets, waar door het berigt van hunne zwaare verdrukking eenigzins wordt tegengeſproken: het is immers eene eigenſchap van onze natuur, dat het kwaad, welk ons zeer zwaar drukt, zoo lang het tegenwoordig is, veel ligter van ons wordt aangezien, wanneer het voorbij is; dat een tegenwoordig ongemak zwaar is in onze oogen, en dat wij een, dat voorleden is, ligter keuren, hoewel het

het zelve zwaarder was; dat genoegens, welke wij gehad hebben, maar nu misfen, zig vergroten in ons oog; dat voorregten, in welker bezitting wij dadelijk zijn, ligtelijk minder worden geacht, dan voorledene, hoewelze waarlijk grooter zijn: hoe vaak ziet men menfchen, die over enig ongeluk, dat hen bezwaart, jammerlijk klagen, verklarende, bijna alles wel te willen dragen, wanneer zij daar van maar bevrijd mogten zijn; dan, zij hebben niet zoo dra hunnen wensch verkregen, in de verlosfing daar van, of de onheilen, welken hun dan ontmoeten, fchijnen hun nog veel zwaarder; om dat zij den last van het voorleden kwaad niet meer gevoelen, verbeelden zij zig het zelve ligter; zij erinneren zig dan het goede, het welk met dien last nog gepaard ging, het welk zij te voren voorbij zagen; in hnnne tegenwoordige omftandigheden zien zij, door de ongenoegens, welke zij gevoelen, het goede voorbij; het kwaad, dat dadelijk hen drukt, fchijnt zwaarder, dan het voorledene, waar van zij den last niet meer gevoelen. Deeze bijzonderheid vertoont zig allerfterkst in kinderen en menfchen, die in hun verftand en character nog kinderlijk zijn; die in hunne wenfchen en bedoelingen, niet door rede, maar meest door zinnelijk gevoel worden beftuurd: zoo was het ook met de Israëliten:

ter-

terwijl zij in Aegypten waren, gevoelden zij den last der harde ſlavernij, in welke zij leefden; zij hadden daar onder nog een ruim genot van ſmakelijke ſpijzen: maar dit voorregt zagen zij voorbij, door het verdriet, welk zij van hunnen ſlaafſchen toeſtand hadden; dan, zoo dra waren zij niet van die harde ſlavernij verlost, of zij gedachten aan de ſmakelijke visſchen en veldvrugten, welke zij dagelijks in Aegypten genoten: leefden zij toen vrij; maar hadden zij het naar den vleeſche zoo ruim niet meer; zij dachten terſtond, dat zij het te vooren, hoewel zij verdrukt waren, beter hadden gehad: van hunne voorledene omſtandigheden, herinnerden zij zig alleen het goede, en in die, in welke zij zig nu bevonden, zagen zij alleen op het onvolmaakte van dezelve; nu het voorleden kwaad voorbij was, meenden zij dat het zoo zwaar niet was geweest; terwijl de gebreken, welke zij thans gevoelden, in hun kinderlijk begrip, zig vergrootten, alleen, door dat dezelve tegenwoordig waren: zoo vinde ik in de murmureringen der Israëliten wel blijken van hunne zinlijkheid en hun mistrouwen op Jehova, aan wiens geleide en beſcherming zij zig hadden overgegeeven; maar geen bewijs, dat de berigten der Heilige Geſchiedenis, omtrent hunnen toeſtand in Aegypten, niet naar waarheid zijn.

§. V.

§. V.

Beginnen wij, na het losſe van des Schrijvers aanmerkingen, over Israëls omſtandigheden, voor hunnen uittogt uit Aegypten, te hebben aangewezen, met het Character en de beginſelen van Moſes in zijne onderneming met dat volk: het berigt, welk de geſchiedenis ons van zijne goddelijke roeping geeft, ſchijnt in des Schrijvers oog zoo ongerijmd en zoo openlijk valsch te zijn geweest, dat hij het zelve geen onderzoek waardig heeft gekeurd: ten minſten, bij verklaart hem, zonder eenigen ſchroom, voor eenen ſtouten gelukzoeker, die een volk, dat ſtil, en onder een gematigd beſtuur, in Aegypten woonde, heeft opgezet, uit enkele heerschzugt zig aan deszelfs hoofd heeft geplaatst; daar hij anders geen kans zag, om zulk eenen trap van aanzien te bereiken, die aan zijn hoogmoed kon voldoen, zogt hij het onder eene in Aegypten veragte Natie, met dat gevolg, dat dezelve, zijne inboezemingen en bedriegelijke beloften geloovende, hem aannam voor haar hoofd, en onder zijn geleide Aegypten verliet. Ik ſtelle dat alles, welk ons van Moſes hogere zending wordt gezegd, eens voor een oogenblik ter zijden, en vraage, is die ſchilderij, welke de Schrijver ons van Israëls Leidsman geeft, aannemelijk?

De

De Schrijver neemt het voornaam beloop der geſchiedenis met ons aan: daar uit willen wij eens beöordeelen, wat wij van Moſes Character en beginſelen moeten denken. Wanneer wij het geheel beloop der geſchiedenis overzien, ontdekken wij dan zulke trekken in Moſes beſtaan, die ons grond geeven, om te vermoeden, dat hij door zulke beginſelen gedreven is geweest? Het is tog niet genoeg, met veel vertrouwen zoo iets te beweren, Moſes met allerlei ſpottende naamen te benoemen, en alles willekeurig in een haatelijk licht te plaatſen; maar de geſchiedenis zelve, zoo als ze ligt, moet uitwijzen, wat hier van waarheid is.

De omſtandigheden, in welke Moſes in Aegypten zig bevond, ſpreken dat getuigenis van zijne zugt naar grootheid en heerſchappij, dunkt mij, vrij duidelijk tegen. Hoewel van afkomst een Hebreër, was hij van de dochter van den Aegyptiſchen Koning ten zoon aangenomen; hij was vorstelijk opgevoed, onderwezen in de wetenſchappen van dien tijd; hij leefde in eenen hoogen ſtaat, en genoot alle de voorregten van het Koninglijk geſlagt; hij was van zijnen vroegſten tijd gewoon, de verdrukking van dat Volk, waar uit hij geſproten was, aan te zien: zoude men niet van eenen Man, die, uit geringe ouders geboren, door een zonderling geval in de gunst,

van eene Koninglijke Vorstin gekomen was, indien hij van zulke flegte beginselen was geweest, natuurlijk hebben moeten verwagten, dat hij, als ingelijfd zijnde in het Koninglijk huis, zijn eigen Volk zou hebben vergeten, en op niets anders, dan op zijne eigene toekomende grootheid onder de Aegyptenaren zou hebben gedacht: maar de geschiedenis verhaalt ons het tegendeel; zij zegt ons, dat hij, in den laagen staat, waar in hij leefde, zijne broeders in hunne verdrukking bezogt, en openbare blijken gaf, dat hij zig hunne belangens ernstig aantrok, en het met hun hield: de Schrijver berigt ons, *dat zijne uitzigten, voor het toekomende, niet gunstig waren voor zijne driften.* Op welke gronden hij dit zoo stellig zegt, wete ik niet: men heeft anders, tot nog toe, algemeen met de grootste waarschijnlijkheid gedacht, dat 'er in de Wereld voor Moses gunstige uitzigten waren, dat hij met grond verwagten konde, dat hem, als den zoon van Faro's dogter, ter zijner tijd, de aanzienlijkste waardigheden in het Koningrijk zouden worden opgedragen; 'er was voor hem geheel geen reden, om, indien hij groot wilde zijn, en zoo veel lust tot heerschen had, daar toe gelegenheid bij het verdrukt Israël te zoeken: dat hij met dat Volk zig ophield, in deszelfs ellenden zoo veel aandeel nam, dat hij telkens

het

het hof verliet, zig na Gosen begaf, en als een broeder zig onder de Israëliten voegde; wie moet niet erkennen, dat hij daar mede toonde, dat hij geenzins door hoogmoed en heerschzugt, in zijn doen, werd bestuurd, maar dat de liefde tot zijn Volk en het medelijden, dat hij met hunne verdrukking had, een van zijne voornaamste beginselen is geweest? Was hij 'er maar op uit geweest, om groot te worden in de Wereld, dan zou hij zig geschikt hebben naar den smaak van het Hof, waar aan hij leefde, en van welks gunst hij bevordering had te wagten; hij zou zig dan niet opgehouden hebben met een Volk, dat gehaat en veracht was bij den Koning en zijne Hovelingen, maar veel eer den Koning hebben gevleid, door zig, in het verachten van dat volk, met hem te vereenigen, en deszelfs verdrukking, met woorden en daden, goed te keuren: verklaarde hij openlijk met zijn gedrag, dat hij, tegen de gevoelens van het Hof, met dat verdrukte Volk het hield, betoonde hij, door het medelijden, het welk hij met deszelfs ellenden had, dat de behandeling, welke het leed, van hem werd afgekeurd, hij baande zig daar mede geenzins den weg, om groot te worden: veel eer bragt hij zig zelven daar door in gevaar, om de gunst van den Koning te verliezen, en zig bij het geheele hof gehaat te maaken.

 Dan

Dan in volgende tijden, zal de Schrijver denken, dat Moses heerschzugt hem heeft aangevoerd, om zig aan het hoofd van een verdrukt Volk te ftellen. Hij fchildert ons Mofes beginfelen, de ontwikkeling van zijne driften en ontwerpen op de volgende wijze: in zijne jeugd had hij eenen Aegyptenaar gedood en daarom het Land moeten ruimen; hij was naar Midian geraakt, en had zig daar bij eenen priefter, Jethro genaamd, voor herder verhuurd; hier had hij verfcheiden jaaren de fchapen gehoed, in die zelfde woeftijne, in welke hij daar na de Israëliten voerde: de vernedering van eenen Zoon der Aegyptifche Vorstin tot eenen fchaapherder, droeg hij met zulk een tegenzin, dat hij onder het zwerven met de kudde het plan maakte, om, ter voldoening van zijne heeschzugt en wraakzugt, de uitvoering der Israëliten uit Aegypten te ondernemen. De Schrijver neemt in deeze tekening wederom het voornaam beloop der gefchiedenis aan, maar fpreekt dezelve, met opzigt op Mofes beginfelen, lijnregt tegen: eene omftandigheid is 'er daar en boven, welke hij, misfchien uit onkunde van de zeden en levenswijze van dien tijd, in een valsch licht heeft geplaatst. Hij vertoont Mofes, toen hij uit Aegypten was gevlugt, als eenen knegt, *zig verhuurende*, en in deezen zijnen ftaat het bitterst hart-

zeer

zeer gevoelende over de diepe vernedering, welke hij in de wereld had ondergaan: hij ſchijnt zig verbeeld te hebben, dat Moſes in Midian een gemeen knegt is geweest, uit den ſtaat van eenen aanzienlijken hoveling vernederd tot de omſtandigheden, waar in een gewoon huurling van onze landlieden zig bevindt: was dat zoo, dan zou deeze verandering natuurlijk eene bron van het bitterst zielsverdriet zijn geweest: dan, wij moeten, om alles regt te begrijpen, ons plaatſen in dien tijd, en Moſes veranderde omſtandigheden beoordeelen, naar de toen plaats hebbende zeden: Moſes was in Aegypten een zoon van Faraös dochter, aan eene vorſtelijke levenswijze gewoon; Hij werd, uit dat land gevlugt zijnde, een herder, niet een herdersknaap, die den bezitter van de kudde voor een zeker loon diende, maar zoo dra hij in Jetros huisgezin bekend was geworden, werd hem deszelfs Dochter ten huwlijk gegeven. En wie was Jetro? een Herdersvorst, een hoofd van een talrijk gezin, zoo als Abraham was! Moſes was dus de ſchoonzoon van eenen Man, die, op zekere wijze, ook groot was in de wereld; Hij bevond zig niet in eenen geringen ſtaat, maar was ingelijfd in eenen herderlijken ſtam, zoo na vermaagſchapt aan derzelver hoofd: was hij in Aegypten in een hogen ſtaat geplaatst geweest, hij was in Midian geen-

zins zoo vernederd, maar hij had het aanzien, het welk hij genoot aan het hof van Aegypten, verwisfeld, met eene even hogen plaats, in het Leger van eenen aanzienlijken Herdersvorst; de eere en de zinnelijke genoegens van een woelig hof, met die, welke in de herderlijke tent genoten worden.

Zulk eene diepe vernedering, en de daar uit ontftaande fpijt, worden dus te onregt van den Schrijver opgegeven, als het middel om Mofes hoogmoed zoo gaande te maaken, dat hij voldoening daar aan geeven moest, met de heerfchappij over Israël te zoeken: ftellen wij ons alles, wat hier toe betreklijk is, voor, dan vraage ik, (zonder mij nog op het gezag der gewijde gefchiedenis te beroepen) is er eenige aannemelijkheid in dat geen, het welk de Schrijver ons met zoo veel vertrouwen verzekert? Is het waarfchijnlijk, dat Mofes, alleen door heerschzugt gedreven, het ondernomen heeft, om de Israëliten van onder de heerfchappij van den Aegyptifchen koning weg te voeren, om over hun, van hun voorig verblijf verwijderd, te heerfchen? Is het gedrag, welk hij omtrent dit volk gehouden heeft, zoodanig, dat daar in zoo duidelijk doorftraalt, dat heerschzugt zijn voornaamfte beginfel is geweest?

Hij woonde in Midian, op eenen merkelijken

af-

afſtand van Aegypten: is het nu wel gelooflijk, dat hij, in Aegypten bij allen onbekend zijnde, zoo iets zou beſtaan? Men heeft, in de geſchiedenisſen der wereld, voorbeelden van ſtoute gelukzoekers, die wel eens verbazende ontwerpen maakten, en ook uitvoerden; maar wien kan men zig zoo ſtout verbeelden, dat hij ondernemen zoude, eenen der magtigſte koningen te beroven van zoo veele zijner onderdanen? Kan men het begrijpen, dat een gemeen herdersknaap uit Midian zoude komen en zig, door heerschzugt gedreven, zou verſtouten, om van den Koning van Aegypten te eiſchen, dat hij een talrijk Volk, het welk afgezonderd in zijne Staaten woonde, daar uit zou laten trekken, op dat hij in een ander land zou kunnen heerſchen over hetzelve? Men verbeelde zig eens, dat hij, zoodanig ontwerp hebbende gemaakt, met zulk een voorſtel in de tegenwoordigheid van den Vorst verſcheen; zou men niet zeggen, dat hij verſtandeloos moest zijn, om zig daarvan een uitſlag, naar zijne wenſchen, te beloven; dat hij, niet volkomen zinneloos zijnde, gemakkelijk konde voorzien, dat hij, met verſmading en beſpotting, van het hof zou worden gejaagd, indien hem niet iets ergers gebeurde? en welken invloed zou zulk een mensch hebben gehad, om het Volk, het welk het doel van zijne heerschzugt was,

 naar

naar zijn zin te zetten? Zou hij, onder zulk eene menigte van menschen, zoo ligt dien geest verspreiden kunnen, dat zij gehoor gaven aan zijne inboezemingen, en zig gewillig toonden, om hem te volgen, vooral, indien hunne omstandigheden in Aegypten gunstig waren? Wie kan zulks geloven? Hij vertoonde zig onder het Volk, als een persoon, die geen aanzien, of gedaante had. Was hij groot geweest in het rijk, voorzien van vermogen, om zijne onderneming, welke de Schrijver onderstelt, dat hij daar mede tegen den Koning had gesmeed, door te zetten, dan was het nog eenigzins te begrijpen, dat hij, met zulk een voorstel, ingang bij het Volk gevonden had: maar hij had in de wereld niets, het welk de oogen des Volks verblinden konde, geene vrienden aan het hof, in gansch Aegypten niemand, van wien hij eenige ondersteuning in zijn roekeloos bestaan verwagten konde, geene heirlegers, welke hij stellen konde tegen die, welke de Koning tegen hem zoude aanvoeren: hoe is het dan te geloven, dat een geheel Volk, het welk de magt van den Koning kende, op het woord van zulk eenen hoogmoedigen gelukzoeker, het wagen zoude, om tegen den Vorst, onder wiens gebied het leefde, op te staan en onder deszelfs geleide het land uit te trekken?

Hij

Hij bediende zig (zegt de Schrijver) bij den eenen zoo wel, als bij den anderen, van zijne gochelkonst, om voor eenen goddelijken gezant bij hen door te gaan; in de wetenſchap daar van was hij in Aegypten onderwezen; hij was, door zijne ſchranderheid, daar in verre gevorderd; hij was daar door in ſtaat, om, door vermenging en ſcheiding van vaste en vloeibaare lighamen, zulke gewrogten te weeg te brengen, die van den gemeenen hoop voor wonderen en goddelijke geheimen werden aangezien; deeze zijne bekwaamheid gebruikte hij zoo wel aan het hof, als bij het volk, om zijne heerschzugtige oogmerken te bereiken, met zig als eenen afgezant van den God, dien hij Jehova noemde, te vertonen! Maar, hoe konde hij *vooreerst* den Koning, met zijn hofgezin en alle Aegyptiſche Wijzen, die, onderwezen in dezelfde wetenſchappen, ook bekwame gochelaars geweest moeten zijn, met zulke konſten bedriegen? had Moſes, door de vorſtelijke opvoeding, welke hij genoten had, die natuurgeheimen, welke van onkundige bewonderd werden, leeren kennen; de koning, in wiens tegenwoordigheid hij zig vertoonde, was in zulke zaken ook geenzins onkundig, terwijl de Wijzen die konſten dadelijk beöeffenden: het was dan daar geheel de onregte plaats, om met zulke dingen zij-

ne hogere zending te ſtaven. Plaatst men zig (naar deeze redeneringen van den Schrijver) in den kring, waar in Moſes zig bevond, dan kan men zig niet wel begrijpen, hoe de eerſte proeven, welke hij van zijne bedrevenheid in die konſten gaf, aan het hof eenige aandacht waardig werden gekeurd, en hoe de Wijzen werden opgeroepen, om, ter wederlegging van zijn voorgeven, iets dergelijks hem na te doen: was zulk zoogenaamd gochelen in Aegypten eene bekende konst, en had de Koning zoo veele gochelaars in zijnen dienst, dan is het geheel niet te begrijpen, dat Moſes zou ondernemen, zijne goddelijke zending, bij den Koning en het geheele hof, met gochelarijen te bewijzen.

Hij moest (vervolgt de Schrijver) *lang met de Aegyptiſche Tovenaars ſtrijden, eer hij op zulk een konstſtuk kwam, waar in zijne bekwaamheid de hunne overtrof: maar eindelijk gelukte het hem, door zijne konst, van ſtof luizen te maken, en hun daar door den prijs af te winnen: hier in moesten de Tovenaars den vinger Gods erkennen.* De Schrijver waagt het niet, dit te verklaren, hij gevoelde wel, dat hij hier op zwijgen moest; Hij voegt 'er daarom, maar ſpottende, bij, dat de Schrijver van het Boek der Wijsheid zig lang daar na verheugde, *dat zij in de Gochelarij der zwarte konst voor den Jehova*

hova het zeil hadden moeten ſtrijken. 't Was dus, gelijk hij ons wil doen denken, alleen een bewijs, van Moſes meerdere bekwaamheid in de zwarte konst, dat hij luizen maakte, daar de andere Wijzen zulks niet vermogten. Maar hoe koomt daar mede overéen, dat zij met verbaasdheid zeiden; *dat is de vinger Gods?* Wat beduidt dit anders, dan dat zij daar in de tusſchenkomst van een hoogst en almagtig Wezen erkenden? Hadden zij Moſes aangezien voor hunnen konstgenoot, dan zouden zij zig wel verwonderd hebben over zijne meerdere ervarenheid en grotere waardigheid, maar geenzins hebben gezegt; *dat is de vinger Gods.*

Maar bij het Volk! hoe verre kan een waaghals, een heerschzugtig bedrieger, het daar bij brengen, wanneer hij deszelfs oogen met gewaande wonderen konde verblinden, en de menigte in dat geloof brengen, dat eene alvermogende Godheid met hem was? Het gros van een Volk is gemakkelijker op te winden, en door gochelarij te misleiden: maar ſtellen wij ons wederom alles voor, zoo als de geſchiedenis hetzelve, met de grootſte geloofwaardigheid, opgeeft, dan zien wij, dat de Schrijver zig hier bij te vergeefs beroept op de ruwheid en domheid der Israëliten. Moſes en Aäron verzamelden de oudſten des Volks, en wanneer deeze

wa-

waren bijéëngekomen, deden zij hun het voorſtel, om zig tot den uittogt uit Aegypten gereed te maaken; en zij verrigtten in hunne tegenwoordigheid de wonderen, met welke zij hunne Goddelijke Zending bewezen: onderſtellen wij voor een oogenblik, dat Moſes een ſtoute gelukzoeker was, die, door heerschzugt vervoerd, zulke ontwerpen had geſmeed, en om zijne oogmerken te bereiken, zijne ervarenheid in het gochelen te hulpe riep; zou hij dan in deeze vergadering zoo geredelijk zijn geloofd, en zoo ſpoedig bijval gevonden hebben? Ik beken, dit niet te konnen begrijpen! Het was eene allerheuglijkſte zaak, welke hij den Israëliten aankondigde, een allergewigtigst voorſtel, dat hij hun deed; maar welks uitvoering aan bijna onoverkomelijke zwarigheden onderhevig was: zouden de oudſten des Volks die zwarigheden niet geopperd hebben, geene bedenkingen daar tegen hebben ingebragt, indien zijne voordragt niet met zulke bewijzen van geloofwaardigheid was verzeld geweest, dat niemand daar tegen iets konde zeggen? Bedrieglijke gochelarijen zouden misſchien eenigen hebben voldaan, maar niet eene geheele vergadering van oudſten des Volks, die in kunde en ervaring anderen overtroffen, die in Aegypten bekend waren, en, hoewel zelfs daar in niet onderwezen, van de konſtenarijen

der

der Aegyptifche Tovenaars geenzins onkundig waren.

Blijkt zoo de ongerijmdheid van des Schrijvers onderftellingen, uit vergelijking van die omftandigheden, die van hem zelfs worden erkend; wanneer wij de Heilige gefchiedenis raadplegen, deeze wederfpreekt rond uit alle die lasteringen, welke hij, met de grootfte ligtveerdigheid, tegen Mofes heeft uitgebraakt. *Zij* vertoont ons Mofes met zulk een Character, dat bij elk hoogachting en bewondering verdient. Volgens dezelve was Mofes geheel vrij van eigene ontwerpen; eene Goddelijke roeping, en de kragtigfte verzekering van Goddelijke hulpe, waren alleen in ftaat, om hem tot het aanvaarden van dien gewigtigen post te bewegen: in Midian, daar hij, in het gezin van Jetro, een ftil herderlijk leven leidde, kreeg hij de openbaring, die hem benoemde, om Israëls verlosfing en uitleiding uit Aegypten te bewerken; die hem opriep, om zig daar toe naar Aegypten te begeeven: en hoe gedroeg hij zig daar bij? Niet als een mensch, wiens hoogmoed werd geftreeld door het vooruitzigt, dat hij met zulk een hoog gezag zou worden bekleed, maar als iemand, die geene hoogheid zogt en zig onbekwaam gevoelde, om op zulk een verhevenen post te ftaan; niet als iemand, die fmaak had

in

in zulk een ontwerp, maar als zulk een, die gaarne van dien last ontſlagen wilde zijn: hij opperde de zwarigheden, welke hij daar in zag, en begeerde uitdrukkelijk, dat God hem, als zwaar beſpraakt, voorbij mogte gaan, en eenen anderen in zijne plaats zenden: vertoont dit niet het tegendeel van hoogmoed en tomeloze heerschzugt? Zijn daar in niet de duidelijkſte bewijzen van zijne nedrigheid; dat hij dat hoog gezag over Israël niet heeft gezogt of begeerd; maar dat hetzelve hem, met wijsheid, werd opgedrongen; dat hij voor hetzelve vreesde, en het niet aannam, voor dat hij, door vriendelijke beloften van den Goddelijken bijſtand, daar toe was aangemoedigd? In het gedrag, het welk Moſes hield omtrent het Volk, dat onder zijn geleide en opzigt was geſteld, in den omgang met hetzelve, ontmoet men geene ſporen van hoogmoed en heerschzugt, maar alles duidt het tegengeſtelde in zijn Character aan. Hij vertoonde zig niet onder het Volk in eene ſchitterende pragt; hij liet zig niet, naar de gewoonte der alleenheerſchers van dien tijd, aanbidden; hij vorderde geene bewijzen van gehoorzaamheid en onderwerping aan zijnen perſoon; hij legde het Volk geene lasten op, verrijkte zig niet met deszelfs goed; hij gedroeg zig onder hetzelve, als een vader, raadgever en

rig-

rigter; hij plaatfte zig niet op eenen Koninglijken throon, vorderde geene eerbewijzingen, hij matigde zig geen hoger Character onder de Israëliten aan, dan dat van hunnen geleider en den fcheidsman van gefchillen: men leze de aanfpraken, welke hij bij onderfcheidene gelegenheden deed; daar in vindt men geheel niet de taal van hoogmoed en heerschzugt, maar die van eenen welmenenden raadgever, hij vorderde daarin nooit eere en voordelen voor zich zelven, hij klaagde nooit, dat een van beiden hem niet genoeg gegeven werd; hij prijst nooit zig zelven aan, als den genen, aan wiens heldenmoed en wijs beleid zij hunne vrijheid en voorregten verfchuldigd waren, maar hij vermaant hen tot gehoorzaamheid aan den Heere, en de waarneming van die wetten, welker onderhouding hem geen voordeel, maar hun zelven voorfpoed en geluk zou befchikken; hij wijst hen altijd op Jehova, om dien hunne verlosfing dank te weeten, en fpoort hen overal aan, om, door het wandelen naar deszelfs inzettingen, hunne erkentenis voor de weldadigheden, van hem ontvangen, te betonen: en het zamenftel van wetten, welke hij aan het Volk gegeven heeft, vindt men nergens eenig blijk, dat hij voor zig zelven heerfchappij daar over zogt; dezelve waren gefchikt naar de gefteldheid des Lands, des Volks en der Zeden

van dien tijd; billijkheid en regt, zagtheid en medelijden, ſtraalen overal daarin door; 's Volks geluk en duurzame voorſpoed, en niet Moſes grootheid, was duidelijk de bedoeling van dezelve.

§. V I.

De Schrijver meent daarin een bewijs te vinden, dat Moſes, in de wetgeving, zijne eigene grootheid heeft bedoeld, dat hij alle Ondergoden uit de denkeelden des Volks verbande, om zig zelven tot den eenigen Ondergod, tot den eenigen vertrouwden van de hoogſte Godheid te maaken. *Hij ging* (zegt hij) *over niets ſtrenger en met gruwelijker woede te werk, dan over de minſte afwijking van het Geloof in den eenigen Jehova, wien geen Israëliet verder kende, dan in zoo verre Moſes, de eenige Kabinets-Ministers goed vondt, iets van denzelven bekend te maaken. Hij wilde zelfs geene ligchamelijke afbeelding van Jehova dulden, om dat hij vreesde, dat, naar maate het Volk zig dien voorgewenden Jehova zinnelijk voorſtelde, zijn eigen aanzien daar door in denzelfden trap lijden zoude en verzwakt worden. En het is anders waarlijk ook onbegrijpelijk, waarom de voorſtelling der Godheid, onder een ligchamelijk beeld, immer als eene wezenlijke misdaad had*

kun-

kunnen worden aangezien. Het was (zegt hij daar na) duidelijk Moſes oogmerk, het Volk met het denkbeeld van een hoogst Wezen, en met het Geloof, dat hij deszelfs eenige lieveling en vertrouwde was, te bedriegen, om zijn eigen belang en heerschzugtige oogmerken te bereiken. Ik vraage wederom: is het ſtreng verbieden van den Beeldendienst, een middel, het welk men verwachten kan, dat van zulk een doorſlepen vernuft, als de Schrijver Moſes toeſchrijft, zal worden verkozen, om van het Volk, als een Ondergod, geëerd te worden? Men denke dit eens in, men vergelijke daar mede Moſes gehouden gedrag; dan zal men het ongegronde, het zotte van des Schrijvers gezegden terſtond gevoelen: Moſes leerde de Israëlieten, dat 'er één God was, dien zij dienen moesten; hij verbood hun, aan iets anders, onder welken naam het van andere Volkeren wierd gediend, eenige eere te bewijzen; hij verbood hun van 's gelijken, dien God, die het voorwerp van hunne aanbidding moest zijn, zig onder eenig beeld of gelijkenis voor te ſtellen; kon dat dienen om zijn eigen gezag te ſtaven? Zou 'er eenig gevaar zijn geweest, dat het verminderd wierd, wanneer hij den Beeldendienst had toegelaten? Neemen wij eens met den Schrijver aan, dat Moſes oogmerk is geweest, zig bij het Volk,

als den eenigsten Lieveling van Jehova te doen doorgaan; wat verschilde het hem, in dat geval, of Jehova werd afgebeeld, dan af hij zonder gelijkenis werd gediend? Had hij de Israëliten toegelaten, naar het voorbeeld van andere Volkeren, hunnen God onder eene zekere gedaante te vertonen, dat kon de gedachte, dat hij de eenige lieveling en onmiddelijke dienaar van denzelven was, geenzins verzwakken, of zijn gezag verminderen; hij konde daar mede immers denzelfden rang behouden, welken de Schrijver onderstelt, dat hij zig zelven had gegeven. Gehoorzaamden zij hem daar in, dat zij zig van het gebruik van eenige gelijkenis onthielden; welke meerdere vastigheid kon dit aan zijn aanzien geeven? Het geloof, dat zij aan hem gaven, het vertrouwen, dat zij in hem stelden, moest tog op andere gronden gevestigd zijn. Het is eene lompe onwaarheid, dat Moses een Ondergod onder Israël wilde zijn. Liet hij zig op zekere wijze dienen? Verpligtte hij het Volkt tot het geven van zulke bewijzen van onderwerping, als andere Volkeren aan hunne Goden gaven? tot het opbrengen van zulke geschenken, met welke de Volkeren hunnen eerbied aan hunne Goden toonden? Niets brengt de Schrijver bij, waar uit het minste daar van zou kunnen worden opgemaakt. Hij eisch-

te van het Volk, hem te volgen op den weg, op welken hij hun voorging; hij moedigde hetzelve, in het midden van zwarigheden, aan, om zig op die magt en de trouwe van Jehova te verlaten; Hij vermaande hen ten sterksten, om aan de wetten, welke hun tot hun eigen best gegeven waren, te gehoorzamen; Hij troostte zig de onrust en de moeite, welke hij had, in leidsman, raadgever, en regeerder te zijn: in alles bespeurt men een ieverige zugt voor 's Volks belangen; maar nergens heerschzugt, of het zoeken van eigene verheffing. Maar (vraagt de Schrijver) indien Moses, in het verbieden van den Beeldendienst, het vestigen van zijn eigen aanzien niet bedoelde, waarom wilde hij dan, dat de voorstelling van de Godheid onder eene ligchamelijke gelijkenis als eene zoo grote misdaad zou worden aangezien? Welk nadeel kan het aan het zedelijk Character der Menschen doen, of zij een beeld aanbidden, of een zeker iets, het welk zij niet weeten, wat het is en waar het is? En waarom zou de Godheid niet onder een Beeld verëerd willen zijn? Ik antwoorde: de Godheid zou door den Beeldendienst niet benadeeld, maar onteerd worden. Of is het niet beneden de waardigheid van den Schepper en Regeerder der wereld, voorgesteld te worden, onder zoodanige gelijkenissen, onder

welke de Heidenen hunne Goden vertoonden? Is het de hoogfte volmaaktheid der Godheid betamende, aan haar de gedaante te geven van iets, dat in de wereld is; eenen levenlozen klomp, die, op zekere wijze, gevormd is, te gebruiken, om zig dezelve als zoodanig te verbeelden? Dat verbod had daarenboven weldadige oogmerken, omtrent hun, aan welken het gegeven werd: de Beeldendienst, verre van onfchuldig en onfchadelijk te zijn, is integendeel verwoestende voor de harten, gefchikt om den Godsdienst jammerlijk te verbasteren: waar bij zal men de Godheid vergelijken? welke gelijkenis zal men dezelve geven? De eene of de andere gedaante wordt daar toe maar verkozen, ten eenemaal onbekwaam, om iets van derzelver heerlijkheid te vertoonen. De Menfchen, die hunne eerbewijzingen tot dezelve rigten, krijgen daar door, niet alleen gebrekkige, maar verkeerde en verbasterde denkbeelden van hem, die het voorwerp van hunnen dienst moet zijn: zijn zij door hunne zinnelijkheid genegen, om aan de Godheid te veel menfchelijks toe te fchrijven, en alle driften, welke zij in zig zelven gevoelen, ook in dezelve te ftellen; de Beeldendienst, in plaats van dit tegen te gaan, vestigt hen meer en meer in die denkwijze; naar maate het beeld iets ontzachlijks, iets verfchriklijks,

of

of iets lieflijks in deszelfs gedaante heeft, gewennen zij daar door de Godheid, welke zij aanbidden, zig met deeze menfchelijke deugden of ondeugden te verbeelden: door alle eeuwen was dit zigtbaar bij de Volkeren, onder welke de Beeldendienst gebruikelijk was. De Beelden, die hun den God vertoonden, regelden hunne begrippen van denzelven; de befchrijvingen, welke zij gaven, van de geäartheid, gezindheid en handelwijze van denzelven, zijn bewijzen hoe ongelukkig hunne denkbeelden waren van den geenen, dien zij dienden; hoe verre beneden de heerlijkheid van een Wezen, het welk waardig is gediend en aangebeden te worden. De Godsdienst is altijd geëvenredigd aan de denkenswijze omtrent de natuur van hem, die het voorwerp daar van is.

De wijze, op welke de Godheid wordt geëerd, wordt geregeld door de denkbeelden, welke men van dezelve heeft: ook dit kan men zien uit de plegtigheden, welke de Heidenen, ter eere van hunne Goden, verrigtten. Maar de hoedanigheden, welke het beeld in den God vertoonden, waren de verrigtingen, met welke men hem diende: dit een en ander is fterker, naar maate de menfchen, voor welker oog deeze gelijkenisfen worden geplaatst, nog onbefchaafder zijn, nog ruwer en zinnelijker van ver-

 ftand

ſtand en wijze van denken. Deeze aanmerkingen doen ons zien, dat wij geene zugt naar grootheid in Moſes behoeven te ſtellen, om reden van het verbieden van den Beeldendienst aan Israël te geven; dat hetzelve uit eenen veel beteren grond kan en moet worden afgeleid. Zijn oogmerk was, de Israëliten den waaren God, den Schepper en Regeerder van den hemel en de aarde te doen kennen, hun verſtand zoó veel mogelijk was, te zuiveren van verkeerde gedachten omtrent het voorwerp hunner aanbidding, hun daar van de beste denkbeelden te geven, voor welken zij, op den laagen trap van beſchaving, op welken zij nog ſtonden, vatbaar waren.

Hij wilde hen, naar hunne vatbaarheid, opleiden, tot zulk eenen Godsdienst, door welken vreeze, liefde en vertrouwen werden aangekweekt; hij leerde hen Jehova kennen in deszelfs heiligheid, regtvaardigheid en gedugt vermogen; in deszelfs weldadigheid en genegene gezindheid, omtrent alle zulken, die zijne bevelen onderhouden: hij beſchreef hem, als den Heer der wereld, als den regeerder van het Heeläl, den beſchikker van zegen en vloek, voorſpoed en ellende. Het Volk, dat hij leidde, van een nog te kinderlijk verſtand zijnde, was niet bekwaam, om die volmaaktheden zoo gezui-

zuiverd te bevatten; hetzelve was niet vatbaar voor eenen Eerdienst, die voor meer verlichte en befchaafde menfchen is gefchikt: dezelve moest berekend zijn, naar den kindfchen ftaat van hun, van welken ze beöeffend moest worden: maar in denzelven moest tog niets zijn, dat natuurlijk ftrekte, om verbeterde denkbeelden van de Godheid te verdonkeren: had Mofes den Beeldendienst toegelaten, deeze zou zijn allerheilzaamst oogmerk hebben tegengewerkt, de ruwe en zeer laage gedachten van de Godheid, tot welke de Israëliten overhelden, hebben aangekweekt, en in hunnen dienst dezelfde gruwelen en onmenschlijkheden hebben ingevoerd, welke daar bij onder veele Volkeren werden gezien.

Het is vrij grof gefponnen, wanneer de Schrijver het ftreng verbieden van het dienen van andere Goden, de zwaare bedreigingen, die daar over in de wet werden gedaan, mede afleid uit Mofes toeleg, om zig als den eenigen Ondergod, als den eenigen vertrouwden van de Godheid, bij het Volk te doen doorgaan: had hij zig eenigzins bedaard bedacht, wat hij fchreef; dan had hij het ongezoutene van deeze zijne befchuldiging of fpotternij ligt kunnen gevoelen: hij wil ons een allerhatelijkst beeld van Mofes fchilderen, en zijnen geheelen handel om-

trent Israël doen voorkoomen, als eene ſamenknooping van bedriegerijen, om onder het ruwe Volk groot te zijn: maar hij voegt in dat plan, het welk hij Moſes toeſchrijft, niet weinige bijzonderheden in, welke niemand ooit van eenen afgerigten bedrieger verwagten zoude; hij laat hem, ter bereiking van zijne oogmerken, middelen gebruiken, waarin niemand met hem eenig loos overleg zal vinden. *Om de eenige Ondergod bij het Volk te zijn* (zegt hij) *ging hij over niets met ſtrenger en gruwelijker woede te werk, dan over de minſte afwijking van het geloof van den eenigen Jehova.* Waar toe diende dit? Geſteld zijnde, dat Moſes zulk een oogmerk had; zou het veel Godendom hem daar in eenigzins hinderlijk zijn geweest? Hij konde zig immers zoo wel uitgeven, voor den eenigen en onmiddelijk vertrouwden van verſcheidene Goden, als van éénen: al diende het Volk veele Goden, daarom kon hij bij hetzelve de plaats van eenen Ondergod wel behouden; ja, ik zou zeggen, dat het veelgodendom ruim zoo geſchikt was, om hem zulk eene waardigheid, in de gedachte des Volks te doen behouden, als de Leere van éénen waaren God: had hij hen gevestigd in dat begrip, dat 'er verſcheidene hoogere Wezens waren, welker gunst of ongunst gewigtig voor hun was, welker vermogen hen gelukkig

of

of ongelukkig konde maaken; had hij hun de denkbeelden van Goden, van Ondergoden, Gunstelingen, Boden en Bedienaars van dezelve, ingeboezemd; dan konde hij ook zelfs ligter bij hen doorgaan voor eenen Ondergod, voor iemand, in wien iets boven het menschelijke was, die met de Goden eene zekere verbintenis had. De Leere van den eenigen waaren God moest hem noodzakelijk verlagen tot den rang der gemeene Stervelingen; zoo dra die was aangenomen, konde hij de plaats van eenen Ondergod niet behouden, hij moeste door een niet worden, in vergelijking van dien God, wiens dienstknegt hij was.

Dan betoonde hij daar mede niet, dat hij weinig of niets minder, dan een Ondergod wilde zijn, dat hij de eenige lieveling en vertrouwde van Jehova wilde zijn, niemand nevens zig wilde dulden, gelijk uit de gevallen van Korah, Datan en Abiram en van Aäron en Mirjam is te zien (*c*)? Verklaarden die het voor regtmatig, dat Moses alleen het hoogst bewind zou voeren, stelden zij zig tegen hem, hoe was hij in de weer, om zijn gezag staande te houden, en zig met

(*c*) *Num.* XII: c. 16.

met uitſluiting van alle anderen, te handhaven in zijne opperheerſchappij? Ik ſpreeke nog van Moſes hoogere roeping niet, door welke de opſtand tegen Moſes was een opſtand tegen God: ook zonder dezelve is Moſes, in die gevallen, zeer wel te regtvaardigen: geen bewijs is daar in, dat zijne begeerte, om een Ondergod onder Israël te zijn, of heerschzugt door listig overleg beſtuurd, het beginſel van zijnen handel omtrent Israël is geweest: hij was de leidsman des Volks, door wiens wenken en bevelen alles in Israëls Legerplaats werd beſtierd, de Raadgever in allerlei gevallen, de Scheidsman in gerezene verſchillen: laaten wij hem, voor een ogenblik, niet hooger aanzien dan als een wijs Opperhoofd van eene zwervende Natie: wat moest hij doen, wanneer 'er opſtand in het Leger kwam, wanneer zig hier of daar een mededinger naar het hoogst gezag liet zien, die hem de waardigheid, welke hij onder het Volk bekleedde, hetwisten wilde? Moest hij dan, om geenen hoogmoed of heerschzugt te vertoonen, terſtond afſtand doen van het bewind, dat hij tot nog toe had gevoerd, en hetzelve overgeven aan den eerſten, die het begeerde? Kon het niet anders dan uit heerschzugt voortkomen, wanneer hij zig daar in handhaafde, en zelfs ſtrenge maatregelen nam, tegen zulken,

die

die zig tegen hem verzetten? Met de beste beginſelen konde hij het laatſte doen. Was hij een verſtandig Opperhoofd, die het wel met zijn Volk meende, die de beste inrigtingen onder hetzelve maakte, alle moeite en zorge zig liet welgevallen, om vrede en allerlei geluk onder hetzelve te brengen; van welke gevolgen moest dan alle opſtand tegen zijn gedrag zijn? Kreeg dezelve eenigzins voer, dan zou dezelve onder een nog onbeſchaafd Volk, de grootſte verwarring veroorzaakt hebben, van dewelke de uitwerkingen voor de geheele Maatſchappij verwoestende, en verderflijk moesten zijn; had hij, in zulke gevallen, ſlap gehandeld, zig eenigzins zwak vertoond, dit zou niet alleen voor zijn aanzien nadeelig zijn geweest, maar het geheele Volk zou daar door ongelukkig zijn geworden.

§. VII.

Dan, de groote zaak, waar op het, ter regtvaardiging van Moſes, aankoomt, is zijne Goddelijke zending. *Het is*, bij den Schrijver, *eene verblinding, die onbegrijpelijk is, dat Moſes, nog hedendaagsch, voor eenen buitengewonen Gezant van God gehouden wordt en niet voor*

eenen

eenen roekelozen avanturier, voor iemand, die die eenen ruwen en dommen hoop opruide, met zoodanige toezeggingen, die derzelver ſlegte neigingen ſtreelden. De Goddelijke zending van Moſes rustte voornamelijk op de wonderen, welke hij deed: op deeze valt de Schrijver daarom telkens aan; maar hij doet zulks zoo onbeſchaamd, zoo ongezouten, en met zulke niets beduidende aanmerkingen, dat men zeggen zou, dat een mensch van eenig verſtand daar mede niet voor den dag zou durven komen.

De wonderen, welke Moſes in Aegypten voor Faraö verrigtte, waren uitwerkſels van zijne ervarenheid in de gochelkonst; de opvoeding en het onderwijs, welke hij aan het Aegyptiſche hof genoten had, en de bijzondere zielsvermogens, welke hij bezat, hadden hem de bekwaamheid beſchikt, om zulke verbazende dingen te doen! Is het wel de moeite waardig, hier op iets te antwoorden? Het zou nog minder onverſtandig zijn geweest, wanneer de Schrijver de geheele geſchiedenis gelochend had; maar rond uit had verklaard, dat dezelve, in haar geheel beloop, een louter verdichtſel was; maar erkent hij de waarheid van die voorvallen, dan is het al te lomp, dezelve voor gewrochten van de gochelkonst te verklaren. Of kan een gochelaar het zoo verre brengen in zijne weten-

ſchap,

ſchap, dat 'er, op zijne aankondiging, zig een onweder over een Land verheft, waar door de grootſte verwoestingen worden aangeregt? Dat 'er op eenen anderen tijd, ook juist, na dat hij het gedreigd heeft, een Heirleger van Springhaanen op hetzelve nedervalt, die al het loof afeeten? Kan iemand, door de grootſte bedrevenheid in gochelkonſten, te wege brengen, dat, onmiddelijk op zijne voorzegging, het oudſte kind in elk huisgezin ſterft? Hoe ongelukkig is het, dat zij, die uit andere beginſelen met vooröordeelen tegen het Boek der Goddelijke Openbaringen zijn vervuld, in zulke en diergelijke aanmerkingen eenig gewigt kunnen vinden, zig daar mede vergenoegen, als bewijzen, die hunne verachting van Moſes kunnen wettigen! Het is (om des Schrijvers eigene woorden op hem zelven terug te kaatſen) eene onbegrijpelijke verblinding, dat men, eens die losſe en armhartige onderſtelling van Moſes bedrevenheid in de gochelkonst hebbende aangenomen, de duidelijkſte blijken van eene hoogere tusſchenkomst, welke zig in die gevallen vertonen, niet kan zien.

Dat geen, het welk de gewijde Geſchiedenis *de Heerlijkheid des Heeren* noemt, was, volgens de verklaring van den Schrijver, een uitwerkſel van Moſes ervarenheid in de Wetenſchappen

pen (*e*). *Hij verstond de Chimie; hij wist daar door een bijzonder vuur te vervaardigen, het welk hij het vuur des Heeren noemde, en door hetzelve de Heerlijkheid van Jehova te doen schijnen.* Hoe los zijn deeze gezegden! Is dit de taale van iemand, die de geschiedenis met eenige oplettenheid heeft gelezen en met eenig verstand dezelve behandelt? Veel eer doet het zig voor, als de taal van zulk eenen, die het geschiedverhaal, zonder onderzoek, verachtende, zig niet schaamt, zijn onverstand, met zulke verklaringen van hetzelve, aan den dag te leggen. Uit vergelijking van alle plaatsen, daar van *de Heerlijkheid des Heeren* wordt gesproken, blijkt, dat wij daar door moeten verstaan een glansrijk licht, het welk, op zekere tijden, uit de hoogte naar beneden daalde, en voor zinnelijke en minbeschaafde menschen tot een teken strekte van de tegenwoordigheid van Jehova, onder wiens bijzonder opzicht en bescherming zij leefden. Hoe koomt de Chimie daar bij te pas? Waar is ooit een Chimist geweest, die, door zijne konst, in de Wolken zulk

---

(*e*) Bladz. 19.

zulk een vuur verwekken konde, en hetzelve op zijn wenk doen nederdalen, uit de hoogte? Hoe ervaren iemand is in de konst, van, door vermenging van vaste en vloeibaare ligchamen, vreemde verschijnsels te weeg te brengen; nooit zal hij daar door in staat zijn, om boven in den Hemel eene lichtende en vuurige wolke te plaatsen, dezelve, naar zijn goedvinden, te doen rijzen en daalen. Bij gelegenheid van deeze zijne losse aanmerking over *de Heerlijkheid des Heeren*, geeft hij ons ook zijne gedachten op, over het gedrag van Nadab en Abihu, en de oorzaak van derzelver haastigen en ongelukkigen dood. *Zij waren* (zegt hij) *in de Chimische oeffeningen nog niet genoeg ervaren; zij dwaalden in de vermenging, en bragten daar door eenen haastigen dood over zig: gelijk dit menigen Chimist, bij het nemen van zijne proeven, in zijn Werkhuis is overgekomen. Moses loog toen het Volk voor, dat de ongelukkigen een vreemd vuur voor den Heere hadden gebragt, en daarom, door eenen brand van hem, waren omgekomen.* Ik durve het aan het oordeel van ieder verstandig mensch zonder schroom overgeven, of 'er iets aannemelijks is in de verklaring, welke de Schrijver ons zoo van dat voorval geeft? Nadab en Abihu kwamen onverwagt om, wanneer zij het reukwerk in den taber-

bernakel zouden aanſteken (*d*): de vrage is: welke de oorzaak van hun zoo onverwagt én haastig einde is geweest? Niemand was daar bij tegenwoordig, toen zij ontzield op de aarde vielen: Moſes berigtte aan het Volk, dat zij door het vuur des Heeren waren gedood, om eenen misſlag, welken zij, in de verrigting van het Priesterlijk werk, tegen het Goddelijk bevel, begingen: en waarin beſtond die? Daar in, dat zij de koolen, waar mede zij het reukwerk in het heilige wilden ontſteken, niet, zoo als hun uitdrukkelijk was voorgeſchreeven, van den Altaar des Heeren, maar, van eenen gemenen vuurhaard genomen hadden. Vraagt iemand: verdienden zij daar mede die ſtraf? Was zulk eene kleinigheid waardig, dat zij daarom, op zulk eene onzettende wijze, van het leven werden beroofd? Beoordelen wij dit geval, naar onze zeden en begrippen, dan ſchijnt het ten uitterſten vreemd te zijn, op geenerlei wijze te verdedigen: maar ſtelt men zig in de toen plaats hebbende omſtandigheden, verbeeldt men zig Jehova's betrekking tot Israël, de denkwijze van het Volk, en de behandeling, die dezelve vereischte, dan vertoont zig in die ſtrafoeffening

eene

(*d*) *Levit.* X: 1.

eene zeer wijze geſtrengheid: de plegtige dienst in den Tabernakel was pas geregeld; in het voorſchrift, daar omtrent gegeven, was onder anderen geboden, geen gemeen vuur in het Heiligdom te brengen, maar alleen dat, het welk, door deszelfs gebruik op den Brandaltaar, geheiligd was. In eene zinnelijke Godsdienst-oeffening, naar de toenmalige geſteldheid des Volks geſchikt, moest *Heilig* en *Gemeen*, met de grootſte nauwkeurigheid, worden onderſcheiden: de minſte afwijking daar van was, naar de, toen plaats hebbende, verſtandsgeſteldheid, nadeelig, verminderde den eerbied voor dat geen, het welk tot den Godsdienst behoorde, en gaf aanleiding, om hetzelve, op eene te ligtvaerdige wijze, te behandelen: de ſtraffen, welke, onder een Volk, gelijk Israël toen was, aan de wetten behoorlijk gezag zouden bijzetten, moesten ſtreng en vreesverwekkende zijn: Beſchouwt men het geval, uit dit oogpunt, dan heeft men, om hetzelve te verklaren, geen bedrog van Moſes te hulpe te roepen: Nadab en Abihu behandelden hun Priesterlijk werk te achteloos; dat geen, het welke niet geheiligd was, gebruikten zij in het Heilige: was dit zonder beſtraffinge gebleven, welke achteloosheden, welk verzuim zouden de Priesters zig in het vervolg hebben kunnen veröorloven? Zou de plegtige Dienst in

den Tabernakel, zijne regte waarde, in de oogen des Volks, behouden, dan was het, bij deszelfs oprigting, nodig, dat 'er op eene nadrukkelijke wijze wierd getoond, dat niets vreemds of willekeurigs daar mede vermengd mogte worden, maar dat alles, onveranderd, naar de Wet, daar omtrent gegeven, moest geschieden: wanneer dan twee Priesters het gegeven Voorschrift verwaarloosden, en met gemeen vuur zig naar het Heiligdom begaven, was het hoogstwijs van Israëls God gehandeld, dat zij, op eene ontzettende wijze, met den dood gestraft werden: dit leerde de Priesteren, het werk, dat hun was aanbevolen, eerbiedig en omzigtig te behandelen, en Gods bevelen bij alles in het oog te houden; 't was geschikt, om het Volk het diepste ontzach voor den plegtigen Dienst in te boezemen, en van alle afwijkingen van het gegeven Voorschrift terug te houden. Nog meer, was die strafōeffening in die tijden en omstandigheden wijs, wanneer men aanneemt, dat Nadab en Abihu dronken waren, en met benevelde hersenen zig aan dien misslag, bij den Offerdienst, schuldig maakten: men vermoedt zulks, om dat terstond na dit voorval den Priesteren wordt verboden, wijn of sterken drank te gebruiken, eer zij zig in het Heiligdom begaven: indien dat zoo is geweest, dan was

het

het dies te meer regtvaerdig, dat Jehova, op dat zijn dienst in waarde bleve, hunne vermetelheid, op zulk eene gedugte wijze, ſtrafte. Zoo is alles eenvoudig met die tijden en omſtandigheden overéénkomſtig. Integendeel is de uitlegging, welke de Schrijver ons van dit geval gegeven heeft, niet minder dan natuurlijk; verre van vernuftig te zijn, verdient dezelve veel eer ongerijmd, ja zot, genoemd te worden: of gingen de Priesters in het Heiligdom, om daar Chemiſche Proeven te neemen? Wie heeft dit gehoord? De geſchiedenis, welke hij, hoewel hij dezelve met beſpotting behandelt, echter tot den grond van zijne aanmerking legt, heeft hem geene aanleiding gegeven, om den dood van deze menſchen aan zulk eene oorzaak toe te ſchrijven. Dezelve ſpreekt van geene vermenging van met elkander ſtrijdende dingen, van geenen brand, welken zij veroorzaakten, en die voor hun zelven dodelijk werd: dezelve zegt, dat zij hunne Wierookvaten namen, vuur daar in deeden en reukwerk daar op legden: wie zal het nu voor eene vernuftige vinding erkennen, wanneer iemand ons met veel vertrouwen zegt; deze menſchen beöeffenden de Chimie; zij wilden daar eene proeve nemen van hunne konst; maar het ging hun, als eenige Chimisten; door hunne onbedrevenheid mislukte de proeve en zij

 kwa-

kwamen jammerlijk om? Indien men, op die wijze, de dingen willekeurig mag verdraijen, dan kan men van alles maken, wat men wil. Indien dit niet eene losſe behandeling is van de Heilige geſchiedenis, dan weete ik niet, waar aan men dien naam zou moeten geven.

Alle die voorvallen in de Woeſtijne, welke de hoogachters der openbaring voor verhevene wonderen erkennen, houdt de Schrijver voor listige bedriegerijen, van Moſes gebruikt, om zijn gezag onder Israël ſtaande te houden. *Moſes* (zegt hij) *had in de Woestijne, waar in hij de Israëliten leidde, verſcheidene jaaren de Schaapen van Jetro gehoed. Geduurende dien tijd had hij de Woestijne in derzelver natuurlijke geſteldheid en voortbrengſels leeren kennen. Hij had de gewoone veranderingen in de natuur; de kentekens en voorbeduidingen daar van opgemerkt. Hij wist wel, dat, zoo bekend als deeze dingen hem waren, dezelve zoo onbekend waren bij de Israëliten, en door deeze onwetenheid was het hem mogelijk, alle die gewoone en natuurlijke verſchijnſelen hunner ligtgelovigheid op den mouw te ſpellen, als gansch ongehoorde gebeurtenisſen, die onmiddelijk door Jehova, alleen om hunnentwille, werden voortgebragt.* Bij hen, die alles, wat tot oneere der Goddelijke openbaring wordt gezegd, met graag-

te

te hooren, en zonder verder onderzoek aannemen, zal deeze ſtelling van den Schrijver worden toegejuicht: zij zullen, daar ze hebben voorgenomen, geene wonderen te geloven, in Moſes vorige verkeering in die ſtreeken den ſleutel vinden, om alles, wat 'er voorviel, natuurlijk te verklaren: maar zij, die gewoon zijn, alles behoorlijk te beproeven, eer zij toeſtemmen, zullen het loſſe, ook van deeze aanmerking, rasch beſpeuren. *Het was Moſes bekend*, (zegt de Schrijver) *welke lugtsgeſteldheid eene ontelbare menigte van kwakkels van de zeezijde gemeenlijk toevoerde.* Moſes, wil hij zeggen, had, geduurende zijn voorig zwerven in de Woestijne, opgemerkt, dat 'er nu en dan, met zekere winden, groote zwermen van deeze Vogels over den Arabiſchen Zeeboezem werden gevoerd. De Israëliten waren daar van onkundig; wanneer zij dan, voort op hunne klagten over het gemis van Aegyptisch voedſel, gelegenheid kregen, om zoo veel van deeze Vogels te vangen, en zig met derzelver vleesch te verzadigen, verklaarde hij dit, bij het domme Volk, voor een bewijs van zijne bijzondere gunst bij den God Jehova! 't Is waar, dat het overvliegen van groote zwermen van Kwakkels, niet geheel buitengewoon is in deeze ſtreken. De Landbeſchrijvers en Reizigers getuigen dit een-

paarig. Dat 'er thans zulk een groot heir van deeze Vogels bij Israëls Legerplaats nederviel, was geen eigenlijk gezegd Wonderwerk, het welk zonder de werking van de tweede oorzaken, door den wenk van het Goddelijk Alvermogen, werd daargefteld: was het gebeurd, buiten de omftandigheden, die daar mede gepaard gingen, dan zou het niet hooger kunnen worden aangemerkt, dan als een gewoon natuurlijk verfchijnfel: maar dat het juist voorviel, toen de Israëliten hunne onvergenoegdheid over het Aegyptifche voedfel toonden, dat de Kwakkels, juist op Mofes voorfpelling, *dien zelfden avond*, nabij het Leger nedervielen, gebiedt ons daar in eene bijzondere Voorzienigheid, een bewijs van Mofes Goddelijke zending te erkennen. Men neemt dit geenzins weg, met zoo maar los heen te zeggen; *Mofes wist, welke lugtgefteldheid gemeenlijk de Kwakkels van den zeekant voerde.* Had hij getragt, Israëls murmureringen te ftillen, met de hoope op de aankomst van een heir van deeze Vogels, en had hij, toen zulk een, in die ftreeken gewoon verfchijnfel plaats had, hetzelve opgegeven, als gefchied door de befchikking des Almagtigen, dan zou 'er eenige fchijn in deeze aanmerking zijn. Maar, hoe bekend hij in de Woestijne was, en hoe zeer hij wist, dat zoo iets daar wel gebeurde; hij

kon

kon voor het geheele volk den tijd, op welken zij met vleesch verzadigd zouden worden, zoo nauwkeurig niet bepalen, hun in denzelfden avond zulks niet belooven! Was zijne voorſpelling niet gegrond geweest op het vertrouwen op eene hoogere tusſchenkomst, dan zou dezelve ten uiterſten vermetel zijn geweest: hoe ligt had dan het Volk, in de verwagting, welke hij aan hetzelve gaf, bedrogen kunnen worden? En dan zou hij zijn vertrouwen bij hetzelve geheel verlooren hebben. Geen bedrieger, die eenig loos overleg gebruikt, zou zig zoo gewaagd hebben. Maar kwam het nauwkeurig uit, zoo als Moſes voorſpeld had; daar uit blijkt, dat hij kennis had van een bijzonder beſtuur, in het beſchikken van dat geen, 't welk anders natuurlijk was. Van het Manna zegt de Schrijver, met hetzelfde vertrouwen, dat Moſes hetzelve kende, als een gewoon en natuurlijk verſchijnſel, in die ſtreeken, daar hij, bij het Volk, dat hij geleidde, hetzelve opgaf, als een brood, waar mede Jehova hen van den Hemel voedde. Ik weet wel, dat 'er onder de verdedigers der Goddelijke openbaring ſommigen zijn, die het Manna, voor een natuurlijk voortbrengſel, in die Landen houden, maar in ſommige omſtandigheden, die het geven van hetzelve aan Israël vergezelden, erkennen zij eene hoogere tusſchenkomst. Dit

moet ook ieder doen, die niet de geheele geschiedenis als eene Fabel wil verwerpen. Ik wil mij hier niet inlaten in het onderzoek, wat het Manna was, het welk de Israëliten voedde; of het altijd in de Woestijne, gelijk in andere Landen, gevonden wordt? Gaven wij dit eens toe; gelijk ook, dat hij, geduurende zijn Herderlijk leven in deeze streeken, het Manna had leren kennen; zou hij dan ook hebben waargenomen, dat het zes dagen, maar niet op den zevenden dag, gevonden werd? Dat het vergaderde op andere dagen terstond aan bederf onderhevig was, daar dat, het welk op den zesden dag vergaderd was, duuren konde? Had de Schrijver deeze omstandigheden bedacht, dan zou hij het niet voor zulk eene uitgemaakte zaak hebben kunnen houden, dat Moses bedrog heeft gepleegd, met de Israëliten te doen denken dat hunne spijziging met het Manna, door eene Goddelijke beschikking, geschiedde. Erkent hij de waarheid der geschiedenis in haar voornaam beloop, dan moest hij die omstandigheden, die van het Goddelijke van deeze zaake zulk een sprekend getuigenis geven, niet lochenen. Dan, ik bekenne, na alles te hebben ingezien, niet te kunnen geloven, dat het zoogenaamd Manna, het welk, volgens de berigten der Reizigers, nog heden in de Woestijne valt, hetzelfde is

met

met dat, waar mede de Israëliten toen gefpijzigd zijn. Het is tog geheel niet waarfchijnlijk, dat zij op alle hunne rustplaatfen zoo veele van die Manna voortbrengende ftruiken zouden gevonden hebben, als tot hun onderhoud nodig was. Ik houde dat Manna liever voor het uitwerkfel van eene befchikking, die, zoo dezelve niet volftrekt wonderdadig, ten minften geheel buitengewoon was.

Het drenken van het Volk met het water, het welk, op het flaan met Mofes Staf, uit een Steenrots vloeide, ftelt de Schrijver mede op de lijst van die bedriegerijen, waar toe zijne kennis van de gefteldheid der Woeftijne hem in ftaat ftelde: in die ftreeken verkeerd hebbende, wist hij ergens een Waterwel in de Rots: wanneer het Volk over gebrek aan water morde, bediende hij zig van deeze Wel: en dat eene Rots Water uitgaf, deed hij bij de onkundige menigte doorgaan, voor een gewrogt van de magt van dien Jehova, met wien hij voorgaf eenen bijzonderen omgang te hebben. Hadden wij nooit de gefchiedenis gelezen, en waren wij, zonder onderzoek, met ongunftige vooröordeelen tegen dezelve vervuld, dan zou men ons misfchien zòo iets kunnen doen geloven: maar herïnneren wij ons het geloofwaardig verhaal, dan moeten wij ons verwonderen over de onbefchaamde ftout-

 heid

heid, waar mede de Schrijver ons zulke dingen zegt. In Israëls Leger was verlegenheid om water; het Volk murmureerde daar over tegen Mofes: hij gaat met de oudften des Volks naar eene nabij gelegene Rots, flaat met zijnen Staf op dezelve, met dat gevolg, dat 'er zoo veel water uit dezelve vloeide, dat Vee en Menfchen overvloedig gedrenkt konden worden: Ik geeve wederom, voor een oogenblik, eens toe, dat Mofes wist, dat 'er eene Wel was, in deeze Rots; dezelve vloeide nu tog niet: dit zagen de oudften des Volks, die nevens Mofes ftonden. Hoe kwam het dan, dat deeze uitgedroogde Wel nu niet alleen begon te vloeiën, maar terftond zoo veel water uitgaf, dat daar door in het gebrek van het geheele Leger was voorzien, dat dit juist gefchiedde, zoo dra Mofes met zijn Staf daar op geflagen had? Hoe bekend Mofes met de Woeftijne was, hoe nauwkeurig hij, gedurende zijn vorig Herderlijk leven, alle Waterwellen had opgefpoord, hij werd daar door niet in ftaat gefteld, om eene uitgedroogde Bron zoo te doen vloeiën: willen wij onze oogen voor het helderst licht niet fluiten, dan moeten wij ook hier in Gods vinger zien: wij moeten, of de geheele gefchiedenis verwerpen, of dit geval voor een doorflaand bewijs van eene hoogere zorge voor het Volk van Israël,

en van de Goddelijke zending van Mofes, erkennen.

Eene der gewigtigfte gebeurenisfen, in de gefchiedenisfen der Israëliten, is de Wetgeving op Sinaï: Jooden en Christenen merken dezelve aan, als eene der voornaamfte bewijzen van de Goddelijkheid der Joodfche Wet en der Goddelijke zending van Mofes: dan, de Schrijver ftelt ook dat geval, met een driest vertrouwen, op de lijst der bedriegerijën van Mofes, tot welke zijne kennis der gewoone natuurverfchijnfel hem bekwaamheid gaf: hij verzekert ons, dat 'er, bij die plegtigheid, welke wij gemeenlijk voor zoo ontzettend houden, niets meer, dan een gewoon onweder, heeft plaats gehad, met die verfchijnfelen, welke men gemeenlijk waarneemt, wanneer zulk een Onweder tegen eenen hoogen en fpitfen berg wordt aangedreven: hij verhaalt ons, dat hij zelf, op eenen van de Saxifche bergen, alles heeft gezien, het welk, volgens de gefchiedenis, op Sinaï gebeurde (*e*). Mofes (zegt hij) had na bij deezen berg de Schapen gehoed, hij was meermalen aanfchouwer geweest van onweders, die op den Berg Sinaï zulke verfchijnfelen te weeg bragten: zoo iets ge-

(*e*) *Exod.* XIX: 11.

gebeurde 'er nu, toen hij met zijn Volk bij den Berg Sinaï gelegerd was: de geheele verschijning van de Heerlijkheid des Heeren op den berg was niets anders, als eene onweers-wolk tegen de spits van den Berg aangedreven, en daar door zulk een toneel veroorzakende, als onze Schrijver ons betuigt, op den Pietersberg in Saxen te hebben gezien: dit toneel oordeelde Moses het geschikst middel, om zijn uitgedacht Regeringstelsel, in de oogen van het eenvoudig en ligtgelovig Volk, door eene schijnbare Goddelijke heiliging, gezag bij te zetten: Hij was daarom ook zoo ijverig onbezorgd, dat geen mensch den voet des Bergs naderen mogte; dat hij het daaromtrent bij een scherp verbod en strenge bedreiging niet liet, maar eene zeer ruime afpaling om den berg trok, om de nieuwsgierigheid zeker terug te houden; want was iemand zoo stout geweest, van na den Berg te gaan, of denzelven te beklimmen, hij zou bevonden hebben, dat men daar in volmaakte veiligheid was; hij zou Moses *in de Kaart gekeken hebben*, en zijn gansche spel zou verloren zijn geweest. De onbeschroomdheid, met welke de Schrijver dit heeft ter nedergesteld, zou iemand, die niet beter wist, doen denken, dat zijne verklaring van deeze zake aan geene tegenspraak onderhevig was: en evenwel doet het overzien

van

van het geschiedverhaal ons terstond bemerken, dat alles, wat hij zegt, zeer los is, wel geschikt, om ligtgelovigen te verblinden, maar geenzins, om een bedaarden onderzoeker der waarheid van gedachten omtrent dit stuk te doen veranderen. Ik houde mij niet op met het geen de Schrijver, bij deeze gelegenheid, den geleerden Jood, Moses Mendelszoon heeft toegevoegd, en de spottende uitdrukkingen, met welke hij zijne redeneringen tegen denzelven heeft doormengd; maar ik bepale mij tot het stuk zelf. Eene omstandigheid verzwijgt hij, welker overweging het onverstandige van zijne verklaring zoo duidelijk toont: te weeten, dat, Moses drie dagen te voren, deeze verschijnselen het Volk heeft aangekondigd, en hetzelve, ter aanschouwing daar van, in de nabijheid van den Berg Sinaï geroepen heeft. Het zij zoo, dat de verschijnselen op den Berg Sinaï eenige gelijkheid hadden met die, van welke de Schrijver, op den Pietersberg, getuige was, wat bewijst dit? Niets meer, dan dat 'er bij deeze wetgeving een zwaar onweder heeft plaats gehad, het welk met gewone uitwerkselen der onweders, op hooge en spitse bergen, ging gepaard.

De geschiedenis berigt ons zoo iets. Jehova bediende zig daar van toen, als een teken van zijne bijzondere tegenwoordigheid: is de zinnelijke

en nog minder befchaafde mensch genegen, om in onwedets de ftem des Almagtigen te erkennen, zijn dezelve uit haaren aart gefchikt, om ontzach voor den Schepper der Natuur inteboezemen; het was daarom de hoogfte Wijsheid zeer betamende, dat 'er, bij de eerfte oprichting van Israëls Staatsgeftel, donder en blixem gebezigd werd, om menfchen, welker wetenfchap bekrompen was, de Majefteit van dien God, die hun zijne Wetten gaf, te doen gevoelen en hun den fterkfteu aandrang tot gehoorzaamheid te geven. Het onweder erkent de Schrijver; maar dat Mofes hetzelve verklaarde voor eene verfchijning van Jehova op den berg, was bedrog, waar van hij listig zig bediende, om dat geen, het welk hij, naar eigen goedvinden, wilde invoeren, voor Goddelijk te doen doorgaan: maar hoe wist Mofes drie dagen te voren, dat juist op dien tijd zulk een onweder zoude opkomen? dat het juist tegen den Berg Sinaï zou worden aangedreven, en, in het aanzien van de geheele vergadering, zulke verfchijnfelen zoude veroorzaken, dat hij dezelve als eene nederdaling van Jehova op den berg zou kunnen opgeven? Dit is het juist, waar door Mofes gezag geftaafd en de Goddelijke oorfprong der Wet werd getoond: hier van fpreekt de Schrijver geen woord: verhaalde de gefchiedenis ons blotelijk,

dat

dat 'er, zonder voorafgaande aankondiging, zulk een toneel had plaats gehad; dat Mofes toen dit had opgegeven, als eene Majeftieufe verfchijning van Jehova; dat hij zelf den berg was opgeklommen, terwijl hij op het ftrengst verbood, dat iemand, wie het was, hem zoude volgen; dan zou de Schrijver nadere bewijzen hebben kunnen vraagen, eer hij eene hooger tusfchenkomst in dit geval erkende: maar eer het plaats had, voorfpelde Mofes, dat zoo iets gebeuren zoude; drie dagen te vooren, vermaande hij het Volk, zig te heiligen, en op den tijd, van hem bepaald, zig op eenen zekeren afftand van den berg te plaatfen; en wanneer de ganfche vergadering van Israël, op zijn bevel, zig daar had vervoegd, waren zij aanfchouwers van een onweder, het welk den berg deed beeven, en allen met ontzetting vervulde: zou de Schrijver, die fpottende Mendelszoon nodigt, om met hem na den berg te gaan, en de Mofaïfche Wet, op dezelfde wijze, te zien afgefchaft, ook drie dagen te vooren, den juisten tijd van zulke verfchijnfelen bepalen kunnen, en alle de Inwoners der omliggende Landftreek ter aanfchouwing daar van kunnen nodigen? Hoe ongelukkig is het, dat menfchen, die zig verbeelden, zoo veel verder te zien dan anderen, die voorgeven anderen te zullen verlichten, zig niet beter bedenken, eer

zij

zij zulke dingen, zoo vertrouwelijk voordragen.

Nog een verschijnsel is 'er in de geschiedenis van Israël, waar over de Schrijver ons zijn hoog wijs oordeel zegt, het welk hij, zoo maar in het voorbijgaan, op zoodanige wijze verklaart, dat ik niet wete, of men meer zijne onwetenheid moet beklagen, of over zijne onbeschaamde stoutheid zig verwonderen. Ik meene de Wolk- en Vuurcolom. Daar over spreekt hij, op de volgende wijze: *Somtijds vertoonde zig eene Wolk of Rookzuil bij het Heiligdom en dan heette het: de Heere is neêrgekomen, en heeft zijne Heerlijkheid laten zien, om met Moses in de Verbonds-Ark te spreken: maar op wat wijze de Rookzuil werd voortgebragt, konde geen Israëliet weten, of gewaar worden. Want de geenen die buiten Moses en zijn waarden Heer Broeder Aäron en zijne Zoonen dezelve naderden, moesten den dood sterven. Hoe ligt intusschen wordt niet een rook verwekt, en wien is het onbekend, dat zij, bij stil weder, regt op naar de hoogte stijgt* (*f*). Niets meer zegt hij ons over dit onderwerp: hij meende buiten twijffel Moses bedrog daar mede ge-

(*f*) Bladz. 15.

genoeg te hebben aangeweezen: is men gewoon in de Wolk- en Vuurcolom ook eene hoogere beſchikking te erkennen; hij wil ons doen geloven, dat dezelve niets anders is geweest, dan een Rookzuil, welke Moſes zelf maakte, en welke hij dan, bij het eenvoudig Volk, deed doorgaan voor de Heerlijkheid des Heeren, voor het teken van Johova's bijzondere tegenwoordigheid. Ieder, die de aangehaalde woorden leest, zal met mij zeggen, dat de Schrijver, wilde hij zijne gedachten aannemelijk maken, ons dit wat nader moest hebben uitgelegd, ons hebben aangewezen, hoe Moſes te werk ging, om de Israëliten met zulk een Rookpilaar te bedriegen: wij weeten, dat men ligt rook kan verwekken; en dat dezelve, bij ſtil weder, naar om hoog ſtijgt en zig in de gedaante van een Colom vertoont: dan wij moesten wel eenvouwdiger zijn, dan de Schrijver meent, dat de Israëliten waren, om ons met deze aanmerkingen te vergenoegen, en overal in de Moſaïſche geſchiedenis, daar van die wolke gewag wordt gemaakt, een Rookpilaar te verſtaan, welke Moſes zelf maakte: men zou zeggen, dat de Schrijver de gewijde geſchiedenis nimmer zelf gelezen had; hoe is het anders mogelijk, dat hij zoo onverſtandig over deeze zake ſpreekt? en welk eene onbetamelijke vermetelheid is het, zulke arm-

 har-

hartige verklaringen te geven van dingen, welke men nimmer behoorlijk heeft onderzogt! Wanneer de Schrijver dat alles, wat 'er in de geschiedenis van deeze Colom wordt gezegd, met eenige aandacht had nagezien, dan zou hij met ons belijden moeten, dat het de grootste domheid is, zig te verbeelden, dit verschijnsel genoeg te hebben verklaard, met te zeggen: *Het is gemakkelijk rook te verwekken, die bij stil weder naar de hoogte stijgt.* De geschiedenis berigt ons, dat de wolke boven den Tabernakel stond; dat dezelve naar om hoog geheven werd, wanneer het leger moest opbreken; dat dezelve het reizend leger voorging, hetzelve den weg aanwees, en met haar stil staan de plaats bepaalde, daar het Heiligdom moest worden opgerigt, en het geheel leger rondom hetzelve worden neêrgeslagen; dat die zelfde wolk, bij bijzondere gelegenheden, nederdaalde uit de hoogte: kan nu iemand, die zijn gezond verstand heeft, en maar eenige aandacht oeffent, geloven, dat Moses daar in de Israëliten heeft bedrogen, met op zekere wijze rook te maken, tot welke niemand, ter onderzoeking van dezelve, naderen mogt? Was hij in staat, om boven het Heiligdom, bij dage, een wolk te maaken, die des nagts vuur was? Konde hij, met dat gemak, waar mede men rook verwekt, ook te

wege

wege brengen, dat de Colom, die boven den Tabernakel ſtond, van plaats veranderde, en op zulk eene hoogte, dat dezelve van het geheele leger konde gezien worden, voorging, dat dezelve, in het aanzien van het geheele Volk, zig wederom op eene zekere plaats ſtelde? Moſes konde, met bij ſtil weder vuur te ontſteken, te wege brengen, dat de rook, in de hoogte klimmende, zig in de gedaante van eene Colom vertoonde: maar konde hij ook maken, dat 'er, bij zekere gelegenheden, rook, in de gedaante van eene wolke, naar beneden daalde? Ik behoeve deeze dingen zoo maar op te noemen, om de ongerijmdheid van des Schrijvers verklaring te doen zien.

Van andere wonderen, in de Moſaïſche geſchiedenis voorkomende, weete ik niet, dat de Schrijver gewag heeft gemaakt. Hoe beklaaglijk is het, dat een man, die voorgeeft, den Joodſchen Godsdienst als een Wijsgeer te willen onderzoeken, zijn onverſtand en verregaande losheid, op zulk eene wijze, ten toon ſtelt, met dingen, die ten minſten eene meer aandachtige overweging waardig waren, zoo ligt te verwerpen. Hij vertoont nergens eenige kennis van de geſteldheid der menschheid, in die dagen, of eenige oplettenheid op de zeden en begrippen van dien tijd: hij doet met het grootst vertrou-

wen maar uitſpraak over zaken, van welke hij toont geen verſtand te hebben: de duidelijkſte blijken van eene Goddelijke tusſchenkomst verklaart hij maar voor uitwerkſels van bedrog, zonder eenige aanwijzing te doen van de manier, op welk dezelve kon worden daargeſteld: alles, wat hij daar omtrent zegt, is, gelijk wij gezien hebben, zoodanig, dat het, bij geen waarheidlievend mensch, eenige aanmerking verdient. En deeze is de man, die zig verwondert over de verblinding van die geenen, die nog heden Moſes voor eenen Goddelijken Afgezant erkennen. Hij, die zoo duidelijk toont, dat hij de geſchiedenis niet verſtaat, waagt het, dezelve te beſpotten, en anderen bedrog daar in aan te wijzen. Hij, die zelf zoo blind is, dat hij zig met kinderagtige oplosſingen van wonderdadige verſchijnſels vergenoegt, en dezelve als voldoende de wereld durft voordragen, verwondert zig over de verblinding van anderen, die, de heilige geſchiedenis nauwkeurig hebbende onderzogt, duidelijke blijken van de werking eener hogere oorzaak daar in meenen te vinden.

§. VIII.

Na dat de Schrijver met Moſes en deszelfs zoogenaamde bedriegerijen had afgedaan, begint hij

hij met de beſchrijving van Jehova, welken hij Israël als den waaren en eenigen God deed kennen. Van denzelven geeft hij, op die weinige bladzijden, welke hij daar over heeft beſchreven, zulk eene afbeelding, dat ieder, in wiens hart eenige eerbied voor den God van hemel en aarde wordt gevonden, dezelve niet zonder ijzing en verfoejing leezen kan. Met zijne gewone ſtoutheid verenigt hij in Jehova de verachtelijkſte ondeugden, terwijl hij, genoegzaam bij elke bijzonderheid, de grootſte onkunde openbaart. *Wie was Jehova?* (zegt hij) *een onwetend, gedachteloos God, wien Moſes geduurig herinneren, aanſtoten en te regt brengen moest; die dikwijls vergat, het geen hij zelf geboden had; die nooit wist, of dat geen, het welk hij geboden had, was uitgevoerd, of niet; die daarom Moſes met zoo veele onnutte vragen en twijffelingen kwelde, hem ook zoo veele, niet wel overlegde beſluiten, welke hij gemaakt had, voorſtelde, dat deeze daar over zeer verdrietig werd, en ſomtijds zijn verdriet in bittere antwoorden liet zien* (g). Welke hoonende gezegden voor de hoogſte Majeſteit! welk eene voorbeeldeloze losheid openbaart de Schrijver

(g) Blad. 26.

ver in dezelve, vooral daar de bewijzen, welke hij ons daar voor opgeeft, niets beduiden! Hij haalt hier bij vooreerst aan *Exod.* IX: 21, 24. Hoe hij daar mede iets van zijne Godslasterlijke gezegden ſtaven wil, weete ik niet. Jehova verbiedt daar, dat niemand, behalven Moſes, komen zoude, binnen de afpaling, die rondom den berg Sinaï was gemaakt, op dat hij niet tegen hen doorbreeke: Ik kan volſtrekt niet zien, hoe iemand die plaats kan aanvoeren, om ons onkunde en onbedachtzaamheid, in het neemen van beſluiten, aan te wijzen in den God van Israël.

Is het niet een onbeſchaamde laster, wanneer hij het gemeenzaam en vrijmoedig verzoek, het welk Moſes *Exod.* XXXIII: 12. aan Jehova doet, een herïnneren en aanſtooten noemt, als aan eenen onkundigen en gedachtelozen gedaan? *Gij zegt* (zijn de woorden van Moſes) *voer dat Volk op, en gij zegt mij niet, wien gij met mij zenden zult!* Deeze taal is zekerlijk een vrijmoedig te kennen geeven, wat 'er in de openbaringen, welke hem gegeven waren, naar zijne meening, nog ontbrak; dezelve vertoont eene verkeering met de Godheid, boven ons begrip, gemeenzaam. De Schrijver leidt daar uit de hatelijkſte gevolgen af: Moſes, begrijpt hij, herïnnert Jehova met eene zekere verdrietigheid, dat hij hem nog niet te kennen had gegeven,

wien

wien hij met hem zoude zenden; hij klaagt met ongeduld, dat hij zoo onvolledig was 'in zijne beramingen, dat hij hem reeds lang daar van opening had moeten geeven, en het nog niet had gedaan: dan 'er is geene de minſte noodzakelijkheid, om Moſes uit zulke beginſelen te laten ſpreeken: de gevoelens, welke hij op andere tijden heeft geuit, maken het alleraannemelijkst, dat alles, in dit zijn gebed, in een geheel ander licht moet worden beſchouwd: wij kunnen hetzelve zeer gevoeglijk opvatten, als of hij gezegd had, „Gij hebt mij den gewigtigen last opgedragen, om dit Volk op te voeren, na Canaän; Gij weet, Heere! dat dit voor mij alleen te zwaar is; Ik heb, tot mijne bemoediging en verſterking daar in, nodig, dat gij mij te kennen geeft, wien gij met mij zenden zult!" Is dat een aanſtoten en herinneren, het welke men onwetenden en gedachteloozen doet? Dan zou men aan elk nedrig en vrijmoedig gebed dien hatelijken naam kunnen geeven.

Zegt Moſes *Num.* XI: 11, *Waarom hebt gij aan uwen knegt kwalijk gedaan, en waarom heb ik geene genade gevonden in uwe oogen, dat gij den last van dit ganſche Volk op mij legt?* Dit begrijpt de Schrijver, is een voorſtellen van onberadene en kwalijk overlegde beſlui-

ten van Jehova. Het zwakke en al te mensche-lijke, het welke Moses in eene moedeloze vlaag heeft geuit, brengt hij, met de grootste onbedachtzaamheid, op Jehova over: Moses gevoelde op dien tijd de zwaarheid van den last, die hem was opgelegd, de moeilijkheden, in welke hij geduurig was ingewikkeld; de aanhoudende klagten, waar mede het volk hem kwelde, maakten het zijne zlele zoo benauwd; hij miste het betamelijk betrouwen op Jehova, van wiens vermogen en bestendige voorzorg hij zoo veele blijken had gezien, en borst met een overstelpt gemoed in deeze klagte uit. Moeten wij daar uit besluiten, de Jehova, dien Moses aan Israël heeft bekend gemaakt, is een onwetend en gedachteloos God, wien Moses geduurig, zijne kwalijk genomene besluiten moeste herïnneren? Hoe onbillijk is dit besluit? Gebeurde het niet meermalen, dat iemand, gedrukt wordende door zwarigheden, en geen kragt hebbende, om onder dezelve vast te staan in het vertrouwen op den Heere, uit de benauwdheid zijns harten zulke vraagen deed, zonder dat wij daar uit kunnen afnemen, dat hij zulke laage gedachten had van God, tot wien hij sprak? Moses betoonde met die taal, dat hij een mensch was, een zwak sterveling, die, in moedeloze oogenblikken, den Allerhoogsten te veel afmeette

naar

naar zig zelven; terwijl zijn oog, door de verdrietigheid en radeloosheid, waar in het Volk hem door deszelfs klagten had gebragt, beneveld was, zag hij geen doorkoomen aan alle die zwarigheden, welke de hem opgedragen last met zig bragt; dit vervoerde hem tot die klagte, dat God hem kwalijk had behandeld, met hem te roepen tot zoo iets, het welk hij niet zou kunnen uitvoeren.

Een ander bewijs voor zijne honende beschrijving van Jehova, meent hij te vinden *Num.* XIV: 11, enz. Bij gelegenheid van een der gevaarlijkste oproeren in Israëls leger, zegt de Heer tot Moses: *Hoe lang zal dat Volk mij tergen? Hoe lang zullen zij aan mij niet geloven, door alle die tekenen, welke ik in het midden van hun gedaan heb? Ik zal het met Pestilentie slaan en ik zal het verstoten, en ik zal u tot een grooter en sterker Volk maken.* Moses bidt daar op vuuriglijk voor het Volk om verschoning, zijne bede voornamelijk aandringende met die beweegrede, dat de Volkeren, welker oog op Israël geslagen was, dan alle gedachten van de heerlijkheid en het vermogen van deszelfs God verliezen zouden, wanneer dit Volk, zig tot het inneemen van Canaän op reize hebbende begeven, omkwam in de Woestijne. Zijne voorbede was van dat gevolg, dat Jehova verklaarde:

Ik heb Israëls ongeregtigheid vergeven, naar uw woord. „ Zie daar (wil de Schrijver zeggen) „ zulk een God was de Jehova van Mo-
„ ſes; hij nam haastig het beſluit, om het gan-
„ ſche Volk, om het welk hij reeds zoo veel
„ gedaan had, uit te roejen, maar hij ver-
„ anderde ook terſtond wederom van beſluit;
„ zoo dra Moſes hem eriïnnerde, wat de Heide-
„ nen zouden zeggen, trok hij zijn woord we-
„ derom in." Wij erkennen, dat eene hartstogtelijke menſchentaal zeer kennelijk is, in dit geſprek van Jehova met Moſes; maar de Schrijver misbruikt dezelve, uit onverſtand, om daar uit zulke hatelijke gevolgen af te leiden. De openbaringen, welke God van zig zelve gaf, waren altijd berekend naar de vatbaarheid der menſchen, die met dezelve begunſtigd werden, naar den trap van verſtands-beſchaving, welken zij bereikt hadden. De menſchen van dien tijd waren niet vatbaar voor zulke gezuiverde begrippen van de Godheid, als in latere dagen door het Goddelijk onderwijs gegeven wierden. Jehova openbaart zig, in de geheele Moſaïſche geſchiedenis, menſchelijk, met hartstogten, doch zoo, dat 'er niets grilligs, niets eigenzinnigs, geene willekeurige afwisſeling van haat en liefde, genoegen en ongenoegen, in hem werd bemerkt; de toorn, met welken hij zig open-

openbaart, was Goddelijk; nimmer over den uitſlag van eene zaak, waar in hij zig bedrogen had gezien; maar telkens daar over, dat het Volk, door ongeloof en ongetrouwheid aan hem, zig zelven ongelukkig maakte, terwijl hij zig gedurig, als barmhartig en vergevend vertoont: Zoo is het ook in dit geval. Toen het Volk wanhopig werd, op het vernemen van zwarigheden in de onderneming, tot welke zij werden aangevoerd; toen het in zulk een maate daar door werd neêrgeſlagen, dat het niets minder in den zin had, dan geheel daar van af te zien, en onder andere hoofden terug te keeren; vertoonde zig Jehova, als, overeenkomſtig zijne waardigheid, zoo vertoornd, over dit, voor hem, zoo ontëerend bewijs van kleinmoedigheid en mistrouwen, dat hij het gansche Volk met pestilentie wilde verdelgen. Moſes, gewoon, vrijmoedig te ſpreeken met den Heere, treedt toe, en zoekt, in een nedrig gebed, het goede voor het Volk, met die uitwerking, dat Jehova hem verſchoning en vergeving voor hetzelve beloofde. Het een en ander vertoont ons vrij menſchelijke denkbeelden van God, eenen zeer zinnelijken, en naar de begrippen van dien tijd geſchikten, omgang met de menſchen; maar niets van dat ſlegte, het welk de Schrijver ons in den Jehova meent te kunnen aanwijzen. In het mid-

midden van al dat menſchelijke, waar mede Jehova zig, bij dit geval, laat zien, ſtraalt eene verhevenheid in deszelfs Character door, welke men in de beste beſchrijving, welke een Heiden ons van zijne Goden heeft gegeven, vrugteloos zal zoeken. *Zegt men:* had de Schrijver tog daar in geen gelijk, dat Jehova hier voorkoomt, als zoo onberaden beſluitende, om Israël te verdelgen, maar even ſpoedig dit zijn voornemen wederom latende varen? Wil men dit opvatten, als eene Wijsgerige beſchrijving van hem, die, naar Moſes leere, de Schepper is van den Hemel en de Aarde, in alle haare deelen, geſchikt voor alle menſchen van alle tijden; dan zouden wij daar mede verlegen zijn, en in den Jehova van Moſes zoo iets erkennen moeten, het welk verre is beneden de heerlijkheid, welke wij aan het hoogſte Wezen toekennen: dan wij beſchouwen dezelve niet in het regte licht, wanneer wij dezelve als zoodanig aanzien: zoo dra wij ons in dien tijd verplaatſen, en de wijze, op welke God zig, in zijne openbaringen, naar de vatbaarheid van zoo weinig beſchaafde menſchen ſchikte, in het oog houden, dan vervalt al dat laage, het welk de Schrijver hier in meent te vinden: en het best en verhevenst denkbeeld, het welk de meest verlichte mensch zig toen van de Godheid konde maken, waren hartstogten;

een

een God, die door de oneindigheid van zijn verſtand, door het onbegrensde van zijne wijsheid, zijne verhevenheid boven alles, wat buiten hem is, en de onveranderlijkheid zijner natuur, voor generlei driften vatbaar is, was boven het bereik van den, nog zoo weinig beſchaafden mensch; zou Jehova het voorwerp zijn van de kennis en de aanbidding van een Volk, welks verſtand nog vrij kinderlijk was, dan moeſten de denkbeelden, die aan deeze menſchen wierden voorgedragen, geëvenredigd zijn aan hunne vatbaarheid; Gods omgang met den mensch moest geſchikt zijn naar de geſteldheid, waar in de menschheid zig toen bevond; de uitlatingen van zijn genoegen of ongenoegen, moesten ingekleed worden in zulk eene taal en zulke handelingen, die dezelve voor ongeöeffende verſtanden bevattelijk maakten: zoo zien wij in Jehova, van Moſes bekend gemaakt, wel zulke bijzonderheden, die wij van het denkbeeld der Godheid verwijderen, maar wij zien te gelijk, dat hij met de hoogſte Wijsheid zig zoo openbaarde aan de menſchen, wier verſtand zoo bekrompen was, dat het geene meer gezuiverde denkbeelden konde vatten. Ik behoeve mij nu bij de, laatst door hem aangehaalde plaats, *Num.* XVI: 20. enz. niet te bepalen: het geval was daar van een dergelijke natuur; dezelfde

de aanmerkingen moeten ook daar op worden toegepast.

De tweede ondeugd, welke de Schrijver meent, dat in den Mosaïschen Jehova is, is *partijdigheid* (g). *Indien men voorbeelden van de verblindste en onregtvaerdigste partijdigheid* (is zijne stoute taal) *nodig heeft, men kan dezelve nergens beter, dan bij deezen Jehova vinden.* Hij doet daar op een reeks van vraagen, welke hij meent, dat niet beantwoord kunnen worden, dan uit de partijdigheid van Jehova; vraagen, waar in hij zelf de grootste partijdigheid, de sterkste verblinding door vooröordelen openbaart, waar in hij, meer dan eens, de geschiedenis openlijk verdraait. *Waarom,* (vraagt hij) *verkoos hij Moses, uit de talloze menigte tot zijnen vriend?* terwijl hij, in de uitbreiding van deeze vrrage, verscheidene honende en spottende uitdrukkingen gebruikt. Is het de moeite waardig, eenen ligtvaerdigen spotter te antwoorden op de vraage? Welk mensch, die zijn gezond verstand gebruikt, zal het partijdigheid noemen, wanneer een verstandig Koning, uit het gansche Volk, dat hij regeert, eenen verkiest, om zijn eerste dienaar te zijn? *Waarom* (vraagt hij) *konde hij het Volk bijna*

(h) Bladz. 27.

na niet onder zijne oogen lijden? Hoe onbetamelijk is het, dat een mensch, die in zoo veele van zijne redeneringen betoont onkundig te zijn in den geest van de geschiedenis en den Mosaïschen Godsdienst, zulke vraagen doet, en dat geen, waar van men in den Goddelijken omgang met Israël de genoegzame rede gemakkelijk vindt, op zulk eene hatelijke wijze verdraait! Niemand van het Volk mogt tot Jehova naderen, behalven Moses, die benoemd was, om zijnen wil aan het Volk bekend te maken; niemand mogt in het Heiligdom, daar de Heere zinnebeeldig woonde, verschijnen, behalven de Hogepriester: was dat eene hatelijke partijdigheid, om welke men kan zeggen, dat *hij het Volk bijna niet onder zijne oogen kon dulden?* De hooge Wijsheid van dien God, die onder Israël woonde, vereischte deeze order: Israël was eene onbeschaafde Natie; een der eerste dingen, die 'er nodig waren, om deeze menschen in gehoorzaamheid te houden, en de goede order onder hen te bewaren, was, dat hun de grootste eerbied en het diepst ontzach wierden ingeboezemd voor Jehova, onder wiens gebied zij stonden, en dat het levendig wierd gehouden; Jehova's grootheid en vreeslijke Majesteit moesten daar toe worden erkend: bewaren veele Koningen van onbeschaafde Volkeren hun ont-

ontzach, met zich maar weinig te laten zien, en zig ontoeganglijk te houden; gewennen zij daar door het Volk, om aan den Koning, als eenen perſoon van eene meer verhevene afkomst, te denken; zou maar eenige gemeenzaamheid met het Volk van eenen nadeligen invloed zijn, hetzelve de banden van onderwerpinge en gehoorzaamheid ligt doen verſcheuren: eene zoortgelijke rede was 'er, waarom Jehova den toegang tot het uitwendig teken van zijne heerlijkheid voor alle gemeene Israëllers ſloot: had Jehova, om het zoo uit te drukken, zig zoo gemeen gemaakt, dat allen, zoder onderſcheid, zig tot zijne tegenwoordigheid vervoegen konden, daar door zouden de gevoelens van eerbied en ontzach ligtelijk zijn verzwakt, de denkbeelden van zijne grootheid en Majeſteit verminderd: zou een betamelijk ontzach, in een Leger van minder beſchaafde menſchen, bewaard blijven, daar toe was allerdienſtigst, dat Jehova van hun wierd gehouden voor eenen God, van zulk een heilige en verhevene Majeſteit, dat niemand Hem zonder gevaar konde naderen. *Waarom konde het Volk hem nooit iets naar genoegen doen, zoo dat hij zijne blijdſchap en welgevallen deed blijken?* Wij vraagen wederom; wanneer heeft Jehova zijn ongenoegen aan het Volk getoond, dan in gevallen, in welke zij hun ongeloof aan

zijne

zijne woorden, hunne ongehoorzaamheid aan zijne bevelen, op eene tergende wijze openbaarden? Betoonde Jehova niet, bij deeze en geene gelegenheden, zijn genoegen in het gedrag van bijzondere perſoonen, die dan, wanneer de overige menigte zig ſchandelijk vergreep, zig tot voorbeelden ſtelden van geloof en gehoorzaamheid?

Waarom werd het onſchuldig verlangen van het Volk, om zig met ſpijze en drank te verzadigen, altijd als eene misdaad van beledigde Majeſteit van hem beſchouwd, en dikwijls met de gruwzaamſte beſtraffingen gewroken? Ik vraage: was 'er, in die gevallen, waar op de Schrijver doelt, niets anders bij het Volk, dan een onſchuldig verlangen naar zekere ſpijzen en dranken? Wie ooit de geſchiedenis maar met eenige aandacht heeft gelezen, weet dit beter. Wat had 'er in die gevallen plaats? Een Volk, dat zoo lang onder eene drukkende ſlavernij gezugt, en, onder het gevoel van het hardſte jok, tot den God zijner Vaderen had geroepen, wordt begunſtigd met eene verlosſing, die met zulke verbazende wonderen ging vergezeld; zij hadden op den weg, langs welken zij geleid werden, dikwijls die welſmakende ſpijzen niet, aan welke zij in het vrugtbaar Aegypten gewoon waren; maar zij genoten vrijheid, en hadden het

vooruitzigt, dat zij in een Land van melk en honig vloejende geplaatst zouden worden; zij leefden onder de befcherming van Jehova, en hadden de uitdrukkelijkfte toezegging van zijne voorzorg; zij hadden zoo veele blijken van deszelfs vermogen ondervonden, dat zij zig veilig daar op verlaten konden: en hoe gedroeg zig deeze menigte? Zoo dra gevoelden zij niet het gemis van de Aegyptifche fpijzen, of zij beklaagden zig, dat zij uit dat Land waren uitgeleid; de vrijheid, die hun befchikt was, waardeerden zij niet zoo hoog, als de vleeschpotten van Aegypten; zij zagen hunne bevrijding van het flaaffche jok niet meer als een voorregt aan; zij gedroegen zig weêrfpannig tegen hun Opperhoofd; zij werden niet geftraft om een onfchuldig verlangen naar het voedfel, het welk zij in Aegypten genoten hadden: maar om hun hatelijk en oproerig murmureeren over deszelfs gemis, over hunne ondankbaarheid aan dien God, die hun geroep had gehoord, en zig zelven door wonderen aan hun verheerlijkt: verdiende dit niet eene ftrenge beftraffing, dat zij de grootfte weldaad, hun bewezen, klein achtten, toen zij de fpijzen, aan welke zij gewoon waren, niet naar hun zin verkrijgen konden; dat zij, bij het ondervinden van de minfte fchaarsheid van het een of ander, terftond uitberstten in klagten, dat zij

in

in de Woeſtijne geleid waren, om daar van gebrek om te komen? Betoonden zij daar mede niet eene ſtrafwaardige ondankbaarheid en een mistrouwen, dat voor Jehova zeer beledigend was?

Waarom moeſten alle Overſten des Volks, tot belustiging van Jehova, op den klaaren middag worden opgehangen, en vier-en-twintig duizend uit dit Volk gedood worden, alleen om de ellendige oorzaak, dat een man uit de kinderen Israëls de betoverende aanloklijkheden van een Midianitisch meisje niet had kunnen wederſtaan? Waarom zag Jehova het integendeel van Moſes door de vingers, dat hij eene dochter van een Midianitisch Prieſter ter vrouwe genomen had enz. In deeze vraagen geeft de Schrijver de geſchiedenis zeer gebrekkig op, en verdraait dezelve openlijk (*k*). Werd deeze ſtraffe daarom geöeffend, dat één Israëliet zig tot hoererij met eene Midianitinne liet vervoeren? Zegt ons de geſchiedenis niet uitdrukkelijk: *zij nodigden het Volk tot de ſlagtöfferen haarer Goden, en het Volk boog zig voor haare Goden, dat Israël zig koppelde aan Baäl Peör.* Israël, in de nabijheid van een Afgodisch Volk gelegerd, woonde des-

(*k*) *Num.* XXV.

deszelfs Afgodische feesten bij, beginnende met offerhanden en eindigende in maaltijden, wellustige dansſen en allerlei ontugtige buitenſporigheden: dit was eene ſchending van Israëls ſtaat en Godsdienst, eene openbare verlochening van den waaren en eenigen God, aan wien zij zoo plegtig verbonden waren: eenen God te kennen, die de wonderen van zijne magt en goedertierne voorzorg aan hun zoo vermenigvuldigd had, en dan feesten tot eere van Afgoden te vieren, was eene zwaare zonde! En van welke gevolgen zou dit, onder die menigte, zijn geweest, indien zij verder in die feesten hadden gedeeld? Welke verwoeſtingen zouden daar door, in het zedelijke, zijn aangeregt, onder een Volk, dat nog op zulk een laagen trap van beſchaving ſtond, wanneer hoererijën en allerlei ontugtigheid, onder hetzelve, de overhand hadden genomen? Dit kan men zien uit het onbeſchaamd gedrag van dien eenen, die zig niet ontzag, om, voor het oog van Moſes, eene Midianitinne in zijne tent te voeren, om ontugt met dezelve te plegen. Onder een onbeſchaafd Volk moeten de ſtrafôeffeningen, zullen dezelve eenigzins aan haar oogmerk beäntwoorden, ſtreng en ſchrik verwekkende zijn: het is daarom ook geenzins te verwonderen, dat 'er, tot ſtuiting van dit kwaad, zulk eene ſtrenge wraak geöeffend werd. Dat de

Schrij-

Schrijver zegt, dat de Oudſten *ter belustiging van Jehova* werden opgehangen, is eene ſtrafwaardige ſpottaal, tot welke de geſchiedenis hem geen den minſten grond gaf. Dat hij Moſes echtverbintenis met eene Zippora gelijk ſtelt met Zimris gedrag met de Midianitinne, is een ſtaal van zijne onkunde, of voorbeeldeloze losheid, in het behandelen der Heilige geſchiedenis: Zimri pleegde ſchandelijke hoererij met de Midianitinne; met haar op het Afgodisch feest zijnde geweest, en daar een ontugtig gedrag met haar gehouden hebbende, bragt hij haar openlijk in zijne tent, om daar nog verder zijn lust met haar te koelen: niets dergelijks was 'er in het gedrag van Moſes; hij nam op eenen anderen tijd eene Cuſchitiſche, niet om met haar, als eene hoere te leven, maar hij nam haar tot zijne vrouwe, om in een wettig huwlijk met haar te verkeeren; Ääron en Mirjam namen hem dit kwalijk, dat hij eene vrouwe genomen had, niet uit Israëls ſtam, maar zig verzwagerd had met een Volk, dat Israël vreemd was; daar het volgens de Goddelijke wet, ieder Israëliet vrij ſtond, eene uitlandſche vrouwe te neemen, indien dezelve ſlegts geene Canaänitiſche was.

Waarom liet Jehova, om het gouden kalf, drie duizend onſchuldige Israëlers ter nedervellen? en waarom liet hij Ääron, die de ei-

genlijke aanlegger van deeze zoogenaamde Afgoderij was geweest, die het onwetend Volk, door zijn loos gezwets, tot de aanbidding van het kalf had overgehaald, niet alleen vrij van ſtraffe, maar beloonde hem daarenboven met de Hoogepriesterlijke waardigheid? welke partijdigheid (wil hij zeggen) de eerſte aanlegger werd geſpaard en met gunstbewijzen overladen; en zij, die door hem verleid waren, werden zoo zwaar geſtraft! Zoo ſpreekt de Schrijver: maar nemen wij de geſchiedenis zelve voor ons, dan worden wij gewaar, dat hij, om zijne onderſtellingen goed te maken, zig niet ontziet, alles te verdraaijen en in een verkeerd licht te plaatſen (*l*). Wie ziet dan niet, dat hij, tegen de waarheid, Aäron de eerſte oorzaak van die Afgoderije heeft genoemd? De geſchiedenis berigt ons, dat het Volk met eene onbezuisde drift, welke voor oproer deed vreezen, tot Aäron kwam, wien Moſes, in zijne afwezigheid, den ſtaf van het bewind had overgegeven, en begeerde, dat hij hun Goden zoude maken; Aäron voldeed aan deszelfs begeerte, hij liet zig overhalen, en diende de menigte, in 't plegen van den Afgodendienst: Hij is daar in niet ge-

(*l*) *Exod.* XXIII.

geheel te verontſchuldigen; niet weinig evenwel is 'er tot zijne verſchoning: verlegenheid over den onverwagten eisch, welken de menigte hem deed, en gebrek aan moed, om den onbezuisden aandrang te wederſtaan, deden hem toegeven; Hij deed evenwel nog niets, om het Volk tot dien Afgodendienst aantemoedigen, maar bedong eene voorwaarde, welke hij gehoopt zal hebben, dat veelen niet zouden inwilligen, denkende, dat hij dus de gevaarlijke zaak lang zou tegenhouden, zoo niet geheel beletten; Hij eischte de goudene verſierſelen, om hun daar van, op hunne begeerte, eenen God te maken, verwagtende, dat zij hem dezelven misſchien zouden weigeren, en hem daar door buiten ſtaat ſtellen, om aan hun verlangen te voldoen; maar hij wierd in zijne verwagting bedrogen; verre van op Aärons eisch, berouw te toonen en van hunne begeerte af te zien, gaf ieder de oorringen gewillig over: Nu kon Aäron geene uitvlugten meer vinden; hij moest nu eenen Afgod maaken, of rond uit weigeren, zig tegen het Volk verzetten, en daar mede zig in gevaar brengen van geſtenigd te worden; zwakgeestigheid en vreeze bewogen hem toen, om den ſtroom de volgen: is 'er, wanneer men alles in zulk een licht beſchouwt, niet een zeer groot onderſcheid tusſchen het gedrag van Aäron en

 dat

dat van het Volk? Was het dan zulk eene hatelijke partijdigheid, dat zij, die zig vrijwillig tot het plegen van deeze Afgoderij begeven hadden, en eenen anderen genoegzaam gedwongen hadden, om hun daar in dienstbaar te zijn, zwaar werden gestraft; terwijl een man werd verschoond, die, uit kleinmoedigheid, zig, tegen zijn zin, door den stroom had laten medevoeren, na dat hij zelfs beleid had gebruikt, om dat onheil af te wenden?

'*Waarom verkoos Jehova het Israëlitisch Volk, het welk hij alleen zijne genade toezeide, met het welk hij een verbond van vriendschap maakte, dat daar op uit kwam, om andere Volkeren uit kunne bezittingen te drijven?* Had de Schrijver het plan der Voorzienigheid, met Israëls Volk, zoo als het beloop der geschiedenis ons hetzelve vertoont, met verstand en bedaardheid overgezien; dan had hij deeze, zoo vermetele vraage niet gedaan: hij zou dit dan niet, als een bewijs van Jehova's partijdigheid, hebben opgegeven, maar daar in de hoogste wijsheid en regtvaardigheid hebben erkend. Toen de Afgoderij, met alle derzelver verderflijke uitwerksels, onder alle de Volkeren de overhand had genomen, verkoos de Heer der wereld dit eene Volk, om hetzelve, door buitengewone onderwijzingen, aan hetzelve te verlenen, op

te

te voeden, en de kennis van den waaren Godsdienst onder hetzelve levendig te houden en aan te kweken. Is dit zoo ongerijmd, der Godheid zoo onwaardig? Wie zal dit zeggen? Of hij moet door vooröordelen verblind zijn. Vraagt de Schrijver verder: waarom verkoos Jehova daar toe Israël? Past het eenen ſterveling zoo te vraagen? Kunnen wij, op die wijze, omtrent het hoog Gods-beſtuur, niet duizend vraagen doen, die ons geenzins betamen? Maar waarom maakte Jehova, dat verbond met hun, om andere Volkeren uit hunne regtmatige bezittingen te verdrijven? Bedenken wij, dat het zedelijk bederf, allerlei verwoeſtende ondeugd, onder de inwoners van Canaän, tot eene verbazende hoogte was geklommen, was het dan onregtvaerdigheid in God, die de wereld regeert, dat hij dezelve beroofde, van het goede, het welk zijne hand hun had gegeven? Had hij geen regt, om het Volk, het welk hij onder zulk een bijzonder opzicht wilde neemen, te gebruiken tot het middel, om zulke diep bedorvene menſchen te ſtraffen en aan hetzelve hun land ter inwoning te geven.

Waarom verbood hij vriendſchap met andere Volkeren te maken? Ook deeze vraage is een bewijs van des Schrijvers onkunde of onbedachtzaamheid: had hij daar over maar den eenen of

anderen verſtandigen uitlegger geraadpleegd, of de geſchiedenis zelve, in haare omſtandigheden bedaard overgezien, dan zou hij daar in geene partijdigheid, maar wijsheid gevonden hebben: was Israël Canaän ingetreden, zonder dat het van deszelfs vorige inwoners ontruimd was, was het in verbond getreden met dezelven, en had het in het midden van die Volkeren woning genomen, wat zou daar van het gevolg zijn geweest? natuurlijk dit, dat zij zig daar mede hadden vermengd, hunne zeden aangenomen, en in alle de gruwelen van derzelver Afgodendienst hadden gedeeld: was het oogmerk van Israëls afzondering, eene meer gezuiverde leere van God en Godsdienst, naar de vatbaarheid van die tijden, onder dit Volk levendig te houden; zij moesten daaröm van andere Volkeren, zoo veel mogelijk was, verwijderd blijven; de gelegenheid moest hun benomen worden, om door derzelver voorbeeld, beſmet te worden met die ondeugden, die voor de Maatſchappij zoo verwoestende zijn.

Waarom (is zijne laatſte en niet minder hatelijke vraage) *gebood hij de Israëliten, andere Volkeren, bij alle gelegenheden, te beſtelen, te beroven en, wanneer zij dezelven overmeesteren konden, uitteroeijen?* Uit het reeds gezegde, kunnen wij deeze vraage, de ver-

verdraaijing der geschiedenis daar van afgezonderd zijnde, zoo beantwoorden, dat niemand daar in eenige partijdigheid van Jehova zal kunnen aanwijzen. De Israëliten mogten geen verbond van vriendschap met de Canaäniten maaken: verzetten die zig tegen Israëls intrede in het land; zij moesten dezelven beöorlogen en, naar het krijgsregt van die min beschaafde tijden, uitroeijen: Dat geschied zijnde, vielen derzelver woningen en bezittingen van het zelve aan de overwinnaars ten deele: wat moeten we nu van die onbezonnene en honende uitroep denken, welke de Schrijver op die vraagen volgen laat? Ze is deeze: *o Jehova! Jehova! welke getuigenissen van uwe reine, onpartijdige menschenliefde! Neen, van u kan ik niet leeren hoe ik mijne medemenschen moet lief hebben en behandelen . . . . . . Ik zou veel ligt van schaamte en afkeer van mij zelven sterven, wanneer men mij slegts met het honderdste der denk- en handelwijze van u beschuldigen konde.* Wie moet zig niet ergeren aan zulk eene taal? Wien moet het niet smerten, dat hij, die zoo duidelijk betoont, dat hij de gewijde geschiedenis niet verstaat, die dezelve openlijk verdraait, om alles, wat hatelijk is, daar uit te kunnen afleiden, zulke uitspraken doet, de handelingen van den hoogen God zoo smadelijk veröordeelt?

Hij

Hij onteert niet minder die hooge Majesteit, met te zeggen: *wijders was hij een dwaas God, pragtig en over uiterlijke eeretekens ijverzugtig: getuige daar van de pragt der verbonds-ark en de versierselen, met welke Priesters voor hem moesten verschijnen, zoo wel, als de wonderlijke gevoeligheid, welke hij bij elke kleinigheid, welke iemand beging, betoonde* (*m*). Is het niet onbeschaamd, te lasteren, het geen men niet kent, en met zoo veel onverstand ongunstige uitspraken te doen, over iets, waar van men betoont, geen begrip te hebben? Welk mensch van eenige bezadigdheid zal den Mosaïschen Godsdienst, alleen naar onzen tijd, beöordeelen, en dan haastig dat vonnis vellen? *Welk een wonderlijke en ongehoorde omslag is deeze; hoe dwaas moet die God zijn, die daar mede wilde geëerd en gediend zijn?* Zoo dra men de denkbeelden van Godsdienst, die, in deeze vroege tijden algemeen waren, in overweeging neemt, en te gelijk zijn oog vestigt op de gesteldheid van het Volk, aan het welk deeze inzettingen gegeven werden, dan vinden wij alles juist overéénkomstig met Israëls vatbaarheid; dan straalt Jehova's wijsheid daar in door. Wat was te dier tijd

(*k*) Bladz. 26.

tijd Godsdienst? De menschheid was in haare kindschheid; haare begrippen waren zinnelijk: de Volkeren dienden de Goden, welken zij erkenden, met geschenken; met zekere plegtigheden ter eere van dezelve te volbrengen: Israël, hoewel van God ter opvoeding verkoren, bevond zig op eenen laagen trap van verstands-beschaving; de Heere zou een reeks van wonderen hebben moeten doen, om een Volk, het welk nog maar eenige schreden van de barbaarschheid was verwijderd, eene verstands-gesteldheid te geven, welke men, in deeze latere dagen, bij meer beschaafde Volkeren vindt: 'er moest Godsdienst zijn onder dit Volk; de erkentenis en dienst van God moesten, op eene wijze, naar de gesteldheid des Volks berekend, haren weldadigen invloed oeffenen, om waare vertroosting aan de harten te geven, om de ondeugd te verminderen en opregte deugd aan te kweken: maar hoedanig zou die Godsdienst zijn? Was dat Goddelijk onderwijs, het welk in later dagen geschikt was voor Volkeren, die veel hooger waren opgevoed, toen aan Israël opgeven, hoe ongevoeglijk zou dat zijn geweest? Was hun niets anders geleerd, dan den Allerhoogsten in Geest en waarheid te dienen; zij zouden voor dat verheven en gezuiverd begrip niet vatbaar zijn geweest; was 'er niet een zekere omslag van

uit-

uitwendige plegtigheden bij hen ingevoerd, dan zou de erkentenis van God, met de gevoelens, die daar uit geboren moeten worden, wel haast onder hen in verval zijn gekomen: het was dus geene dwaasheid van Jehova, dat hij zulk eenen plegtigen en omflagtigen dienst onder zijn Volk gebood; maar met het inftellen van denzelven fchikte hij zig, met eene wijze nederdaling, naar deszelfs zinnelijkheid en bekrompene begrippen; Hij bediende zig, ter inftandhouding van erkentenis en vreze van hem, van zulke hulpmiddelen, die berekend waren naar hunne vatbaarheid; hij woonde onder Israël in eene tent, en liet zig daar, op eene ftatelijke wijze, veréëren, van dienaaren, die, met uitfluiting van de menigte des Volks, alleen toegang hadden tot zijne tegenwoordigheid; Offeränden werden daar voor hem geofferd en reukwerk aangeftoken: vraagt iemand van onzen tijd; was daar in redelijke Godsdienst, iets dat den Schepper van hemel en aarde waardig was? Ik antwoorde: het was, zoo als het wezen moest voor die menfchen, welker begrippen tot geen meer gezuiverden Godsdienst reikten; alle de plegtigheden waren, famengenomen, als eene fchilderij opgefchikt om het kinderlijk verftand allengskens tot haare waarheid op te leiden, 't geen ik thands uit den aart der zaaken, uit het onderwijs der

Pro-

Profeeten en uit de Schriften van het Nieuwe Testament, en den Brief aan de *Hebreen* niet nader behoeve aantewijzen. Alles was, in dien plegtigen Godsdienst, naar de zeden van dien tijd, pragtig en kostbaar, niet om dat Jehova zoo eerzugtig en op uitwendige praal zoo gezet was, maar de zinnelijkheid des Volks, deszelfs kinderlijke denkwijze vorderde zulks: den Hogepriester, met een gemeen dagelijks kleed omhangen, zou in de oogen van zulke menschen bezwaarlijk dat aanzien hebben gehad, het welk hem als den onmiddelijken dienaar van Jehova toekwam; liet hij zig zien in dat kostelijk gewaad, het welk voor hem was geschikt, dit diende, om het Volk eerbied in te boezemen, voor hem en voor dien God, voor wien hij in het heiligdom verschijnen moest: een heiligdom, het welk uit de gemeenste dingen was samengesteld, in welks gereedschappen niets boven het gemeene en dagelijksche was, zou bij zinnelijk denkende menschen geene waardige woonplaats voor den Almagtigen zijn: hebben de Koningen der aarde hun verblijf in paleizen, waar in allerlei heerlijkheid en schitterende pragt wordt gezien; dan moest de woning van Jehova, in het midden van zijn Volk, uit het edelste en kostbaarste zijn toebereid; en alles, wat in dezelve werd gebruikt, moest, zoo veel mogelijk

lijk was, van goud en zilver zijn: het was ook geenzins een bewijs van dwaasheid in Jehova, dat hij in den plegtigen dienst, welken hij instelde onder Israël, alles met zoo veel nauwkeurigheid bepaalde, en geene afwijking daar van dulden wilde. Gods wijsheid en het heil des Volks vorderden zulks; hij kon de wijze van hem te dienen niet aan Israëls willekeur overlaten, zonder hen bloot te ftellen aan het grootst gevaar, om tot allerlei Afgodifche gebruiken te vervallen: zij kwamen uit Aegypten, daar zij aanfchouwers waren geweest van den Afgodifchen eerdienst des Lands; zij hadden niet weinige bijzonderheden daar van aangeleerd, en toonden bij verfcheidene gelegenheden, hoe genegen zij daar toe waren; het was nodig, om hen daar van af te brengen, dat hun een nauwkeurig voorfchrift, omtrent den dienst van hunnen God, gegeven werd, en dat zij van de minfte afwijking daar van, door de kennelijkfte openbaring van het Goddelijk ongenoegen, werden terug gehouden: had het iemand vrij geftaan, van de gegevene voorfchriften af te gaan, tot welke gebruiken, zou dan de grootfte hoop wel haast gekomen zijn? Dan zou de Israëlitifche Godsdienst welhaast merendeels Aegyptisch zijn geworden.

§. IX.

§. IX.

Het geen den Schrijver in den Jehova van Moſes voornamelijk tegenſtaat, is deszelfs wreedheid. *Niets* (zegt hij) *ging verder, dan de bloeddorst, de wraak en moordzugt, die, in het Character van Jehova, uitblonken. Het verhaal van de bloedbaden, welke hij aanrigtte, is afſchuwlijk, om te leezen. De menſchelijke natuur koomt 'er tegen op. Moſes maakte, met die verhalen, Jehova tot het bloeddorſtigst monſter en gewende het Volk zelf tot zoodanige gruwelijke en onmenſchelijke gezinningen, dat de ganſche geſchiedenis niet een eenig Volk kan aanwijzen, bij het welk de lust tot moorden een zoo heerſchende trek is geweest, als die zig bij Israël vertoont. — Die Jehova, welken Moſes op den throon der Godheid heeft geplaatst, is de oorzaak en uitvinder van alle menſchen-offer enz.* (*l*).

Eene beſchuldiging van zulk een gewigt, dat wij, indien 'er eenige waarheid was in dezelve, allen eerbied voor Johova zouden moeten verliezen, en den gehelen Godsdienst van Moſes ver-

(*l*) Bladz. 29.

verwerpen, als de uirvinding van eenen bloeddorstigen en moordzugtigen mensch! De geschiedenis verhaalt ons onbewimpeld, dat 'er, bij onderscheidene gelegenheden, verschrikkelijke flagtingen onder Israël werden aangeregt: om het maaken van het goudene Kalf en de Afgoderij, met hetzelve gepleegd, werden 'er, op Moses bevel, drie duizend ter dood gebragt. *Exod.* XXXII; om het murmureeren over gebrek aan vleesch, werd het Volk van Jehova gestraft, met eene groote plaage, *Num.* XI; om het hoereeren met de dochteren der Moäbiten stierven 'er vier-en-twintig duizend aan de plaage, *Num.* XXV; Israël kreeg van Jehova bevel, om met de Volkeren van het Land, het welk zij zouden inneemen, geen verbond te maaken, maar dezelve uit te roeijen, zonder iets, dat leevend was, te verschoonen: het is bekend, hoe vaak die beschuldiging, vooral met opzigt op het laatste, is herhaald; en hoe veel 'er is gezegd, om de handelwijze van Jehova, omtrent de inwooners van Canaän, te regtvaardigen: die menschen worden ons beschreven, als boven anderen verbasterd, als menschen, bij welken het bederf der zeden tot eene verbazende hoogte was geklommen; was het een bewijs van Jehova's moordlust, wanneer hij deeze menschen, om hunne ongeregtigheden, op eene ontzettende

wijze

wijze ſtrafte? Niemand zal het in eenen aardſchen rigter wreedheid noemen, wanneer hij een geheel gezelſchap van menſchen, die bij uitſtek godloos zijn, en in de Maatſchappij gevaarlijk, op eene voorbeeldige wijze laat uitroeijen; hoe kan men het dan den hoogſten Regeerder der wereld voor moordlust toerekenen, wanneer hij een geheel Volk, het welk, uitſtekende in godloosheid, verderflijk is op de aarde, door zijn hoog beſtuur verdelgt, daar het, door alle gewone middelen, onverbeterlijk was, en het bederf zig van hetzelve meer en meer verſpreiden konde? Nog meer moet men eene wijze regtvaerdigheid daar in erkennen, wanneer men zig de Goddelijke oogmerken met de Israëliten te binnen brengt: zou de kennis van den waaren en eenigen God en deszelfs dienst onder hen bewaard blijven; zouden zo veele gruwelen en verwoestende ondeugden tot hen niet inbreken; dan moesten zij alleen wonen, geene gemeenſchap met diep bedorvene Volkeren hebben: hoe ras zouden zij de gezuiverde denkbeelden, welke zij door het Goddelijk onderwijs gekregen hadden, wederom verloren hebben; en hoe ſpoedig zouden zij, nog nauwlijks in eene geregelde Maatſchappij verenigd zijnde, de zeden van die Volkeren hebben aangenomen, in welker midden zij woning hadden gekregen? Om

dit voor te komen, moesten de diep bedorvene bezitters van het Land, het welke zij bewonen zouden, worden uitgeroeid: om het gevaar, het welk maar weinige overgeblevenen zouden kunnen veröorzaken, werd 'er op het ſtrengst bevolen, niemand te verſchonen: Jehova deed deeze menſchen geen onregt: hunne Godloosheden maakten hen de zwaarſte ſtraffe waardig: hij dorstte niet naar hun bloed, hij had geenen lust in hun verderf, maar, als de wijze en regtvaerdige Regter der wereld, deed hij bezoeking over hunne ongeregtigheden: hij nam hen van de aarde weg, op dat het bederf, het welk onder hen heerschte, zig ook niet verſpreiden zoude onder dat Volk, het welk hij tot het voorwerp van zijne bijzondere zorge verkozen had.

Maar, hoe zullen wij het maaken met Jehova's ongenoegen over Sauls gedrag omtrent den Koning der Amalekiten (*m*)? Ook dit voert de Schrijver aan, als een bewijs van Jehova's moordlust, zijne redeneringen daar over vermengende met de ergerlijkſte gezegden over Samuël den Profeet (*n*). Israëls Koning had

van

(*m*) 1 *Samuel* XV.
(*n*) Bladz. 31.

van den Profeet bevel gekregen, om tegen Amalek op te trekken, en, na de behaalde zege, dit Volk, met alles, wat hetzelve toebehoorde, te verdelgen. Saul voerde deezen togt uit, maar voldeed niet ten vollen aan het ontvangen bevel; hij ſpaarde den Koning in het leven, en vergunde aan het Volk het beste van het vee mede te neemen; hij verloor daar door Jehova's gunst, en viel voor altoos in deszelfs ongenade.

Dit, meent de Schrijver, behoort tot de doorſlaande bewijzen van Jehova's dorst naar menſchenbloed. Saul, hoewel vrij ruuw en wreed, werd evenwel nog met barmhertigheid over den Koning van dat Volk zoo bewogen, dat hij denzelven het leven ſchonk. Hij kon niet zien, dat het edelſte vee, op zulk eene wreede wijze, werd doodgeſlagen; hij ſtond daarom zijnen Onderdanen toe, hetzelve mede te voeren, om daar van nog voordeel te trekken. Hoe konde hij daar mede kwaad doen? Hoe konde hij zig bezondigen, met de beste ſchapen en runderen, die levende nog van nut konden zijn, niet te laten vermoorden? Uit welk een beginſel Saul Agag heeft verſchoond, meldt de geſchiedenis ons niet, waarſchijnlijk was het, niet zoo zeer uit medelijden, als uit achting voor de Koninglijke waardigheid, gelijk hebzugt het beginſel zal zijn geweest van het medevoeren van den buit:

Amalek was een ſtam, met welker aanwezen Israëls welzijn op den duur niet kon beſtaan; het was een krijgszugtig Volk, beſtaande uit ſtropende horden, altoos gretig naar buit, inzonderheid naar menſchen - roof: Israël, hoewel voor andere omleggende Volkeren veilig, kon zig voor deeze rovers nimmer veilig achten; met hun kon geen beſtendige vrede geſloten worden; Israëls burgerlijke veiligheid vereischte de verdelging van deezen roofzugtigen ſtam. Het was dan geenzins uit bloeddorst van Jehova, dat aan Saul die last gegeven werd: maar daar door kreeg eene roversbende regtvaerdige vergelding voor haare gepleegde gewelldenarijen. De opperſte Regeerder der wereld, die met de hoogſte wijsheid het lot van alle Volkeren beſchikt, offerde die verzameling van ſtropende horden op aan de veiligheid en den welvaart van een Volk, het welk hij had afgezonderd. Was het dan geen misdaad in Saul, dat hij, zulk eenen onbepaalden last ontvangen hebbende; den Koning in het leven liet, en in het wegvoeren van den buit, omtrent de hebzugt zijns Volks, zoo veel toegevenheid gebruikte? Hij ſtelde Israël daar door bloot, om, in volgende tijden, nieuwe vijandlijkheden van deezen Koning of deszelfs nakomelingen te ondervinden. Door de erf-vijandſchap, welke 'er was

tus-

tusſchen Amalek en Israël, was 'er van Agag of zijne nakomelingen nimmer vrede en vriendſchap te verwagten. Alle minderjarigen te verſchonen zou nog veiliger zijn geweest, dan den Koning alleen. Het was dus in Saul eene ſtrafwaardige ongehoorzaamheid, dat hij zoo deed.

In Israëls Leger werden, meer dan eens, ontzettende ſtraffen geöeffend, die niet aan honderden, maar aan duizenden het leven kostten: vertonen ons deeze niet wreedheid, in het Character van dien Jehova, dien Moſes voor Israëls Beſcherm-God verklaarde? Blijkt uit dezelve niet, dat 'er geene ontferming of medelijden bij denzelven was, maar zulk eene wraakzugt, dat zijn ongenoegen over oneere, die hem was aangedaan, niet geſtild konde worden, dan met het bloed van zoo veele ongelukkige ſlagtoffers? Zoo wil de Schrijver ons doen denken: maar, zoo dra wij alles van de regte zijde beſchouwen, ontdekken wij daar in veel eer regtvaerdigheid, met de hoogſte wijsheid uitgeöeffend. Deeze ſtraföeffeningen hadden plaats, wanneer een aanzienlijk deel van het Volk zig, op eene verregaande wijze, tegen Gods Gebod vergrepen had, in 't bijzonder, wanneer zij zig tot Afgoderij en de daar mede zamengaande buitenſporigheden, begeven hadden. Het geloven en dienen van den eenigen waaren God was eene

Grondwet van den Israëlitischen staat. Door de onderhouding van deeze Wet, kon de Maatschappij, zoo als dezelve was ingerigt, alleen haar bestaan behouden, daar dezelve noodzaakelijk vervallen en vernietigd moest worden, naar maate de Afgoderij met derzelver uitwerksels daar in plaats kregen. Was het dan niet nodig, dat 'er straffen geöeffend werden, wanneer die Wet zoo openlijk werd geschonden; wanneer het Volk, tegen het oogmerk van deszelfs afzondering, zig met nabuurige Volkeren, in derzelver Godsdienstöeffeningen, vereenigde? Welke zouden de gevolgen zijn geweest, indien die misdaad ongestraft was gebleven? De Afgoderij zou wel haast onder Israël gevestigd zijn en eene geregelde gedaante onder hetzelve gekregen hebben: Hoererij en andere buitensporigheden, die daar uit geboren worden, zouden de Natie hebben overstroomd; de waare Godsdienst zou onder dezelve zijn verwoest en onderdrukt, en het geheele oogmerk, om Israël tot een heilig Volk te vormen, zou verijdeld aijn: zou dan het kwaad, in deszelfs beginselen, worden gestuit, dan moeste er, tot afschrik van hetzelve, voorbeeldige straf geöoeffend worden. Het was ook nodig, dat die straffen gedugt en ontzettende waren. Vraagt iemand: was het evenwel niet te wreed en te hard,

hard, dat, om zulk een vergrijp, zelfs duizenzenden werden ter dood gebragt? Ik antwoorde, dat wij niet op ons kunnen neemen, te bepalen, hoe zagt of geſtreng de ſtraffen moeten zijn, welke de hoogſte Wijsheid, ter beteugeling der natuurlijke boosheid, in zekere gevallen genoegzaaam zal vinden: dit weten wij, dat de ſtraffen in den burgerſtaat van alle wijze Volksbeſtuurders niet alleen geregeld worden, naar den aart der misdaden, en de nadeelen, welke daar door in de Maatſchappij veroorzaakt worden; maar ook naar de geſteldheid en gezindheid van het Volk, waar onder ze geöeffend worden: onder een Volk, waar bij eene zekere maate van verlichting plaats heeft, welks zeden zijn verzagt en beſchaafd, worden geene harde ſtraffen geöeffend; zulke, die in het oog van meer barbaarſche menſchen zagte kaſtijdinge zijn, zijn daar genoeg, om de burgerlijke wetten te handhaven; moet 'er een lid der Maatſchappij worden uitgeroeid, dan geſchiedt zulks op de zagtſte wijze; de doodſtraffen gaan bij zulke Volkeren met geene martelingen vergezeld, maar de lijder wordt, op de gemakkelijkſte wijze, ter dood gebragt: maar zulke ſtraffen zijn tot haar oogmerk niet genoeg, onder min beſchaafde Volkeren, bij welken het verſtand ruuw is en de zeden harder. Daar vreest men zulke ligte

 en

en kort duurende fmerten niet; de mishandeling van den overtreder moet daar gevoeliger zijn, zal dezelve tot zijne verbetering of tot affchrik van anderen iets vermogen; de doodftraffen moeten daar fchrikverwekkende zijn, zullen de ruuwe gemoederen der aanfchouwers eenig gevoel daar van hebben. Pasfen wij deeze aanmerking toe op ons tegenwoordig onderwerp, dan zien wij daar uit het wijze en regtvaerdige van die ftrenge ftraffen onder Israël geöeffend: de misdaad, aan welke zij zig vergrepen hadden, was zwaar; het toenemen van dezelve kon niet minder, dan de verwoesting, het geheel bederf der Maatfchappij ten gevolge hebben; de gefteldheid van Israël vereischte daar over, niet eene ligte, maar eene ontzettende ftraföeffening, zou het kwaad in den aanvang worden geftuit: Israël was nog een vrij onbefchaafd Volk; de omftandigheden, in welke zij zedert lang in Aegypten hadden geleefd, hadden hun alle gelegenheid benomen, om in befchaafdheid van verftand en zeden eenige vorderingen te maaken: alles was bij dit Volk zinnelijk en ruuw; de zeden waren bij hetzelve niet verzagt, het gevoel nog niet verfijnd: onderftellen wij nu eens, dat 'er, in zulke gevallen, op de overtreding niets anders, dan eene vriendelijke bebeftraffing was gevolgd, hoe rasch zou dan het

be-

bederf zijn ingebroken, en hoe zou dan de lust tot hetzelfde kwaad de harten van nog veel meer bemeesterd hebben? Was 'er eene ligtere ſtraf geöeffend, hadden misdadigers, door het ondergaan van eene kaſtijding, geboet voor hunne ongeregtigheid, hoe weinig zou dit hebben vermogt, om onbeſchaafde gemoederen een afſchrik van het kwaad te geven? Zou de ſtraffe iets, ter verbetering, uitwerken, dan moest ze zodanig zijn, dat ze in het geheele Leger ſchrik en verſlagenheid te wege bragt, en een indruk gaf van Jehova's ongenoegen tegen die zonde, die duurzaam was: wij hebben ons daarom, dunkt mij, niet meer te verwonderen, dat de Afgoderij, op die wijze, werd tegengegaan: wij zullen het geen wreedheid en bloeddorst kunnen noemen, wanneer Jehova, het regt onder eene onbeſchaafde Natie oeffenende, hoe medelijdig en ontfermend, de verſchrikkelijkſte doodſtraffen, ten beste van de geheele Maatſchappij, liet uitvoeren.

Onder de lasteringen, welke de Schrijver, met het grootſte onverſtand, met eene ligtvaerdigheid, die ergerlijk is, tegen Jehova heeft uitgebraakt, is eene der hatelijkſte, dat hij zegt: die Jehova, welken Moſes op den throon der Godheid heeft geplaatst, is enkel en voornamelijk de uivinder en oorzaak van alle menſchen-

ſchen-offers, die ooit de Godheid zijn toegebragt . . . . . . *dat men mij* (vervolgt hij) *voor en ten tijde van Moſes eenig ander Volk in de geſchiedenis noeme, dat, op aanrading van zijne Goden, of ter eere en ter verzoening van dezelven, menſchen geſlagt heeft* (*o*). Welk eene onkunde verraadt hij daar mede? Wie kan het zonder ongenoegen zien, dat iemand, die toont, dat hij van de vroegſte zeden der oude Volkeren niets weet, dat hij den oorſprong en de oudheid van het offeren van menſchen nooit regt heeft onderzogt, zulke vermetele uitſpraken doet, en anderen, die van de zaak even onkundig zijn, door zulke magtſpreuken zoekt wijs te maaken, dat alle menſchen-offers eerst laat na Moſes tijden onder andere Volkeren zijn opgekomen? Dat de Pheniciers deeze onmenſchelijkheid geleerd hebben van het geliefd en uitverkoren Volk van God? Aan zijne gezegden eenig geloof gevende, zou men moeten denken, dat het offeren van menſchen, in de wetten, aan Israël gegeven, geboden was, of ten minſten door dezelve was toegelaten. Dan dit is lijnregt tegen de waarheid. Alle navolging van de Canaäniten, in het dienen van hunne Goden, wordt

(*o*) Blad. 30.

wordt overal ſtreng verboden; het offeren van kinderen wordt uitdrukkelijk genoemd, als eene van die gruwelen, waar in zij hen niet moesten navolgen, *Num.* XII: 31. men leze die plaats en vergelijke daar mede die verzekering van den Schrijver, dat de menſchen-offers van de Israëliten herkomſtig zijn, en, eerst lang na Moſes tijd, onder andere Volkeren, hebben plaats gehad; wie moet zig dan niet verwonderen over zijne onkunde en onbeſchaamde ſtoutheid? *Gij zult alzoo niet doen*, (wordt 'er gezegd) *den Heere uwen God*, *want al wat den Heere een gruwel is*, *dat hij haat*, *dat hebben zij haare Goden gedaan*, *want zij ook haare zonen en dochteren met vuur verbrand hebben haare Goden.* Hij beroept zig wel op eenige plaatſen, daar geſproken wordt van *de kinderen door het vuur te doen doorgaan*, om te bewijzen, dat de kinderen, *niet* levendig verbrand werden; maar geven wij eens toe, dat met die uitdrukking iets anders wordt gemeend, hoe zal hij het met de aangehaalde woorden maaken? Ik zou 'er meer kunnen bijvoegen, maar dezelve zijn genoeg, om het losſe van die verzekering te doen zien. Misſchien heeft hij nooit de gewijde geſchiedenis met oplettenheid gelezen, maar op het woord van den eenen of anderen beſtrijder der openbaring dit aangenomen. 't Is waar,

het

het offeren van menschen is naderhand onder Israël geschied; de zugt om de nabijgelegene Volkeren, in hunnen plegtigen Godsdienst, na te volgen, heeft hen tot deeze onmenschelijkheid gebragt: *Zij hebben gebouwd de hoogten van Tophet, dat in het dal des Zoons Hinnons is, om haare Zonen en Dochteren te verbranden, het welk ik niet heb geboden, Jer.* XXII: 31. XIX: 5. maar zij zondigden daar in; handelden daar mede tegen de duidelijkste openbaring van het welbehagen van hunnen God; het wordt daarom onder hunne ongeregtigheden opgeteld, *Ps.* CVI: 37, 38. Het een en ander moet ieder, die niet willens blind is, overtuigen, dat de inwoners van Canaän, lang voor dat zij Israël kenden, gewoon waren, hunne kinderen aan de Afgoden te offeren; dat zij dat geenzins van Israël hebben geleerd; maar dat de Israëliten hen daar in zijn nagevolgd: menschen-offers waren, volgens het getuigenis van oude en geloofwaardige Schrijvers, van de vroegste tijden gebruikelijk onder veele barbaarsche Volkeren. De verhandeling van BRYANT, gevoegd bij het *Mosaïsch Recht van Michaëlis*, is waardig, daar over te worden nagezien. De Schrijver meent den gang te kunnen nagaan, langs welken deeze aanstekende zinneloosheid haaren loop van het eene Volk tot het ander heeft genomen; dat

zij

zij zig van de Pheniciers en Tiriers naar Africa, en van daar naar America, en het Noorden van Europa heeft voortgeplant. Ik gelove, dat hij veel werk zou hebben, om aan te wijzen, dat alle Volkeren, bij welken de menſchen-offers in gebruik zijn geweest, deeze gewoonte van één Volk hebben geleerd: hij losſe de vraage eens op, hoe de Mexicanen deeze gewoonte van de Pheniciers hebben gekregen? Het is allernatuurlijkst te denken, dat zoo veele, zoo verre van elkander verwijderde, Volkeren, die nimmer eenige gemeenſchap, middelijk of onmiddelijk, met elkander hebben gehad, dit wreed gebruik niet van elkander hebben overgenomen; maar, dat het bij elk Volk uit dezelfde beginſelen, namelijk ruuwe en menſchelijke begrippen van de Godheid, is voordgekomen. Het geen de Schrijver, omtrent deeze ſtoffe, 'er bijvoegt, is eene onwaarheid, aanlopende tegen zoo veele geloofwaardige berigten, ons van oude Schrijvers, omtrent de menſchen-offers, nagelaten: te weten, dat dezelve, bij Heidenſche Volkeren, eigenlijk daar in maar beſtonden, *dat zij hunnen Krijgs-God de gevangene vijanden ſlagtten.* Immers uit de bovenaangehaalde plaatſen blijkt, dat de Canaäniten hunne eigene Zonen en Dochteren, ter eere van hunne Afgoden, offerden en met vuur verbrandden: zoo veele berigten, welke

welke BRYANT, omtrent barbaarſche Volkeren, van alle zijden der wereld verzameld heeft, tonen ons, dat het offeren van kinderen en van andere perſonen, uit het midden van het Volk zelf genomen, op vaste tijden, of bij bijzondere gelegenheden, gewoon was onder dezelve. Dit evenwel erkent de Schrijver, op de volgende bladzijde ook. Hij ſchijnt zig bedacht te hebben, en vindt zig genoodzaakt toe te geven, dat barbaarſche Volkeren ſomtijds een of meer uit hun eigen ligchaam geofferd hebben. Dit geſchiedde, gelijk hij naar waarheid zegt, zeldzaam. Hij vergelijkt hier mede *de duizenden, welken de Joodſche Jehova dikwijls, om geringe oorzaken, op eenen dag, uit tijdverdrijf liet dooden*, Welke onwaarheden, welke opzettelijke en hatelijke verdraaijing van de geſchiedenis is dit! Het is niet dikwijls, maar tog meer dan eens, gebeurd; dat Jehova, op eenen dag duizenden in het Leger van Israël liet doden: maar waren dat menſchen-offers? Wie heeft zulks ooit gedacht? Wanneer 'er om den inbrekenden ſtroom van Afgodiſche en buitenſporige plegtigheden tegen te gaan, op eenmaal zoo veelen, anderen ten afſchrik, werden ter dood gebragt; welke gelijkheid is daar in met menſchen-offers, bij welke zekere perſonen, daar toe uitgekozen, bij den Altaar werden ge-

ſlagt

ſlagt en daar na verbrand? De ſpottende uitdrukking, dat Jehova dit *om enkel tijdverdrijf* deed, gaa ik voorbij; wij hebben te voren over die gevallen geſproken, en Jehova's regtvaardigheid daar in aangewezen.

§. X.

Wij hebben nog het einde niet van lasterlijke bezwaren, welke de Schrijver, met de hem eigene ſloutheid, tegen Jehova heeft ingebragt. *Hij is* (zegt hij) *verder de oorzaak van den ſchrikkelijken Godsdienst-haat, die den Aardbodem met zoo veele jammeren heeft overſtroomd, en die nog tegenwoordig de onderlinge Broederlijke liefde uit de menſchelijke gezelſchappen verbant, en dood en verwoesting om zig verſpreidt* (*p*), *dat, door dit Character van Jehova, dat van het Joodſche Volk tot onmenſchelijke gruwelen gebeeld en geſtemd werd; dat die zelfde God, naar maate men hem voor den waaren God houdt, zig als een vervolger bewijst, zijne ijverzugt in gewetens-dwang, brandſtapels en alle ſoorten van verwoestingen openbaart* (*q*). Geloven wij den Schrijver, in deeze

(*p*) Bladz. 30. (*q*) Bladz. 34.

deeze zijne gezegden, dan is de kennis van Jehova, verre van nuttig, integendeel zeer verderflijk geweest in de wereld: zonder dezelve zou Israël voor eerst een Volk van eene betere geäartheid zijn geweest. *Deszelfs Character is*, naar zijne meening, *tot onmenschelijke gruwelen gestemd, door het Character van Jehova. Het Volk gewende door verscheidene bedrijven, in den naam van Jehova, tot zulke onmenschelijke gezinningen, dat de gansche geschiedenis geen eenig Volk kan aanwijzen, bij het welk de lust tot moorden een zoo heerschende trek in deszelfs Character is geweest, als het zig bij de Israëllers vertoont.* Ik bekenne, wanneer wij de vroegere geschiedenis van Israël lezen, en uit onkunde alles afmeten naar onze tijden en onze zeden, dan ontmoeten wij daar in toneelen, waar van de meer beschaafde menschheid ijst, wreedheden, van welke wij ons niet begrijpen kunnen, hoe dezelve onder een Volk, van den Hemel zoo begunstigd, plaats konden hebben. Menschen van eene zagtere geäardheid staan, onder hun Bijbellezen, wel eens met bevreemding daar bij stil, eenigzins verlegen vragende, hoe zelfs zulken, die eenen bijzonderen omgang met de Godheid hadden, de oorzaken, zelfs de uitvoerders van zulke, bij ons zoo onmenschelijke, dingen konden zijn? Het koomt bij den Schrij-

Schrijver, of uit onkunde, of uit een opzet, om alles, wat de Bijbelſchriften raakt, in het haatlijkst licht te plaatſen, wanneer hij de Israëliten wil doen doorgaan, voor het wreedſte Volk, dat 'er ooit op de wereld is geweest: wreedheid was een Character-trek van alle oude Volkeren; zij was door alle eeuwen, en is nog eene hoedanigheid, die bij alle nog onbeſchaafde Volkeren wordt gezien; de oude geſchiedenisſen leveren ons de duidelijkſte bewijzen daar van op: uit deeze en geene bijzonderheden, die ons bekend zijn, blijkt ons, dat de gezinningen van andere Volkeren, die Israël omringden, geenzins zagter, maar nog wreeder waren. In Aegypten, toen het beſchaafde Land, gaf de Koning het bevel, om zoo veele onnozele kinderen, terſtond bij derzelver geboorte, te vermoorden, en naderhand om ze in den Nijl te werpen; de Canaäniten verbrandden hunne kinderen ter eere van hunne Afgoden; het was niet alleen de gewoonte der Israëlieten, in de dagen der Rigteren, den Oorlog te voeren, met eene wreedheid, die in onze dagen, bij alle beſchaafde Volkeren geheel ongehoord is, maar het algemeen Krijgsregt was toen zoodanig: Beoeffenaars der geſchiedenisſen weten, met hoe veele wreedheden de oorlogen, zelfs in veel latere tijden, bij ſommige Volkeren, gingen ver-

gezeld; toen de Hunnen en de andere Barbaren indrongen in de onderfcheidene Wingewesten van het Romeinsch Keizerrijk, gingen die met ruim zoo veel onmenfchelijkheid te werk, in de Landen, welke zij overftroomden, als wij van eenig Volk in de oude gefchiedenisfen lezen? Zijn veele onbefchaafde Volkeren in Afrika, veele zwervende ftammen in de nieuwe wereld, bij het voeren van hunne Oorlogen minder wreed? Overtreffen zij in onmenfchelijkheid niet verre dat alles, het welke wij van Israël, in deszelfs vroegfte tijden, lezen?

Bij Israël, wil de Schrijver, kwam deeze wreedheid uit het Character van Jehova. Had die hun bevolen, bij de verovering van Canaän, alles, wat adem had, uitteroeijen; waren 'er meer dan eens, op zijn bevel, bloedbaden aangeregt, bij welke duizenden omkwamen, zij waren daar door aan het moorden gewoon; zij kregen daar door eene gezinning, met welke het doden van menfchen niets bij hen was. 't Is waar, de uitroeijing van alle de inwoners van Canaän, was den Israëliten bevolen: in het ontwerp der Voorzienigheid met Israël, waren daar voor wijze redenen: op Jehova's bevel werd in Israëls Leger wel eens ftraffe geöeffend, die aan duizenden het leven kostte; maar, wanneer wij het geheel ftelzel van wetten, het welk hun van

Je-

Jehova tot een rigtsnoer van hunne handelingen werd gegeven, overzien, dan bevinden wij, dat deszelfs onderscheidene voorschriften geenzins strekken, om wreedheid en moordlust te voeden, maar om die te beteugelen, om menschelijkheid aan te kweken en de zeden ongevoelig te verzagten: men denke, bij voorbeeld, maar aan de wetten omtrent den bloedwreker en de Vrijsteden en andere: zag men die Charactertrek alleen bij Israël, dan zou men zeggen, dat 'er in deszelfs omstandigheden iets bijzonders moeste zijn, waar door hetzelve zoo was gestemd; maar daar wij hetzelve bij alle onbeschaafde Volkeren, van vroegere en latere tijden vinden, is het duidelijk, dat wij de genoegzame rede daar van in de mindere beschaafdheid moeten zoeken. Zijn alle Volkeren wreder naar maate zij de barbaarschheid nader zijn; daar menschelijkheid en zagtheid van zeden toenemen, met de beschaving der zeden; dan is het geenzins te verwonderen, dat wij ook bij Israël, in de dagen der Rigteren, de menschheid niet in die gesteldheid vinden, welke dezelve, door het verlopen van zoo veele eeuwen, in ons en in andere Volkeren, gekregen heeft: waren de Israëliten nog maar even een Volk geworden, het is natuurlijk, dat wij in hunne zeden en bedrijven nog sporen zien van die hardheid, die

 aan

aan nog lager geplaatſte menſchen eigen is: de Goddelijke Voorzienigheid, die dit Volk ter opvoeding had verkozen, zou duizend wonderen hebben moeten doen, zou hetzelve op eenen ſprong zoo verheven worden, dat het in die vroegere eeuwen, in zagtheid van zeden, gelijk was aan een beſchaafd Volk van onzen tijd.

Dat die bijzonderheid in het Character van het oud Israël uit dat van Jehova moet worden afgeleid, bewijst de Schrijver op eene zeer ongelukkige wijze, uit het voorbeeld van David, dat die, hoewel hij Rabbas inwoners zoo had mishandeld, Uria op de onregtvaerdigſte wijze, had laten omkomen, nog *de man naar Gods hart* wordt genoemd. Wij geven den Schrijver toe, dat David, in die gevallen, gezondigd heeft: maar volgt daar uit, dat wij hem verachten moeten, als een mensch, *die zijn ganſche leven met de afſchuwelijkſte ſchelmſtukken, huichelarijen, mishandelingen zijner evenmenſchen en moorden heeft geſleten?* Mijn beſtek laat niet toe, het Character van David in bijzonderheden te verdedigen; maar maakt de Schrijver zig niet openlijk ſchuldig aan leugen en boosaardigen laster, wanneer hij ons zulk eene aftekening geeft van Davids leven en regering? Heeft iemand gedurende een lang leven

en eene regeering van veele jaaren, weinige misdaden begaan, moet men dan, al het overige van hem voorbijziende, hem ten toon ftellen, als den grootften booswigt? Indien wij met alle Koningen zoo wilden handelen, als de Schrijver met David doet, dan zouden 'er geenen overblijven, die den naam van goed verdienen: kan hij niet een Godvrugtig Vorst; kan zijne regering niet nuttig, roemrijk en loflijk zijn geweest, al heeft hij het Krijgsregt van zijne dagen eens te ftreng uitgevoerd tegen zulken, die hem getergd hadden? Kan hij niet een weldoener voor zijn Volk zijn geweest, al heeft hij zig aan onregtvaardigheid omtrent Uria vergrepen? *Hij was de man naar Gods hart*, niet om het kwaad, het welk de Schrijver van hem opnoemt, maar om het menigvuldig goed, het welk daar tegen in zijn beftaan en bedrijven wordt gezien: en hoe ongerijmd is het, dat de Schrijver ons wil doen denken, dat Davids Character door dat van Jehova tot die dingen was geftemd? Zoo dra wij ons het Krijgsregt van die dagen te binnen brengen, dan is Davids gedrag omtrent de Ammoniten niets meer, dan eene wat ftrenge uitöeffening van hetzelve; zoo dra wij ons herïnneren, dat de menschheid, in die dagen, nog zoo veel meer van het ruwe en harde had, dan in onzen tijd, dan kunnen wij be-

 grij-

grijpen dat zulke bedrijven, in drift uitgevoerd, met opregte Godvrugt en deugd bestaanbaar waren. Dat de menschen, om verscheidenheid van Godsdienstige begrippen, elkander zoo hebben gehaat en vervolgd; zoo veele wreedheden hebben geöeffend omtrent zulken, die van hun verschilden; dat 'er zoo veele brandstapels zijn aangeregt, zoo veelen jammerlijk vermoord, alleen om dat zij met de meerderheid niet instemden; dit alles, wil hij, moet worden afgeleid uit het Character van Jehova: was de wereld met de geschiedenis van Jehova nooit bekend geworden, dan zou het Ketterdoden, het haten om den Godsdienst, zoo gemeen niet zijn geworden: het zou dus een groote zegen voor het menschdom zijn geweest, dat 'er nimmer iets van Jehova was gehoord. De Schrijver waagt het te vraagen; *of het menschdom wel een groter vloek had kunnen treffen, dan die Moses door de invoering van zijnen menschenhatenden, gruwelijken en bloeddorstigen Jehova, over hetzelve heeft gebragt* (*r*). Voorwaar eene verschikkelijke beschuldiging! Zagen wij tot nog toe de Mosaïsche openbaring als

(*r*) Bladz. 35.

als eenen zegen voor het menschdom aan, deeze man wil ons doen geloven, dat daar door zulke gewigtige nadelen zijn te weeg gebragt, dat daar door verwoeſtende ondeugden zijn aangekweekt: wat zullen wij daar op antwoorden? Godsdienst - haat is 'er lang in de wereld geweest, wreede vervolgingen hebben 'er door denzelven, op onderſcheidene tijden, plaats gehad; het kan ook wel zijn, dat de een of ander onverſtandige ijveraar zijne woede tegen de zoogenaamde Ketters geregtvaerdigd heeft, met Jehova's bevel, om de Canaäniten uit te roejen: maar daar uit volgt geenzins, dat hij, die Moſes openbaring voor Goddelijk erkent, en Jehova als den eenigen waaren God eerbiedigt, in deszelfs handelingen grond heeft, om een hater te zijn van menſchen, die over den Godsdienst niet op dezelfde wijze met hem denken, om zulken op de wreedſte wijze te vervolgen: wat deed Jehova, naar den inhoud der gewijde geſchiedenis? Hij liet de Canaäniten uitroeijen. En welk een ſoort van menſchen waren zij? Niet zulken, die alleen eenige, ook gevaarlijke dwalingen voedden; maar een Volk, dat in den grofſten Afgodendienst leefde, en in het zedelijke den hoogſten trap van verdorvenheid had bereikt: zij ondergingen dat harde lot, niet, om dat zij omtrent het voorwerp der aanbidding

dwaalden, maar eenen Godsdienst hadden, die allerſchadelijkst was voor de harten en voor de zeden; om dat allerlei gruwelen, die de Maatſchappij verwoestten, onder hen de overhand genomen hadden: de Opperheer der wereld had regtvaardige reden, om hen te verdelgen, als een Volk, het welk door overmaat van ondeugd zig zelven verwoestte; met het welk de minſte gemeenſchap voor een Volk, dat in deszelfs eerſte opkomst was, hoogst gevaarlijk moest zijn: zou Israël, voor het welk het land Canaän ter inwoning was beſtemd, niet in een dergelijke wijze van handelen worden ingewikkeld, dan moest het Land van deszelfs Inwoners gezuiverd worden. Is 'er nu eenige gelijkheid tusſchen den Godsdienst-haat en de vervolgingen welke 'er tegen de Ketters zijn aangeregt, en de handelwijze, welke de Israëliten, op Jehova's bevel, tegen de Canaäniten hebben gehouden? De Heidenen vervolgden de Christenen zeker niet, en gaven deszelfs openbaring geen geloof: de Christenen woonden verſpreid onder hen; zij waren vreedzame Burgers, die, verre van de Maatſchappij door hunne ondeugd te bederven, integendeel meest uitblonken in allerlei deugd; hunne misdaad was, dat zij zig niet alleen met de menigte, in den dienst der Afgoden, niet vereenigden, maar,

met

met hunne Leere, de ijdelheid van den Volks-Godsdienst beweerden; zij moestten daarom, op onderſcheidene tijden, de wreedſte mishandelingen ondergaan: is dit daar van daan gekomen, dat Moſes dien Jehova, die de Canaäniten liet uitroeijen, op den throon der Godheid heeft geplaatst? Hoe kan iemand met gezond verſtand dit denken? De Heidenen waren onkundig van de oude geſchiedenisſen van Israël en deszelfs bezitneming van Canaän, en zij, die met deeze geſchiedenisſen eenigzins bekend waren, hadden van den God der Joden die verhevene gedachten niet, dat door deszelfs voorbeeld hun zedelijk Character gevormd zoude worden, en dat zij, met zijn doen, het hunne zouden wettigen, of de een of ander moest zulks ſpottende hebben gedaan; zou de Godsdienst-haat niet in de wereld zijn geweest, zouden 'er geene zoogenaamde Ketters zijn verbrand, indien Moſes zulk eene geſchiedenis van Jehova niet had geſchreven? Ik behoeve dit zoo maar te vraagen, om ieder de ongerijmdheid van zulk eene onderſtelling te doen gevoelen. Waarom wordt het zweerd dan ook nu niet tot zulk bloedvergieten gebruikt? Waarom worden 'er dan ook nu geene brandſtapels onder de Christenen aangeregt? Zij eerbiedigen ook nu nog dien Jehova; deszelfs handelingen zijn hun nu meer

be-

bekend, dan in die tijden, toen men zoo ijverig was, in het vervolgen van de Ketters; die oude geſchiedenisſen worden ook nu nog erkend, als eene Goddelijke openbaring behelzende, en als zoodanig van allen meer gelezen: indien dan des Schrijvers ſtelling, dat de kennis van Jehova menſchen - haat verſpreidt en wreede vervolgingen veröorzaakt, doorging, dan moest dezelve, nu veel meer, dan in voorige tijden die uitwerking hebben: en evenwel zien wij het tegendeel: de Godsdienst-haat vermindert, dezelve wordt ten minſten veel verzagt; het vervolgen en verbranden van menſchen, om Godsdienſtige dwalingen, heeft lang opgehouden; men verdraagt in de Maatſchappij zulken, die over de wigtigſte onderwerpen andere gevoelens hebben; men beklaagt hen, maar mishandelt hen niet: dit vertoont ontegenzeggelijk het ongegronde van des Schrijvers beſchuldiging, waar mede hij Jehova maakt tot de oorzaak van menſchen-haat en vervolgingen om den Godsdienst.

Afgoderij en Beeldendienst werden onder Israël niet geduld, maar op bevel van Jehova ſtreng geſtraft: is daar in niet een bewijs, dat Jehova, met zijne wetten, het ſtraffen van Ketters heeft ingevoerd; dat hetzelve met Jehova's voorbeeld kan worden gewettigd? Het ſtond niemand, die tot dit Volk behoorde, of onder

het-

hetzelve woonde, vrij, eenen anderen, buiten Jehova, als God te eeren, ieder, die zulks deed, werd zonder verſchoning, uitgeroeid: leerde Jehova, met zulke bevelen te geven, niet den Godsdienst-haat en het Ketterdoden? Wij antwoorden, het is geheel iets anders: onder Israël had eene Godsregering plaats; de Heere, die dit Volk tot het voorwerp van zijne bijzondere voorzorg en leiding had genomen, regelde, in het midden van hetzelve, alles door zijn bevel; hij woonde onder hetzelve, als in zijn Paleis; hij beſtuurde deszelfs togten, en moest in alle zaken van eenig belang geraadpleegd worden: Afgoderij was dus onder Israël iets anders, als onder een ander Volk; was dezelve voor alle menſchen eene zonde, waar mede zij hunnen Schepper verlochenden, en hem onëere aandeeden; bij Israël was het eene misdaad, door welke de grondwetten van hunnen ſtaat werden omgekeerd: wanneer 'er andere Goden onder Israël werden ingevoerd, wanneer eenige andere plegtige dienst geöeffend werd, behalven dien, welke voor Jehova was bevolen, dan was het geheele Staatsgeſtel ontbonden: een van deszelfs eerſte grondwetten eischtte de erkentenis van éénen waaren God, die zig onder den naam van Jehova had bekend gemaakt: Afgoderij werd daarom zoo ſtreng verboden en zoo

zwaar

zwaar gestraft, om dat dezelve lijnregt aanliep tegen dat geen, waar toe alles in het Israëlitisch Gemenebest verénigd was; Dat Jehova, die zulk eene bijzondere betrekking tot Israël had aangenomen, den geenen, die andere Goden diende, gebood, zwaar te straffen, heeft geene de minste gelijkheid met het haten en mishandelen van Ketters, in onze Maatschappijën; onze Staaten zijn niet gegrond op zekere begrippen van God en Godsdienst: menschen, welker Godsdienstig-stelsel zeer onderscheiden is, kunnen alle grondwetten, op welke de burgerlijke Maatschappijën zijn gegrond, onderhouden; wanneer hunne denkbeelden afwijken van die der meerderheid, daar mede maken zij geheel geenen inbreuk op iets, dat tot het wezen der Maatschappij behoort: indien zij met hunne bijzondere begrippen, als vreedzame burgers leven, de rust in den burgerstaat niet stooren, kunnen en moeten zij daar mede verdragen worden: het kan wel zijn, dat de een of ander zoogenaamde Ketterjager zijne wreedheden geregtvaerdigd heeft, met de Staatswetten van Israël, en de straffen, welke de Afgodendienaars, onder Israël, werden aangedaan; maar 't is voor ieder, die alles in het regte licht beschouwt, allerduidelijkst, dat daar in geen de minste grond was voor zijn doen: de Godsdienst-haat

en

en het Ketterdoden moeten uit andere beginſelen worden afgeleid, namelijk de onbeſchaafdheid der verſtanden, in die tijden; hetzelve heeft meest plaats gehad, toen de menschheid van eene merkelijke hoogte van verlichting, tot welke zij was opgeklommen, wederom zeer laag was gedaald, toen ruuwheid van verſtand en zeden, onder alle rangen, in dit werelddeel, zoo groot was, dat wij ons dezelve, in onze dagen, nauwlijks verbeelden kunnen: het vervolgen en doden van zoogenaamde Ketters had ook plaats in de Maatſchappij der Christenen, die den God der Joden eerbiedigden, en daar bij den naam van Jeſus beleden; terwijl zoo veele Heidenſche Volkeren, van vroegere en latere tijden, zig omtrent die dienaars van andere Goden, als de hunne, zoo verdraagzaam toonden, woedden de Christenen met vuur en zweerd, tegen allen, die, omtrent deeze of geene leerſtellingen van den Godsdienst, het niet eens waren met hunne tijdgenoten: moest men al het misdadige, het welk de belijders van deezen of geenen Godsdienst pleegden, op rekening van den Godsdienst zelf ſtellen, dan zou de Schrijver ook kunnen beweren, dat de Christenen den Godsdienst-haat en het Ketterdom van Jeſus hadden geleerd; dar de geest van hunnen Godsdienst dit medebragt: dan ik gelove niet,

dat

dat iemand dit zal durven beweren: daar geene Leere meer zagtmoedigheid, liefde en verdraagzaamheid ademt, dan die van Jesus: en evenwel waren het ook de Christenen, die zig door hunne bitterheid en wreedheid tegen anders gevoelenden zoo onderscheidden: maar hoedanige Christenen waren het? Niet zulken, die de Leere van hunnen groten Meester kenden en zig, in hun gedrag, door zijne voorschriften lieten bestuuren; maar zulken, die van het wezen van het Christendom geheel onkundig waren, die alleen den naam behouden hadden: wat was het Christendom van hun, die het bloed der Ketters, zoo koel, zelfs met genoegen, zagen vergieten? Het Christendom maakte hen dus niet tot Kettermoorders, maar onverstand en wreed bijgeloof! Waren verlichting en beschaving, door alle eeuwen, op eenen eenparigen voet voord gegaan; hadden de invallen der barbaaren het licht van wetenschap niet uitgebluscht, en woestheid en allerdiepste onkunde verspreid; dan zou de Godsdienst-haat onder de Christenen nooit tot die hoogte zijn gekomen, dan zouden de brandstapels voor de Ketters nooit zoo menigvuldig zijn geworden: een verstandig nagaan van de geschiedenis, en een oplettend overzien van de onderscheidene Volkeren van ons werelddeel, leert ons dit. Hoe verder wij te-

terug gaan naar donkere tijden, dies te meer Godsdienst - haat en voorbeelden van het ſtraffen van Ketters ontmoeten wij. Naar maate de barbaarschheid week en de verlichting van verſtand en de beſchaving van zeden toenamen, zien wij ook, dat de menſchen dien bitteren Godedienst-haat aflegden, zagter en verdraagzamer werden, omtrent zulken, die naar hunne mening dwaalden. Komen wij in Landen, daar alles nog met duisternisſen van diepe onkunde is bedekt, daar geene Godsdienſtige verlichting is, daar geene vrijheid van geweten nog aan het menſchelijk verſtand gelegenheid heeft verſchaft, om zig te ontwikkelen, daar vindt men Godsdienst-haat, zulk eene bitterheid tegen allen, die den Volks - Godsdienst niet belijden, dat zulken daar nauwlijks veilig zijn; daar ziet men de menſchen tegen den naam van Ketter zoodanig ingenomen, dat men zulken het leven nauwlijks waardig keurt: gaan wij van daar in Gewesten, daar het verſtand meer is beſchaafd, daar het genot van vrijheid van geweten de kennis heeft uitgebreid, daar heeft men geene mishandeling over zijne Godsdienst - gevoelens te vreezen, maar kan dezelve ongeſtoord belijden. Men heeft, nu zoo wel, als in vorige tijden, de geſchiedenis van Moſes in handen, dezelve is meer bekend in beſchaafde, dan in onbeſchaafde

de tijden en landen: hoe koomt het dan, dat de Godsdienst-haat verminderd is met den tijd, dat dezelve afneemt in een Land, naar maate Godsdienstige kennis en beschaving van zeden in hetzelve meerder worden? Was Jehova (gelijk de Schrijver stout beweert) de eerste oorzaak en uitvinder van Godsdienst-haat en Ketterdoden, dan zou het een en ander moeten toenemen, naar maate Jehova gekend en geëerbiedigd wierd; dan, het tegendeel is waar: in vroegere tijden, toen de Schriften van Moses nauwlijks van iemand gelezen werden, was de Godsdienst-haat allerhevigst; Jehova's naam was nauwlijks bekend, en de woede tegen de Ketters was allerbitterst: in Landen, daar die Schriften ook nu nog ongebruikt liggen, is men nog met dien zelfden geest bezield; integendeel is men in deeze tijden, in alle die Landen, daar de Schriften van Moses in aller handen zijn en dagelijks gelezen worden, zoo verdraagzaam omtrent dwalende: is dit niet een sprekend bewijs, dat het een onbeschaamde laster is, wanneer men de kennis van Jehova en deszelfs handelingen opgeeft, als de bron van allen haat en alle vervolgingen om den Godsdienst.

Eindelijk plaatst de Schrijver *het oprigten van galgen en raderen, bij onze grote steden, die gedenktekens van wildheid en wreedheid, op de*

lijst

lijst van die ſlegte dingen, die door Jehova in de wereld zijn gebragt (*r*). Hij ſchijnt alle doodſtraffen aftekeuren; hij beſchrijft dezelve als onmenſchelijkheden, welke beſchaafde Volkeren zig tegen hunne, onvolkomener handelende, broeders veröorloven: maar zou eene Maatſchappij van zedelijk bedorvene menſchen beſtaan kunnen zonder doodſtraffen? Zou de boosheid van zommige van derzelver leden genoegzaam kunnen worden beteugeld, indien de burgerlijke wet niet op zommige misdaden den dood dreigde? Zou 'er genoegzame veiligheid zijn, indien ſommige misdadigers niet, anderen ten voorbeelde, wierden uitgeroeid? Leert de ondervinding ook niet, dat zelfs de doodſtraffen met ſchande moeten worden vergezeld, zullen dezelve het nodig vermogen hebben, om zommigen van zekere misdaden terug te houden? Zijn dan de galgen en raderen, ook in beſchaafde Landen, zoo onnut, dat men dezelve, als overblijfſels van wildheid moet omverwerpen? Is het minder dan zot, het oprigten van deeze verſchrikkelijke werktuigen aan Jehova toe te ſchrijven? In de Joodſche wetten zijn dezelve ge-

(*r*) Bladz. 39.

geheel onbekend. Dan ik ſtappe hier van af, als geene verdere beantwoording waardig.

De Schrijver beſluit zijne lasteringen tegen Jehova, met te zeggen, dat *Folianten niet toereikende zouden zijn, om de rampen te beſchrijven, welke het geloof aan Jehova over de wereld heeft gebragt.* Hij vulde eenige bladen met bezwaren tegen denzelven, die zoo veele blijken zijn van zijne onkunde, onbetamelijke losheid, in het behandelen van de gewigtigſte dingen, en verregaande ſtoutheid, in het beöordeelen van dat geen, het welk hij nimmer behoorlijk heeft onderzogt. Het is nog goed, dat hij den draad van zijne redeneringen over dit onderwerp niet verder heeft uitgerekt. Had hij ondernomen één Foliant hier over te ſchrijven, de inhoud van hetzelve zou zoodanig hebben moeten worden, dat geen verſtandig mensch hetzelve, zonder ergernis, zoude hebben kunnen inzien.

§. XI.

Uit die tekening, welke hij van Jehova had gegeven, trekt hij het gevolg, *dat het menschdom geenen grooteren vloek had kunnen treffen, dan die is, welken Moſes, door het invoeren van zijnen Jehova, daar over*

heeft

heeft gebragt (*s*), en daar na, *dat de zoogenaamde grote verdienſten van Moſes; in het daarſtellen van de begrippen van Jehova, dus enkel in blind werk en verleiding beſtonden* (*t*). Laten wij al het hatelijke en lasterlijke, waar mede de Schrijver, ook hier, zijne rede heeft doorzaaid, ter zijden ſtellende, eens met weinigen onderzoeken, of Moſes kwaad of goed in de wereld heeft gedaan, of hij geene, dan of hij grote verdienſten had, of hij, in den tijd, in welken hij op het toneel is geweest, zegen heeft geſtigt, of tot een vloek is geweest.

De Schrijver valt, in de eerſte plaats, zeer laag op de verlichting, welke Moſes, door zijn onderwijs, gegeven heeft. Dezelve was, naar zijn getuigenis, van dien aart, dat hij daar mede Israël en vervolgens zoo veele Volkeren, bij welken zijne Godgeleerdheid werd aangenomen, met blindheid ſloeg, en zulk eene duiſternis over den aardbodem verſpreid heeft, dat wij ook thans nog, in ons oordeel over de Godheid, in dezelve omdwalen. Het tegendeel zal ons blijken, wanneer wij dat geen, het welk Moſes ons van God, deszelfs volmaaktheden en dienst

(*s*) Bladz. 35. (*t*) Bladz. 37.

dienst heeft geleerd, ons te binnen brengen. 'Er was, toen hij zijn onderwijs begon te geven, geenzins licht op de aarde, met opzicht op de kennis van God, zoo dat hij het licht konde verdonkeren en geslagten, die juistere begrippen van den Godsdienst hadden, daar omtrent in het onzeker brengen. Men bezie het Godgeleerd stelsel van de toen beschaafde Volkeren, zoo verre het ons bekend is, hoe ongelukkig was hetzelve! Elk Land had zijnen God of Goden. Elk Volk had zekeren naam, wien het eerbiedigde als zijnen beschermer, welken het tot zijne toevlugt stelde, van wien hetzelve hulp verwagtte. De denkbeelden welke de menschen toen van hunne Goden hadden, waren allerjammerlijkst; dezelve waren, in hunne hoedanigheden, boven menschen weinig of niet verheven. Schreven zij aan dezelve een verheven vermogen toe, van de zedelijke volmaaktheden der Godheid waren zij onkundig. Zij maakten dezelve, in hunne gedachten, onderhevig aan allerlei grilligheden, driften en menschelijke ondeugden. De dienst, met welken zij dezelve veréerden, was overéénkomstig met deeze begrippen. Dezelve was, bij niet weinige Volkeren, niet alleen redenloos, maar zelfs onbetamelijk gruwelijk en verwoestend in deMaatschappij. Mag men, dit bedenkende, niet

zeg-

zeggen, dat Mofes, door zijn onderwijs, eene wezenlijke en nuttige verlichting bevorderd heeft? Hij leerde Israël éénen God kennen, die de Schepper is der natuur; die heerfchappij voert, in den Hemel zoo wel als op de Aarde; die het lot van alle Volkeren en bijzondere Perfoonen befchikt; die in den ftrijd de overwinning geeft, of de nederlaag doet krijgen; die van den Hemel getuige is van alles, wat hier beneden gefchiedt; voor wien zelfs de verborgenfte handelingen naakt en geopend zijn; die oneindig is in vermogen, en daar door in ftaat, om door verfchrikkelijke ftrafoeffeningen zijn ongenoegen, en door de ruimfte weldadigheden zijn welgevallen te betonen: vermengde hij het onderrigt, omtrent deeze heerlijkheden van het Opperwezen met menfchelijke voorftellingen, dit moet men afleiden uit de mindere befchaafdheid en vatbaarheid der menfchen van dien tijd: de meer gezuiverde begrippen daar van waren boven het bereik van een Volk, het welk nog een kind was, van de barbaarschheid nog maar eenige fchreden verwijderd. Wat Gods zedelijke eigenfchappen belangt, ook deeze werden in het onderwijs van Mofes geenzins verzwegen: hij vertoonde Jehova aan Israël, als volkomen heilig, als een hater van het kwaad en een beminnaar van geregtigheid en deugd, wiens toorn

zij tegen zig verwekten, met boze en zondige handelingen, en wiens gunst en liefde zij zig verwierven, met, naar zijne bevelen, billijkheid en menſchenliefde te oeffenen; hij beſchreef hun denzelven, als genadig, barmhartig, groot van weldadigheid en waarheid: was de plegtige dienst, welken hij het Volk voorſchreef, naar den ſmaak en de vatbaarheid van menſchen, die, kinderlijk zijnde in hunne begrippen, den zuiveren eerdienst, die voor latere en meer gevorderde geſlagten is geſchikt, niet oeffenen konden; dezelve had eene ſtrekking, om menſchelijkheid aan te kweken, om eerbied voor God, met liefde en vertrouwen, in te boezemen: alle de Geboden, welke hij in den naam van Jehova, Israëls Wetgever, gaf, ademen, niet wreedheid en menſchen-haat, maar liefde en regvaardigheid; hij gebood, niet te haten, niet te wreken, maar zijnen naasten lief te hebben, als zig zelven; hij gaf de heilzaamſte en weldadigſte voorſchriften, omtrent de Slaven, de Armen en onvermogende Schuldenaars; hij gebood de vreemdelingen regtmatig te behandelen, zelfs zijns haters beest, wanneer het dwaalde, te regt te brengen en te helpen, wanneer het onder den last bezweek: waren de krijgswetten, die aan Israël gegeven werden, ſtreng, dezelven hadden de uitroeijing der Afgoderij tot haar oogmerk;

merk; was het krijgsregt der Israëliten, door Jehova zelfs bekragtigd, hard, wanneer men het naar onze zeden beſchouwt, hetzelve had betrekking tot de baarbaarſche gewoonten van die Volkeren, met welke zij moesten oorlogen; het was het zagtſte van alle krijgswetten van dien tijd: was het niet mogelijk aan een Volk, het welk nog zoo weinig was beſchaafd, door wetten, eensklaps, zagte zeden te geven, het was daarom ook niet mogelijk, de Israëliten den oorlog te doen voeren, met die menſchelijkheid, die bij beſchaafde Volkeren plaats kan hebben; de bevelen, welke Moſes, in den naam van Jehova, gaf, dienden geenzins, om hen tot wreedheden aan te voeren, maar, om dezelve, zoo veel mogelijk was, te minderen, en de Israëliten te leeren, ook in den oorlog menſchelijk te zijn: welk redelijk mensch, die deeze dingen overweegt, moet het niet ſtoten, wanneer hij iemand zoo vertrouwelijk hoort verzekeren, dat Moſes, met zijnen Jehova te doen kennen, den grootſten vloek over het menschdom heeft gebragt? Hij heeft Jehova bekend gemaakt met zulke eigenſchappen, welker wetenſchap voor verſtand en hart nuttig is: alle beſchrijvingen, welke hij van Jehova, deszelfs gezindheid en welbehagen gaf, waren regt geſchikt, om onder Israëls Volk, zoo als het toen was geſteld, menſche-

ſchelijkheid, deugd en geregtigheid aan te kweken.

Dan, de Schrijver meent dat men, om het tegendeel van zijne verachtelijke uitſpraken over Moſes en deszelfs God te toonen, zig te vergeefsch beroept op de zedelijke wet, en *zoo menige policie geboden*, welke hij erkent, dat geenzins te verwerpen zijn: *heeft niet elke Roversbende*, (vraagt hij) *zijne policie ordening en zedewetten, zonder welke zij niet beſtaan kan, en wordt 'er in de wereld een gansch Volk, zelfs een mensch gevonden, die door en door boos is, en niet iets goeds dacht of deed?* Hij erkent dan, dat 'er ten minſten iets goeds in de wetten van Moſes is: maar waar is het kwaad, het welke hij meent, dat daar in zoo veel overvloediger is? Hij noemt daar van niets; hij was ook niet in ſtaat, iets daar van aan te wijzen: alles wat hij uit bijzondere bevelen en ſtrafōeffeningen, ten nadele van Jehova's naam, heeft afgeleid, is, gelijk wij gezien hebben, ongegrond, en vervalt, zoo dra wij alles, bij het licht van de geſchiedenis der menschheid, beſchouwen. Leggen wij het ſtelſel der Moſaïſche wetten in zijn geheel voor ons, dan vinden wij daarin, niet alleen, onder menigvuldig kwaad, iets goeds, maar in deszelfs gansch beloop zoo wel, als bijzondere deelen, openbaart zig wetgevende wijsheid, een geſchikt ontwerp, om Godsdienſtige en burgerlijke

lijke deugd onder het Volk te planten en aan te kweeken: het is van deskundigen altijd erkend voor een wetboek, het welk diende, om het Volk, aan het welk het gegeven werd, gelukkig te maaken: welke gelijkheid heeft hetzelve met de wetten, die eene roversbende maakt, om zig ſtaande te houden? Moet iemand zijne oogen niet voor de waarheid ſluiten, om Israëls Staatswet zoo verachtelijk aan te zien? Vertoont het niet eene verbazende verblinding, wanneer iemand die ooit de wetten van Moſes heeft geleezen, zig niet ontziet, zulk eene taal te gebruiken?

Was het nodig (vraagt hij) *dat de Godheid zig met het afſchrijven en plegtig afkondigen van verſcheidene geboden bezig hield, daar ze niets behelzen dan de eerſte beginzelen der zedekunde, tot welker kennis het menſchelijk verſtand reeds lang van zelve was gekomen?* Hij bedoelt de geboden: *Gij zult niet doodſlaan, ſteelen, valsch getuigenis ſpreken.* Eene vraage, waar in zig geene geringe onbedachtzaamheid vertoont, waar in de Schrijver zig voordoet, als, met eenen wisſen ſlag, het dwaze van de Moſaïſche wetten zullende aanwijzen, maar die integendeel een duidelijk bewijs oplevert van die losheid, waar mede hij alles, het welk hij buiten dat reeds had verworpen, beöordeelt. Was Israël, waar aan deeze wet gege-

ven werd, een Volk geweest, het welk reeds lang in eene geregelde Maatſchappij had geleefd, het welk in dien ſtaat een of meer eeuwen gelegenheid had gehad, om in kundigheid en beſchaving te wasſen; dan was zoodanige voorſtelling van die eerſte beginzelen der zedekunde, op die wijze, voor hetzelve onnodig geweest: maar dat is zoo niet; Israël was een kind, het moest nog tot een Volk gevormd worden; eene verzameling van menſchen, die in een vreemd Land, afgezonderd van deszelfs eigene bewoners, hadden geleefd, die aldaar niet in aanzien en achting waren geweest, maar, van veele burgerlijke voorregten uitgeſloten, met verachting waren behandeld, die eenen geruimen tijd, door eene zeer harde ſlavernij, waren gedrukt geweest, die dus geene aanleiding hadden gehad, om in wetenſchap en beſchaving te wasſen, welker omſtandigheden veel eer geſchikt waren geweest, om hen daar in agter uit te doen gaan; wie zal zeggen, dat het bij zulk een Volk zoo onnut was, dat zelfs zulke dingen geboden werden, die tot de eerſte beginzelen der zedekunde behoren? Het zedelijk gevoel, het welk wel niet opgehelderd, maar tog niet uitgebluscht was, leerde de Israëliten, dat doodſlaan, ſteelen en dergelijke dingen ongeöorloofd waren, maar het had onder een Volk van die geſteldheid grotelijks

zijne

zijne nuttigheid, dat, ter voorkoming van die misdaden, waar toe minder beſchaafde menſchen ligter overhelden, dezelve door ſtellige wetten verboden werden: het gezag van dien God, van wiens vermogen om te ſtraffen en te belonen zij zoo veele blijken hadden gezien, verſterkte het zedelijk gevoel, gaf nieuwe kragt aan de inſpraken van het geweten.

De ſchrijver meent, dat alle waardij van die zedelijke voorſchriften geheel vervalt, door ſtellige bevelen, om het tegendeel daar van te doen. *Hoe* (vraagt hij) *kwam het gebod: gij zult niet ſteelen, overéén met het bevel, om de Aegyptenaars, op eene diefagtige wijze, te beroven van hunne vaten; alle vreemde Volkeren uit hunne bezittingen te verdrijven; de onregtvaerdigſte oorlogen te voeren; en overal, daar zij ſlegts konden, te roven en te plunderen?* Het laatſte gedeelte van de vraage, waar mede de Schrijver op Israëls handelwijze omtrent de Canaäniten doelt, gaa ik voorbij, om dat ik daar over reeds genoeg heb gezegd. Ik bepale mij bij het eerſte, namelijk het beroven van de Aegyptenaars van hunne vaten. Het is geheel buiten de geſchiedenis, dat den Israëliten bevolen is, de Aegyptenaars te beroven van die kostbaarheden, en, tegen de eerſte gronden van zedelijkheid, diefſtal te begaan: men leeze het

ver-

verhaal, en niemand zal zulks daar in vinden: Jehova gebood, dat ieder van zijnen naasten, onder de Aegyptenaars, zoude eifchen gouden en zilveren vaten, *Exod.* XI: 2. en naar *Exod.* XII: 35. hadden zij dit gedaan: fommigen hebben dit doen van de Israëliten, met opzigt op die vaten, geregtvaerdigd, met te zeggen, zij verzogten dezelven ter leen, van de Aegyptenaars, met oogmerk om ze op het feest, het welk zij in de Woeftijne zouden vieren, te gebruiken, en ze dan aan de regte eigenaars terug te geven; dat zij, zoo haastig uit Aegypten wordende uitgedreven, en in die wanorder niets kunnende bezorgen, die geleende vaten medenamen; dat toen nog hun oogmerk was, dezelven, bij de eerfte gevoeglijke gelegenheid, terug te geven; maar dat de vijandlijkheid, waar mede de Aegyptenaars hen voort daar op vervolgden, dit veranderde: dan het koomt mij aanneemelijker en met de uitdrukking van de gefchiedenis meer overéénkomftig voor, dat de Israëliten die vaten niet ter leen, maar als een gefchenk gevraagd en gekregen hebben: meent iemand, dat het geheel onnatuurlijk is, te denken, dat verachte flaven zulke kostbare huis-cieraden zouden durven vragen, en dat de Aegyptenaars hen niet met verfmading afwezen, maar hun het gevraagde gaven; wanneer hij de omftandigheden,

toen

toen in Aegypten plaats hebbende, zig verbeeldt, zal het hem zoo vreemd niet meer voorkomen: door zoo veele verſchrikkende en verwoestende plagen, die reeds waren voorafgegaan, was 'er eene algemeene verſlagenheid gebragt over het volk van Aegypten; door de daden van Moſes was het verachte ſlaafſche Volk vermaard geworden; dat het zulk eenen magtigen God tot deszelfs beſchermer had, baarde achting en vreeze; wanneer de Israëliten zig bij hunne Aegyptiſche buuren om die vaten vervoegden, met eene zekere vrijmoedigheid dezelve vroegen, tot den dienst van Jehova, die zoo gedugt was geworden, kregen zij dezelve zeer gemakkelijk; zij konden van die verſlagene menſchen alles krijgen, wat zij begeerden: benauwdheid en vreeze voor het vermogen van Jehova deden hen, op het eerſte verzoek, zelfs hunne gouden en zilveren vaten geven: waarſchijnlijk dacht menig Aegyptenaar, daar door de verzoening van dien gedugten God, die op Aegypten vertoornd was, te bewerken, indien hij het Volk, van denzelven bemind en beſchermd, met goud en zilver beſchonk: Jehova zelfs, had dit zoo bepaald, *Exod.* III: 22. Hij had aan Moſes dit voorgeſchreven, als een onſchuldig middel, om aan de lang verdrukte Israëliten eenige vergelding te bezorgen, voor den zwaren dienst, welken zij

de

den Aegijptenaars bewezen hadden: het was ten hoogsten billijk, dat een Volk, het welk zoo mishandeld was en gedrukt, het welk voor de Aegyptenaars zoo zwaar gearbeid had, bij het verlaten van het Land, en het verkrijgen van zijne vrijheid, niet ledig uitging, maar eenige vergelding daar voor kreeg: Jehova deed hun dezelve verkrijgen, zonder geweld of bedrog, op eene geheel onschuldige wijze: Hij gebood hun, om, in een tijdstip, wanneer de Aegyptenaars in de grootste verslagenheid zig bevonden, en gewillig waren, alles, wat zij hadden, te geven, om aan de Israëliten en aan hunnen God te behagen, hunne gouden en zilveren vaten af te vraagen, die hun van dezelve overvloedig geschonken werden.

Het twede, waar in de Schrijver meent, dat Jehova's bevelen met zijne wetgeving strijden, is de last, *om de vreedzame Steden van Canaän en van de aangrenzende Volkeren te beöorlogen, en geene van de overwonnenen en gevangenen te verschonen.* Dit herhaalt hij tot walgens toe. Ik gaa het, ook hier, als te voren beantwoord, voorbij.

Hoe (vraagt hij) *strookt het verbod, gij zult niet doodslaan, met het bevel: een iegelijk gorde zijn zweerd aan zijne heupe en doode zijnen broeder en naasten, Exod.* XXII: 27. Ik antwoor-

woorde: het is in elk Leger eene algemeene wet: gij zult niet doden: maar, wanneer in hetzelve een gevaarlijke en vrij algemeene opstand komt, is het dan eene verbreking van die wet, wanneer de Bevelhebber van hetzelve eene bende, die gehoorzaam is gebleven, gebiedt, het Leger door te gaan, en allen, welken zij nog oproerig vindt, anderen ten afschrik, neêr te sabelen? Geen verstandig mensch zal dit zeggen. Zoodanig was toen het geval in Israëls Leger. Een aanzienlijk deel van het Volk had de eerste grondwet van den pas opgerigten staat openlijk geschonden, met Afgoderij te bedrijven. Toen Moses ven den berg was terug gekomen, waren veelen reeds beschaamd en bevreesd in hunne tenten gekeerd, terwijl sommigen, stoutmoedig over hun bedrijf, zig nog in 't Leger lieten zien. Jehova gebood nu straffe te oeffenen, en, daar de misdaad zig niet tot den eenen of anderen bepaalde, maar duizenden nog vast hielden aan dezelve, kregen de Leviten bevel, om het Leger door te gaan, en allen, welken zij buiten de tenten ontmoetten, te doden. Hoe deeze regtvaardige strafòeffening, op hoog gezag geschied, met het zesde Gebod strijdig is, verklare ik, niet te kunnen begrijpen.

Hoe strookt het verbod (vervolgt hij) *gij zult geen valsch getuigenis geven, met de God-*

delijke verzekering, dat het Land der Filistijnen, in vergelijking van Gosen, een Land was, dat van melk en honig vloeide? Hij denkt dan, dat deeze verzekering leugenagtig was, dat Canaän, gelijk het nu zig vertoont, een dor en onvrugtbaar Land was. Ik behoeve ook hier op niet te antwoorden, terwijl deeze zwarigheid, door de bestrijders der Heilige geschiedenis zoo dikwijls geöpperd, van derzelver verdedigers even vaak is opgelost, die overtuigend hebben aangewezen, dat men uit Canaäns tegenwoordige gesteldheid geenzins kan besluiten, dat het in vroegere tijden ook zoo onvrugtbaar is geweest.

Dat Moses die verzekering niet betrouwde, dewijl hij verspieders vooruit zond, die het beloofde Land vooraf zouden bezien, of het goed of kwaad, vet of mager was, Num. XIII. is iets, het welk de Schrijver zoo maar los henen stelt, terwijl de geschiedenis zelve hem geenen grond daar toe gaf. Al geloofde Moses de beschrijving, welke Jehova hem van het beloofde Land gegeven had, hij vond evenwel goed, om, eer hij met zijn Leger dadelijk inviel in hetzelve, verspieders vooraf te zenden. Dit deed hij niet om zijns zelf wil, maar om het Volk. 't Was niet genoeg, dat hij zelfs zoo veel goeds van Canaäns gesteldheid geloofde, maar het geheele

heele Volk moest ook in dat zelfde gevoelen zijn, op dat het dies te moediger de bemagtiging van hetzelve zou onderneemen. Daar toe was zeer dienstig, dat ieder, na die beschrijving van Moses te hebben gehoord, door berigten van ooggetuigen daar van wierd verzekerd. Daarenboven vond Moses, hoewel hij van den Goddelijken bijstand, in het veroveren van Canaän, was verzekerd, wijslijk goed, om ook de gewone middelen, welke de menschelijke voorzigtigheid, in alle gelijke gevallen, voorschrijft, te gebruiken. Voor dat men dadelijk den bodem des Lands betrad, liet hij hetzelve bespieden, om naar de berigten, welke hij van de uitgezondenen ontving, zijne maatregelen, bij het doen van den aanval, te neemen. Het omkomen van eenige weêrgekeerde bespieders is geenzins strijdig, met het bevel, *gij zult geen valsch getuigenis spreken.* Zoo dra wij de geschiedenis overlezen, in 't bijzonder het geen 'er *Num.* XIV: 36. wordt gezegd, zien wij, dat hij dezelve geheel verdraait, wanneer hij ons wil doen denken, dat die menschen de doodstraf leden, om dat zij de waarheid getuigden. Het zou in deeze menschen geenzins te berispen zijn geweest, dat zij, bij hunne wederkomst, niet alleen de gesteldheid des Lands en deszelfs voortbrengsels, maar ook de menigte en sterkte

der inwoners beſchreven hadden: maar zij gaven die beſchrijving, met zulk eenen toon en met zoodanige bijvoegſelen, dat zij het Volk den moed deden verliezen, hetzelve de hoope op de overwinning en het bemagtigen van Canaän benamen, en hetzelve tegen Moſes en Aäron oproerig maakten. Zij gaven niet alleen hoog op van deeze geſteldheid der inwoners, maar zij boezemden de ganſche vergadering met hunne berigten in, dat het onmogelijk was, zulk een Volk te overweldigen; zij gaven, met opzet, zulke beſchrijvingen, om het Volk tot het optrekken onwillig te maken: daarom ſtierven zij door eene plaage. Niet hun waaragtig getuigenis, maar de wijze, op welke zij hetzelve gaven, en de toeleg, welke zij toonden, daar in te hebben, was de reden, waarom zij voorbeeldig werden geſtraft. Het is eene openbare onwaarheid, wanneer de Schrijver zegt, dat Joſua en Caleb beloning ontvingen voor hun leugenagtig getuigenis: zij beſchreven de vrugtbaarheid des Lands; zij ſpraken het berigt van de ſterkte van deszelfs ſteden en inwoners geheel niet tegen; maar zij moedigden het Volk aan, om in het vertrouwen op de hulpe van Jehova, op te trekken, met de verzekering, dat zij zeker overwinnen zouden.

§. XII.

§. XII.

Zoo koome ik, na zoo veele lasteringen tegen Moſes en deszelfs Godsdienst en Leere te hebben nagegaan, tot een ander deel van het geſchriſt, waar in namelijk van Jeſus en deszelfs onderwijs geſproken wordt. Hetzelve is nog korter dan het eerſte. Op twintig bladzijden wordt alles afgedaan (*u*) maar in dat kort beſtek wordt ons ook zoo veel vreemds en ongerijmds gezegd, dat het bijna onbegrijpelijk is, hoe een man, met gezonde hersſenen, zig kan verbeelden, dat hij zulke begrippen anderen ſmakelijk kan maken. Daar hij Moſes, op allerlei wijze, verlaagt en verachtelijk maakt, ſpreekt hij van Jeſus met eene zekere vertoning van achting. Hij noemt hem *eenen groten Wijsgeer, met een uitmuntend menſchen-verſtand begaafd, door de natuur tot de grootſte genie gevormd;* die, *door de armoede zijner ouders, gelukkig was bewaard, dus zijn verſtand, door buitenſporige onderwijzingen van het heerſchend ſijstema, niet was bedorven; die door zijn vuurig temperament tot de grootſte ondernemingen was*

(*u*) Bladz. 39—59.

was bestemd. Hij verklaart van het Character van Jesus geene ongunstige gevoelens te hebben, verdedigt hem zelfs tegen den Schrijver der Wolfenbuttelsche Fragmenten, en schroomt niet, te betuigen, dat hij aan hem den voorrang geest boven Socrates. Mijn oogmerk is niet, de verhevenheid van den persoon van Jesus, boven het geen de Schrijver van hem zegt, aan te wijzen. Ik wil mij alleen bepalen bij de verklaring, welke hij ons van Jesus Leere gegeven heeft; dezelve is zoo bijzonder, zoo vreemd, dat ieder, die met den inhoud van 's Heilands onderwijs is bekend, bij het lezen daar van, zig zal moeten verwonderen, hoe iemand zig niet schaamt, met zulke onwaarheden voor den dag te koomen. Hij wil ons doen geloven, dat Jesus, in den eigenlijksten zin, een Atheïst was, wiens Leere zakelijk hier op uit kwam. „ 'Er is in „ de natuur een zamenhang van oorzaken en „ uitwerksels, die volstrekt goed, voordelig, „ en voor alle wezens, die 'er in de wereld zijn, „ gezegend en gelukkig is: in dat ontwerp der „ natuur, in deezen zamenhang van alle din„ gen, zijn alle onze Lotgevallen, grote en „ kleine opgewogen en berekend: de erkente„ nis daar van is een genoegzame grond van rus„ te en te vredenheid des harten: het denkbeeld „ van een hoger wezen, het welk buiten de na-

„ tuur

„ tuur zou bestaan, en de Regeerder van alle „ dingen zoude zijn, is een gevolg van de ge- „ negenheid der menschen, om zig alles zin- „ nelijk voor te stellen; van hun onvermogen, „ om over hunne inbeeldings - kragt te gebie- „ den." *Zoodanige* waren, volgens den Schrij-, ver, de gevoelens van Jesus, welke hij als Wijsgeer zoude hebben voorgedragen, zonder den naam van God, van Heer, van Vader of dergelijken, te gebruiken, indien de gesteldheid der menschen, tot welken hij sprak, zulks had toegelaten: hij zou dan zelfs geenen Godsdienst geöeffend, noch denzelven aan anderen bevolen hebben, maar alleen over de weldadige schikking in de natuur, als den genoegzamen grond van te vredenheid, gesproken hebben: maar, om de zwakheid der menschen te hulpe te komen, sprak hij van eenen God, van eenen hemelschen Vader, als den Schepper der natuur; als den verzorger der menschen, en den beschikker van alle hunne lotgevallen. Jehova (leerde Jesus volgens den Schrijver) had nooit bestaan. De geheele wondergeschiedenis van den uittogt der Joden uit Aegypten, van Jehova's nederdaling op Sinaï, van zijne onmiddelijke regering over het Volk, moesten zij, als Fabelen, laten varen. Maar, daar de menschen tog gewend waren aan de voorstelling van een hoger Wezen, stelde

 Je-

Jeſus, in plaats van dien verſchrikkelijken Jehova, het denkbeeld van eenen algemeenen Hemelſchen Vader, om dat deeze voorſtelling van den algemeenen weldadigen ſamenhang der dingen beter en gepaster is, om ruste en te vredenheid te weeg te brengen, en ook meer waarheid bevat: hij vergat egter niet, in zijn onderwijs te laten doorſtralen, dat het eene blote voorſtelling was, dat men geenzins moest denken, dat derzelver voorwerp werkelijk zoodanig buiten ons aanwezig was, daar het alleen eene beeldelijke voortſtelling was, van eenen goeden vader ontleend, om dat onze inbeeldings-kragt een zeker einde hebben moet, waar aan zij zig, naar haare mening kan vast houden.

Met reden vraagt men: zou de Schrijver ter goeder trouw aan Jeſus die gevoelens hebben toegeſchreven, daar ieder, die de Euangelisten ooit met verſtand heeft ingezien, weet, dat in Jeſus onderwijs niets dergelijks begrepen is? Ik kan niet begrijpen, dat hij zelf geloofd heeft, dat het oogmerk van Jeſus was, met het voortplanten van die gevoelens, de wereld te verlichten. Misſchien bediende de Schrijver zig van de beroeping op het gezag van Jeſus, om losſe menſchen, die allen eerbied voor Jeſus niet uit hun hart kunnen krijgen, maar tot die denkwijze overhellen, dezelve ſmakelijk te maken:

zul-

zulken hebben, door het onderwijs, het welk zij van hunnen eerften tijd ontvangen hebben, eene zekere hoogachting voor Jefus, hoewel zij, onvast zijnde in hunne beginfelen, zig in den ftroom van de befpotters van zljne Leere laten medevoeren: twijffelaars aan de gewigtigfte dingen geworden zijnde, vinden zij fmaak in alles, wat maar dienen kan, om God en Godsdienst geheel weg te redeneren: Niets is bijna zoo ongerijmd, of zij omhelzen hetzelve geredelijk, wanneer het maar dat ftelfel, waar in zij fmaak gekregen hebben, begunftigt: bij deezen zal de opgave van Jefus Leere, van onzen Schrijver, misfchien welkom zijn; zij zullen het voor eene vernuftige en gewigtige vinding aanzien, dat hij Jefus zelf, op wiens gezag de menigte zig, ter bevestiging van hare gevoelens, beroept, als eenen groten Wijsgeer, tot eenen voorftander van het Atheïsmus maakt; zij zullen het houden voor eene merkelijke opklaring van hun ftelfel, voor iets, dat eenen fterken fteun aan hetzelve geeft.

Mijn oogmerk is niet, mij op te houden met de wijsgeerige gevoelens, welke de Schrijver omhelst, en welke hij niet fchroomt Jefus aan te wrijven. Ik wil alleen onderzoeken, of hij de Leere van Jefus naar waarheid heeft opgegeven; of Jefus dat, als waarheid heeft voorge-

dragen, het welk de Schrijver hem in den mond heeft gelegd? Ik bekenne, 't is bijna niet de moeite waardig, dit te doen, daar de blote lezing van het Nieuwe Testament ieder de valschheid van des Schrijvers opgave doet zien. Dan daar iemand zig verstout, Jesus openlijk voor eenen Prediker van zulke verderflijke en gemoed-verwoestende stellingen te verklaren, is het ook niet nodeloos, dat we ons verledigen, om de valschheid daar van te tonen.

Jesus kwam niet op de aarde, om de menschen te leren, dat 'er een God is, de Schepper en Regeerder der wereld. Deeze waarheid werd erkend. Zijn onderwijs bedoelde niet opzettelijk, het wijsgerig Atheïsmus te wederleggen. Hij onderstelde het aanwezen van God, zonder het juist, als eene gelochende waarheid, te betogen. Hij sprak, bij alle gelegenheden, van eenen God, van eenen Heere, van eenen Vader in den hemel, die hem gezonden had, die de wereld regeert, en alle lotgevallen der menschen beschikt, die getuige is van alles, wat 'er op de wereld geschiedt, zelfs van de verborgenste handelingen, die heiligheid bemint en de zonde haat, die goedertieren is en overvloedig in menschenliefde, die, als de Rigter der wereld, ter zijner tijd, ieder zal vergelden naar zijne werken: ik herhale, Jesus leerde deeze dingen niet

op-

opzettelijk, hij onderſtelde dezelve meer; dezelve liggen in zijne onderwijzingen opgeſloten, en ſtralen overal in dezelve door. Maar waar heeft hij eenig blijk gegeven, dat hij dat geen, het welk hij van den Vader zeide, als eene *blote beeldelijke voorſtelling* wilde hebben aangemerkt? Nergens vinden wij, dat Jeſus zulk eene verklaaring van zijn onderwijs gegeven heeft; nergens ontmoeten wij de minſte aanleiding, om te denken, dat hij zoo verſtaan wilde zijn: hij ſprak, op de genoemde wijze, over de Godheid, niet alleen tot eenvoudige en onbedrevene menſchen, maar ook tot wijzen en wetgeleerden: had Jeſus zig van zijn ſpreektrant over het Goddelijk wezen alleen bediend, om zig naar de zwakheid en het onverſtand van den gemeenen hoop te ſchikken, welken hij (om naar des Schrijvers onderſtelling te ſpreken) zonder dat geene gemoedsrust bezorgen konde, waarom gebruikte hij dan dezelfde taal bij menſchen, die meer verlicht waren, bij welke hij dat geen, het welk hij, volgens den Schrijver, voor zuivere waarheid hield, konde kwijt worden? Zelfs bij zijne Discipelen droeg hij dezelfde denkbeelden voor, deezen waren het, welken het gegeven was, de verborgenheden van Gods Koningsrijk te weten; hun betrouwde hij geheimen, welke hij aan anderen niet openbaarde;

zij

zij genoten zijn dagelijks en bijzonder onderwijs; en evenwel lezen wij niet, dat Jeſus hun ingewikkeld of uitdrukkelijk gewaarſchuuwd heeft, dat zij zijn onderrigt omtrent de Godheid in zulken zin moesten opvatten. Hoe ongerijmd, ja hoe zot mag ik wel zeggen, wordt Jeſus geheel onderwijs, wanneer wij de opgave van den Schrijver voor echt aannemen? Hij was dan zelf een Atheïst; hij had met menſchen te doen, voor welken het Atheïsmus nog te hoog was, die het geloof in eenen God, die de wereld regeert, tot de genieting van de gemoedsrust, volſtrekt van noden hadden; hij leert hen eerst, dat 'er, buiten den weldadigen zamenhang in de natuur, niets aanwezig is, het welk zij dienen konden en op het welk zij konden betrouwen; hij zegt hun, dat zij evenwel, om dat zij, door de zwakheid van hun verſtand, niet verheven konden denken, maar blijven moesten bij dat denkbeeld van eenen buiten hen beſtaanden God, maar dat zij zig denzelven moesten voorſtellen, als eenen Vader, beſluitende zijn onderwijs met de waarſchuwing, dat die Vader niet aanwezig was, maar alleen eene beeldelijke voorſtelling was. Ik vraage elk redelijk mensch, of men van eenen verſtandigen Wijsgeer kan verwagten, dat hij zijne medemenſchen zulk een ongerijmd en met zig zelven ſtrijdend

onderwijs zoude geven? Hoe moet het ieder, die verhevener gedachten van Jeſus heeft, en zijne Goddelijke Leere in haare regte waarde kent, ergeren, dat hem zulke dwaasheden worden in den mond gelegd? Menſchen, die geene andere, dan dwalende begrippen van het gemeen konden dragen, ontnam hij de gemoedsrust, met hun denkbeelden voor te houden, die te hoog voor hun waren; hij beſtiert hen naar de begrippen van het gemeen, vergunt hun in dezelve hunne gemoedsrust te zoeken; maar hij verijdelt alles, met te zeggen, dat dezelve dwalende waren. Zou men Jeſus, indien hij waarlijk zoo gehandeld had, niet verre beneden SOCRATES moeten plaatſen? Welk eene oneere wordt hem, die de weg, de waarheid en het leven was, aangedaan, met hem niet alleen de taal van jammerlijk verblinde en verdwaalde menſchen te doen ſpreken, maar hem zelfs met dat ongerijmd ſtelſel zoo te laten omſpringen, dat hij beſpotting zoude waardig zijn? Hoe ſtrijdig des Schrijvers opgave van de Leere van Jeſus is, met alle berigten van de Euangelie-Schrijvers, verſtout hij zig egter, om, op zijne manier, de waarheid daar van te betogen: zijn eerst bewijs is, *dat hij zijne leerlingen op de natuur wijst, en hen aanmaant tot opmerkzaamheid op derzelver voordeelige inrigting!* Wien moet het niet bedroe-

droeven, dat iemand, die, tot zijn eigen ongeluk, met het ſtelſel van Godverlochening is ingenomen, zig niet ſchaamt, hetzelve, met zulk een armhartig bewijs, Jeſus zelf op te dringen? Hoe immers gebiedt hij zijne leerlingen, op de natuur te letten? Geenzins, om daar in eenen weldadigen zamenhang van oorzaaken en gewrogten op te merken, zonder aan eenen God, die de werker daar van is, te denken; maar om daar in God te kennen, als den wijzen en goedertierenen verzorger van alle zijne ſchepſelen, om in die goedertierene voorzorg van den Regeerder der wereld, zelfs voor geringe ſchepſelen, grond van ruste en vertroosting te vinden.

Hij beroept zig, ten tweden, daar op, dat de benaming van *hemelſche Vader*, van welke Jeſus zig meest bediende, ſlegts beeldſpraakig is, en ons volſtrekt geen denkbeeld geeft van de natuur van het hoogſte Wezen. Hoe niets beduidend is ook dit bewijs? Wie heeft ooit gezegd, dat Jeſus, met het gebruiken van die benaming, bedoelde, ons een volledig denkbeeld van het Godlijk Wezen zelf te geven? Beſluiten wij, met onze rede, uit de toevalligheid der wereld, en de wijze inrigting van dezelve, dat 'er buiten dezelve een magtig en wijs maker moet beſtaan; worden verſcheidene van deszelfs eigenſchappen ons kenbaar uit zijne werken; het we-

zen

gen van hem, wien wij met den naam van *God* benoemen, blijft voor ons onbegrijpeljk: de rede zoo wel, als de openbaring leeren ons, dat wij, in ons begrip van hem, alle volmaaktheid veréénigen moeten: maar een ſtellig denkbeeld van denzelven te vormen, is boven ons bereik. De naam van *Vader* is geenzins genoegzaam, om alle Heerlijkheden van het hoogſte wezen uit te drukken. Dezelve dient alleen, om ons die volmaaktheden van hetzelve, en die betrekkingen der menſchen op hetzelve, te vertonen, die hetzelve maken tot een voorwerp van ontzach, niet alleen, maar ook van liefde en vertrouwen. Die naam is beeldſprakig; maar zoodanig zijn de meeste namen, welke wij aan de Godheid geven, of immer geven kunnen. De taal van menſchen, die geen andere woorden heeft, als die van ligchamelijke voorwerpen zijn ontleend, kan geenen naam opleveren, voor het eigenlijk Wezen van den oneindigen Geest. Jeſus, die, tot menſchen, in de menſchelijke taal ſprak, verkoos voor het Opperwezen, den naam van *Vader*. Hij boezemde zijne tijdgenoten duidelijk in, dat 'er buiten hen iemand beſtond, welken zij zig, als den goedertierenen Vader van alle menſchen, verbeelden moesten.

Het derde, waar mede hij meent zijne opgave van Jeſus Leere, omtrent dit wigtig onder-

werp

werp te kunnen ſtaven, is, dat wij, alles doorzoekende, wat Jeſus geleerd heeft, nergens vinden, dat hij ons eenig bepaald en duidelijk denkbeeld van de natuur en het wezen der Godheid heeft gegeven. Zou dan hij (antwoorden wij) dien wij eerbiedigen als de Opperſte Wijsheid, iets ondernomen hebben, het welk onmooglijk is, iets, dat voor ons geheel onbegrijpelijk is, begrijpelijk voor ons te maaken, het eindige het oneindige te doen bevatten? Nergens heeft Jeſus getragt, ons een, eigenlijk zoo gezegd, bepaald en duidelijk denkbeeld van de Godheid te geven. Ons eindig verſtand is niet vatbaar voor hetzelve. Maar hij helderde de kennis van Gods volmaaktheden, door zijn onderwijs, op. Hebben wij door opklimming van het gewrogt tot deszelfs oorzaak, denkbeelden van verſcheidene van Gods volmaaktheden; leert ons de beſchouwing van de ontvolmaaktheden en gebreken, welke wij in ons zelven en andere eindige wezens vinden, wat wij van de Godheid moeten afzonderen; Jeſus maakte deeze denkbeelden klaarder en bevestigde de overreding van dezelvē, met zijne uitſpraken: maar hij maakte het wezen der Godheid niet voor ons begrijpelijk. Dit, erkennen wij met den Schrijver, was zijn oogmerk niet, wanneer hij zeide: *God is een Geest.* Hij wilde ons daar mede geen bepaald

en

en volledig denkbeeld van de Godheid geven, maar zekere volmaaktheden van dezelve aanwijzen, die zoo veele gronden zijn, om hem niet zoo zeer in tempelen, met uitwendige plegtigheden te verëren, maar in geest en waarheid te aanbidden. Het gewigtig besluit, het welk de Schrijver zoo maar in 't voorbij gaan hier uit trekt, gaat geenzins door. Hij meent, *om dat wij de Godheid niet begrijpen kunnen, Jesus, de grootste Wijsgeer ons daar van geen denkbeeld heeft kunnen geven, daarom is dezelve geen voorwerp van onze kennis, onderzoek en betrachting, en alle bepalingen, welke de menschen, over dit onbekend voorwerp en onze betrekkingen op hetzelve, mogen maken, zijn louter gezwets.* In deeze gevolgtrekking vermengt hij kennen en volkomen begrijpen met elkander. Het geen wij niet kennen is voor ons en onze werkzaamheden zo goed, als niet aanwezig: maar dit kan men immers van de Godheid niet zeggen. Is ons eindig verstand niet vatbaar voor een naauwkeurig bepaald en stellig denkbeeld van dezelve, de Godheid is ons daarom niet onbekend. Wij weten, door het licht der rede, voornamelijk door het onderwijs der openbaring, veel van Gods wezen en deszelfs eigenschappen; het is geen gezwets, wanneer wij dezelve, naar onze vatbaarheid, onderzoeken en bepalen; het

geen wij daar van weten, levert de wezenlijkste gronden voor onze betrachting op.

Met te zeggen, *God is een Geest*, heeft Jesus, naar de mening van den Schrijver, zijne leerlingen willen beduiden, dat God iets is, het welk buiten onze verbeelding niet bestaat: men hoore eens hoe hij dit bewijst: *Jesus* (zegt hij) *die de beste uitlegger is van zijne eigene woorden, heeft zig over het woord Geest zoo uitgelaten, wanneer hij Luc.* XXIV: 39. *zegt: een Geest heeft noch vleesch noch beenen: Jesus derhalven zoo wel, als de Discipelen, verstonden door een Geest een Spook, zoo iets, dat nergens, dan in de voorstelling, welke de menschelijke verbeelding daar van maakt, zijn aanwezen heeft.* Hoe belachlijk is deeze redenering; hoe zeer een gezond menschen-verstand onwaardig! Wist dan de Schrijver niet, dat een en hetzelfde woord, in alle talen, in verschillende betekenissen wordt genomen? Zelfs in de aangehaalde plaats beduidt het woord Geest, naar de mening van Jesus en de Discipelen, iets wezenlijks, iets dat buiten hunne gedachten waarlijk bestond, namelijk eenen Engel, eene zigtbare vertoning van een, anders voor den mensch onzienlijk, wezen: dan al was het ook, dat daar door dit woord een Spook wierd verstaan, is daar mede bewezen, dat Jesus, zeggende: *God is een Geest*, daar mede

be-

betekende, hij is buiten onze verbeelding niet aanwezig? Welk redelijk mensch gevoelt niet het buitenſporige van zulk eene redenering? Hoe dwaas zou dan Jeſus rede zijn geweest? Hij zou dan hebben willen zeggen: God is niet meer, dan een Geest, buiten onze verbeelding niet aanwezig, die hem aanbidden, moeten zulks doen in geest en in waarheid! Hoe jammerlijk hangen dan zijne gezegden ſamen: hij moest dan op zijne eerſte uitſpraak hebben laten volgen: *derhalven moet niemand hem aanbidden, om dat te bidden is te ſpreken tegen iets, dat niet beſtaat, dus woorden in de lugt te ſpreken.* Welk ongelukkig Schriftverklaren is dit! Wat zou 'er van den Bijbel worden, indien dezelve wat veel onder de handen van zulke uitleggers kwam?

Zijn vierde bewijs, om Jeſus die gevoelens op te dringen, beſtaat in eene ſtoute verzekering van zoo iets, waar van ieder, die zijne oogen maar opent, terſtond het tegendeel kan zien, het welk ik niet kan begrijpen, dat de Schrijver zelf heeft kunnen geloven, namelijk: *dat alle overige redenen van Jeſus, in welke hij van God, van den hemelſchen Vader, gewag heeft gemaakt, zig naar dat ontwerp van zijne grondſtellingen volkomen laten verklaren, daar dezelve, wanneer men hem een ander denkbeeld*

van de Godheid toeschrijft, volstrekt geen redelijken zin hebben. Is 'er zedert langen tijd iets nieuws gezegd, dan is het dit: dat het Atheïsmus van Jesus de regte sleutel is, om zijne redeneringen over het Godlijk Wezen te verstaan! Dan, is 'er ooit onwaarheid gesproken, dan is het dit! De geheele Leere van Jesus zou dan enkel wartaal worden: hij zou het aanzien krijgen van eenen waanwijzen Philosooph, die, met zijne zoogenaamde gezuiverde denkbeelden, zijne eenvouwdige medemenschen willende verlichten, hen jammerlijk verwarde. De Schrijver staaft zijn gezegde met een voorbeeld: namelijk, dat Jesus heeft gezegd: *Ik ben van den Vader gekomen en ik ga heen tot den Vader. Deeze woorden* (zegt hij) *kan niemand, al wilde hij zijne rede dood martelen, in eenen gezonden zin verklaren, zoo lang hij onderstelt, dat 'er zulk een wezen, van het welk hier de rede is, ook werkelijk bestaat: maar zoo dra men door het woord Vader verstaat de aanéénschakeling van alle oorzaken en gevolgen in de natuur, en aanneemt, dat Jesus deeze woorden gesproken heeft naar het heerschend vooröordeel der menschen, dat elk groot Profeet een bijzonder Afgezant van God is, dan is alles klaar.* Een Losbol, die alles, wat zijne Godontëerende gevoelens begunstigt, kan verduwen,

wen, mag deeze gezegden voor goed keuren; maar ieder, die zijn verſtand gebruikt, zal dezelve verachtelijk vinden: hij zal zijne rede niet behooren dood te martelen, om Jeſus woorden te verſtaan; maar, naar het redelijk onderwijs, het welk hij van het Christendom heeft ontvangen, daar aan, zonder veel nadenken, eenen zin kunnen geven, die aan zijn verſtand en hart voldoet. Maar wat zijn Jeſus woorden, wanneer de gevoelens, welke de Schrijver hem geeft, de ſleutel zijn, om dezelve te verklaren? Jeſus zeide daar mede dan niets; ja ſprak 'er leugen mede, hij bedroog daar mede zijne medemenſchen; om zig aanzien te verwerven, zeide hij iets, het welk met de waarheid, zoo als dezelve van hem werd geloofd, ſtrijdig is: *Hij ſpaarde* (zegt de Schrijver) *daar mede het vooröordeel zijner jongeren:* zij meenden, dat elk groot Profeet of Leeraar een bijzonder Gezant van God was; Jeſus ſchikte zig na dit vooröordeel; zouden zijne onderwijzingen en lesſen ingang bij zijne tijdgenoten vinden, dan moesten zij van hem ook die hooge gedachten hebben; daarom zeide hij: *ik ben van den Vader gekomen, en ik ga henen tot den Vader!* maar koomt het met het Character van eenen verſtandigen Wijsgeer, die tevens den naam van deugdzaam verdient, overéén, zig, op die wijze, te

ſchikken naar de vooröordeelen der menſchen? De beste Leeräar moet zig, met eenvouwdigen te doen hebbende, eenigzins naar hen ſchikken; waarheden, welke hij hen leeren wil, bekleedt hij met denkbeelden, welke hij bij hen vindt, in zoo verre zulks niet met de waarheid ſtrijdig is; hij ſpreekt in hunne taal; hij gebruikt zelfs wel eens uitdrukkingen, ontleend van hunne gebrekkige begrippen: maar hij zegt hun nimmer onwaarheden; hij zoekt zig geen aanzien te geven, met leugens van zig zelven te ſpreken; dit is alleen het werk van eenen openbaren Volksbedrieger: en hoe koomt dit een en ander met elkander overéén? Jeſus was (volgens den Schrijver) een groot Wijsgeer, die, met het prediken van het Atheïsmus, de wereld wilde verlichten; en hij vestigde zijn gezag, met de menſchen te ſtijven in het geloof van eenen God, die hem gezonden had! Het zou waarlijk beter zijn geweest, dat de Schrijver het gezag van Jeſus rond uit had verzaakt, dan dat hij zijne ſchendzieke handen ſlaat aan deszelfs heilige Leere, dezelve ſchandelijk verdraait, om ze op het ſtelſel van Godverlochening te doen pasſen. Het was beter geweest, dat hij, Jeſus Leere latende, zoo als dezelve is, hem verre beneden SOCRATES had geplaatst en zijn onderwijs, als te laag

voor

voor verlichte verstanden, had ter zijden gesteld, dan dat hij hem tot zulk eenen plompen bedrieger maakt en hem, op die wijze, nog meer onteert.

Zoo nietig de bewijzen zijn, waar mede de Schrijver ons wil tonen, dat de Leere van Jesus een stelsel is van Godverlochening, zoo duidelijk spreekt het een en ander die ongehoorde stelling tegen. De Schrijver ontziet zig niet, te zeggen, dat Jesus niets van eigenlijke Godsverëeringen of dienst, dien de menschen een zeker onbekend wezen schuldig waren, heeft geleerd. Is dit niet onbeschaamd de duidelijkste waarheid openlijk tegen te spreken, dan wete ik niet, wanneer zulks ooit geschied! Wie de geschiedenis van Jesus leven, de berigten van zijne Leere, ooit heeft ingezien, weet het tegendeel: Jesus vierde den Sabbath; ter eere van Israëls God, nam hij, als een Jood, den zevenden dag telkens waar; had daar aan iets ontbroken, hoe gereed zouden zijne vijanden zijn geweest, om dit, tot zijne bezwaring, in te brengen, en hem voor de wereld, als eenen Sabbathschender, ten toon te stellen? Zwegen zij daar van, bragten zij alleen wel eens tegen hem in, dat hij, in de waarneming van den Sabbath, die nauwkeurigheid niet gebruikte, welke men toen daar in vereischte; daar uit kunnen wij met

 grond

grond besluiten, dat hij, in gehoorzaamheid aan de Mosaïsche wet, den Sabbath hield: hij vierde telkens de hooge feesten, en toonde zijne Godsdienstige gesteldheid daar op, met tegen het naderen van dezelve naar Jerusalem op te gaan, dezelve aldaar met zijn gezelschap te houden; de gewoone plegtigheden, welke de wet, op dezelve eischte, nam hij zorgvuldig waar. Dit deed hij (zegt de Schrijver) *om zijne tijdgenoten niet te ergeren!* Dan, waar uit blijkt dit? Waar gaf Jesus, bij zijne Godsdienstige verrigtingen, eenige aanleiding, om te vermoeden, dat hij zelfs niets geloofde van de zaken, die daar in ondersteld en beleden werden? Geenen schijn of schaduwe vinden wij daar van ergens! Waren zijne gevoelens zoodanige geweest, en had hij dezelve, uit voorzigtigheid, verzwegen voor de wereld, dan zoude hij tog, in het gezelschap van zijne vertrouwde vrienden, daar van gesproken hebben, en die begrippen, welke hij op de straten niet durfde prediken, voor dezen hebben uitgelaten. Zijn oogmerk was (naar het zeggen van den Schrijver) *alle die Godsdienstpligten, in de oogen der menschen, haare waarde te benemen, die heerschende zwaarmoedige gedachten van de Godheid, derzelver aanbidding in den Tempel, de viering van den Sabbath enz. uitteroeijen.* Was dit zoo geweest, dan

had

had hij, ten minsten bij zijne boezemvrienden, die zijne zendelingen zouden zijn, om de wereld te verlichten, voor dezelve moeten uitkomen, en hun te kennen hebben gegeven, dat hij zig wel veréénigde met het Volk, in deeze bedrijven, maar dat hij van het aanwezen van dien God, dien men daar mede meende te eeren, niets geloofde, en dat zij ook alle denkbeelden daar van moesten afleggen; dan, niets ontmoeten wij daar van; hij nam de plegtigheden waar, en boezemde, met woord en voorbeeld, eerbied daar voor in: daar uit moeten wij besluiten, dat Jesus zelf belang stelde in plegtigheden, die onmiddelijk de Godheid tot haar voorwerp hebben; dat hij het in zijne tijdgenoten niet als zwakheid en onverstand wilde hebben aangemerkt, dat zij door dezelve God dienden, maar zijne goedkeuring daar aan gaf, en hen met zijn voorbeeld tot de waarneming van dezelve opwekte en aanmoedigde.

Dit gelooft de Schrijver niet; hij meent, dat men het tegendeel, vooreerst, daar uit kan zien, dat Jesus het zoo spaarzaam deed, en alleen in de uiterste noodzakelijkheid, wanneer hij het niet konde laten, zonder ergernis te geven. Dit is wederom onwaarheid! Geloofden wij den Schrijver, dan zouden wij moeten denken, dat Jesus de pligten van den Godsdienst vrij traag

en onachtzaam had behandeld, daar de Euangelie-Schrijvers ons berigten, dat hij in de waarneming van dezelven zeer gezet en nauwkeurig is geweest: waarom vierde hij, nog in den laatſten nagt van zijn leven, het Paſcha met zijne Discipelen? Hij had dit kunnen laten, zonder de menſchen te ergeren; hij had zijne Discipelen, die het volkomenst vertrouwen in hem ſtelden, de geringe waarde daar van kunnen beduiden; hij had in de Zaal, daar hij zig met hun bevond, in plaats van de plegtigheden van het Paaschfeest met hun te vieren, zig kunnen bezig houden, met hun de ijdelheid van allen Godsdienst aan te wijzen, en, tot hunne nadere verlichting, zijn ſtelſel voor hun kunnen openleggen; maar dat deed hij niet, hij prees hun, ook toen nog, met zijn voorbeeld, de waarneming van alle bijzonderheden, die tot het feest behoordən, aan.

Het twede, waar op hij zig beroept, om Jeſus deelnemen in de Godsdienstpligten niet tegen zig te hebben, is, *dat hij alle gelegenheden, bij welke hij zulks konde doen, waarnam, om deeze Godsdienſtige plegtigheden een trek te ſpelen, en derzelver waarde, in de oogen van zijne toehoorders, te verkleinen.* Ook dit is in dien zin, in welken de Schrijver het meent, ten eenemaal onwaar! Jeſus was bij veele gelegenheden, daar op uit, om zijne toehoorders

in

in te ſcherpen, dat, in de uitwendige waarneming der Godsdienstpligten, geenzins die waarde was, dat men daar in berusten konde, en om dezelve zig van de Goddelijke gunst verzekeren: het was eene der heerſchende dwalingen van dien tijd, dat in het volbrengen der plegtigheden, in de wet bevolen, genoegzaam de geheele Godsdienst beſtond. Men ſtelde in het opbrengen van zijne offeränden, tienden en eerſtelingen, en het nauwkeurig waarnemen van het uitwendige, het welk de wet gebood, den geheelen Godsdienst: was iemand een verwaarlozer der liefde-pligten, dat, meende men ſchaadde hem niet, wanneer hij de wet der plegtigheden nauwkeurig vervulde; om het minſte, het welk tot den plegtigen dienst behoorde, mogt hij de gewigtigſte en noodzakelijkſte liefde-pligten verwaarlozen; om in de ruste van den zevenden dag genoeg nauw gezet te zijn, mogt iemand op dien dag zijnen naasten, zelfs niet in ziekte, helpen, zijne hand niet uitſteken, om zijns naastens vee te redden, al moest het anders ook omkoomen: deeze manier van denken ging Jeſus, bij verſcheidene gelegenheden, tegen; hij beduidde zijne hoorders, dat noodzakelijke liefde-pligten immers van zoo veel gewigt waren, als de waarneming van Godsdienſtige plegtigheden. Hij erïnnerde hun het Goddelijk woord, „ *Ik wil barmhartigheid en*

geene

geene offeränden." Wil men dit noemen, aan dezelve een trek te ſpelen en dezelve te verlagen, dat kan men doen; maar te beweren, dat Jeſus oogmerk was, zijne medemenſchen van de waarneming van dezelve af te trekken, hun dezelve, als geheel onnut, als geen wezenlijk voorwerp hebbende, af te malen, is, uit zijne gezegden iets te beſluiten, het welk daar in geheel niet ligt: was 'er, in onzen tijd, een Leeräar, die de menſchen onder het oog bragt, dat het Kerk gaan en Avondmaal houden, geenzins het wezen van den Godsdienst uitmaakt, wanneer men buiten dat liefdeloos omtrent zijnen naasten blijft leven; dat wij dan, wanneer een ander, in ongelegenheid zijnde, onze hulpe behoeft, niet zeggen moeten, dat wij onzen Kerkgang niet kunnen verzuimen, om iemand ten dienſte te zijn, maar dat wij, in zulk een geval, aan de werken van de liefde en de barmhartigheid den voorrang moeten geven; wie zou dan zeggen, dat zulk een Leeäar 'er op uit was, om het Kerk gaan en Avondmaal houden af te ſchaffen, de menſchen in te prenten, dat men in die dingen geheel geen belang meer moet ſtellen?

Ik koome tot eenen anderen Godsdiens-pligt, van meer gewigt, dan de uitwendige, welken Jeſus, met woord en voorbeeld, heeft aangeprezen,

zen, namelijk het Gebed. Wat is bidden? Het is zijn hart tot de Godheid te verheffen, zijne begeerten uit te boezemen voor eenen Heer, dien men daar mede erkent, voor alwetend, zoo dat hij onze noden kent en onze zugtingen hoort, en voor almagtig, in ſtaat, om dezelve te vervullen. In den mond van eenen Atheïst past geen Gebed, daar hij het beſtaan van zulk een wezen niet gelooft, zou het voor hem dwaasheid zijn, onder het gevoel van zijne behoeften, tot hetzelve te roepen; van eenen Wijsgeer, die de menſchen alle denkbeelden van God en Godsdienst wil benemen, kan men niet verwagten, dat hij hun het Gebed zal aanprijzen, veel minder, dat hij hun, in de oeffening van hetzelve zal voorgaan; integendeel van zulk eenen, die, in zijn onderwijs op bidden aandringt, die zelfs, bij allerlei gelegenheden, werk daar van maakt, moet men denken, dat hij geenzins onder de Atheïsten geteld kan worden, maar dat hij opzettelijk bedoelt, de denkbeelden, welke de menſchen hadden van eenen God en hunne betrekking op denzelven, te bevesten, dezelve te leggen tot eenen grond van eerbied en van vertrouwen: hoe zeer wederſpreekt hier Jeſus onderwijs] en gedrag de zoo ligtvaerdige en ongerijmde opgave, welke de Schrijver ons van zijne Leere gaf! Jeſus behoefde zijne tijdgenoten het Ge-

Gebed niet te leren, als iets, waar van zij onkundig waren; hij had niet nodig, hun hetzelve te gebieden als eenen nieuwen pligt, tot nog toe niet beöeffend: hij vond hen bekend met hetzelve, als eenen pligt, tot welks beöeffening de redelijkheid en het gevoel van eigene afhanglijkheid den mensch van zelve leidt. Was zijn oogmerk geweest, hen te leren, de ruste van hun hart te zoeken, door te letten op het weldadig verband, het welk 'er is in de natuur, dan zou hij, in zijn onderwijs, uitdrukkelijk of ingewikkeld, zig daar op hebben toegelegd, om hen het nutteloze van het bidden te doen gevoelen, en hen van deeze oeffening af te leiden: maar hij deed het tegendeel; hij prees hun hetzelve aan, als het regte middel, om allerlei zegeningen te verkrijgen; hij moedigde hen aan, om, onder het gevoel van hunne behoeften, zig biddende tot den hemelſchen Vader te wenden; hij boezemde hun vrijmoedigheid daar toe in, met hun, God, tot wien zij biddende ſpraken, als zoo goedertieren en weldadig af te beelden; dit deed hij, niet ſlegts eens, en als in 't voorbijgaan, maar dikwijls, en bij veele gelegenheden; hij noemde den naam van dien Godsdienst-pligt niet ſlegts een of andermaal, maar hij onderhield hen daar over breedvoerig; hij onderwees hen in het bidden; onderrigtte hen, hoe zij, in de

uit-

uitöeffening daar van moesten te werk gaan; gaf hun een voorſchrift, naar het welk zij hun bidden moesten inrigten.

En, 't geen dit bewijs nog wigtigter maakt, hij bad ook zelf; hij begaf zig dikwijls naar eenzame plaatzen, daar hij met gebogene knieën, met zijn aangezicht op de aarde neêrgeworpen, zijne aanſpraak rigtte tot hem, dien hij gewoon was, met den naam van hemelſchen Vader te benoemen: hoe is het mogelijk, zou men zeggen, dat iemand, deeze dingen wetende, zig niet ontziet, Jeſus de gevoelens der Godverlochenaren toe te ſchrijven, en den toeleg, om dezelve op de wereld te verbreiden? De Schrijver is hier mede ook verlegen; hij gevoelt de onbeſtaanbaarheid daar van met zijne opgave van Jeſus Leere; hij zag, dat dit hem in het aangezicht tegenſprak; hij moest daarom uitvlugten zoeken: hij behelpt zig, met, vooreerst, te zeggen dat men op de verhalen der Euangelisten in alles zoo geen ſtaat kan maken, om dat zij veel van horen zeggen hadden; en, om dat te tonen, beſteed hij veel wartaal, die geen antwoord waardig is: verhalen zij ons (wil hij zeggen) dat Jeſus op onderſcheidene tijden, den pligt des Gebeds heeft uitgeöeffend, dat is nog geen genoegzame grond, om zulks te geloven, om dat hunne verhalen wel eeniglijk kunnen

ſteu-

ſteunen op de gezegden van ligtgelovige menſchen! Dit is een zeer gemaklijk middel, om zig van alle zwarigheden, tot welker oplosſing men geen raad weet, ſpoedig af te maken; ontmoet iemand in de Euangelien iets, het welk hij met zijne aangenomene begrippen niet kan overéénbrengen, hij kan dan maar zeggen, het behoort tot die dingen, welke de Euangelisten blotelijk van horen zeggen hadden, op welke men dus geen ſtaat kan maken; duidelijk ſtraalt daar in door, dat de Schrijver hier door in 't nauw gebragt, dat hij zelf gevoelde, dat dit met zijne opgave van Jeſus Leere volſtrekt niet te vereffenen was, hij hakt daarom den knoop maar door, met die berigten voor onzeker te verklaren.

Evenwel ſchijnt hij ook zelf te hebben gevoeld, dat dit wat grof was geſponnen, dat hij daar mede niemand, die eenigzins nadacht, voldoen zoude: hij zoekt daarom, door andere aanmerkingen, die zwarigheid uit den weg te ruimen: *Heeft Jeſus* (zegt hij) *ſomtijds werkelijk gebeden, dat heeft hij uit voorzigtigheid gedaan, om den al te groten aanſtoot, die zijne tijdgenoten aan zijn onderwijs vinden zouden, eenigzins te verzagten.* Dan hoe ijdel is deeze uitvlugt! Was Jeſus maar nu en dan eens met andere Joden naar den Tempel gegaan, om al-

daar

daar te bidden; dan zou het gezegde van den Schrijver nog eenigen ſchijn hebben: maar hij bad meest in de eenzaamheid, hij ging daar toe naar plaatſen, daar niemand hem konde zien, daar zijn Gebed niet gehoord konde worden; niemand wist van dit zijn bidden iets, als zijne Discipelen; hoe konde hij het dan doen tot dat oogmerk, het welk de Schrijver hem geeft? Was zijne Leere eenigzins tot aanſtoot, en wilde hij dien verminderen, door zig met zijne tijdgenoten te veréénigen, in zulke verrigtingen, waar mede hij den ſchijn gaf, als of hij in het denkbeeld van den hemelſchen Vader met hun hetzelfde belang ſtelde; daar toe kon immers geheel niet dienen, dat hij op eenzame plaatſen bad: wilde hij zijn bidden daar toe doen ſtrekken, dan moesten de menſchen daar van getuigen zijn.

Lezen wij het berigt van Jeſus bidden in Getzemane, moet men dan niet opzettelijk blind zijn, om te geloven, dat hij daar deezen pligt uitöeffende, om den menſchen de ergernis te benemen, welke hij met zijne Leere gaf? Is hetzelve niet een ſprekend bewijs, dat hij het deed uit de diepten van zijn hart, dat hij in de benauwdheid, in welke hij was, den Vader, wiens aanwezen hij erkende, tot zijn toevlugt ſtelde?

Dat Jeſus met zulk een oogmerk gebeden

 heeft,

heeft, wil de Schrijver ons, met nog meer aanmerkingen, doen geloven, *hij verbood* (zegt hij) *voor het tegenwoordige alleen het openlijk bidden, en gebood zulks te doen in de binnenkamer.* Naar zijne mening was het Jesus toeleg, de menschen geheel van het bidden af te brengen, maar hij durfde de zaak niet zoo openlijk en lijnregt aantasten, om hen niet tegen zig in het harnas te jagen; om evenwel daar aan een trek te spelen, verbiedt hij het openlijk bidden, en leert hun dit alleen in het verborgen te doen. Hier schrijft hij Jesus wederom iets toe, het welk niemand ooit in zijn onderwijs zal kunnen vinden. Heeft Jesus het openlijk bidden ooit verboden? Heeft hij het opgaan naar den Tempel, om zulks te doen, immer den Joden afgeraden? Uit de vermaning, om dan, wanneer zij bidden wilden, in de binnenkamer te gaan, wordt zulks zeer te onregt afgeleid: het verband, waar in dezelve voorkomt, en het oogmerk, waar toe Jesus dat voorschrift gaf, tonen ons, dat hij daar mede niets meer bedoelde, dan alle ijdele vertoning, bij de beöeffening van deezen pligt, te verbieden; ja, met hun de binnenkamer aan te wijzen, als de regte plaats, ter verrigting van dit werk, verheft hij hetzelve veeleer, als dat hij hetzelve zou verlagen; hij leert hun daar mede niet, het bidden aan te merken, als iets,

waar

waar voor zij zig eenigzins ſchamen moesten, welks waarneming hij hun evenwel, om hunne zwakheid en onverſtand, niet beletten wilde; maar als een allergewigtigst werk, welks uitöeffening eene geheiligde aandacht vereïschte, het welk daarom best verrigt konde worden, op zulk eene plaats, daar geene uitwendige voorwerpen hen konden hinderen, daar zij, in volkomene vrijheid, onbelemmerd hun hart konden uitſtorten.

Van daar (vervolgt de Schrijver) *raadde hij ook, het bidden zoo kort en met zoo weinige woorden te doen, als maar mogelijk was.* Dit zal een bewijs zijn, dat Jeſus het bidden hield voor een werk, het welk, in het aanwezen van eenen hemelſchen Vader, buiten ons geenen redelijken grond heeft, maar dat hij hetzelve, als onnut, van ter zijden tegenging, met de kortheid zoo ſterk aan te bevelen. Tot welk eenen trap van onverſtand en verblinding, door vooröordeelen, moet iemand gekomen zijn, om, met zulk eene redenering, zig tegen de duidelijkſte waarheid te verzetten? Hoe onbedachtzaam moet iemand de gewigtigſte zaken behandelen, om daar in eenige kragt te vinden? Jeſus onderwijst zijne Leerlingen in de regte uitöeffening van den pligt des Gebeds: een van de voorſchriften, welke hij hun daar omtrent geeft, is, dat zij zig van ijdel verhaal van woorden

daar bij onthouden moesten. Wie zou het nu ooit in den zin komen, dat Jesus hun daar mede de geringe waarde van het bidden zelf wilde doen gevoelen? Het was, in die dagen, een der hatelijkste dingen van de Farizeeën, dat zij, om eene bijzondere Godsdienstigheid te vertonen, op plaatsen, daar de menschen hen konden zien en horen, lange Gebeden deden: hier tegen waarschuuwt de Heiland hen; hij verbiedt hun geenzins, tot de uitstorting van hun hart, behoorlijken tijd te nemen, om dan, wanneer het gevoel van hunne noden hun daar toe stoffe gaf, aan te houden in het bidden; hij eischt geenzins, dan, wanneer zij zig tot de oeffening des Gebeds begaven, dezelve altijd spoedig en met weinige woorden af te doen; maar van ijdele en harteloze woordenpraal, van nodeloze opstapeling van woorden, die alleen geschiedt, om vertoning te maken, zig te onthouden.

Hoe het *Onze Vader*, ter bevestiging van des Schrijvers gedachten, omtrent de gevoelens van Jesus zou kunnen dienen, betuige ik nog minder te kunnen begrijpen; en evenwel wil hij ons daar in grond daar voor doen vinden: het is een Formulier (zegt hij) *welks inhoud grotendeels bestond, in eene aanmoediging tot tevredenheid met alle hunne lotgevallen, en eene rustige afwagting van de voordeligste ontwikkeling*

ling van dezelve. Dit is eene nieuwe en nog nooit gehoorde opgave van den inhoud van het Gebed des Heeren, zoo ſtrijdig met den zin van alle deszelfs beden, dat het niet te begrijpen is, hoe iemand, die hetzelve ooit, met eenig verſtand, gelezen heeft, daar over zoo kan ſpreken! Maar ééne bede is 'er in hetzelve, die tot de uitwendige omſtandigheden betrekkelijk is, waar mede men zeggen kan, dat Jeſus zijne Discipelen aanmoedigt, niet om van het noodlot eene gunſtige ontwikkeling van hunne omſtandigheden te verwagten, maar om hunne zorgen voor hun tijdelijk beſtaan te werpen op eenen hemelſchen Vader: terwijl de overige beden de vermeerdering van Godsdienst en deugd, in het hart en leven, tot haar voorwerp hebben.

Eindelijk wil hij daar uit hebben afgeleid de herïnnering, welke Jeſus zijne Discipelen geeft, *dat de hemelſche Vader niet nodig had, eerst van hun, aangaande hunne tegenwoordige behoefte, door hun Gebed, narigt te krijgen; dat hij vóór hun Gebed wist wat zij behoefden.* Dan, hij bedoelde daar mede niets minder, dan hun den lust tot bidden te benemen. Hij wettigt daar mede zijne waarſchuwing, omtrent het gebruiken van onnodigen omſlag van woorden. Hij wil zeggen: het is verkeerd, met eenen langen omhaal van woorden, uwe Gebeden uit te rekken;

ken; daar de Vader, tot wien gij ſpreekt, uwe noden weet, hebt gij geene moeite te doen, om hem dezelve te beduiden.

Hoewel des Schrijvers opgave van Jeſus gevoelen over het Artikel van de Godheid zoo ongerijmd is, dat dezelve bijna geene wederlegging verdient, wil ik 'er evenwel nog een bewijs, om de onwaarheid daar van te tonen, bijvoegen: namelijk, dat Jeſus, bij alle zijne onderwijzingen omtrent de deugd, dezelve voordragt, als gehoorzaamheid aan den hemelſchen Vader; dat hij, bij alle gelegenheden, daar van beweegredenen ontleende, wanneer hij zijne medemenſchen aanſpoorde ter betragting van dezelve: was hij een Wijsgeer geweest, gelijk de Schrijver ons wil doen denken, die het beſtaan van dien hemelſchen Vader zelfs niet geloofde, en wiens toeleg was, de menſchen van dat geloof af te trekken, dan had hij zoo niet gehandeld: in dit opzigt had hij, zonder ligt ergernis te geven, anders kunnen te werk gaan: hij had zijne medemenſchen kunnen wijzen op de voordelen, welke de betragting van de deugd hun zou beſchikken, en hun daar mede ongemerkt kunnen leren, om, bij het volbrengen van hunne gezellige pligten, niet te denken aan een hoger Wezen, om hetzelve daar door te behagen, maar zig door hun eigen belang te laten beſtu-

ren;

ten; dan had hij hunne vooröordelen niet lijnregt tegengesproken; daar door zou hij hunne denkwijze allengskens eene rigting hebben kunnen geven, die met zijn ſtelſel overéénkomſtig was: maar zoo deed hij niet, hij vertoonde de wet der natuur, als den wil van eenen hemelſchen Vader; hij ſpoorde hen, ter beöeffening van deugd, ſteeds aan, met die beweegrede, dat zij daar mede kinderen wierden van den hemelſchen Vader, hem daar mede gelijkformig wierden, dat zij daar op loon van denzelven verwagten konden. Is dat de leerwijze van iemand, die den toeleg heeft, om anderen alle gedachten van God en Godsdienst te ontnemen? Vertoonde hij hun het betragten der Zedepligten, als Godsdienst, als iets, waar mede zij beäntwoordden aan het welbehagen van eenen hoogſten Wetgever; hij werkte veeleer, om hen in het geloof aan het beſtaan van eenen God te bevestigen, om de erkentenis van hunne betrekking op denzelven levendig te houden. Hij zou dan, had hij zoo gedacht als de Schrijver ons wil doen geloven, zijn oogmerk tegengewerkt, en die beginſelen meer gevestigd hebben, welker uitroeijing hij beöogde.

Ik kan deeze Verhandeling niet beſluiten, voor dat ik een oogenblik heb ſtil geſtaan bij de beöordeeling van de Moſaïſche Leere, aangaande

de Godheid, welke de Schrijver Jeſus in den mond legt. Dezelve is zoo buitenſporig, zoo openlijk valsch, dat hij daar mede geen geloof kan vinden, bij iemand, die met de verhalen van de Euangelisten maar eenigzins is bekend (*v*). Hij wil namelijk, dat Jeſus zijne tijdgenoten heeft aangemaand, om het denkbeeld van Jehova, als den Regeerder der menſchelijke lotgevallen, te laten varen; dat hij hem onderrigt heeft, dat die Jehova nooit heeft beſtaan; dat hij hen verlicht heeft, met de geſchiedenis van de uitleiding hunner Vaderen uit Aegypten, van Jehova's plegtige nederdaling op Sinaï, van zijne onmiddelijke regering over Israël, en dergelijke voor loutere Fabelen te verklaren. Van waar heeft de Schrijver tog deeze dingen gehaald? Waar heeft Jeſus iets gezegd, waar uit iemand, met mogelijkheid, dat zou kunnen afleiden? Jeſus onderwees de menſchen in den Godsdienst; hij leerde hen, regt omtrent God te denken; hij beſtuurde hen met zijn onderrigt, om denzelven regt te dienen; hij zogt de begrippen van de Godheid te zuiveren, met te leren, dezelve, als den goedertierenen hemelſchen Vader te beſchouwen: is dat hen te leeren, dat 'er zulk

(*v*) Bladz. 50, 51.

zulk een Regeerder der wereld niet bestaat? Is het wegnemen van eenig gebrek, het welk 'er toen gemeenlijk in het denkbeeld van de Godheid was, hetzelfde, met het Prediken van het Atheïsmus? Maar heeft Jesus eenige kleinachting laten blijken, voor Moses, deszelfs Leere en Geschiedverhalen? Hij zeide: *indien gij Moses geloofdet, gij zoudt ook mij gelooven!* Hij toonde overal hoogachting voor Moses; hij prees het lezen van deszelfs Schriften aan; hij berispte nergens iets in hem; hij wees geene gebreken in deszelfs voorschriften aan; hij prees altijd deszelfs wetten in het Godsdienstige en Zedelijke; hij sprak bij meer dan eene gelegenheid, over Moses Schriften, als bronnen van zaligmakende wetenschap; zonder ooit iemand te waarschuwen, om eenige bijzonderheid daar in voor ligtgelovige menschen over te laten; hij gaf, bij gelegenheden, de duidelijkste blijken, dat hij de wonderen, welke daar in verhaald worden, geloofde; hij sprak van het oprigten van de koperen Slange, in de Woestijne, zonder het minste blijk te geven, dat 'er iets, in die geschiedenis, verdacht bij hem was; hij sprak over het Manna, waar mede de Israëliten, in de Woestijne zijn gevoed, als eene bijzonderheid in de geschiedenis der Vaderen, waar aan hij geenzins twijffelde.

Zoo ben ik aan het einde van de taak, welke ik mij had voorgeſchreven. Ik heb eene reeks van tastelijke ongerijmdheden, en van openbare onwaarheden in dit geſchrift aangewezen. Was hetzelve nimmer in de wereld geweest, ten minſten onvertaald gebleven! daar het geene eere, maar veeleer ſchande voor eene Natie is, dat 'er zulke voortbrengſels onder dezelve te voorſchijn komen; daar het geen bewijs is van het vorderen eener nuttige verlichting, maar veeleer van eene verwoestende losbandigheid, wanneer de aftrek van zulke boeken den ſmaak in dezelve toont.

SYMBOLUM:

Zoo iemand wil deszelfs wille doen, die zal van deeze Leere bekennen, of zij uit God is.

JESUS.

VERHANDELING

VOOR HET JAER

MDCCCII.

PRIJSVERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESSELFS HEDENDAEGSCHE

BESTRIJDEREN.

VOOR HET JAAR 1802.

TE AMSTERDAM, HAARLEM EN IN 'S HAAGE
Bij J. ALLART, C. VAN DER AA, B. SCHEURLEER.
MDCCCIV.

PROGRAMMA

Voor het Jaer 1802.

Het Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst, opgericht in 's Graevenhaege, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 26. Augustus, 1802. De Aenspraek aen de Leden is gedaen door THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, hebbende ten onderwerpe: *Jesus Christus beschouwd als het allerbeste voorbeeld, 't welk wij, in het bestrijden van dwaelingen in de zaek van den Godsdienst, volgen kunnen.*

Nae dat deeze Redenvoering geëindigd was, deed de Secretaris verslag van de beöordeelinge der Dirigeerende Leden over de Verhandelingen, welke ingekomen waren, sederd de laetstgehoudene Algemeene Vergadering, en berichtte:

I. Dat op de Vraeg, in 't Jaer 1800 bij herhaelinge voorgedraegen, is 'er niet in het ver-

band, beide der gebeurenisſen en der leeringen, in de Heilige Bijbelboeken, van de eerſte tijden af, eene hooge en ſteeds voortwerkende Voorzienigheid zichtbaer, en kan men daer uit tot eene bijzondere godlijke leiding en beſtiering van derzelver Schrijveren beſluiten? wel eene Verhandeling is ingekomen, onder de Spreuk: *nutu & arbitrio Dei omnia reguntur*, die haere verdienſten heeft, maer zich naest bepaelt tot een enkel Hoofdſtuk der Bijbelleeringen, dat 'er geen ander God is dan een, zonder van den overigen voornaemen inhoud der Godlijke Openbaeringen, aengaende den weg der Verlosſing door onzen Middelaer Christus Jeſus, en de genade invloeden des Heiligen Geests, welke in de gewijde Schriften, van tijd tot tijd, met toeneemende klaerheid ontwikkeld en bevestigd is, in dit Betoog toereikend gebruik te maeken. — Waerom het Genootſchap heeft goedgevonden deeze zelfde Vraeg op nieuws wederom uitteſchrijven, in verwachting dat het ſtraksgemelde zal worden op het oog gehouden in de Andwoorden, welke moeten inkomen voor den eerſten Januarij 1804.

II. Dat de Vraeg aengaende het eigenlijk denkbeeld der heilige Schrijveren van de vergeevinge der zonden op nieuw is bearbeid door den

den Schrijver, onder de Zinſpreuk: *Opinionum commenta pereunt, naturae veritas manet*, wiens Verhandeling den uitgeloofden Eereprijs is waerdig gekeurd. Uit het geopend Biliet bleek, dat die Verhandeling was ingezonden door JOHANNES ANTONY LOTZE, *Predikant aen den Maertensdyk, bij Utrecht.*

III. Dat op het Voorſtel, waerin bewijs gevorderd wordt, dat de beteekenis, welke de zoogenaemde nieuwe Hervormers aen de benaemingen, *Geest*, *Geest Gods* en *Heiligen Geest* gewoon zijn te hechten, in zeer veele Bijbelplaetzen met de regels eener goede uitlegkunde niet beſtaenbaer is, onder anderen is ingekomen eene Verhandeling, zonder Zinſpreuk of verzegeld Biliet, beginnende met de woorden: *Alle leerſtukken, die alleen uit de heilige Schriften worden afgeleid, rusten op het recht verſtand, en dus op de waere uitlegging der Schriften. Het is daerom van belang enz.*, met welker Schrijver het Genootſchap gaerne in onderhandeling treeden zal, indien dezelve, zonder zijnen naem bekend te maeken, door het opgeeven van Adres en Zinſpreuk, daartoe gelegenheid geeven wil voor den eerſten October deezes Jaers.

IV. Dat op het Voorſtel, vorderende een duidelijk en uitvoerig Betoog, dat, volgens de doorgaende leere des Bijbels, de Heere Jeſus, in zijne Gehoorzaemheid, Lijden en Sterven, moet worden aengemerkt, als Borg van Zondaeren, die daer door in hunne plaets aen Gods Gerechtigheid genoeg gedaen, en hun het eeuwig leeven verworven heeft, met wederlegging van hedendaegſche daer van verſchillende gevoelens, geene Andwoorden zijn ingezonden: — en dat op de laetſte Vraege, vorderende uit echte gegedenkſtukken van Griekſche en Latijnſche Schrijveren — opheldering, bevestiging en verdediging der geſchiedverhaelen, vervat in de Boeken van Moſes, geene voldoende andwoorden zijn ontvangen, waerom deeze Voorſtellen wederom opengeſteld worden tot den eerſten Januarij 1804.

V. Dat het Genootſchap ontvangen heeft een Andwoord tot verdediging van de Echtheid der meestbeſtredene Bijbelboeken des O. T. met de Spreuk: *nervos atque artus eſſe ſapientiae nil temere credere*, in 't welke veele goede aenmerkingen voortkomen, maer 't welk, zoo als 't ligt, niet kan worden bekroond of uitgegeeven, waerom de Vraeg

op

op nieuw wordt uitgeschreven, en die Schrijver ook verzogt wordt zijn stuk nader te bewerken, een leesbaer en naeuwkeuriger afschrift intezenden, en eene meer evenredige behandeling van de schriften van Moses en andere Bijbelschrijveren in agt te neemen. De tijd tot het inzenden dier Verhandelingen wordt bepaeld voor den eersten September 1803.

VI. Dat, ten behoeve van mingeoefenden ook geene aen het oogmerk voldoende Verhandelingen zijn ingekomen, aen welker Schrijveren dus geen prijs is kunnen worden toegewezen.

VII. Endelijk, dat het Genootschap het genoegen niet heeft kunnen hebben, om iemand der Schrijveren die onderscheidene Mengelstoffen bearbeid hadden, met eenen Eereprijs te bekroonen.

Alle kundige Vrienden en Voorstanders van Waerheid en Godsvrucht worden op nieuw uitgenoodigd, ter beandwoording van eene der vorige noch onbeandwoord geblevene Vraegen en Voorstellen, onder welke behoort de in 1799 voorgestelde Vraeg, vorderende eene duidelijke ont-

ontwikkeling van de Leere des Bijbels, inzonderheid des N. T. aengaende het laetste algemeen Oordeel, welk Jesus Christus over de wereld houden zal, met wederlegging der hedendaegsche wangevoelens; en waer bij men voor dit Jaer deeze nieuwe Vraegen voordraegt, met aenbieding van een Gouden Medaille of de waerde van vijftig Dukaeten, aen elken Schrijver, die dezelve op de best voldoende wijze zal beandwoord hebben:

I. Een Betoog der kracht van het bewijs voor de Waerhied en Godlijkheid der Euangelieleere, uit derzelver voortplanting en instandhoudinge afgeleid.

II. Eene Verhandeling, waer in wordt aengetoond, dat de nieuwere ontdekkingen in de Natuerkunde niets hebben toegebragt tot verzwakking van de geloofwaerdigheid der Bijbelsche verhaelen.

III. Eene opgaeve van regelen, volgens welken uit het gebruik, 't welk Jesus en de Apostelen van verscheidene plaetsen des Ouden Testaments gemaekt hebben, de waere meening dier plaetsen wordt bepaeld.

Het

Het Genootschap verlangt de Andwoorden op deeze Vraegen en Voorstellen te ontvangen; op die over het laetste Oordeel en het bewijs uit de voortplanting der Euangelieleere, voor den eersten September 1803, en op de twee overigen voor den eersten Januarij 1804.

Ook wenscht het Genootschap, voor den eersten September 1803, te ontvangen, onder aenbieding van een zilveren Medaille, Verhandelingen voor de behoefte en naer de vatbaerheid zoo wel van min als van meer geoefenden, waer toe men zulke Vraegen kan bewerken, die in vorige Programmata zijn opgegeeven en noch niet beandwoord, of ook wel van deeze nieuwe zich kan bedienen:

1. Een Vertoog van den heilrijken invloed, welken het oprecht Geloof in Jesus Christus heeft op de waerneeming van ons dagelijks beroep.

2. Jesus Christus, in het vereenigen van voorzigtigheid en oprechtigheid, den Christen ten voorbeelde ter naevolging aengeprezen.

Eindelijk belooft het Genootschap, even als in vorige Jaeren, een zilveren Medaille aen el-

vatbaar zijn, zo ook dikwerf laatere tijden hebben geleerd, dat 't geene groote vernuften hadden ontdekt, beproefd, of in 't werk gefteld, in veelerleie opzichten nog nader opgehelderd en verbeterd worden konde? Zo gaat het veeltijds, Geëerde Hoorders! met de zulken, die, 't zij met meerder, 't zij met minder recht den naam van *groote Mannen*, draagen; zommigen zijn 't op zekeren afftand, maar naauwkeuriger bezichtigd zijn zij 't niet; zommigen zijn 't wel waarlijk in *dit* of *dat* vak van wetenfchap, maar zijn 't *niet in alles*, terwijl zelfs de voortreffelijkften onder de voortreffelijken, wel ver boven hunne natuurgenooten uitfteeken, maar toch in veelerleie opzichten doen blijken, dat zij ook zwakke, kortzichtige en onvolmaakte menfchen zijn. 'Er is evenwel eens iemand op deeze aarde geweest, die in deezen eene uitzondering op allen maakte, — 't was iemand, die in allen nadruk van 't woord boven alle kritiek verheven,

vrij

vrij geheel van nabij bezien kan worden, kan worden niet alleen, maar moet worden bezien om van zijne grootheid in alles te ſterker overtuigd te worden. — En, wien ik bedoel, wanneer ik van zulk eenen grooten, boven allen die 'er ooit waren of ooit zijn zullen uitſteekenden, en in allerleie opzichten voortreffelijken, bewondering en navolging waardigen ſpreek, gevoelt gij al aanſtonds, zonder dat ik Hem nog bij naame noemde. — Wie anders kan ik bij zulk eene aftekening in 't oog hebben, dan dien gezegenden, wiens naam ons zo dierbaar, — wiens verdienſten ons zo hoogstgewigtig, — wiens gedachtenis ons zo heilig weezen moet? — Wie onzer was immer gewoon bij 't leezen der Euangeliſche Geſchiedverhaalen eene opmerkzaame aandacht te vestigen op 't karakter van onzen nooit naar waarde geprezenen Heer en Heiland Jeſus Christus, zo als hij dat, toen Hij op aarde onder de menſchen verkeerde in verſchillende

de betrekkingen bij verſchillende gelegenheden heeft aan den dag gelegd, — die niet gereedelijk erkennen zal, dat, hoe naauwkeuriger men dat karakter gadeſlaat, het zelve wel verre van iets in waarde te verliezen, zich integendeel, hoe langer hoe uitmuntender, en voortreffelijker opdoet aan ons oog. — Indedaad, — uit welk een oogpunt wij dien Gezegenden bezien, van welk eene zijde wij Hem gadeſlaan, en in welk eene betrekking wij Hem werkzaam beſchouwen, wij kunnen nooit misſen, of wij zien Hem altijd en overal juist zo geſteld, — juist zo werkzaam, als men van Hem verwachten moet, die altoos volmaakt aan zijne roeping en beſtemming beantwoordt — altijd vertoont Hij zich aan ons oog groot, uitſteekend en waardig, dat men zich Hem ten voorbeelde van naſtreeving voorſtelt. — Geen wonder dan, dat Hij ons zoo onbepaald in 't Euangelie wordt voorgeſteld en aangeprezen als 't beste Model, dat wij ons in de

de vorming van ons geheel gedrag in allerleie betrekkingen en omſtandigheden kunnen voor oogen ſtellen, en dat de Christenen te volmaakter en gelukkiger worden gerekend, naar maate zij meer van zijnen zin bezitten, ſtipter in zijne voetſtappen wandelen, en zijn ſchoon en heerlijk beeld meer gelijkformig zijn. Op grond van deeze aanmerking, waaraan elk gereedelijk zijne toeſtemming geeven zal, kunnen wij ons dus in alles wat wij bedenken, onderneemen of verrichten geen beter richtſnoer voorſtellen, dan oplettend nategaan, hoe Jeſus Christus zich in alles gedragen heeft; die dat volgt, betreedt gewis altijd een goed en veilig ſpoor. — Want Jeſus was zich zelven altijd volmaakt gelijk, week nimmer noch ter rechter, noch ter linker zijde van 't rechte pad, en openbaarde in alles eene wijsheid, bedachtzaamheid, oprechtheid, billijkheid, menſchenliefde en godsvrucht, zo als men nog nooit bij den voortref-

treffelijkſten man op aarde vernomen had, en na dien tyd ook immer meer vernomen heeft of ooit verneemen zal. — En is 'er dus, geëerde Hoorders! geene betrekking in de wereld van kind, burger, landgenoot, vriend, leermeester, volks-leeraar of eenige andere, waarin iemand ooit verkeeren kan, in welke zich niet 't voorbeeld van Jeſus, als 't beste, en zekerſte, dat men volgen kan, aanprijst; zoude dit dan ook niet waar zijn ten aanzien van de handelwijze, welke Hij hield, en wij behooren te houden *in 't beſtrijden van dwaalende godsdienstbegrippen, en 't verdedigen der reine waarheid tegen derzelver ſchadelijken invloed*? — Gij gevoelt, waar ik heenen wil. Dit *ons Genootſchap* werd ter goeder uure door waardige mannen *opgericht* ter *verdediging* der *belangrijkſte Leerſtukken* van den *Christelijken Godsdienst* tegen de wangevoelens van veelen, die, zelfs onder den Christelijken naam, dezelve met de daad ver-

lo-

lochenen, en op eene listige zo wel als ſtoute en over 't geheel voor zulken, die van onderzoek geen werk maaken, en zich ligtelijk door eenen ſchoonſchijnenden voordragt laaten wegſleepen, gevaarlijke wijze, beſtrijden. Met eenen goeden en gewenschten uitſlag heeſt het reeds zijne poogingen beproefd, en 't gaat daar ſteeds in voort, gelijk ons in 't voorleeden jaar bij eene gelegenheid als deeze door een zeer geacht Beſtuurder des Genootſchaps in eene beknopte opgaave van de voornaamſte verrichtingen van 't zelve werd vertoond. — Thans geroepen om als een Medebeſtuurder van dit zelfde Genootſchap, ter gelegenheid der jaarlijkſche bijeenkomst van deszelfs hooggeachte Leden, een woord tot deeze geëerde zamening te ſpreeken, kwam 't mij voor, niet ongepast aan den aart en hoofdbedoeling deezer maatſchappij te zullen zijn, indien ik u uwe aandacht eenige oogenblikken deed vestigen op

Jesus Christus, beschouwd als het allerbeste voorbeeld, 't welk wij in 't bestrijden van dwaalingen in de zaak van den Godsdienst volgen kunnen.

Gaarne wil ik bekennen, dat ik altijd, zo dikwijls ik de Euangelien lees of behandel, met een onbeschrijflijk vermaak mijne aandacht vestig op zijn voortreflijk karakter, zo als Hij dat in zijne onderscheidene gedragingen openbaarde, en mij in 't staaren op 't zelve nooit verzadigen kan; het kwam mij des wel waardig voor, Hem ook in deeze betrekking, als verdediger der waarheid en bestrijder van de tegen haar overstaande dwaaling, wat meer van nabij te leeren kennen. — Ik besloot 'er dan de proef van te neemen, en ik zal mij voldaan rekenen, wanneer ik slechts aan zulken, die Jesus Christus hoogachten, en zich op de kennis van dien Gezegenden toeleggen, eenige wenken mag gegeeven hebben om Hem ook in dit opzicht naauwkeuriger te beschouwen.

In vertrouwen dan op uwe gunſtige toegeevenheid, geëerde Hoorders! en met den hartelijken wensch, dat het opgegeven onderwerp mijner rede Jeſus tot eer, en ons allen tot wezenlijk nut mooge ſtrekken, verzoeke ik uwe aandacht tot eene korte overweging van de navolgende drie ſtukken.

I.) *Hoe Jeſus over de dwaalingen, die Hij in de Godsdienstbegrippen der Jooden van zijnen leeftijd vond, geoordeeld hebbe.*

II.) *Op welk eene wijze Hij die dwaalingen beſtreed.*

III.) *Hoedanig een karakter Hij in 't beſtrijden dier dwaalingen hebbe aan den dag gelegd.*

I.

Dat 'er ten tijde van Jeſus verkeer op aarde onder de menſchen veelerleie

en wel zeer groove en ongerijmde dwaalingen in 't ſtuk van den godsdienst heerschten, veronderſtel ik thans als eene waarheid, bij elk, die maar iets weet van de geſchiedenis van dien tijd, overbekend. Van de heidenen, wier godsdienstbegrippen allerjammerhartigst waren, wil ik thans niet ſpreeken, te minder daar Jeſus zending zich het eerst tot 't Joodſche volk bepaalde, waarom Hij 't beſtrijden der heidenſche godsdienstdwaalingen aan zijne Apostelen overliet, die Hij dan ook daartoe naderhand met de noodige en vereischte gaven van zijnen Geest behoorlijk heeft toegerust. Ondertusſchen zag het 'er ook bij de Jooden, anders toen het eenige volk, 't welk de echte bron van waare godsdienstkennis bezat, ook in dit opzicht zeer ellendig uit. Van de ſchandelijke afgoderij en dwaazen beeldendienst, waarop zij te vooren als verzot waren, doch waarvan zij de wrange vruchten zeventig jaaren lang in Babel geproefd

had-

hadden, volkomen genezen, waren zij wel ſtandvastig gebleven in het erkennen van den éénen waaren God, die den hemel en de aarde geſchapen heeft, en zich ſtipt blijven houden aan de inzettingen en rechten, welke Jehovah door Moſe zijnen knecht aan hun als 't volk zijnes eigendoms gegeeven had, doch 't leed niet zeer lang na hunne wederkomst in 't vaderland, of men zag de denkbeelden van den waaren godsdienst allengskens grootelijks verbasterd. Om de rechtzinnigheid in begrippen en bedrijven te zekerder te bewaaren, had men uit eene bijgeloovige beſchroomdheid, eene zekere *omtuining van de wet*, gelijk men 't noemde, uitgedacht, beſtaande in eene menigte van menſchelijke bijvoegſelen tot dezelve, welke met den tijd een gelijk gezag als de goddelijke wet verkregen, daar men ze deed doorgaan voor overleveringen, welke van Jehovah zelve afkomſtig, van geſlacht tot geſlacht bij de natie waren bewaard ge-

bleven, waardoor het dan ook niet misſen konde, of deeze moesten van tijd tot tijd een heiliger aanzien verkrijgen, tot dat zij eindelijk, gelijk in getal vermeerderd, zoo ook in waarde zelfs boven de beſchrevene wet geſteld werden, waarvan 't natuurlijk gevolg was, dat het waare wezen van den Godsdienst allengskens verloren raakte, daar men dien rekende gelegen te zijn in eene ſtipte nakoming van de letter der wet, en van de bijgelovige bijvoegſels en kleinigheden, die men 'er had bijgedaan. — Vooral had zulks ſtand gegreepen, en zich meer algemeen onder de Natie uitgebreid, zedert de opkomst der Phariſeen, welker ſecte van tijd tot tijd een geduchter aanzien verkreeg, voornamenlijk zedert de koningin Alexandra uit een beginſel van ſtaatkunde haare begunstiger geworden was, terwijl de Rabbijnen, de hoofden dier ſecte, zich door hunne gemaakte en in 't oogloopende vertooning van rechtzinnigheid en gods-

vrucht,

vrucht, van den nationaalen geest zo hadden weeten te verzekeren, dat het gros des volks zich aan hunne leiding blindeling overgaf en alles geloofde wat deeze Meefters hun zeiden, ftaande intusfchen eene andere fecte, naamlijk die der Sadduceen, tot welke meestal de aanzienelijken en grooten behoorden, tot een gansch ander uiterfte over, daar dezelve de meeste, zelfs de voornaamfte waarheden van den Godsdienst verwierp, en de Pharifeenfche bijgeloovigheid verachtende, tot eene volflagene vrijgeesterij vervallen was. – Met opzet breide ik deeze dingen thans niet uit; elk onzer weet, hoe jammerlijk de godsdienftige denkwijs des Joodfchen volks bedorven was, toen Jefus onder 't zelve optrad als Leeraar en Profeet; bedorven door de verderflijkfte beginfelen van bijgeloof of ongeloof, naar de verfchillende godsdienstfecte of partij, tot welke men behoorde. Met een enkel woord moest ik 'er evenwel

iets van aanſtippen om tot mijn oogmerk te komen.

Bij zulk eene deerlijke misvorming van Godsdienstbegrippen is het zeker eene belangrijke vraag, en ze is 't vooral in deezen tijd, waarin men niet veel gewigt aan begrippen van den Godsdienst hecht, hoe Jeſus, de Leeraar der waarheid, van God gezonden, gelijk Hy zelve zegt, om 't licht der wereld te zijn, en den menſchen den weg des levens te leeren, over deeze dwaalingen dacht? Indedaad, Jeſus denkwijs over 't koesteren van verkeerde denkbeelden in zaaken van Godsdienst, moet bij ons veel afdoen ten aanzien der vraag, of het wel zo noodzaakelijk zij, als veelen en wij ook denken, dezelve te beſtrijden? Dat Jeſus de dwaalingen van zijnen tijd niet onbeſtreden heeſt gelaten, zal wel niemand lochenen, die de berichten der Euangelisten voor waarheid houdt, maar daar het eigenlijk hier op aankomt, is dit, of Jeſus dit

dit aldus hebbe gedaan, dat men duidelijk bemerken konde, dat Hij de voorkomende dwaalingen bij gelegenheden hebbe tegengefproken, niet juist, om dat Hij dezelve als zo fchadelijk en verderflijk voor de gelukzaligheid der menfchen befchouwde, maar alleen uit liefde tot de waarheid, en omdat hij 't beter voor de menfchen oordeelde, de waarheid aan te kleeven dan de dwaaling? Is dit Jefus denkwijs over de godsdienftige dwaalbegrippen van zijnen tijd geweest, dan krijgt 't gevoelen der hedendaagfche, dus genaamde verlichters, eenigen fchijn van grond, dat het namelijk om zalig te worden juist niet volftrekt noodzaakelijk zij, dat alle menfchen dezelfde godsdienftige gevoelens omhelzen, maar dat integendeel God, die de verfcheidenheid in zijne werken en wegen bemint, zich naar zijne wijsheid van zo veele verfchillende godsdienstbegrippen bedient, als van zo veele verfchillende wegen, langs wel-

welke hij hen, wanneer zij maar getrouw aan hunne beginſelen zijn, tot de gelukzaligheid opvoert, hoewel 't daarbij dan toch waarheid blijven zoude, dat de eene weg beter, aangenaamer, gemakkelijker en korter dan de andere is. — Doch, heeft Jeſus integendeel getoond in een geheel ander begrip te ſtaan, heeft Hij de dwaalingen, die 'er omtrent den Godsdienst plaats hadden, met grooten ernst, met vuur, met ijver beſtreden, heeft Hij ze doen voorkomen als dwaalingen, die voor den welſtand der zielen volſtrekt ſchadelijk waren, heeft Hij 'er van geſproken als van hinderpaalen, die den menſchen in den weg waren bij 't ſtreeven naar gelukzaligheid, en die men daarom moest afleggen, laaten vaaren, en met betere denkbeelden verwisſelen, dan heeft Hij eene geheel andere denkwijs, dan de zo even genoemde aan den dag gelegd, en getoond van oordeel te zijn, dat het niet onverſchillig is, welke godsdiens-

dienstige gevoelens men aankleeft, en dat 'er althans zommige verkeerde godsdienstbegrippen zijn, die men als hoogstgevaarlijk moet beſchouwen, die men daarom niet ernſtig genoeg te keer gaan, en waar tegen men de menſchen niet te zorgvuldig beveiligen kan.

En, wanneer men nu, geëerde Hoorders! de handelwijs van Jeſus, in 't beſtrijden der dwaalingen van zijnen leeftijd, maar met de geringſte oplettendheid gadeſlaat, en niet, door vooroordeelen verblind, opzettelijk uitvluchten opzoekt om aan dezelve een ander voorkomen te geeven, dan 't bericht der Euangelisten natuurlijk oplevert, zal het dan wel moeijelijk vallen te ontdekken, dat Jeſus, wel verre van eenige de minſte aanleiding tot 't eerstgenoemde gevoelen te hebben gegeven, integendeel het dwaalen in zommige ſtukken van den godsdienst als zeer gevaarlijk heeft beſchouwd, en wel degelijk geoordeeld heeft, dat

'er

'er wanbegrippen waren, welker aankleven het verlies der zaligheid ten onvermijdelijken gevolge hebben moesten. — Een en ander ſtaal ſtrekke hier ten proeve. Dat naar de denk- en leerwijs der Godsdienst-Leeraars van dien tijd, eene uitwendige ſtipte nakoming van de letter der goddelijke wet, met eene zo veel moogelijke naauwkeurige inachtneming der van tijd tot tijd bijgevoegde menſchelijke inſtellingen, den mensch eene genoegzaame gerechtigheid bezorgen konde, waardoor hij Gode aangenaam zijn en zich van zijne gunst verzekeren konde, was toenmaals eene vrij algemeene dwaaling, maar in Jeſus oog zo gevaarlijk, dat Hij op eenen toon vol van ernst, ten aanhoore van eene groote menigte volks, tot zijne leerlingen ſprak: *Matth.* 5: 20. *Ik zegge u, ten zij uwe gerechtigheid overvloediger zij dan die der Schriftgeleerden en Phariſeen, dat gij in 't koningrijk der hemelen geenszins zult ingaan;* geevende

dus

dus te kennen, dat aan zulk eene godsdienstigheid 't waare wezen ontbrak, en dat men, bij gebrek aan eene betere, verſtoken zoude blijven van die gelukzaligheid, die men in 't rijk van den Mesſias, 't welk Hij ſtond optetichten, deelachtig worden konde. — Indien naar Jeſus gedachte de dwaalbegrippen der Rabbijnen voor 't welzijn der zielen juist zo verderflijk niet waren, zoude hij die menſchen dan wel zo nadrukkelijk hebben afgetekend *Matth.* 15: 14. als *blinde leidslieden der blinden*, die zich zelven en 't volk, dat zij leidden, in 't ongeluk ſtorteden, en zijnen leerlingen uit dien hoofde zo ſtellig hebben toegeroepen: *laat ze vaaren*, hebt niets met hnn te doen, houdt u van hun af, hoort naar hen niet? — Of indien Hij in 't begrip heeft geſtaan, dat het, om eindelijk zalig te kunnen worden, 'er niet op aan kwam, welk eene godsdienſtige partij men was toegedaan, zoude hij dan de gevoelens der toenmaalige hoofdſecten

on-

onder de Jooden, *Matth.* 16: 6 en 12. wel hebben aangemerkt als een ſchadelijk ſuurdeesſem, 't welk de waare Godsdienstleer ten eenemaal bedierf, en de zijnen zo ernſtig gewaarſchouwd hebben, om zich toch te wachten voor den ſuurdeesſem der Phariſeen en Sadduceen, bedoelende de gevoelens die zij aankleefden? — Of indien aan alle planten, ook die door louter menſchelijke handen geplant zijn, vruchten van gelukzaligheid groeijen, moest men dan niet verwachten, dat de wijze Leeraar van begrip zoude zijn geweest, dat ze veilig, als niet geheel nutteloos, konden blijven ſtaan, maar hoe is daarmede dan te vereffenen die ſtellige uitſpraak: *Matth.* 15: 13. *alle plante, die mijn hemelſche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden?* En (om 'er niet meer bij te doen) al hadden wij niets anders dan die laatſte merkwaardige rede, *Matth.* 23. waarmede Hij in den tempel te Jeruſalem zijne Profetiſche bediening onder de

Joo-

Jooden befloot, toen hij fprak leerende tot de fchaaren zo wel als tot zijne leerlingen, hoe duidelijk, hoe ondubbelzinnig, hoe beflisfend legde Hij daar in 't openbaar, zo dat al 't volk 't hoorde, zijne gedachte aan den dag, over de Godsdienstdwaalingen, waarmede de Natie door haare leidslieden verleid werd; waren die in zijn oog zo gevaarlijk niet geweest, zoude Hij dan deezen wel zo openlijk als dwaazen en blinden hebben ten toon gefteld, zulke geduchte weeën over hen wel hebben uitgefproken, en hen hebben afgetekend als zulken, die hunne leerlingen tot kinderen der helle maakten, en zelve de helfche verdoemenis gewisfelijk niet ontvlieden zouden? Uit deeze bygebragte ftaalen zien wij, hoe Jefus over verfcheidene dwaalingen in zaaken van den Godsdienst dacht, als ten hoogften gevaarlijk, en fchadelijk voor de zaligheid der zielen. Niet moeijelijk ware het uit de Brieven der Apostelen te bewijzen, dat zij in 't

zelfde begrip van den Meester ſtonden, en zich daarom met den grootſten ernst tegen verſcheidene wanbegrippen omtrent zommige gewigtige ſtukken van den Godsdienst, welke in 't Christendom ontſtaan waren, hebben verzet. — Maar ik worde ongevoelig alreeds te uitvoerig, en dit zoude mij nog verder afleiden; de beſcheidenheid gebiedt mij alle mogelijke bekorting.

Hecht men nu doorgaans zeer veel gewigt aan 't oordeel van groote en doorzichtige mannen, en zouden wij Christenen, die weeten, dat Jeſus Christus de Zoon van God is, op aarde verſchenen om de dwaling en de leugen te verbannen, en de reine waarheid over dezelve te doen zegepraalen, dan van Hem niet leeren, dat 't indedaad niet onverſchillig is, welke denkbeelden men zich in 't ſtuk van den Godsdienst vorme? het is zo, elke waarheid of dwaling ſtaat hier juist in geen onmiddelijk verband met onze

ge-

gelukzaligheid of rampzaligheid; Jesus zelve rekende elke dwaaling niet even gewigtig; Hij keurde wel geen eene dwaaling goed, maar 'er waren 'er, die Hij onderstelde dat van zelve zouden wegvallen, zodra men in de groote hoofdzaak zijne denkbeelden over den Godsdienst zoude verbeterd hebben; met dat al dwaaling is en blijft toch dwaaling, en wie, die de onberekenbaare waardij der waarheid beseft, zoude niet hartelijk wenschen, dat elk haar, vooral in eene zo gewigtige zaak als de Godsdienst is, onbepaald omhelzen mogt? Daarenboven zijn wij kortzichtigen het, die hier naauwkeurig berekenen kunnen, in hoe ver de menschen in 't stuk van den Godsdienst zonder verlies van hunne zaligheid dwaalen kunnen? Jesus denkwijs heeft ons geleerd, dat 'er in den Godsdienst dwaalingen kunnen zijn, die ons den toegang tot de zaligheid volstrekt beletten, en onze zielen ten verderve voeren. — En, zoude 't dan niet veel

gewaagd zijn, dwaalingen onbeſtreden te laaten, in den waan dat ze in de gevolgen niet zullen ſchaaden? zijn wij de geenen, die hier de juiste grenzen trekken kunnen? zouden wij in deezen niet jammerlijk kunnen mistasten? is 't dan niet 't veiligst iedere dwaaling te keer te gaan? en zulks te meer, daar de ééne dwaaling doorgaans veele andere naar zich ſleept, en de grootſte dwaalingen dikwerf uit geringe afwijkingen van de waarheid voortſpruiten? zijn 'er ondertusſchen gelijk wij in 't gedrag van Jeſus hebben opgemerkt, omtrent den Godsdienst dwaalingen, die indedaad zo hoogst gevaarlijk zijn, zouden wij daar die niet onder moeten rangſchikken, ter welker beſtrijding deeze Maatſchappij voornamenlijk werkzaam is? of zoude het 'er bij voorbeeld, niet op aankomen, hoe men over de Heilige ſchriften dacht, en of men die van een gewetenverbindend gezag voor alle menſchen van alle tijden en plaatſen achte te zijn, of niet?

zou-

zoude het in de gevolgen weinig of geen verſchil maaken, of men Jeſus eerbiedige als een onfeilbaaren van God gezondenen Leeraar der waarheid, op wiens onderrichtingen en uitſpraaken men zich met een onbepaald geloof verlaaten moet, dan of men Hem ſlechts houde voor eenen wijzen man, die een goed oogmerk had om de menſchen tot de erkentenis der waarheid te brengen, maar die zijnen leeftijd nog niet rijp genoeg vindende om de waarheid onbewimpeld te ontvangen, zich genoodzaakt heeft gezien in veele bijzonderheden zich te ſchikken naar de vooroordeelen zijner tijdgenooten, en ten ſlotte niet meer heeft gedaan, dan eenige wenken gegeeven aan de wijzen en verſtandigen van volgende tijden om de waarheid opteſpooren? Zoude het in 't ſtuk van zalig worden 'er weinig toedoen of men de verborgenheden des Geloofs, zo als die in de goddelijke openbaaring zijn voorgedraagen, met eene eerbiedige onderwer-

ping van ons verſtand aan den ſpreekenden God omhelsde, zonder echter in derzelver aart, als voor ons te hoog en te onbegrijpelijk, vermetel in te willen dringen, dan of men in 't geheel geene verborgenheden in den Godsdienst wil erkennen, en daartoe, met verkrachting der anderszins erkende regelen eener gezonde uitlegkunde, aan de duidelijke uitſpraaken des Bijbels eenen zin geeve, dien ze naar de betekenis der woorden nimmer hebben kunnen? — Zoude 't waarlijk in de gevolgen om 't even zijn, of men over de Godheid van den Zoon en van den Heiligen Geest, over de grootheid en kracht van des menſchen zedelijke verdorvenheid, over de verzoening door Jeſus Christus als den Middelaar Gods en der menſchen aangebragt, over de waare oogmerken van zijn lijden en ſterven, over zijne tegenwoordige heerlijkheid en werkzaamheden in den hemel ons ten goede, over de noodzaakelijkheid der ge-

na-

nadewerkingen van den Heilige Geest tot onze verlichting, en verbetering, over den aart en den grond van onze rechtvaardiging voor God enz. — alle waarheden, aan welker rechte erkentenis de Bijbel zulk eenen regelrechten invloed op godzaligheid en gelukzaligheid toekent, begrippen koestert, die met de leer der Schrift overeenſtemmend of tegen dezelve ſtrijdig zijn?

I I.

Vinden wij aldus, geëerde Hoorders! onze overtuiging van de noodzaakelijkheid der beſtrijding van dwaalingen in 't ſtuk van den Godsdienst, bekrachtigd door de denkwijs van Jeſus zelve over 't hoogstgevaarlijke van zommige dwaalingen van dien aart, het zal dan nu van aanbelang zijn Hem nategaan in de wijze, waarop Hij de dwaalingen van zijnen tijd te keer ging. Beter

richtſnoer toch kunnen wij ons in deezen niet voor oogen ſtellen, dan dat van Hem, wiens diepe wijsheid en grondige menſchenkennis Hem 't best berekend maakte om de dwaalingen zo te beſtrijden, als met de meeste hope op eenen goeden uitſlag geſchieden konde. — En zo kome ik tot de tweede hoofdbijzonderheid, die ik mij ter naſporing had voorgeſteld.

Wanneer wij nu met aandacht nagaan, op welk eene wijze Jeſus de dwaalbegrippen zijner tijdgenooten in zaaken van Godsdienst beſtreed, zo zullen wij bevinden, dat Hij zulks deed op tweeërlei wijze, te weeten, of meer ingewikkeld, of regelrecht en opzettelijk, naar dat deeze of geene wederlegtrant tot zijn oogmerk in verſchillende omſtandigheden de geſchiktſte was.

De eerstgenoemde wijs van dwaalingbeſtrijding, welke meer ingewikkeld was, treffen wij aan in alle zulke voorſtellingen en uitſpraaken, waarin

Je-

Jeſus zijne leerlingen, of ook wel de ſchaare des volks, allen die toevloeiden om zijne leer en prediking te hooren, zulke waarheden van den Godsdienst leerde, welke geheel anders geleerd en begrepen werden door de Leeraars van dien tijd, zonder dat Hij echter uitdrukkelijk van de daaromtrent plaats hebbende dwaalbegrippen melding maakte; maar welke waarheden Hij intusſchen zo klaar, zo overtuigend, zo bondig voordroeg en betoogde, dat elk, die zich niet door de kracht der vooroordeelen van 't omhelzen der waarheid terug liet houden, maar met een waarheidzoekend hart Hem hoorde, zich moest gedrongen vinden aan dezelve zijne toeſtemming te geeven, in welk geval 't niet misſen konde, of men moest terſtond ontdekken, dat de gewoone bevattingen, die men zich van zulke zaaken maakte, blijkbaare dwaalingen waren. Moogen wij (om ſlechts een enkel voorbeeld aantevoeren) tot deezen meer ingewik-

kelden wederlegtrant niet brengen die waare en eigenaartige karaktertrekken, die Hij in den aanvang zijner merkwaardige Bergrede opgeeft van alle waare en gelukzalige onderdaanen van 't Rijk des Mesſias? Stonden die allen niet lijnrecht over tegen die gemoedsgeſteldheden, tot welke de toenmalige heerſchende denkbeelden, die men zich zo geheel verkeerd van 't wezen van den Godsdienst, en van den aart van 't Mesſiaanſche Godsrijk maakte, zo veele aanleiding en voedſel gaven? Wie weet niet hoe geſchikt deeze denkbeelden waren om trotſe zelfsverheffing bij ingebeelde verdienstelijkheid door eigen gerechtigheid verkregen, of bij de gedachte dat men een Jood, een afſtammeling van Abraham moest zijn om in de gunst van God te kunnen deelen, hoe geſchikt om niet dan wereldſche blijdſchap bij 't vooruitzicht der zinnelijke genietingen, die men in 't Rijk van Mesſias hebben zoude, om wraakgierigheid,

heid, daar men 't geoorloofd rekende zich zelven te wreeken, om trek naar dingen, die de ziel niet verzadigen konden, daar men niets dan aardſche grootheid, luister, en rijkdommen in 't meergemelde rijk te gemoet zag, om ongevoeligheid voor de ellenden zijner natuurgenooten, daar men de werken der barmhartigheid tot zo weinige voorwerpen bepaalde, om voldoening bij 't enkel in acht neemen van allerleie reinigmaakingen des vleesch, terwijl men zich over de inwendige verbeteringen van 't hart niet bekommerde, om onderlinge haat en partijſchappen, daar men die, vooral in dien tijd, in 't godsdienstige en burgerlijke zo ſterk aankweekte, om onverſchilligheid voor de zaak der waarheid en der godsvrucht, aan welke men zich zo weinig liet gelegen leggen, hoe geſchikt (zeg ik) zulke heerſchende denkbeelden van dien tijd waren, om alle zulke verkeerde gemoedsgeſteldheden als zeer geoorloofd aanteprijzen en

aan-

aantekweeken, en wanneer nu Jesus daar en tegen de armen van geest, de nederige, die een klein gevoel van zich zelve hebben, en van geene zedelijke waarde voor God weeten; wanneer Hij die geenen die de vreugde der wereld verzaaken, en treuren, waar billijke stof tot treuren is; wanneer Hij de zachtmoedigen, die zich zelven niet wreeken, maar 't leed hun aangedaan overgeeven aan Hem die rechtvaardiglijk oordeelt; wanneer Hij die geenen die begeerig zijn naar de spijs die niet vergaat, maar blijft tot in 't eeuwig leven; wanneer Hij de barmhartigen, de reinen van harte, de vredestichters, en zulken die voor den Godsdienst alles over hebben, wanneer Hij de zodanigen zalig spreekt, en voor echte onderdaanen van 't Godsrijk verklaart, wederlegt Hij dan even daardoor, schoon meer ingewikkeld de zo even genoemde dwaalingen niet, die te dien tijd onder de Jooden heerschend waren? — Waren deezen zalig,

lig, dan immers niet die geenen, die deeze hoedanigheden misten, en een gansch tegenovergesteld karakter bezaten? — Vreesde ik niet te wijdloopig te zullen worden, zoude ik meer dergelijke voorbeelden kunnen bijbrengen, welke ten bewijze strekken, hoe Jesus meermaalen belangrijke waarheden op zulk eene wijze voordroeg en staafde, dat Hij even door zulk een leeren en betoogen de verkeerde begrippen, die men 'er in dien tijd van had, wederlegde, schoon Hij ze niet uitdrukkelijk noemde; doch die met opmerking de Euangelien leest, en zich de toenmalige denkwijze der Jooden over veele stukken van den Godsdienst daatbij herrinnert, zal ze zelve gemakkelijk kunnen vinden. Wanneer wij nu nagaan, welk soort van dwaalbegrippen 't was, die Hij aldus meer ingewikkeld bestreed, zo zullen wij bevinden, dat het meestal de zulke waren, die zeer diepe wortelen geschoten hadden, en door de overwel-

di-

digende kracht der vooroordeelen van gezag, opvoeding, en nationaale denkwijze, niet ligt als dwaalingen konden worden aangezien, daar men ze als onbetwistbaare waarheden beschouwde. — En nu gevoelt elk al aanstonds, met hoe veele wijsheid Jesus dit soort van dwaalbegrippen juist op deeze wijze bestreed. — Had hij van den beginne af aan dezelve openlijk aangetast, voor dwaalingen verklaard, en ze als zodanig regelrecht tegengesproken en bestreden, zoude Hij dan niet het algemeen vooroordeel tegen zich opgewekt, zijne leer in verdenking gebragt, en aanleiding hebben gegeeven, dat niemand naar Hem had willen hooren? Nu oordeelde Hij wijslijk het veel gepaster te zijn, de houding niet aanteneemen van een Bestrijder hunner geliefkoosde denkbeelden te zijn, maar liever dezelve, door eene overtuigende voordragt der waarheid ongemerkt te ondermijnen, ten einde hen zo ongevoelig tot die hoogte van verbe-

beterde Godsdienstkennis te brengen, dat zij van zelve het verkeerde hunner oude begrippen mogten leeren inzien, en van zelve zich gedrongen vinden die geheel te laaten vaaren. — En het is deeze manier van dwaalingen te bestrijden, geëerde Hoorders! waarvan ook wij in veele gevallen desgelijks ons met meer voordeel bedienen kunnen, dan door ons regelrecht tegen de dwaalenden in slagorde aantestellen. Wie toch weet 't niet, hoe moeijelijk het zij vooroordeelen te laaten vaaren, die men van zijne vroegste jeugd af aan gekoesterd heeft, en door de denk- of leerwijze van zulken, met welke men geduuriglijk omgaat, of op wier kunde en doorzicht men groot vertrouwen stelt, onbedenkelijk versterkt worden. Waagt het iemand om zich tegen dezelve stellig te verklaaren, en ze ronduit tegen te spreeken, zullen wij Hem niet terstond als eenen dwaalenden verdenken, daar wij ons zo vastelijk verbeelden dat wij altijd de waarheid

heid aan onze zijde hebben gehad? Wil dan iemand in zulk een geval met vrucht verouderde vooroordeelen beſtrijden, hij laate niet van eerſten af aan zulkén, die hij van dezelve geneezen wil, blijken, dat hij hen aanmerken en behandelen wil als zulken, die in eene groote dwaaling verkeeren, maar hij beginne met hun, naar Jeſus voorbeeld, de waarheid aanneemelijk voorteſtellen, hij betooge die bondig, hij ſtelle die buiten alle bedenking, hij trachte vooral hen 't gewigt en aanbelang derzelve te doen gevoelen, en zo tot de omhelzing der waarheid ongevoelig overtehaalen; ſlaagt men hierin naar wensch, men zal niet veel moeite nodig hebben om de zodanigen naderhand te overtuigen, dat zij te vooren verkeerd over de zaak hebben gedacht. — Met hoeveel vrucht men zich van deeze meer ingewikkelde wederlegmethode bedienen kan in 't ſpreeken rot gemengde vergaderingen, en in 't onderwijzen van mingeoefenden

den en jongelieden, ook om ze tegen den ſchadelijken invloed van heerſchende dwaalingen te beveiligen, kan elk, die 't gezegde in aanmerking neemt, gereedelijk nagaan.

Aldus ging echter Jeſus niet altijd te werk, wanneer Hij de dwaalingen beſtreed. Meermaalen tastte Hij ze ook regelrecht aan, en wederſprak ze ſtellig, maar deed het dan ook op eene wijze (zo als wij ook niet anders verwachten kunnen) die juist doeltreffend was. Wanneer wij nu acht geeven op de ſtaalen, welke daarvan in de Euangelieberichten voorhanden zijn, zullen wij ras ontdekken, dat Hij zijne wederlegging niet altijd inrichtte op dezelfde wijze, maar dat Hij daarin eene verſcheidenheid in acht nam, waarbij Hij zich met wijs beleid naar den aart der dwaaling, die Hij te keer ging, of naar de geſteldheid der geenen, die dwaalden, voegde. Het zal de moeite wel waard zijn, ook van deeze wederleggingwijze eenige ſtaalen optezamelen.

Een der voornaamſte wapenen, waarmede Hij de dwaalingen beſtreed, was de Heilige Schrift, wier gezag Hij onderſtellen mogt, dat bij de Jooden erkend en aangenomen was. — 't zij dan, dat Hij overtuigend aanwees, dat de gevoelens, die men koesterde, met haaren duidelijken inhoud blijkbaar ſtrijdig waren, gelijk toen *Matth.* 15: 3 – 6. Hij tegen 't ſnoode Phariſeenſche ſtelſel, waarbij men, onder voorwendſel van eene godsdienstige gelofte, zich van de verpligting om hulpbehoevende Ouders te onderſteunen, konde ontſlagen rekenen, het goddelijk gebod: ,, Eer uwen vader en moeder!" overſtelde, en duidelijk aantoonde, dat men, door zulke ellendige uitvluchten, 't zelve ten eenemaal krachteloos maakte; 't zij dat Hij door aanwijzing van den waaren zin der ſchriften, in 't oog deed vallen, dat de dwaaling, die Hij wederſprak, uit misverſtand van dezelve geboren werd, gelijk Hij ten aanzien van verſcheide-

ne

ne geboden der goddelijke wet, welke men of al te bepaald naar de letter, of ook wel geheel verkeerd begreep, in zijne reeds aangehaalde Bergrede, overtuigend bewees. — En zal 't nu wel noodig zijn opzettelijk aantetoonen, dat ook wij, wanneer wij in 't bestrijden van dwaalingen te doen hebben met zulken, die 't gezag der goddelijke Openbaaring belijden, in navolging van Jesus, onze wederlegging op geenen beteren grond kunnen bouwen, dan op den blijkbaaren inhoud der Heilige Schriften? Zodra men toch erkent, dat 't God zelve is, die in den Bijbel spreekt, zal men ook moeten erkennen, dat de beslissende uitspraaken, welke de Bijbel over veele stukken doet, alles afdoen, en beter te vertrouwen zijn dan de feilbaare redeneeringen van 't menschelijk vernuft; Doch dan spreekt 't ook van zelve, dat men wel te zorgen hebbe, dat zodanig een gebruik der Heilige Schrift tot wederlegging behoorlijk zij inge-

richt, en dat het dus niet genoeg is, flechts eenige Bijbelplaatfen, welke de dwaaling, die men beftrijdt, oppervlakkig fchijnen tegen te fpreeken, aan te haalen, ten waare dat derzelver zin zo duidelijk in de oogen valle, dat elk dien op 't eerfte leezen verftaan kan, maar dat het, om 't bedoelde oogmerk door dit middel te bereiken, allernoodzaakelijkst is, dat men op goede en erkende uitlegkundige gronden den zin bewijze, dien men aan de uitfpraaken des Bijbels hecht, of ook wel dat men volgens dezelfde uitleggingregels de misvattingen en verkeerde uitleggingen aantoone van hun, die meenen in de Schrift grond voor hunne dwaalende gevoelens te hebben. — En het is deeze wederleggingtrant, welke vooral in den tegenwoordigen tijd van aanbelang is, zedert dat men 't gewigt eener goede uitlegkunde meer heeft leeren opmerken, maar zedert dan ook tevens diezelfde onwaardeerbaare uitlegkunde door veele Beftrijders der

waar-

waarheid ter bereiking hunner oogmerken op eene verregaande wijze is begonnen misbruikt te worden.

Een ander middel, waarvan Jesus zich bediende om de dwaaling te wederleggen, bestond in 't aanwijzen van derzelver blijkbaare ongerijmdheid. Op deeze wijze *Matth* 9: 12. wederlegde Hij bij zekere gelegenheid eens het armhartig stelsel der Phariseen, 't welk de verkeering van eenen godvruchtigen, vooral van een Leeraar, en allermeest van een Profeet met zondige en slechte lieden onbepaald, onbetaamelijk en ongeoorloofd verklaarde, wanneer Hij tegen hen, die zich over zulk een gedrag door hem gehouden ergerden, aanmerkte, dat een Geneesheer immers niet bij gezonden, maar bij zieken voegde, willende daarmede leeren, dat even alzo een Godsdienstleeraar omgang zoeken moet met zedelijk kranke menschen, indien hij gelegenheid hebben zal om aan hunne verbetering te arbeiden, 't was

op dezelfde wijze, dat Hij ook eens meesterlijk het ongerijmde van 't voorgeeven zijner vijanden (indien wij dat mede onder de dwaalingen plaatſen en niet veeleer als een boosaartige laster moeten aanmerken) dat hij namenlijk met behulp van den Satan de duivelen uitdreef, in 't oog deed vallen, toen hij aanmerkte, dat dit eene ſtelling was, die zich zelve wederſprak, overmits als dan de Satan vrijwillig en opzettelijk aan de verſtooring van zijn eigen rijk arbeiden zoude. — Ook dit middel kan ons in 't beſtrijden der dwaaling dikwerf te ſtade komen, daar 'er onder de geenen, die wij te beſtrijden hebben, zomtijds ſtellingen voorkomen, zo handtastelijk ongerijmd, dat ze naauwelijks eene ernſtige wederlegging waardig zijn. Eene korte, krachtige en alles afdoende aanwijzing van dat ongerijmde kan in zulke gevallen voldoen; intusſchen ſpreekt 't van zelve, dat dit middel dan alleen te pas komt, wanneer de ongerijmdheid

heid bij eene geringe opmerking in 't oog loopend is, daar men al ligt, wanneer men in gevoelens van anderen verschilt, 't gevoelen van zijn partij als ten hoogsten ongerijmd aanziet, terwijl 't bij nader onderzoek blijkt, dat hetzelve, hoewel ongegrond en wederlegbaar, echter eenige schijnbaare redenen voor zich heeft, en althans zo ongerijmd niet is, als 't ons oppervlakkig toescheen; doch, waar (gelijk gezegd is) de ongerijmdheid ligt gevoeld kan worden, kan dit middel zomtijds met veel vrucht gebruikt worden, mits het duidelijk en overreedend geschiede, gelijk altijd 't geval bij Jesus was.

Veel deed het ook zomtijds af, wanneer Jesus de dwaalingen wederlegde uit de eigen onderstellingen der dwaalenden, *Matth.* 12: 1 – 13. gelijk bij voorbeeld, wanneer hij de Phariseensche bijgelovigheid, raakende de heiligheid van den Sabbath, op welken zij zelfs geene werken van noodzaakelijk-

heid noch barmhartigheid geoorloofd ſtelden, wederlegde door zijne tegenſpreekers te vraagen, of dan ook de Priesters den Sabbath door hunne tempeldienſten ontheiligden? en of zij zelve wel zwaarigheid zouden maaken, om op den Sabbath een hunner dieren uit 't water te redden? — Nu, het één en 't ander erkenden zij zelve geoorloofd, maar volgde dan daaruit van zelve niet, dat het dan ook zo veel te meer geoorloofd moest zijn, op den Sabbath werken van liefde tot redding en hulp van menſchen te verrichten? Ook deeze wederleggingwijs kan ons dikwijls te ſtade koomen. — Hoe ver toch ook zij, wier dwaalingen wij beſtrijden, van 't rechte ſpoor verwijderd moogen zijn, daar zijn toch altijd eenige waarheden, al waren 't dan enkel waarheden van den Natuurlijken Godsdienst, die boven alle bedenking verheven zijn, en die ook door hun als zekere en onbetwistbaare waarheden worden erkend en aangenomen; wan-

wanneer men nu duidelijk kan aantoonen, dat het een of ander gevoelen, 't welk iemand voorſtaat, met zulke door hem zelve erkende waarheden ſtrijdig en volſtrekt onbeſtaanbaar is, zoude dat geen geſchikte weg zijn om hem, mits 't hem om waarheid te doen is, van zijne dwaaling te overtuigen, en tot 't verwisſelen van dezelve met een beter begrip van zaaken over te haalen?

Zomtijds ſloeg Jeſus ter overtuiging der dwaalenden ook deezen weg in, dat hij hun deed opmerken, dat de bron van 't verwerpen van zommige gewigtige Godsdienstwaarheden, te zoeken was in 't verkeerde begrip, 't welk zij zich van zulke waarheden vormden, gelijk toen Hij den Sadduceën onder 't oog bragt, dat zij grootelijks dwaalden, wanneer zij zich verbeeldden, dat men aan een leven na dit leven geloovende, zich dien toekomenden ſtaat der menſchen moest voorſtellen als aan den tegenwoordigen gelijk, daar die intus-

 ſchen

ſchen geheel en al verſchillend wezen zoude. — En wien is 't onbekend, dat ook hierin nog bij veelen de oorzaak ligt, dat zij veele waarheden van den Christelijken Godsdienst ontkennen? — Waarheden, die, juist niet altijd overeenkomstig de leer der heilige Schrift begrepen, onvoorzichtig voorgeſteld, of buiten 't verband, waarin ze tot andere waarheden ſtaan, en buiten welk verband ze nimmer beſchouwd moeten worden, wel eens aanleiding hebben gegeven, dat anderen aan dezelve hunne toeſtemming weigerden, 't geen welligt niet geſchied zoude zijn, bijaldien men zich die had voorgeſteld, zo als zij in 't Woord van God zelve worden voorgedragen; wanneer men nu duidelijk bemerken kan, dat dit 't geval bij zommige tegenſpreekers en verwerpers der waarheid is, wat is dan geſchikter, indien men hen met vrucht wederleggen wil, dan dat men dit den zodanigen onder 't oog brenge, en hen doe zien, dat het eigenlijk de waar-

he-

heden zelve niet zijn, waaraan men zich ſtoot, maar verkeerde bevattingen van die waarheden, die met de waarheden zelve niet verward moeten worden.

III.

Alzo ſloeg dan Jeſus verſchillende wegen ter beſtrijding van de dwaaling in, en leerde ons, Geliefde Hoorders! in dit zijn voorbeeld, hoe ook wij, wanneer wij zulks met eene goede hope op een gewenscht gevolg beproeven willen, naar verſchil van omſtandigheden behooren te werk te gaan. Dat dit onderwerp nog voor veele uitbreiding vatbaar is, zult gij ligt begrijpen; maar ik zoude onbeſcheiden worden, indien ik uwe aandacht langer bezig hield; — verleen ze mij echter nog eenige oogenblikken, daar ik U nog in de derde plaats wilde opmerkzaam maaken op 't karakter, 't welk Jeſus in dit we-

wederleggen en beſtrijden der dwaalingen van zijnen tijd heeft aan den dag gelegd. — Ik zal dit echter trachten te doen met alle mogelijke bekorting, mij vergenoegende met U ſlechts aanleiding tot nadenken op een zo aangenaam als leerzaam ſtuk gegeven te hebben.

Het geen ons dan al aanſtonds bij 't beſchouwen zijner handelwijze in deezen in 't oog moet vallen, is (dunkt mij) zijne naauwkeurige, volledige, en grondige kennis beide van de waarheid en van de tegen haar overſtaande dwaaling. — Gelijk Jeſus geen eene waarheid leerde, welke Hij niet, waar het vereischt werd, bondig wist te betoogen, zo tastte Hij ook geene dwaaling aan, of Hij kende haare bronnen, beſefte haar gewigt, doorzag haare gevolgen, en wist, hoe ze 't best beſtreden werd, — ongetwijfeld een noodwendig en onmisbaar vereischte in elk, die 't ooit onderneemen wil tegen de beſtrijders der waarheid in 't ſtrijdperk te treeden.

den. Die dat wil doen, moet zijn ſtuk volkomen magtig weezen; — Hij, wien dit ontbreekt, doet niet alleen vruchteloozen arbeid, maar zal ook voorzeker de goede zaak van den Godsdienst grootelijks benadeelen; want is men niet in ſtaat de waarheid behoorlijk te ſtaaven, noch genoegzaam bekend met de geſchiedenis der dwaaling, en 't geen haare voorſtanders voor dezelve meenen te kunnen aanvoeren, — en waagt men zich evenwel aan 't wederleggen van dezelve, zo ſtelt men zich, vooral wanneer men met ſchrandere en kundige partijen te doen heeft, aan eenen gewisſen nederlaag bloot, en wat moet daar anders 't gevolg van zijn, dan dat de waarheid meer en meer in verdenking komt, dat zij die haar aankleefden, maar niet genoeg in dezelve bevestigd waren, geſlingerd, en zij die dwaalden, in hunne dwaaling geſtijfd en verſterkt worden? Niemand begeeve zich dan tot dit werk, dan die zich vooraf behoorlijk in de kennis zo der

waar-

waarheid als der dwaaling behoorlijk geoefend heeft.

Uit 't geen ſtraks is aangevoerd kunnen wij in de tweede plaats zien, met welk eene wijsheid Jeſus in 't wederleggen der dwaalingen van zijnen tijd te werk ging. Niet altijd, merkten wij op, deed Hij zulks op dezelfde wijze; Hij nam daarin eene verſtandige verſcheidenheid in acht, en ſchikte zich met wijs overleg naar de verſchillende omſtandigheden, waarin Hij zich bevond, of de geſteldheid der perſoonen, met welke Hij te doen had; — Eene nuttige les voor allen, die zich aangorden om dwaalingen te beſtrijden; Niet alle dwaalbegrippen zijn van denzelfden aart, en bij allen, die dezelfde dwaalbegrippen koesteren, ſpruiten deeze niet uit dezelfde bronnen voort; — de wijze ook, waarop de beſtrijders der waarheid, dezelve aanvallen, verſchilt mede aanmerkelijk; de één doet het meer wijsgeerig, de ander neemt de houding van eenen uitlegkundigen Schrift-

ver-

verklaarder aan — een derde ſpreekt op eenen hoogen toon met verachting van de voorſtanders der waarheid, en overbluft de onbedachtſaamen door onbewezene magtſpreuken — weder een ander doet zich als een zeer gemoedelijk navorſcher van de waarheid voor enz. Gelijk nu een en 't zelfde geneesmiddel noch voor alle krankheden, noch voor alle lijders geſchikt is, even zo ongepast zoude 't zijn een en denzelfden wederlegtrant te willen houden in 't beſtrijden van de dwaaling en 't verdedigen van de waarheid tegen haare beſtrijders; Men herrinnert zich hier de zeer gepaste aanmerkingen door eenen hooggeachten Medebeſtuurder onzer Maatſchappije, bij gelegenheid haarer tweede Algemeene Vergadering, J. W. TE WATER, Redevoering in 't jaar 1788. medegedeeld.

Een derde trek van Jeſus karakter, 't welk Hij in 't beſtrijden der dwaalingen openbaarde, was zijne hartelijke menſchenliefde. Met diepe aandoening zij-

zijner ziel zag Hij Leeraars en Volk als in een zee van dwaalingen verzonken; zijn menschlievend hart was getroffen en ontroerd bij de vertegenwoordiging van 't gevaar waarin beiden verkeerden, wanneer zij niet anders en beter over den Godsdienst leerden denken; 't beginſel, waaruit Hij werkzaam was, wanneer Hij zich tegen de dwaalingen verzette, was geene begeerte om te twisten, noch ijdele eerzucht; maar hen allen die dwaalden te recht, en tot de erkentenis der waarheid te rug te brengen, en alzo hen voor 't verderf te bewaaren, en tot de waare gelukzaligheid hier en namaals op te leiden, — ziet daar 't waare, 't oprecht, 't liefderijke roerſel, dat Hem aandreef. — Maar wat anders nu behoorde ook bij elk, die zich tegen de dwaaling aankant, het beginſel zijner werkzaamheid te wezen, dan even dat zelfde, 't welk Jeſus karakter zo uitneemend verhoogde? Al wie het uit een ander beginſel doet, wie 't doet,

om-

omdat hij een laag vermaak in twisten ſchept, wie 't doet uit perſoneelen haat tegen hem, wiens dwaalingen hij tegenſpreekt, en met oogmerk om deezen te vernederen, en te grieven, — wie 't enkel doet om door dit middel zich zelven eer of voordeel te bezorgen, hij mag zijne taak op zich zelven gelukkig volbrengen, zijn betoog mag verſtandig en ter zaake zijn ingericht, hij mag door zijnen arbeid aan de zaak der waarheid voordeel toebrengen, en zich alzo de achting en genegenheid van de liefhebbers der waarheid, die niet 't hart, maar alleen 't werk beoordeelen kunnen, verwerven, maar, maar zulk een bezit toch in waarheid den zin van Christus niet; zijn Heer, die dieper ziet, die de waare drijfveeren weet, welke hem bewoogen om de zaak van zijnen Godsdienst te bepleiten, zal over hem en zijnen arbeid zulk een gunstig oordeel niet vellen, — en wat kan 't den verdediger der waarheid dan baaten, al wordt zijn arbeid door men-

ſchen met eer en lof bekroond, — wanneer hij intusſchen zijnen loon bij den Heer, die hem oordeelt, eens verliezen zal? Hij dan, die in 't verdedigen der waarheid tegen hen die ze beſtrijden een waar navolger van Jeſus zijn wil (en welk Christenhart zoude niet vuurig verlangen dat in alles meer te weezen?) moet zich in deezen laaten beſtuuren door dezelfde hartelijke zucht, en menſchenlievende bedoeling om dwaalenden te behouden, welke Hem, dien weergaloozen menſchenvriend bezielde.

Eene vierde bijzonderheid, welke wij in 't karakter van Jeſus als Verdediger der waarheid en Beſtrijder der dwaaling moogen opmerken is de ernst, die Hij bij alle gelegenheden blijken liet, wanneer Hij daarmede bezig was. Waar men Hem ook gadeſlaat, nooit zal men Hem zaaken van den Godsdienst luchtig zien behandelen, — altijd en overal toonde Hij 't gewigt van den Godsdienst levendig te gevoelen, en men kan duide-

delijk zien aan den ernstigen toon, waarop Hij ſprak, dat 't zijn doel was, dat zelfde gevoel ook bij zijne Toehoorders en Tegenſpreekers te verwekken. Eene gewigtige opmerking indedaad voor een ieder, die ooit bij monde of geſchrift de dwaaling wil beſtrijden en de waarheid verdedigen. — In 't behandelen van godsdienstige zaaken moet men altijd ernstig zijn; — Hier moet alles, wat maar eenigzins aanleiding tot lagchen geeven kan, al ware het anders een ſnedige, vernuftige en doeltreffende kwinkſlag, zo veel mogelijk vermijd worden. Jeſus bediende zich nimmer van gelachverwekkende aanmerkingen; — de Godsdienst duldt zulke verdedigingmiddelen niet; — de Godsdienst is te heilig, te eerwaardig, te gewigtig, — en 't kan niet misſen, of de eerbied voor God en goddelijke zaaken gaat verloren, en 't gevoel van 't groot aanbelang van den Godsdienst wordt verzwakt, naarmate men 't geen op denzelven betrekking heeft meer luchtig dan ernstig behandelt.

 Ver-

Verder, zouden wij op 't karakter door Jesus in 't bestrijden der dwaaling aan den dag gelegd de aandacht vestigen, en zoude ons zijne voorbeeldige zachtmoedigheid niet in de oogen vallen? Zachtmoedigheid, welke Hem nooit, zelfs bij de onbillijkste bejegeningen zijner tegenpartijen verliet! Het is waar, — zomtijds sprak Hij hen wel eens onder zeer sterke bewoordingen aan, — zomtijds teekende Hij 't karakter zijner vijanden zeer ongunstig af, maar, wanneer deed Hij zulks? — Dan, wanneer Hij zijne aanmerkingen grondde op 't gezag, waarmede Hij bekleed was, — wanneer Hij niet zo zeer als onderwijzende Leeraar sprak, maar als Gezant van God, als de Zoon, door wien de Vader sprak, die wist wat in den mensch was, en in gevallen, wanneer eene billijke verontwaardiging zijne heilige ziel aangreep bij 't zien der gevloekte schijnheiligheid, die de toenmaalige Leeraars van den Godsdienst aan den dag legden, en achter welk masker

zij

zij de ſnoodſte gruwelen verborgen, en waardoor zij voor 't volk zo ten hoogſten gevaarlijk waren, gelijk Hij vooral deed in zijne laatſte Tempelrede, toen Hij als Profeet van de Natie afſcheid nam, en zijne betrekking het medebragt, dat Hij haar nog voor 't laatſte tegen zulke gevaarlijke Verleiders waarſchouwde, na dat Hij hen te vooren voor aller oogen ontmaskerd had. — Voor 't overige ziet men overal in Hem den zachtmoedigen Waarheid-Leeraar, die, hoe verbitterd zijne partijen ook tegen Hem waren, welke haatelijke oogmerken zij Hem ook toeſchreven, met welke ſmaadelijke ſcheldwoorden zij Hem ook overlaadden, hoe ondeugend en kwaadaartig zij Hem lasterden, en welke heimelijke, maar voor Hem niet verborgen laagen zij tegen zijn leven legden, zich echter nooit door drift tegen hen liet vervoeren, nooit ſchelden met wederſchelden beantwoordde, maar 't altijd, hoe zeer 't Hem trof dat zijne liefde zo beantwoord

 werd,

werd, en Hij al 't onrechtvaardige, en boosaartige van zulk eene behandeling duidelijk inzag, en in alle mogelijke kracht gevoelde, met gelatenheid verdroeg, en voortging diezelfde menfchen met dezelfde liefde te vermaanen tot 't achtgeven op de leer der waarheid, die Hij predikte, en te waarfchouwen tegen de gevolgen, die het vasthouden aan hunne ellendige Godsdienstbegrippen in den tijd en in de eeuwigheid zouden naar zich fleepen. — ô! hoe wenfchelijk ware het geweest, en blijft het nog, dat alle gefprekken over waarheden van den Godsdienst, dat alle Leerredenen voor 't volk gehouden, dat alle gefchriften ter beftrijding der dwaaling en ter verdediging der waarheid vervaardigd, altijd zulk eenen geest van zachtmoedigheid hadden geademd, nog ademden, en verder ademen mogten, als Jefus bij den ernst, waarmede Hij de dwaalenden wederfprak, altijd blijken liet: — waarlijk 't doet zo weinig uit — wat zeg ik? —

't doet

't doet zo veel nadeel aan eene goede zaak, wanneer men ze niet verdedigen kan, zonder zijnen tegenſprekeren bittere en ſmaadelijke woorden toe te werpen — — ô, — dat is de weg niet om dwaalenden te overtuigen — die overtuigen wil moet niet verbitteren; zoude men 't veroordeelen, wanneer partijen zich zo jegen ons gedroegen, en zouden wij 't dan zelven doen? Voorwaar, welk eenen heiligen ijver men ook mag voorwenden — deeze is de wijsheid niet, die van boven afkomt, maar ze is aardsch, zinnelijk, duivelsch, want de wijsheid die van boven is, en die Jeſus altijd openbaarde, is zuiver ja, — maar ook vreedzaam, beſcheiden, handelbaar, vol van barmhartigheid en van goede vruchten, onpartijdig en ongeveinsd. *Jac* III: 15 en 17. — Al wie derhalven op 't verſtand van eenen dwaalenden iets hoopt te winnen, behoort te zorgen, dat hij door 't veronachtzaamen der beminne-

 lijke

lijke zachtmoedigheid den toegang tot zijn hart niet verliest.

Groot was eindelijk de kloekmoedigheid en ſtandvastigheid, welke Jeſus in het te keer gaan der dwaalingen en 't handhaaven der waarheid blijken liet. — Schoon Hij zeer wel wist, wat Hij bij het te keer gaan van zo veele diep gewortelde vooroordeelen, en geliefkoosde dwaalbegrippen te wachten had, trad Hij niet alleen deezen zijnen loopbaan gemoedigd en rustig in, maar, wat Hem ook deswegens bejegende, Hij ging, wel bewust, dat Hij de waarheid aan zijne zijde had, geſtadig daarin voort, — en volhardde 'er in ten einde toe. — Hij ſtoorde zich noch aan 't ongunstig oordeel, 't welk zijne vijanden over Hem velden, noch aan hun ſchelden en lasteren, noch ook aan hunne vervolgingen, niettegenſtaande Hij vooruit zag, dat zij niet rusten zouden, voor dat zij Hem door een geweldigen dood hadden van kant gemaakt. — Hij

ging

ging desniettegenſtaande zijnen weg, Hij getroostte zich alle die onaangenaamheden, — Hij had alles voor de zaak der waarheid over, en bleef ze voorſtaan en verdeedigen ten einde toe. — Jeſus zij ook hierin ons een voorbeeld! — Moeten wij om der waarheid wille insgelijks veele verdrietelijkheden ondervinden — dit ſchrikke ons nimmer af van 't handhaven van dezelve tegen allen die ze beſtrijden; Laat men ons vrij, gelijk thans het lot is van alle voorſtanders der oude en beproefde waarheid, openlijk en bij alle gelegenheden uitkrijten als weetnieten, bijgeloovigen, dweepers, ſtijfhoofden, domooren, — en wat fraaije naamen van dien aart men heeft uitgedacht om de menſchen tegen onzen arbeid voorïnteneemen, — zouden wij ons hierdoor laaten afſchrikken, of ontmoedigen? — dit zoude eene zwakheid van ziel aan den dag leggen, waarover wij indedaad ons voor onzen Heer, zijne Gemeente, en de Wereld zouden moeten ſchaamen. Al

dat ſchempen, ſteeken, ſchelden doet immers bij verſtandigen niets ter wereld af, — 't geeft veeleer een ſlecht vermoeden van de zaak der waarheid-beſtrijders, als die tot zulke ellendige middelen de toevlucht moeten neemen om hunne gevoelens bij de onkundige en ligt misleide menigte te doen zegepraalen. – Bekreunen we ons dan zulks, en wat ons verder ooit of ooit mooge ontmoeten, omdat wij de waarheid liefhebben en voorſtaan, in 't allerminſte niet, — gaan we naar 't voorbeeld van onzen Heer en Meester rustig voort in 't verdedigen der hemelſche waarheid, zo ondubbelzinnig in de Heilige Schriften voorgedraagen — wij ſtrijden voor eene goede, — belangrijke en heerlijke zaak, — overwaardig, dat wij 'er alles voor over hebben; — welligt wordt nog deeze en geene eerlijk dwaalende tot erkentenis der waarheid bewoogen — veelen althans, die anders gevaar liepen van te worden weggeſleept, nog tijdig gewaarſchouwd, en te rug gehouden, en

in

in allen geval zullen wij nimmer rede vinden om het ons te beklagen, indien wij uit een zuiver beginſel van waarheid en menſchenliefde alles wat wij konden hebben toegebragt om de eer van God, van onzen Verlosſer en van den allerbesten Godsdienst te handhaven tegen allen, die ze door hunne gevaarlijke gevoelens verdonkeren moogen.

Zo heb ik dan, Geliefde Hoorders! het oordeel, 't welk Jeſus Christus over Godsdienstdwaalingen velde, den wederlegtrant, dien Hij volgde, en 't uitmuntend karakter, 't welk Hij ook hierin openbaarde, in eenige bijzonderheden onder de aandacht gebragt! — veel was 'er bij het een en bij het ander nog bij te doen; — maar ik mag U niet langer ophouden. — Mag intusſchen deeze eenvouwdige herrinnering iets hebben toegebragt om onze hoog-

ach-

achting voor dien gezegenden Persoon te vermeerderen, en elk die zich opgewekt vindt de verdediging der waarheid tegen haare bestrijders op zich te neemen, het belang te doen gevoelen, om zich daarin Hem ten voorbeelde van navolging te stellen, ik zal mij verblijden, en rekenen mijn doel te hebben bereikt. —

Verlangt Gij nu te weeten, welken uitslag de vernieuwde pogingen onzer Maatschappije naar 't oordeel van Bestuurderen ter bevestiging en verdediging der waarheid hebben gehad! — onze hooggeachte Heer Secretaris is gereed om 'er U verslag van te geeven.

Wij besluiten dan onze zamenkomst met den hartelijken wensch, dat de

be-

bekroonde lettervrucht van den arbeidzaamen Schrijver over een zo belangrijk onderwerp aan de bevordering van Waarheidkennis, Geloofsbevestiging, Gemoedsvertroosting en Euangelifche Heiligmaaking moge dienstbaar zijn! — dat 'er zich vervolgens van tijd tot tijd veelen moogen opdoen, die, met de vereischte gaven toegerust, naar 't allerbeste voorbeeld, 't welk Jefus ons gaf, den gevaarlijken aanval der waarheidbeftrijderen met den besten uitflag moogen te keer gaan — dat veele onzer Medechristenen mogen worden opgewekt om in vereeniging met de geachte leden deezer Maatfchappije, aan eene zo belangrijke inrichting deel te neemen, en dat voorts alle de reeds aangewende en volgende poogingen van dit Genootfchap moogen ftrekken tot ftuiting van den moedwil en verijdeling van den list van zo veele gevaarlijke tegenftanders, tot terechtbrenging van dwaalenden – tot bewaring van onvaste en ligt verleiden —

tot

tot handhaving van de goede zaak van den allerbesten Godsdienst, en tot grootmaaking van den nooit volprezen naam van God! — 't zij zo!

VERHANDELING

OVER

HET EIGENLIJK DENKBEELD, 'T WELK DE HEILIGE SCHRIJVERS HECHTEN AEN DE VERGEVING DER ZONDEN.

DOOR

JOHANNES ANTONY LOTZE,

PREDIKANT AEN DEN MAERTENSDIJK BIJ UTRECHT;

AEN WIEN DE GOUDEN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

VERHANDELING

OVER

HET EIGENLIJK DENKBEELD, 'T WELK DE HEILIGE SCHRIJVERS HECHTEN AEN DE VERGEVING DER ZONDEN.

---

§. I.

Dat het menschdom in een ſtaet van zedelijk verval zich bevindt, en er niet een gevonden wordt, die niet zondigt, heeft niet alleen de ondervinding van alle eeuwen geleerd, maer is ook met ſchaemte en droefheid door de besten beleden. Deze erkentenis daervan verwekte, en onderhield bij elk nadenkenden het gevoel van ſtrafwaerdigheid voor een hoger Wezen, hetwelk zij op verſchillende wijze hebben uitgedrukt, terwijl ze tegelijk poogden de verdiende ſtraf aftewenden. Men kan er derhalven redelijker wijs niet aen twijfelen, of vergevinge der zonden, in de betekenis, die allen daeraen gehecht hebben, zij behoefte, dringende be-

 be-

behoefte van het Menschdom; en aen dezelve is voldaen door de Godlijke Openbaring, op ene wijze, die zo gepast is voor ſchuldigen, als ze ſtrekt tot verheerlijking van God. — Maer is de gewone betekenis, die wij aen de zonden-vergeving hechten, in de Openbaring wel aennemelijk? Is de lere van des zondaers rechtvaerdiging uit genade door het geloof in KRISTUS wel ene Bijbelſche Leer? — Dat men het laetſte ontkent, is in den tegenwoordigen tijd nog al te begrijpen; maer dat men het eerſte lochent, is zeer zeker vreemd, en te vreemder, als de volkstael, waervan de Heilige Schrijvers zich bediend hebben, het gewoon begrip zo overredend uitdrukt. — Dan, tot wat ongerijmdheden kan en moet men niet overſlaen, zo rasch men van de algemeen erkende regelen van uitlegkunde afwijkt, en de Heilige Schrijvers laet zeggen, wat men wil, dat zij zeggen moeten. Nog onlangs hadt men daervan meer dan een bewijs. De Leerrede van REINHARD, op het feest van de Reformatie uitgeſproken, waer hij aendringt, en op de bewaring van, en wederkering tot de leer der rechtvaerdiging, was naeuwelijks in het licht, of velen ſcherpten hunne pennen tegen dezelve. De *Recenſent*

in

in de Theologische Annalen, L. WACHLER, liet zich onder anderen dus uit: „ Deze leer” (die der rechtvaerdiging eens zondaërs uit genade door het geloof in KRISTUS,) „ is meer *Pauliniaansch* dan *Kristelijk*, en is „ meer een middel ter bevestiging van het „ *Protestantsche Systema*, dan dat ze de grond „ er van zijn zou”. — Deze en dergelijke tegenkantingen drongen den Schrijver dezer Verhandeling, die voor twee jaren ene beantwoording van het opgegeven Vraegstuk hadt ingezonden, maer veel te laet, volgends het Programma voor het jaer 1800, de ten tweedemaele uitgeschrevene Vraeg te beantwoorden, het Bijbelsch begrip der zonden-vergeving naer de algemene erkende regelen van uitlegkunde te onderzoeken, en biedt den uitslag zijner pogingen, hoewel zijn arbeid in de vorm van het vroeger ingezonden opstel zeer verschilt, aen de waerdige Bestuurders van het *Haegsche Genootschap* aen.

Bevreemdt het u, Lezers! dat men over het begrip der zonden-vergeving twisten kan, omdat gij gelooft, dat ons eigen geweten zulks reeds bepaelt, gij zult echter van de noodzakelijkheid van ons tegenwoordig onderzoek rasch overtuigd worden uit de proeven, die ik uit de Schriften van onze

tegenwoordige Hervormers zal opgeven, uit welken u blijken zal, hoe men tracht, om aen de natuurlijke betekenis der woorden een zo geheel oneigen begrip ons van de zondenvergeving op te dringen. —

Zie hier dan enige proeven van onderſcheidene hedendaegſche Schriftverklaerders.

TELLER ſchrijft op het art. *vergeben*, die *vergebung der ſunden*: „ De zaek, die onder
„ deze uitdrukking in het Nieuwe Testa-
„ ment voorgeſteld wordt, geeft in het ge-
„ meen te kennen, het welgevallen Gods, aen
„ elk terugkerenden en zich bekerenden zon-
„ daer, dat in de gelijkenis van den verloren
„ zoon *Lucas* 15. zoo treffend is afgebeeld.
„ Dit is het ook wat het Euangeli aen allen,
„ die dit welgevallen wenſchen te ondervin-
„ den, verzekert. Hiervan moet de verge-
„ ving van zonden, die aen Joden en Heide-
„ nen in de eerſte dagen van het Kristendom
„ bekend gemaekt werd, onderſcheiden wor-
„ den. — Met betrekking tot de Joden was
„ dezelve ene bekendmaking, dat God ge-
„ ne zondoffers meer begeerde, door welke
„ zij gedurig beleden, hunne aenhoudende
„ misdragingen, en God voorgeſteld werd,
„ als de ſtraf niet kwijtſcheldende, maer
„ van tijd tot tijd uitſtellende, zo als PAU-

„ LUS dat uitdrukkelijk leert *Rom.* 3: 25.
„ Daerom wierd aen dezen de dood van JE-
„ SUS verkondigd, als geschied tot vergevin-
„ ge der zonden, en alzo als geschied, ter
„ afschaffing van alle zondoffers, (*Matth.*
„ 26: 18, *Eph.* 1: 7, *Hebr.* 10: 18.) —
„ Voor de Heidenen die het Kristendom
„ aennamen, was ze een plechtige verkla-
„ ring, dat God nu de tijden der onwetend-
„ heid en van het bijgeloof had overzien,
„ volgens de betuiging van den Apostel,
„ *Hand.* 17: 30, *Cap.* 26: 18" (*a*).

STEINBART laet zich dus horen: „ Zo
„ dra ieder Jood geloofde, JESUS zij de
„ KRISTUS, de Zoon des levendigen Gods,
„ werd hij terstond zalig, of verlost van den
„ drukkenden last van den slavendienst, en
„ de vervloekingen van de Mosaische wet;
„ en werd tot een levendige hope wederge-
„ boren; ontfong een' kinderlijken geest,
„ en

(*a*) *Worterbuch des Neue T.* pag. 452, 453. Men vergelijke hem ook op het art. *erlösen*, pag. 185, 186. — *seligen* daer vind men *Eph.* 2: 5, 8. verklaert: *uit genade zijt gij tot het Christendom gebracht*, en op gelijke wijze 2 *Tim.* 1: 9, *Titus* 3: 5, zo denkt ook HESSELINK *Uitlegkundig Woordenboek*, op het art. *zaligheid*, bl. 661. daer men de verklaringen van TELLER leest.

„ en kon nu verder zonder tusſchenkomst „ van een Hogepriefter, zonder gaven en „ offers, overal, onmiddelijk tot God zijnen „ Vader naderen. — De Heilige Schrift „ gewaegt met betrekking tot de Heide- „ nen van gene verlosſing van ſtraffen. „ Trouwens, zij hadden niet die vreeslijke „ voorſtellingen, die MOSES wet, of lie- „ ver, de Pharizeeuwſche verklaringen ten „ tijde van KRISTUS, veroorzaekt hadden „ van toekomende Goddelijke ſtraffen in het „ rijk des Satans" (*b*).

BAHRDT ſchrijft op het art. *ἀφεσις*: „De „ ſpreekwijs *ἀφεσις ἁμαρτιων* vindt men in „ het geheele Oude Testament niet; in het „ Nieuwe Testament moet ze uit een dob- „ bel oogpunt beſchouwd worden. Als ene „ uitdrukking, ontſtaen uit de toenmaelige „ Joodſche Godgeleerdheid, beduidt ze de „ bevrediging van een vertoornden God, en „ de bevrijding van de bedreigde poſitive „ ſtraffen. Beide weêrſpreekt de zuivere „ rede door JESUS gepredikt. Het eerſte „ ſtrijdt met de natuur van een onverander- „ lijk

(*b*) *Syſtem der reinen Philoſophie . oder gelukſelig-keits lehre des Christenthums*, pag. 136 &c, 287.

„ lijk liefhebbend God; het laetste met den „ aert der Goddelijke straffen, die niet an„ ders zijn als natuurlijke gevolgen der zon„ den, strekkende tot 's menschen verbete„ ring; en deze kunnen, omdat ze waere „ weldaeden, en onontbeerlijke geneesmid„ delen zijn, nooit vergeven worden. Het „ is dus natuurlijk, dat JESUS met die be„ woording een veel redelijker begrip ver„ bond, en onder *ἀφεσις ἁμαρτιων*, wegne„ ming der zonde, of bevrijding van dezel„ ve, verstond, waeronder men verbetering „ des menschen, en wegneming van de me„ nigvuldige ellenden, die hij door zijne ver„ grijpingen zich berokkende, verstaen moet.

„ Zo wordt *Matth.* 26: 28, van het „ bloed, of den dood van JESUS gezegd, „ dat het ten oogmerk heeft bevrijding van „ de zonden, dat is, verlossing van het ze„ delijk verderf, welks hoofdbron toenmae„ len was, het Joodsche bijgeloof, en bij„ zonder de dromerijen van den Messias (*c*)".

OERTEL, een vereerder van BAHRDT, dien hij overal als den groten Man, die aen de

(*c*) *Griechisch-Deutsches Lexicon über das Neue Testaments*, waer hij ook natezien is op αἰμα, ἁμαρτια & ἀφιημι.

de Godsdienst de uitmuntendste diensten bewezen heeft, verheft, zet de gevoelens van zijnen Meester verder uit een, en laet zich dus horen: „ Zonden-vergeving was, naer „ het Joodsche denkbeeld, ene vergeving „ van de vertoornde Godheid over de overtreding van zijne willekeurige wetten, en „ ene willekeurige bevrijding van gedreigde „ willekeurige straffen; en is volgens het „ Joodsch Kristelijk begrip: ene willekeurige, uit genade, door de gelovige aenneming van de vreemde verdiensten van „ KRISTUS, verkregene bevrijding van „ alle straffen der zonden, en ene daer mede „ gepaerd gaende verzekering van de genade „ van God, en van de eeuwige zaligheid. — „ Dit alles nu is enkel onzin, en Godslasterlijk ". —

De bewijzen voor dit schroomlijk gezegde zijn van BAHRDT genomen, en behoef ik niet te herhaelen, alléén voeg ik hier bij deze zijne aenmerking: „ Wanneer *zonde*, *ἁμαρτιά*, „ het *praedicatum* is van een geheel volk, bij „ voorbeeld, van Joden en Heidenen, betekent het nooit ene enkele zonde, maer altoos den zedelijk verdorven toestand, het „ zedelijk bederf, de ellenden der zonden. „ *Vergeving* van zonden, kan daerom niets

„ an-

„ anders zijn, als opheffing, wegneming „ van het zedelijk bederf, verlosfing van „ het ongeluk der zonden. — *Zonden-vergeving* is dus, de zonde wegnemen, weg„ doen, veroorzaken dat ze een einde „ neemt, en bij gevolg de onzalige uitwerk„ zels van dezelve doen ophouden. — De „ ſtraffen der zonden die de mensch zich „ zelven berokkent, zijn gene ſtellige of „ willekeurige ſtraffen; neen, het zijn na„ tuurlijke gevolgen der zonden, die in het „ verband der dingen gegrond zijn, die „ noodzaekelijk moeten plaets hebben, maer „ ook wegvallen, als de oorzaek van dezel„ ve, de zonde, is weggenomen. Bekeert „ zich de mensch van zijne zonden, die „ hem de ſtraffen, de natuurlijke kwade ge„ volgen, toevoegen; zo wordt hem de zon„ de van zelfs vergeven, dat is, weggeno„ men, en de ſtraf, dat is, de kwade ge„ volgen, houden van zelfs op" (*d*).

ECKERMAN ſchrijft: „ Vergeving der „ zonde, vrijſpraek van de ſtraf, verlosfing „ van elende, is enerlei, en de ſtraf is dat „ on-

(*d*) *Verſuch einer Philoſophiſchen Bibelerklärung, welche Pauli Brief an die Römer philoſophisch geprüft, uberſezt, und erleutert, enthalt*, pag. 434—444.

„ onheil, dat de Joden door de verwerping „ van JESUS zich berokkenden, namentlijk, „ die door hem bedreigde verwoesting van „ den staet, het verlies van hunne volks- „ voorrechten, en allerlei elenden, die uit „ de zonde en ondeugd ontstaen. — De „ lere der rechtvaerdiging, volgends wel- „ ke den zondaer uit genade de verdien- „ de straf wordt kwijtgescholden, en hij „ behandeld even als of hij niet gezondigd „ had, is blote leerwijze, geaccommodeerd „ naer de behoeften van die beiden. — De „ voorstelling van God, als enen tot straf „ veroordelenden en van de straf vrijspre- „ kenden Richter, is alleen aen de Oude „ Israëlitische Godsdienst eigen, ze behoort „ niet tot de lere van JESUS, die ons God „ niet als een Richter, maer als een „ liefderijken Vader beschrijft en verëren „ leert (*e*)".

LOEFFLER beweert: „ Dat de zonden- „ vergeving, of bevrijding van de straf, in „ het Nieuwe Testament beloofd, enig en „ alleen betrekking heeft tot de zonden, „ aen

(*e*) *Theologische Beytrage*, 2 Band 2 stuk pag. 169 — 196.

„ aen welken de toenmaels tot het Kris-
„ tendom overgaende Joden en Heidenen,
„ geduurende hunnen voormaligen onkris-
„ telijken toeſtand, maer geenzins tot de
„ zonden van alle menſchen zonder onder-
„ ſcheid, niet tot de zonden van hen, die
„ alrede Kristenen zijn, en na verkregen
„ betere kundigheden op nieuws zondi-
„ gen (*f*)".

STAENDLIN verklaert de zonden-vergeving dus: „ Vergeving van zonden betekent eenvouwig Gods goedheid jegens
„ zondaren, die zich en hun gedrag verbeteren, uit kracht van welke zij, ofſchoon zij zelven voor alle zonden boeten moeten, en geen ſtraf hun kwijtgeſcholden wordt, met ene gelukzaligheid
„ beloond worden, welke naer den trap
„ van hunne zedelijke verbetering geëvenredigd is, en de ſtraffen welke zij om
„ hunne zonden dragen moeten, verre overtreft (*g*)".

SCHMID

(*f*) *Predigten, mit einen abhandlung über die Kirchliche genugthuningslehre* pag. XXVII, HESSELINK in zijn *Uitlegkundig Woordenboek* is van dezelvde gedachten; zie wat hij ſchrijft op het art. *rechtvaerdigen*, bl. 481.

(*g*) *Gottingſche Bibliotheck der neueſten Theologiſchen*

SCHMID denkt dus: „ Hij, die zich zelven en zijn gedrag verbetert, moet de
„ ſtraffen van zijne voorgaende misdaden
„ boeten, en de lere des Nieuwen Testaments
„ ments van de zonden-vergeving beſtaet
„ in deze ſtukken: deels, dat God hem
„ om zijn vorig wangedrag niet van alle
„ zaligheden geheel uitſluite, maer naer
„ mate van het goede, dat hij doet, belone,
„ ne, — deels, dat God, het gene uit onwetenheid,
„ wetenheid, onoverwinbre vooroordelen,
„ verleiding en zo voorts, geſchiedt, van
„ de ſom der ſchulden afrekene, en niet
„ ſtraffe (*h*)".

Het ware niet moeilijk deze lijst aenmerkelijk te vermeerderen, met aenhalingen uit andere geſchriften; evenwel is ze groot genoeg, om ons te overtuigen, dat het geen nutteloos werk is, het opgegeven Vraegſtuk zorgvuldig te bearbeiden. Ik moet, eer ik mij daer nog toe zet, nog met een woord gewaegen, van de opvatting van NOESSELT, die men vooral niet onder de

ſchen Litteratur, 1 Band pag. 837, 839, 841, 881, 886, 890, 895, 898.

(*h*) *Ueber Chriſtliche Religion, als volkslehre und wiſſenſchaft*, pag. 196 &c. — 311 &c.

de Neologische moet rangschikken, en wiens begrip van de zonden-vergeving uit gansch andere gronden is afgeleid, dan die, welke door de zo even genoemden aengenomen zijn. Te weten, deze waerlijk grote Man is van oordeel, „ dat zonden-vergeving „ en straf-bevrijding niet enerlei zijn. Hij „ is er verre af, om te ontkennen, dat in „ de Heilige Schrift van ene bevrijding „ van de straf de rede is; maer houdt staen- „ de, dat de zonden-vergeving daerin ei- „ genlijk gelegen zij, dat een bekeerd mensch, „ in weerwil van zijn zonden, zich ver- „ blijden mag over de genade en welwil- „ lenheid Gods hemwaerds, waer van „ het gevolg is, de verlossing van de straf. „ Hij beroept zich, tot staving van zijn „ gevoelen, deels, op *Rom.* 8 : 33 — 39. „ *Hebr.* 4: 16, *Luk.* 15, — deels, om dat „ de lere van JESUS, de vergeving der „ zonden aen het geloof, en niet aen de „ bekering toeschrijft (*i*)".

§ 2.

(*i*) *Programma de eo quid sit: deum condonare hominibus peccata, poenasque remittere?* Halae 1792.

§. 2.

Wanneer men bovengemelde verklaringen van de zonden-vergevinge nadenkt, bevindt men, dat, offchoon fommigen verfchillen, allen daerin overeenkomen, dat er geene ftellige ftraffen op de zonden bedreigd zijn, en alle de gevolgen van dezelve alleen gehouden worden voor natuurlijke, die ten oogmerk hebben, de verbetering van den mensch.

Daeruit volgt dan van zelfs, dat, naer het oogmerk van de voorgeftelde Vraeg, onderzocht moet worden, of de Heilige Schrijvers aen de zonden-vergeving hechten het begrip, bevrijding van ftellige ftraffen op de zonden bedreigd. Om aen dit voorftel te voldoen, moeten wij met het doorgaend gebruik der fpreekwijze zonden-vergeving in het Oude en Nieuwe Verbond raedplegen; en om de bepaelde mening daer van te vinden, moet dit geheele onderzoek uitlegkundig zijn, zo dat alle andere redeneringen en bewijzen, hoe wel gepast en juist ter zaeke dienende, om de ongegrondheid van de hedendaegfche verklaring, in een overtuigend licht te ftellen, buiten ons tegenwoordig onderzoek gefloten blijven.

Trou-

Trouwens, bevinden wij, dat volgens alle de regelen van ene goede uitlegkunde, het gewoon begrip van zonden-vergeving in de Heilige Schriften gegrond is, — is het onnodig tot deszelfs bevestiging andere gronden aentevoeren. — Geen *Kritische Filosofie*, die zich eigendunkelijk het recht aenmatigt, te beslissen, wat al en wat niet met de zedelijke begrippen van God bestaenbaer is, en dan naer die beslissing, den zin aen de gezegden der Heilige Schrijvers aenpast, en dezelve doet zeggen, wat zij na haere beginzelen zeggen moeten, is in staet, de uitlegkundige waerheid onzeker te maken. Alle haere redeneringen raken de uitlegkundige waerheid niet, — geen een derzelven toont, of kan tonen, dat die ongegrond is; en zo lang men niet overredende bewijst, dat onze verklaring van den letterlijken zin der woorden afwijkt, en uit dezelve tegen alle regelen van tael en uitlegkunde is afgeleid, blijft ze volkomen zeker.

Ik gae derhalven alles wat van ter zijde hier behandeld zou kunnen worden, als over *den aert der zonde*, wat een *daed tot zonde maekt*, *zal ze dien naem dragen*, *dat zonde altoos betrekking heeft tot een bepaelde*

wet, die overtreden is; dat God op de zonden ſtellige ſtraffen bedreigd heeft, en Hij als Rechter dezelve dadelijk ſtraffe, —— met ſtilzwijgen voorbij. Daertoe heb ik te meer recht, alzo door *Prof.* VAN VOORST bondig is betoogd, dat God, die als Rechter de zonde ſtraft, op de ſchending zijner wetten ſtellige ſtraffen heeft bedreigd, gelijk ook vervolgends door den *Eerw.* VAN DE WYNPERSSE overtuigend is bewezen, dat God uit liefde tot zich zelven gehouden is de zonden te ſtraffen.

Op deze goede gelegde gronden zou ik kunnen voortbouwen, en daeruit niet weinig ter bevestiging van het gewoon begrip der zonden-vergeving afleiden; doch daer in de Vraeg bepaeldelijk gevorderd wordt, uit den doorgaenden inhoud der Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds het eigenlijk denkbeeld der zonden-vergeving op te maken, bepael ik mij daer alleen toe.

§. 3.

Natuurlijk is het, daer JESUS en zijne Apostelen, zo wel als derzelver tijdgenoten, hunne Godsdienſtige begrippen ontleenden uit de lere van MOSES en de Propheten,

en

en zich in hun onderwijs van derzelver wijze van zich uit te drukken bedienden, dat wij met het Oude Verbond een begin maken.

Om dit geregeld te doen, wil ik eerst de ſpreekwijzen zelve, die wij in het Oude Verbond gebruikt vinden, ophelderen. Daer na zal ik uit de ſamenvoeging van de ſpreekwijze zonden-vergeving met andere, of het beloop der rede, die ophelderen, —— vervolgens zal ik uit den ouden offerdienst derzelver waere betekenis zoeken te ontwikkelen. Eindelijk zal ik, bij wijze van aenhangzel, enige bijzondere ſpreekwijzen, die ter verſterking van het gewoone begrip dienen, of gebruikt kunnen worden, in aenmerking neemen.

Op deze wijs ons onderwerp behandelende, zal niets belangrijks, dat maer enigzints ſtrekken kan, om het waer begrip der zonden-vergeving in een helder licht te plaetſen, onze aandacht ontglippen.

§. 4.

De Heilige Schrijvers des Ouden Verbonds, van de vergevinge der zonden ſprekende, bedienen zich van verſchillende ſpreekwij-

zen, die enige nadere opheldering nodig hebben.

In het gemeen wil ik opgemerkt hebben, dat de Hebreeën zich van geene eigenlijke ſpreekwijze, om de zonden-vergeving aen te duiden, bediend hebben; maer dat alle zijn oneigenlijke of verbloemde, in welke een of ander bepaeld zinnelijk begrip ten gronde ligt. En dit, wel verre van het denkbeeld onzeker te maken, heldert het in tegendeel des te juister op, en laet ons aen de waere en bedoelde mening, dat de Israëliten aen de zonden-vergeving hechten, niet twijfelen, gelijk wij zien zullen.

De meest gewoonlijke ſpreekwijze, in het Oud Verbond gebezigd, om de zonden-vergeving aen te duiden, zijn נשא עון en סלח עון. Beide zijn doorgaends vertaeld *zonden vergeven.* Wilde men de eigenlijke en allereerſte betekenis uitdrukken, men zou dan ſchrijven moeten: *de zonden om hoog heffen,* en van daer vervolgends, de afgeleide betekenis, *de zonden wegdragen, wegnemen, zo dat ze niet meer bemerkt worden.* Trouwens, dit denkbeeld hebben ſoms de *Griekſche vertalers* getracht uit te drukken, daer zij hebben vertaeld, ἐξαιρειν ἀνομιαν, *Micha* 7: 18. dan ἀφαιρειν ἀνομιαν, *Exod.* 34: 7. *Num.*

4:

14: 18, dan ἀνειναι ἁμαρτηματα, *Josua* 24: 19. dan λήθην ποιειν της ἀνομιας, *Job* 7: 21. Gewoonlijk gebruiken zij de meer bekende spreekwijs ἀφιεναι ἁμαρτιαν, *Gen.* 4: 13. *Exod.* 32: 32. *Cap.* 34: 9. *Levit.* 4: 20, 26, 31, 35. *Num.* 14: 19. *Cap.* 15: 25, 26. *Jesaia* 55: 7.

Het komt mij niet onwaerschijnlijk voor, dat de gezegde spreekwijzen ontleend zijn van den weggaenden bok, die, beladen met de zonden van Israël, deszelvs ongerechtigheden in een afgezonderd land moest wegdragen, *Lev.* 16: 21, 22. Immers, werd daer door verklaerd, dat de ongerechtigheid des volks van voor het oog des Rechters was weggenomen, dat ze geen voorwerp zijner opmerkzaemheid meer bleef, om ze te straffen. Ik merk dit slechts als in het voorbijgaen op, (in het vervolg zal dit stuk ons nog voorkomen) om des te beter gelegenheid te hebben, de waere meening van de bijgebrachte spreekmanieren te bepalen. Trouwens, daer de wegzending van den in het leven gebleven bok, ene zinnelijke voorstelling was van de wegneeming der verdiende straf, zo konde er van geene meer gepaste bewoording, om de vergeving der zonden te kennen te geeven, gebruik gemaekt worden,

dan van die, *de zonden vergeven.* — Hoe men nu deze ſpreekwijze beſchouwt, het zij alleen taalkundig, het zij dat men het beeld, waervan ze ontleend is, mede in aenmerking neemt, zo veel is zeker, dat ze altoos een bevrijding van ſtraf uitdrukt.

§. 5.

Het zelvde begrip is in andere gelijkſoortige ſpreekwijzen, in het Oude Verbond gebruikt, niet min duidelijk opgeſloten.

Soms vinden wij gebruikt de zegswijze: *God verbergt zijn aengezichte voor de zonde.* סתר חטא (*k*), dat is, Hij vestigt er zijn oog niet op, om ze te ſtraffen. *Ps.* 51: 11. is deze ſpreekwijze verklaerd, *door de ongerechtigheden uit te delgen.* MOSES gebruikt in zijn Lied *Ps.* 90: 8. de tegenſtelling: *God ſtelt onze ongerechtigheden voor zich*, terwijl het gansch beloop leert, dat hij ziet op de ſtraf, die Israël ondervinden moest. De Digter van den 130. *Psalm* bezigt in eigenlijke bewoordingen het beeld eens Rechters, die al-

(*k*) Conf. A. SCHULTENS *Comment. in Jobum* pag. 64, VENEMA *Comment. in Psalmos* T. 3. pag. 450.

alle zijne opmerkzaemheid tot de gepleegde zonden bepaelt: *Zo gij, Here! de ongerechtigheden gadeſlaat!* en het volgende 4. *vers* duidt aen, dat de mening is: zo gij, Here! de door ons gepleegde zonden naer verdienſten ſtraft!

Soms lezen wij: *God gaet de overtredingen voorbij, Mich.* 7: 18. *God laet de overtredingen voorbij zich heen gaen*, 2 *Sam.* 12: 13. *Cap.* 24: 10. In deze plaetſen is gebruikt het woord עבר, dat onze Overzetters in de laetſte plaetſen hebben vertaeld *wegnemen*. In alle is de bedoeling van opheffing van ſtraf overkenbaer: in de *eerſte* toch is er bijgevoegd: *Hij behoudt den toorn niet in eeuwigheid.* In de *tweede* is de ſpreekwijs verklaerd: *Gij zult niet ſterven.* In de *laetſte* word de zin door het gandsch beloop buiten bedenking geſteld. *Job* 7: 21. is dezelvde zegswijze gebruikt, en is daer parallel met נשא. De lijder verklaert hier hoe eer hoe beter zijn misdrijf, zo hij waerlijk gezondigd heeft, door den dood te willen boeten, bewijs genoeg dat de gewoone betekenis hier plaets heeft.

Soms is gebruikt: *God werpt alle de zonden achter zijn rug, Jeſaia* 38: 17. of, *hij werpt alle hunne zonden in de diepten der zee, Micha*

7: 19. Beide zegswijzen kunnen niet anders, dan van een dadelijke bevrijding der ſtraf verſtaen worden. De uitdrukkingen zelve laten geene andere verklaring toe, en derzelver verbinding met andere, en het beloop der rede bevestigen bovendien deze verklaring.

Dus vindt men in de eerstgenoemde plaets, dat HISKIA zijne herſtelling beſchouwt, als het bewijs, dat zijne zonden hem vergeven waren, dat God die niet meer gadeſloeg. In de andere plaets ſtaet die uitdrukking gelijk met de *ongerechtigheid te vergeven, den toorn niet te houden, en lust te hebben aen goedertierenheid.* Tot verdere bevestiging van de betekenis der genoemde ſpreekwijze kan dienen *Job* 8: 5. *hebben uwe kinderen tegen hem gezondigd, heeft hij hen overgegeven aen hun misdrijf?* of zo als onze Vertalers het gegeven hebben: *heeft hij ze in de hand hunner overtredingen geworpen?* BILDADS mening is: hebben zij hunne geduchte ſtraffen als het loon en noodzakelijk gevolg hunner misdaden weg? (*l*)

Men vindt ook gebruikt: *De zonde uitdelgen,* Ps.

(*l*) Conf. A. SCHULTENS l. c. pag. 20. de primaria τῆ שלח ſignificatione: quam ſi teneas, apparet in locis citatis notionem *puniendi* obtinere.

Ps. 51: 3. *Jesaia* 43: 25. *Cap.* 44: 22. *Jer.* 18: 23. een spreekmanier, die ten allersterkste uitdrukte het begrip van strafbevrijding, om dat de Rechter zijn oog afwendt van de zonde, of wel om dat hij het register der gepleegde euveldaden uitwischt, of verscheurt. Hoe men het beeld ook vatten moge, het begrip van strafbevrijding blijft. Dit wordt versterkt, deels door de tegenstelling: *delg de zonde niet uit van voor uw aengezichte*, *Nehemia* 4: 5. deels door de bede van MOSES: *Delg mij nu uit uw boek, het welk gij geschreven hebt*, *Exod.* 32: 32., dat is, geef mij aen den dood over, straf mij.

Men vind al verder gebezigd: *de ongerechtigheid, de misdaed niet toerekenen*, *Ps.* 32: 1., het geen zo veel is, als de verdiende straf niet ondergaen, niet gedood worden. *Lev.* 7: 18. *Cap.* 17: 4. 2 *Sam.* 19: 19. vergel. *vers.* 23.

Eindelijk is ook geboekt: *de zonden toedekken*, of *bedekken*, כסה, *Neh.* 4: 5. *Ps.* 32: 1. 85: 2., כפר *Ps.* 65: 3. 78: 38. 79: 9. 2 *Kron.* 31: 18. *Jerem.* 18: 23. In deze plaetsen hebben onze Overzetters gebruikt het woord *verzoenen*, כבש *Micha* 7: 19., daer wij in onze vertaling lezen, *de ongerechtigheden dempen*. Hoewel er nog gelegenheid

zijn zal, om meer opzettelijk over die bewoording te handelen, zo zal het evenwel niet overbodig zijn, met een enkel woord de waere mening van dezelve te bepalen. Reeds leert de natuur van de ſpreekwijs zelve, dat ze het begrip van de ſtrafontheffing bevat. Trouwens, wanneer iemands zonden voor het oog van den Rechter bedekt worden, is er het oogmerk van, op dat de zondaer niet geſtraft worde. Zulks wordt blijkbaer in alle de aengevoerde plaetſen uitgedrukt. *Ps.* 32: 4. wordt het verklaerd *door de zonden weg te nemen*, *Ps.* 85: 2. door *wegnemen van de misdaed*, *afwending van de heftigheid des toorns*, terwijl het gansch beloop overtuigend doet zien, dat de Dichter ſpreekt van de bevrijding *Israëls* uit zijne ballingſchap, die ene ſtraf van de gepleegde misdaden was. *Ps.* 78: 38. is het verklaerd door *niet te verderven.* *Jer.* 18: 23. duidt het *niet toedekken der zonde* aen, den zondaer ongelukkig te maken, ongenadig hem behandelen, hem zwaer ſtraffen, door allerlei plagen en onheilen, *vers.* 21 en 22.

Uit deze toelichting van de onderſcheidene ſpreekwijzen, in het Oude Verbond voorkomende, is het nu over duidelijk, dat de zonden-vergeving betrekkelijk is tot de

ſtraf-

ſtraffen, die men door zijn wangedrag zich waerdig heeft gemaekt, en van welken men door den Rechter vrijgeſproken wordt.

§. 6.

Deze algemeen erkende betekenis der ſpreekwijze, vergeving van zonden, kan ook uit het beloop der rede allezints gewettigd worden. — Wij zullen tot dat einde enige plaetſen bijbrengen, en naer derzelver zamenhang behandelen.

Gen. 4: 13: „ KAIN *zeide tot den Here:* „ *mijne misdaed is groter, dan dat zij vergeven worde*". Het doet niets uit, of men dit zeggen ſtellig, of vraegswijze opvatte, daer het denkbeeld van ſtrafbevrijding hier niet kan gelochend worden. Immers, volgens *vers* 16. verklaerde *God* aen KAIN, dat het door hem geſtorte bloed van zijnen Broeder om wraek riep, hem ſtrafwaerdig had gemaekt. Op grond van deze verklaring wordt ook terſtond *vers* 11. en 12. over den Broeder-moordenaer de ſtraf uitgeſproken. Is het wel mogelijk in dit beloop der rede KAIN anders dan op deze wijze te verſtaen: zo groot is mijne mis-

daed,

daed, dat de verdiende ſtraf aen mij niet kan kwijtgeſcholden worden.

Hoewel *Gen.* 18: 20 — 33. de bewoordinge zonden-vergeving niet voorkomt, kunnen wij deze plaets zeer wel tot ons oogmerk gebruiken, vermits het geheel beloop der geſchiedenis leert, dat ABRAHAM zag op bevrijding van de ſtraf, die God over de vijf ſteden van *Gomorra* wilde oeffenen. — De Godheid toch openbaert zich, *vers* 20 en 21, als de Rechter der waereld, die op de overtredingen der menſchen achtſlaet, en, als deze te hoog lopen, over dezelve ſtraf oefent. De bekendmaking van dit nakend lot dier ſteden wekte ABRAHAM om de voorbidder dier ongelukkigen te zijn, en de Godheid dringend te ſmeken, de bedreigde ſtraf niet te willen voltrekken.

Gen. 50: 17: „ *Vergeef toch de overtredin-* „ *gen uwer Broederen, en hunne zonden, want* „ *zij u* (liever: *dat zij u zoo veel*) *kwaed aen-* „ *gedaen hebben*". JOSEFS broederen waren bevreesd, dat hij, wegens de hem aengedaene mishandelingen, zich aen hen wreken zoude; daerom ſmeekten zij hem om vergeving. Hun verzoek kan niet anders dan van ſtrafbevrijding verſtaen worden; immers dan alleen heeft JOSEFS antwoord enige

ge kracht: „ *ben ik dan in de plaets van God*"? *vers* 19, dat is, ſtaet het aen mij, overtredingen, die mij niet meer ſchaden kunnen, als Rechter te ſtraffen?

Exod. 10: 17: „ *En nu vergeeft mij doch mijne zonden alleen ditmael*". Kan men dit verzoek van FARAO wel in enen anderen zin, dan dezen opvatten: „ *ſtraf mij niet*". Die Vorst voegde er bij: „ *bid vuuriglijk* „ *tot den Here uwen God, dat hij ſlechts* „ *deze dood van mij wegneeme*". Hij heeft het oog op de plaeg der ſprinkhaenen, die alle gewasſen verteerden, die plaeg beſchouwde hij als een ſtrafgericht, waer van hij begeerde verlost te worden.

Exod. 23: 21: *Hij zal ulieder overtredingen niet vergeven.* Aen Israël wordt bevoolen den Engel des Heren niet te verbitteren, en tevens bedreigd, dat ingevalle zij zulks deden, hij hun niet vergeven zou, dat *is*, gewisſelijk zal hij u ſtraffen. Trouwens, de tegenſtelling *vers* 22., waer ene beloning aen Israël wordt toegezegd, ſtelt die betekenis buiten alle bedenking. Men vergelijke *Joſua* 24: 19. 20.

Exod. 32: 32 bidt MOSES voor het volk, dat aen afgoderij zich ſchuldig had gemaekt: „ *nu dan, indien gij hunne zonden ver-*

„ ge-

„ *geven zult, dog zo niet, delg mij nu uit uw* „ *boek*". Kan MOSES bede nu enen anderen zin hebben dan deze: ſtraf toch dit volk niet; doch zo gij wilt wrake oeffenen, ſtraf mij dan! Immers hij had gehoord van God zelven *vers* 10, zijn voornemen, om het gantſche volk uitteroeien. MOSES bede werd ook met de daed zo verre verhoord, dat niet op heeter daed de bedreigde ſtraf voltrokken, maer opgeſchort wierd, *vers* 34. — Men vergelijke nog *Exod.* 34: 7, 9. *Num.* 14: 19, *Vergeef doch de ongerechtigheid dezes volks.* Wegens den opſtand van Israël tegen MOSES en AARON, ontdekte God aen zijnen knecht zijn voornemen, om het volk met de pest te ſlaen, en het te verſtoten, *vers* 12. Om de afwending van dat ſchriklijk ſtrafgericht bad MOSES, gelijk dan ook dit verzoek door God is ingewilligd geworden. Of kan de verklaring van *Jehovah:* „ *Ik heb ze vergeven na uwen woorde*", wel iets anders zijn, als: ik zal ze niet door de pest ſtraffen? — Dit wordt nog daer door bevestigd, dat God wel dat gedreigde oordeel niet voltrok, maer betuigde, op dat zijne heerlijkheid gekend zou worden, dat geen der murmureerders in het beloofde land zou komen, *vers* 21 — 23.

In

In het plechtig gebed van SALOMO bij de inwijding van den tempel, komt de uitdrukking zonden-vergeving meermaelen voor, en altoos in de betekenis van opheffing, of bevrijding der verdiende ſtraf, men leze 1 *Kon.* 8: 30, 34, 36, 39, 50. Trouwens, de plagen, daer gemeld, komen voor als ſtraffen over de gepleegde wanbedrijven, en de vergeving op bekering volgende, als ene wegneming dier plagen, en wedergenieting van de verbeurde en gemiste zegeningen. Deze uitlegging wordt ook allezints gewettigd, door het Goddelijk antwoord op SALOMONS bede, 2 *Kron.* 7: 14.

Ps. 103: 3: „ *die alle uwe ongerechtighe-* „ *den vergeeft*, dat is, die u van de krankheid verlost, die u weder gezondheid doet genieten. — De ziekten worden in dit lied *vers* 10—12., gelijk meermalen *Ps.* 57: 18, 19, 20., als ſtraffen der zonden aengemerkt. Dit denkbeeld kan te dezer plaets des te minder verkend worden, als het vergeven volgens *vers* 10. daer in beſtaet, dat God den ſchuldigen niet zo behandelt, als hij verdiend heeft.

Jeſaia 33: 24: „ *het volk, dat daer in woont,* „ *zal vergevinge van ongerechtigheid hebben*". De *Parallelismus* laet geen twijfel over, of de ver-

vergeving betekent, van ziekten bevrijd worden, die eene ſtraf der zonden zijn.

Jeremia 5: 7 : „ *Hoe zoude ik over zulks u vergeeven*"? — Doorleest men deze redevoering, men zal terſtond ontwaren, dat hier van ſtrafbevrijding de rede is. Immers verklaert God de zonden van *Israël* niet ongeſtraft te kunnen aenzien, maer die t'huis te moeten zoeken, *vers* 7—13. En deze ſtraf zou daerin beſtaen, dat de *Kaldeeërs* het land zouden verwoesten, *vers* 14—17.

Jeremia 31: 34.: „ *Ik zal hunne ongerechtigheden vergeven*". Men moge deze beloften toepasſen, op welk tijdperk men wil; ſchoon naer mijn dunk uit den inhoud zelve het vrij duidelijk is, dat ze op de Nieuwe Huishouding ziet, waervan PAULUS *Hebr.* 8: 8—13. men kan aen de betekenis van ſtrafbevrijding des te minder twijfelen, als en de volgende ſpreekwijs, en het beloop der belofte daer voor pleit.

Jeremia 33: 8: „ *Ik zal vergeven alle hunne ongerechtigheden*". Uit *vers* 7. is het klaer, dat de vergeving beſtaet in de verlosſing uit de ballingſchap, in welke zij, als een ſtraf hunner zonden, hadden moeten verkeeren. Op gelijke wijze wordt van de vergeving ook geſproken *Cap.* 50: 20.

Dan.

Dan. 9: 17. „ *ô Here vergeef!*" De inhoud van DANIËLS gebed leert, dat de vergeving bestaet in de herstelling van Israël, en de herbouwing van Jerusalem, waer-tegen de toorn des Heren gekeerd was *vers* 16.

Amos 7: 2. „ *Here! Here! vergeef toch,* — „ *wie zou er van Jacob blijven staen*"? Het vergeven is gelegen, in het verdelgen der springhanen, die het gewas des lands verteerden *vers* 1, en derhalven in het afwenden van een strafgericht, dat God over het volk wilde doen komen, *vers* 7. en 8.

Alle deze plaetsen saemgenomen overtuigen ons, dat naer het doorgaend beloop van de Schriften des Ouden Verbonds de zonden-vergevinge gelegen is, in de opheffing of bevrijding der verdiende straffen.

§. 7.

Wij gaen nu voort, om die uitlegging te wettigen, uit den ouden offerdienst, waer bij dat begrip ten gronde ligt. —

Het is bewezen, dat de zond- en schuldoffers, ter afwending van straffen in de *Mosaische* wet bedreigd, en welke gevolgen waren, niet van zedelijke overtredingen,

maer van burgerlijke (in den zin der Theokratia verſtaen) zonden, aen God aengegeboden werden (*m*). Men heeft daer voor een zeer overtuigend bewijs *Num.* 15: 22 — 29 vergel. *vers* 30, welke plaets voor ons oogmerk des te gewigtiger is, als ze tot volle overtuiging leert, dat de Israëliten door de zond-offers bevrijd werden van de ſtraffen, in de wet op Ceremonieele afdwalingen bedreigd, dat is, op zulke misdaden, die niet met opzet, (deze moesten met den dood geſtraft worden) maer uit overijling en onvoorzichtigheid hun oorſprong hadden. *Lev.* 5 zijn de bijzondere gevallen, hier toe behorende, opgegeven. Dan het geen hier vooral opgemerkt moet worden, is, dat in de genoemde plaetſen, de vergeving als een gevolg of uitwerkzel der verzoening is voorgeſteld. Trouwens, het aengebrachte offer vervong de plaets van den overtreder, en was ter voldoening van de geſchondene wet. — Zo rasch men dit oogpunt vasthoudt, en welk wordt ons duidelijker aengewezen? kan men omtrent de betekenis der zonden-vergeving niet

(*m*) Zie de Verhandeling van LOTZE *over het Hogepriesterſchap van J. C.* bl. 13—19.

niet onzeker zijn. De aert der zake leert, dat ze is ene ſtrafbevrijding (*n*), en het wordt daer en boven geſtaevd door het bevel, om het doodvonnis te voltrekken aen elk, die of met opzet tegen een der ſchaduwachtige bevelen had gehandeld, of aen ene zedelijke zonde zich ſchuldig had gemaekt, *Numeri* 35: 30, 31.

Het zou maer een overtollig werk zijn, onze ſtelling uit de bijzondere ſoorten van oude offers te willen betogen, waerom ik mij maer bij het offer van den groten verzoen-

(*n*) Men vergunne mij hier ene aenmerking te maken, die op de Euangeliſche prediking invloed heeft. — Zeer dikwils hoort men zeggen: onze zonden moeten verzoend worden, of bidden: verzoen onze overtredingen. — Dit is in de daed niet naeuwkeurig. Verzoening en vergeevinge zijn onderſcheiden. Het eerſte is de oorzaek van het laetſte. De gantſche oude offerdienst is daervan bewijs. Een Israëliet moet begeeren dat zijn zonden verzoend werden; maer een Kristen mag het niet doen. De verzoening is door den dood van Kristus tot ſtand gebragt, — en op grond van die verzoening, vergeeft God de zonde. — Een Kristen, verſtaet hij anders zijn belijdenis, zal bidden: vergeef mij mijne zonden om de verzoening van Kristus. Had men het onderſcheid van deze denkbeelden altoos onder het oog gehouden, ik twijfel, of men immer getwist zou hebben over de leere der verzoeninge.

zoendag zal bepalen. — Het voorname oogmerk van deze inſtelling was, ene plechtige verzoening te doen voor de zonden van de Priesters en het volk, *Levit.* 16: 32 — 34. — Deze verzoening was gelegen, in het uitwerken van de vergeving uit kracht van het gebragte offer. Opdat nu voor het volk de eigenlijke en waere aert dier verzoeninge des te klaerder, en zichtbaer als het waere, voorgeſteld mogt worden, moesten er twee gelijke bokken van het volk genomen worden *vers* 5, daer anders bij de gewone zond-offers maer een gevorderd werd, *Lev.* 4. De Hogepriester moest, met oplegging der handen op den weggaenden bok, belijdenis van Israëls zonden doen *vers* 21., opdat hij alle hunne ongerechtigheden, dat is, de ſtraf derzelve zou dragen, *vers* 22. (*o*). Ingevolge de gewoonte bij

(*o*) In das *Neue Theologiſche Journal* von AMMON, HAENLEIN und PAULUS voor het jaer 1796. is ene Verhandeling van den laetstgenoemden, ten tijtel hebbende: *Grundzuge zur hiſtoriſchen Beurtheilung der vergleichung Judiſcher operarten mit den gewaltſamen Tode des Mesſias*, bl. 228 — 240. waerin hij ontkent, dat de plechtigheid van den groten verzoendag ten oogmerk had de verzoening des volks met God. — Men kan zijn

bij de dagelijkſche zond-offers, had deze bok moeten gedood worden; maer opdat bij deze plechtigheid de uitwerkzels der verzoeninge, beſtaende in de vergevinge der zonden, *Levit.* 4: 20, 26, 31, 35, voor het

zijn gevoelen vinden in de Verhandeling van LOTZE, bl. 16. not. (*d**). Hier moet ik nog twee door hem geopperde tegen-bedenkingen aenvoeren. De eerſte is: „ Dat het jaerlijks zoen-offer niet wel kan beſchouwd „ worden, als een verzoenend offer voor de geheele „ Natie, omdat dan Hekatomben, en niet een enkeld „ offerdier, had moeten ſterven." — En waerom? Zulks heeft *Prof.* PAULUS ons niet gelieven te zeggen. Men zou immers van hem verwacht hebben het bewijs, dat een enkeld offer tot het eigenlijke doel niet toereikende had kunnen zijn, dat is, niet geſchikt, om bij elken Israëliet dat denkbeeld te verwekken, zulk een ſtraf was ik waerdig. Of, is die plechtigheid van dien aert niet, dat ze aen elk zijne zonden en ſtrafwaerdigheid zou kunnen voorſtellen? Immers, als de Israëliet bij deze gelegenheid moest denken: het geheele volk, wij allen, niemand onzer uitgenomen, zijn doodswaerdig voor onzen Jehova, kon hij dan ook zich zelven uitſluiten? Zag hij dan ook niet in dat offer zijn eigene ſchuld en de daer door verdiende ſtraf? — Een andere door *Prof.* PAULUS gemaekte bedenking, ſtrekkende om het plaetsbekleedende der oude offers te beſtrijden, heeft in den eerſten opſlag meer ſchijn. Men heeft, en, naer mijn dunk, niet zonder grond, daervoor een bewijs ontleend, uit de plechtige handöplegging op het offer. Daertegen heeft

 Prof.

het gantſche volk zichtbaer afgebeeld mogt worden, verkreeg de plaetsvervanger des volks, die als een zoen-offer had moeten ſterven, het leven en de vrijheid, *vers* 10, 20, 21; hij droeg de ſtraf weg, nam die met zich

Prof. PAULUS in een opſtel: *über den richtigen ſtandpunkt bey Beurtheilung der Theorie von verſöhnung der menſchen mit Gott, durch ſatisfaktion eines büſſenden ſtilvertreters*, t. a. p. bl. 155. volgende aenmerking gemaekt: „ Op de dank-offers werden ook de handen op„ gelegd, *Levit.* 3: 2, 8, 13. Kan dus het opleggen „ der handen, wel bepaelder beduidenis hebben, dan „ deze? ik geef dat! zie *Exod.* 29: 19." — Ik wil deze betekenis aennemen; maer dan dunkt mij, moet men tegelijk toegeven, dat naer den aert van het offer, dat is, het oogmerk waertoe het geöfferd wordt, die algemeene betekenis meer bepaeld worde. Trouwens, als de ſchuldbelijdenis met oplegging der handen, op het offer gedaen werdt, wierden de zonden op het offer gelegd, *Levit.* 16: 21. — Kon een Israëliet daer mede iets anders verklaren, als: „ ik begeer, dat dit offer als „ het mijne aengezien worde, dat ik voor mijne zonden, „ en om die te boeten, offer?" — Het oogmerk van de zoen- en ſchuld-offers was immers, opdat de verdiende ſtraf zou worden weggenomen. — *Prof.* SUSKIND (in eene anders ſchone Verhandeling, waervan ik in dit opſtel gebruik heb gemaekt, geplaetst in het *Magazin fur Christliche Dogmatik und Moral*, *herausgegeben* von J. F. FLATT, 3. Stuk, getijteld: *Ist unter den ſundenvergebung welche das N. T. verſpricht*, *Aufhebung der ſtraf-*

zich mede na de woeſtijn, ten zichtbare vertoge, dat de verdiende ſtraf der zonden verre van Israël was weggedaen, en zij niet als ſchuldige naer verdienſten behandeld werden. — Evenwel, ten einde het bleek, dat deze ſtraf-bevrijding een gevolg was van de ondergane doodſtraf, moest de andere geitenbok ten zond-offer geöfferd worden, *vers* 9, 15 - 19, en niet eerder voor dat deze geöfferd, en deszelvs bloed in het binnenſte heiligdom was ingebracht geworden, mogt de in het leven blijvende bok weggezon-

ſtraffen zu verſtehen.) begrijpt: „ dat het opleggen der „ handen ene blote phyſike handeling is, waerdoor de „ geitenbok geſteld werd tot een natuurlijk leerbeeld van „ zondige en ſtrafwaerdige menſchen." *bl.* 216. Ik ſtae toe, dat de bok zulks was, maer dat men het denkbeeld van plaetsbekledende van dezelve niet verwijderen kan, is even zeker. Immers, als men de plechtigheid van den groten verzoendag in aenmerking neemt, zal men te eer dat toeſtaen moeten, om dat *Azazel* niet werd gedood, maer uit kracht van den dood van den anderen bok in het leven bleef. *Azazel* op zich zelven kon des maer zijn een beeld van zondige, maer niet van ſtrafwaerdige menſchen; doch in vereeniging met den anderen wel. En als *Azazel* niet als plaetsbekledende kon aengemerkt worden, dat is, als werkelijk beladen met de zonden des volks, hoe kon hij dan verontreinigen? *vers* 26.

zonden worden, *vers* 10, 20 - 22. Die ten zond-offer geöfferde bok leed dus eigenlijk de doodstraf, die *Azazel* (zo wordt de weggaende bok genaemd) had moeten ondergaen; en vermits deze in zijne plaets stierv, ontving hij leven en vrijheid. Trouwens, dat de geöfferde geitenbok in plaets van Azazel leed, is daeruit blijkbaer, omdat beide aen God ten zond-offer moesten voorgesteld worden, *vers* 5 en 7, en door het lot bepaeld werd, welke van beide geöfferd moest worden, of in het leven blijven, *vers* 8 - 10 (*p*).

Uit

(*p*) SUSKIND ontkent, t. a. p. bl. 217—222, dat de geofferde geitenbok in de plaets van *Azazel* stierf. Hij meent dat *Levit.* 16: 5. op deze wijze verstaen kan worden: „ AÄRON zal zich twee geitenbokken van de „ kinderen Israëls geven laten, die ten zond-offer ge- „ schikt zijn." Te weten voor לחטאת suppleert hij אֲשֶׁר יִהְיוּ. Alsdan is de samenhang *vers* 7 — 10. deze: „ AÄRON zal die beide bokken voor Jehova „ stellen, en het lot over hen werpen. Den eenen, op „ welken het lot voor den Here zal gekomen zijn, zal „ hij dan nader toebrengen; en zal hem ten zond-offer „ maken, of voor een zond-offer verklaren: maer de „ andere, op welken het ander lot valt, zal hij vrij en „ in het leven laten." Zo men deze verklaring, waer tegen taelkundig niets kan ingebracht worden, aenneemt, zie ik evenwel niet wat daer uit tegen ons gevoelen kan

in-

Uit dit gantſche beloop der plechtigheid, is het voor elk onbevooroordeelden overduidelijk, dat de vergeving der zonden gelegen is, in de dadelijke ſtrafbevrijding, en zulks wel uit kracht van de volbragte verzoening, of, omdat de verdiende ſtraf door den dood des offerdiers geboet was.

Om het algemeen aengenomen beprip der zonden-vergeving, afgeleid uit den ouden offer-dienst, nog nader aen te dringen, zal het niet ondienſtig zijn de ſpreekwijs: *ver-*

zoe-

ingebragt worden. Er volgt niet meer uit, dan dat het lot beſlist, welke van beide ten zond-offer geofferd moest worden. Was beider beſtemming van dat het lot geworpen werdt, onderſcheiden geweest, dan kreeg de zaek ene andere gedaente; maer het werpen van het lot was een bewijs, dat beide eigenlijk ten zond-offer beſtemd waren. Het lot was als het ware een plechtige vraeg aen Jehova, wie van beiden gedood moest worden, of in het leven blijven. Deze handeling kwam niet te pas, zo *Azazel* niet ten zond-offer geſchikt was geweest. Hier komt bij, dat *vers* 10. vertaeld moet worden: „ *de weggaende bok zal levendig voor 't aengezigt des Heren geſteld worden*, *om over hem verzoeninge te doen*, עָלָיו לְכַפֵּר dat is, om hem door den dood des eerſten te verzoenen. SUSKIND wil het vertaeld hebben: „ *maer de weggaende bok zal* AÄRON „ levendig voor *Jehova ſtaen laten; want deze is beſtemd, om te verklaren, dat de zonden toegedekt* „ *zijn*".

zoenen, die van de offers algemeen gebruikt is, op te helderen. De eigenlijke betekenis van כפר, dat *verzoenen* is vertaeld, en zo wel van de fchuld- als zoen-offers is gebezigd, is, *bedekken*, *toedekken*. Het kan uit het te voren aengemerkte niet twijfelachtig zijn, wat de mening is der fpreekwijze: *God dekt de zonden der menfchen toe.* Ze betekent *God ftraft ze niet.* Somtijds vindt men dat woord gebezigt, zonder dat het enige betrekking heeft op de offers; maer ook in dat geval is de betekenis niet twijfelachtig. Men neemt, bij voorbeeld, *Exod.* 32 : 30. waer MOSES tot het volk, dat afgoderij gepleegd had, fpreekt op deze wijze: „ *ik*
„ *zal*

„ *zijn.*" Intusfchen is mij die vertaling in 't geheel niet aenneemlijk, eensdeels, laet יָעֳמַד, dat de *Species Hophal* is, die betekenis van *ftaen laeten* niet toe; — anderdeels, zo wijst עָלָיו het fubject of onderwerp aen, waer over de verzoening gedaen moest worden; — eindelijk moet לְכַפֵּר even als *vers* 3. vertaeld worden: om te verzoenen, *ad expiandum.* SUSKIND zegt wel, dat het werkwoord hier op zich zelven ftaet, even als *vers* 17, dan, daerin heeft hij blijkbaer gedwaeld, naerdien het verbonden is met עָלָיו. Daer is des hoegenaemd geen reden, om van de eenvoudige woordvoeging af te wijken.

„ *zal tot den Heer opklimmen, misschien zal* „ *ik verzoeninge doen over uwe zonden*"; eigenlijk: misschien zal ik bewerken de verzoening over uwe zonden, dat is, volgens *vers* 10, vergel. *vers* 32 en 33, dat uwe zonden bedekt, dat ze u vergeven worden, en gij de bedreigde straf ontgaet (*q*). Somtijds wordt het zo van de offers gebruikt, bij voorbeeld, *Num.* 16: 46 en 47. (of naer de verdeling in de Hebreeuwsche Bijbels *Num.* 17: 11 en 12.) AARON moest met het reukwerk door de vergadering gaen, en *verzoeninge doen*, dat is, bewerken, dat God het volk niet uitroeide *vers* 45, — en hij deed *verzoeninge over het volk*, *vers* 47, waervan het gevolg was dat de plage ophield, *vers* 48. Men kan het gezegde, AARON deed *verzoeninge over het volk*, ook dus verstaen: *Hij bewerkte dat de zonde des volks voor bedekt gehouden wierd*, of, *voor bedekt verklaerd* (*r*). Deze laet-

(*q*) Dit is te recht door SUSKIND opgemerkt, t. a. p. bl. 205. not. 13. Conf. STORR *Observ. ad Analog. & Syntaxin Hebr. pertinentes*, pag. 192.*seqq.* 415.*seq.*

(*r*) Dat de forma *Pihel* ook deze betekenis heeft, kan niemand ontkennen, conf. STORR l. m. c. pag. 14 & 195 *seq. ejusdemq. auctoris egregia dissertatio de vario sensu vocis* δικαιός *& cognatarum in N. T.* §. 23. pag. 239. vol. 1. *Opusc. Academ.*

laetste betekenis voegt zeer goed, zo als *Prof.* SUSKIND heeft bewezen, op alle die plaetsen, waerin aen den Priester het aenbieden van de schuld- en zond-offers toegeschreven wordt. Neemt men deze betekenis aen, die de aert der zake eischt, dan is de zin: *De Priester verklaert, dat de zonden van den offeraer toegedekt zijn, zo dat ze van den Here niet meer bemerkt worden.* Dat geen, derhalven, dat de zonde bedekte, of om het met andere woorden te zeggen, wat de strafwaerdigheid wegnam, was het offer, dat door den Priester, als den Middelaerspersoon, aen God werdt voorgesteld. Maer geeft dan nu de plechtigheid van het offeren niet de strafwaerdigheid van den offeraer te kennen? En hoe werd die anders weggenomen, dan door het in de plaets gestelde offer? Of is niet de aengebrachte offerande de grond, waerop de Priester verklaerde, dat zijne ongerechtigheden bedekt, dat is, vergeven waren? — Dat het offer als zodanig aengenomen moet worden, kan men opmaeken uit 1 *Sam.* 3: 14: *Zo de ongerechtigheid des huizes Eli tot in der eeuwigheid zal verzoend worden door slacht-offer, of door spijs-offer.* Als men deze woorden in verband neemt, tot de bedreiging aen ELI's huis

huis gedaen *Cap.* 2: 27 — 36, en *Cap.* 3: 12 13, is de zin van deze verklaring: „ Ik „ zweer dat de zonden van ELI's huis door „ geen offer zal verzoend worden", dat is, „ geen offer zal de voltrekking van de ge„ dreigde ſtraf afwenden kunnen" (*s*). —

§. 8.

Ik zal nu nog enige ſpreekwijzen, die ter verſterking van het gewoon begrip der *zonden-vergeving* dienen, met een enkel woord ophelderen.

Schuldig zijn, אָשֵׁם wordt *Levit.* 4: 22, 27. *Cap.* 5: 2, 3, 4, 17 enz., *Cap.* 6: 4 genomen, voor ſtrafwaerdig te zijn. Trouwens, het is een gevolg der overtredingen tegen de geboden Gods — en het bragt den zondaer onder een verplichting, om een ſchuld-

(*s*) Het verdient opgemerkt te worden, dat te dezer plaets, en in alle andere, ſteeds gezegd is, de zonde te verzoenen, of verklaren, dat de zonde bedekt is: immers is dit bewijs, dat de zonde ſtraf over de misdaden brengt, en het kwaed is, dat door een offer als bedekt moest worden voor Jehova, zou Hij niet de verdiende ſtraf over den ſchuldigen brengen. Deze kleine opmerking is van te meer belang, omdat zij vele gemaekte bedenkingen terſtond afſnijdt.

ſchuld- of zoen-offer te brengen, *Esra* 10: 19. — Daer van dan de ontkennende ſpreekwijs: *iemand niet onſchuldig houden*, voor iemand zeker te ſtraffen. *Exod.* 20: 7. *Cap.* 34: 7. *Num.* 14: 18. *Jeremia* 30: 11, *Cap.* 46: 28. in beide laetſte plaetzen is het gelijk betekende, *met iemand te kastijden.*

Rechtvaerdigen הִצְדִּיק *rechtvaerdig te verklaren*, ſtaet, voor niet ſtrafwaerdig zijn, *Exod.* 23: 7. 1 *Kon.* 8: 32. is den *gerechtigen rechtveerdigen*, het tegengeſtelde van *den ongerechtigen te veroordeelen*, dat verklaert wordt, *zijnen weg op zijnen kop te geven*, dat is, hem loon naer werken te geven. Zie ook *Spr.* 7: 15. Zeer juist kan hier ter opheldering dienen het antwoord van JUDA aen JOSEF: „ *wat zullen wij tot mijnen Heer* „ *zeggen? wat zullen wij ſpreeken? en wat* „ (beter *hoe*) *zullen wij ons rechtvaerdigen*"? *Gen.* 44: 16. Vergelijkt men hiermede *vers* 9 en 10, en het volgende gezegde van JUDA *vers* 16: „ *God heeft de ongerechtigheid uwer* „ *knechten gevonden*", dan is JUDA's mening niet ſlechts: hoe zullen wij ons verontſchuldigen, maer hoe zullen wij de ſtraf, om ſlaven van u te zijn, ontgaen, ons daer van vrijpleiten?

Bezoeken de misdaden פָּקַד עָוֹן *Exod.* 20:

5.

5. *Cap.* 32: 34. vinden wij: *ik zal hunne zonden over hen bezoeken.* וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם Eigenlijk zegt het: *de zonden naeuwkeurig, zorgvuldig waernemen, die oplettend gadeslaen.* Het is dus het tegengestelde van *de zonden te bedekken,* en geeft derhalven te kennen, dezelve gewisselijk te straffen. Zo komt het al verder voor *Levit.* 18: 25, *Num.* 14: 18, *Jesaia* 13: 11. *Cap.* 26: 14, 21. *Jeremia* 5: 9, 29. *Cap.* 21: 14. *Amos* 3: 14. *Zefanja* 1: 8, 9, 12 enz.

Somtijds, bijzonder in de Mosaische wetten, vindt men, dat de straf, op zedelijke misdaden volgende, is uitgedrukt: *zijn bloed is op hem*, te weten, op den overtreder, *Lev.* 20: 9, 11, 12, 13, 27, en het is verklaerd, door *zeker gedood te worden. Josua* 2: 19, betekent het eenvoudig, *sterven.* 2. *Sam.* 1: 16 *iemand zijn gepleegde misdaed te vergelden;* zoo *Cap*, 16: 18. 1 *Kon.* 2, 32, 33.

De zonden dragen, of de *ongerechtigheden dragen*, *Levit.* 7. 18. *Cap.* 24: 15. *Num.* 9. 13 enz. —— is het tegengestelde van *onschuldig te zijn*, *Num.* 5: 31, en gelijkbeduidende met *schuldig te zijn*, *Levit* 5: 17. *Uitgeroeid worden*, *Levit.* 20: 17, *Num.* 9: 13. *Sterven*, *Exod.* 28: 43. *Num.* 18: 22. Deze onderlinge vergelijking leert, dat die spreekwij-

wijzen, van de ſtraf der zonden, waer van iemand of vrijgaet, of die hij ondergaet, verſtaen moeten worden. *Ezech.* 18: 18 — 28.

De zonden te belijden, betekent niet ſlechts te erkennen, dat men zonde gedaen heeft; maer, te erkennen, dat men door het plegen der zonden zich ſtrafwaerdig heeft gemaekt. Blijkbaer komt het zo voor *Joſua* 7: 19, *Nehemia* 1: 6. — en zo overal. Trouwens, de ſpreekwijs ſtaet gelijk met *zijne zonden, of ongerechtigheden te kennen*, *Jerem.* 13: 13. *Ps.* 51: 5. dat is, te erkennen zijne ſtrafwaerdigheid. Zulks wordt nog nader bevestigd, door de tegengeſtelde uitdrukking: *zijne misdaden te bedekken, of te verbergen. Ps.* 32: 5, *Spr.* 28: 13, dat is, trachten zijne misdaden aen het oog van den Rechter te onttrekken, zo dat hij ze niet zie, opdat ze niet geſtraft worden; met één woord, het zegt: *zich onſchuldig te verklaren, niet te erkennen dat men ſtrafſchuldig is.* — Soms lezen wij: „ *ik heb niet gezondigd*", *Jerem.* 2: 35, dat zegt niet, volmaekt zonder gebrek te wezen; maer zijne misdaden te verontſchuldigen, niet te willen weten, dat men ſtraf verdiend heeft (*t*).

De-

(*t*) Conf. MORUS Diſſ. *de homine ſe ſubmittente Deo*,

Deze aenmerking, op dat ik zulks in het voorbijgaen opmerk, verspreidt licht over 1 *Joan.* 1: 8, 10, en is bewijs dat er geen verschil is tusschen de bewoordingen *zonde hebben*, en *zonde doen*, of, *geen zonde hebben*, *geen zonde doen* (*u*).

Het gebruik van alle de opgehelderde spreekmanieren is, naer mijn dunk, voor elken waerheidlievenden onderzoeker een overredend bewijs, dat wij niet zonder grond beweeren, dat de vergeving der zonden daer in bestaet: *Dat een mensch, niet tegenstaende zijne zonden, waerdoor hij zich strafwaerdig gemaekt heeft, behandeld wordt, als of hij niet gezondigd hadt*, of korter, *hij gaet van de straf vrij, die hij waerdig was te ondervinden.* —

§. 9.

Deo, inserta vol. 2. *Diss. Theolog. & Philolog.* pag. 189. *seqq.* Als men deze betekenis vasthoudt, bemerkt men tevens dat ze licht geeft omtrend den aert der zonden, als bestaende, en in de onzedelijkheid (*το ἀνομον*), en in de strafwaerdigheid der daed (*το ἀξιοποινον*). Lectu digna est, ut peccati naturam bene intelligas, MORI Diss. *de religionis notitia cum rebus experientiae obviis & in facto positis copulata.* Conf. l. c. pag. 69. & *seqq.*

(*u*) BAUMGARTEN CRUSIUS *Schrift und vernuft*, 4 Band bl. 286 — 292. maekt dat onderscheid, geheel tegen het taelkundig gebruik aenlopende.

§. 9.

Het geen wij tot dus verre over ons onderwerp beredeneerd hebben uit de schriften des Ouden Verbonds, zal ons voorlichten in de verklaring der zonden-vergeving, waer van in het Nieuwe Verbond de rede is.

Wij zullen tot dat einde nagaen, VOOR EERST, *hoe de zonden-vergeving verklaerd is in het Nieuwe Verbond.* TEN ANDEREN, *zullen wij de spreekwijzen rechtvaerdigen, gerechtvaerdigd zijn, en welke van dien aert meer zijn, toelichten.* TEN DERDEN, *zal ik nog enige andere bewoordingen en spreekmanieren, die tot ons onderwerp betrekking hebben, ophelderen.* TEN VIERDEN, *zal ik uit den zamenhang der rede de eigenlijke betekenis der zonden-vergeving nog bevestigen.* EINDELIJK en TEN VIJFDEN, *zal ik op ene en andere gemaekte tegenbedenking antwoorden.*

Ik heb met betrekking tot de *zonden-vergeving, van welke in het Nieuwe Verbond de rede is*, dit vooraf optemerken, dat ze hare eigenlijke en naeste betrekking heeft tot de toekomende straffen, 1 *Thess.* 1: 10. *Joan.* 3: 14 — 16. Ik ontken niet, dat de ver-

verzoening, door KRISTUS dood tot ſtand gebracht, geen invloed heeft op het natuurlijk kwaed, voor zoo verre gelovigen al het lijden, dat zij hier dulden, en den dood, dien zij ondergaen moeten, als middelen en wegen, ſtrekkende tot en bevorderende hun waer geluk, aenmerken mogen; maer door de verzoening van KRISTUS zijn de natuurlijke gevolgen der zonden niet weggenomen, deze blijven voortduuren; en ze blijven voortduren, omdat ze in de handen des Hemelſchen Vaders zo vele opvoedingsmiddelen zijn, om ons te vormen voor onze grote beſtemming (*v*).

Om nu nader te bepaelen, *wat begrip de Schrijvers van het Nieuwe Verbond* aen de *zonden-vergeving gehecht hebben*, zullen wij onderzoeken, *hoe zij zich over dezelve verklaeren.*

Rom. 4: 7, 8. verklaert PAULUS de vergevinge der zonden op dezelve wijze als DAVID *Psalm* 32: 1, 2. door de zonde niet

(*v*) Vergelijk STORR *Ueber den eigenlichen zweik des Todes Jesu*, geplaetst achter zijne *Erlauterung des briefs Pauli an die Hebreër*, §. 8. bl. 500. *Christelijk Magazijn*, uitgegeven door den *Eerw.* BEETS, I Deel, I ſtuk bl. 80.

niet toerekenen, dat is, niet te ſtraffen, *2 Sam.* 19: 19. vergelijk *vers* 23.

Efeſ. 1 : 7, ſtaet vergevinge der zonden parallel met de verlosſinge ἀπολυτρωσις, en *Koloſſ.* 1: 14. wordt de vergeving nader verklaerd *vers* 13, *door de verlosſing uit de magt der duisternis*, dat is, van het ongeluk, van de ellenden der ſtraffen (*w*).

Hebr.

(*w*) Cl. STORR *in Diſſ. exeg. epiſt. Pauli ad Coloſſenſes*, recuſa in Opuſc. Acad. T. 2. p. 100. ad hunc locum obſervat: „ cum ἡ ἀπολυτρωσις, *verſ.* 14. illa nimi- „ rum, de qua modo (*verſ.* 13.) ſermo fuerat, ſit *venia* „ peccatorum *verſ.* 14. ἀπολυτρωσις των παραβασεων. (*Ebr.* „ 9: 12. *coll.* 15.); tenebrarum nomine indicari patet „ *futuras poenas*, a quibus liberet peccatorum venia, „ vel Filius Dei (1 *Theſſ.* 1: 10.) qui libertatem illam „ peperit morte ſua (*Ebr.* 9: 15. *Rom.* 5: 19.) διὰ του „ αἵματος ἀυτου ut ex *Eph.* 1 : 7. etiam n. l. textus re- „ ceptus habet. Neque miramur, unde peccati poenae „ *tenebrarum* nomen invenerunt, cum & infelicitas uni- „ verſe (*Thren.* 3 : 2. *Nah.* 1: 8. *&c.*) & mors pro- „ pria" (conf. SCHLEUSNERI *Specileg.* II. *poſt* BIE- „ LIUM pag. 162.) „ quae frequentiſſima poenarum „ imago eſt (*Rom.* 6: 23. *cap.* 8: 6, 13.) eodem no- „ mine venire ſoleat. Erepti vero ex poenarum, quibus „ obnoxii fuerant (*Ebr.* 2: 15.) poteſtate (*Ap.* 20:6.) „ regno Filii Dei recipiuntur; quum adſcribuntur in *civitate* Filii Dei, h. e. in ſocietate (ἐκκλησια *Coloſſ.* 1: „ 18, 24.) eorum, qui Chriſto addicti, & Lucis, ſeu „ beatitatis coeleſtis, κληρονομοι ſunt."

Hebr. 10: 18. wordt de vergevinge verklaerd volgens *vers* 17, *door de zonden en ongerechtigheden geenzins meer te gedenken*, dat is, zo te handelen, als of ze er niet meer waren.

Kolosſ. 2: 14. verdient bijzondere opmerking: „ en heeft u, als gij dood waert in „ (beter *om* (*x*) de misdaden, en in de „ voorhuid uwes vleeſches, mede levendig „ gemaekt, met (*door* of *om*) hem alle mis- „ daden u vergevende". PAULUS zegt, dat de Kolosſers om der zonde wille aen den dood, aen de ſtraffen, onderworpen waren geweest: maer God had hen te ſamen levendig gemaekt (*συνεζωοποιησει*) en dit verklaert hij daerin te beſtaen, alle misdaden u vergevende. Duldt hier PAULUS gezegde ene andere verklaring dan deze: God

(*x*) De ſpreekwijs, waervan PAULUS gebruik maekt, eischt deze vertaling, *νεκρους εἶναι ἐν τοις παραπτωμασι*, om der zonden wille dood zijn, ſtaet gelijk met: *τῃ ἁμαρτιᾳ ἀποθανειν*, der zonde ſterven, dat is, om der zonde wille ſterven. Men vergelijke *Rom.* 6: 10. Kristus is immers niet der zonden, maer wel, om der zonden wille geſtorven. De *Dativus* ſpreekt voor deze vertaling zo krachtig, dat het te verwonderen is hoe men anders heeft kunnen overzetten.

God heeft u van de ſtraffen, die gij waerdig waert, bevrijd?

Deze zijn alle de plaetſen, waerin de vergevinge door den Apostel nader verklaerd is, en wel in den zin van ſtrafbevrijding. —

§. 10.

Dat zelvde begrip heerscht ook in alle de plaetſen, waer gebruikt zijn de bewoordingen *rechtvaerdigen*, *gerechtvaerdigd worden*, welker opheldering ons nu bezig moet houden.

De misvattingen van hun, die de genoemde woorden van 's menſchen zedelijke hervorming verklaren, zijn meermalen bondig weêrlegt. Intusſchen het is er zeer verre van af, dat men, hoe ongegrond ook die opvatting wezen moge, dezelve heeft opgegeven. Men vindt er, die of dezelve nog vasthouden, of er een nieuwe wending aen geven. Dit vordert van ons daerom een gezet onderzoek aengaende de bedoeling der Heilige Schrijvers, en vooral van PAULUS, in het gebruik van dit woord.

In dit onderzoek, en dit moet ik met een enkel woord zeggen, komt het niet daerop aen, of die woorden ſoms niet meer dan blo-

blote ſtrafbevrijding betekenen, naemlijk het verkrijgen der zaligheid. Er is, die dat ruim begrip ontkennen, naer mijn bedunken zonder genoegzamen grond (*y*). De hoofdzaek, die mij te behandelen ſtaet, is deze, dat die woorden *van dadelijke ontheffing van verdiende ſtraffen*, in de brieven van PAULUS en in andere plaetſen, in de Schriften des Nieuwen Testaments voorkomende, verklaerd moeten worden. Daermede willen wij dus niet beweren, dat PAULUS die zelvde woorden ook niet op een andere wijze heeft gebezigd, dat is buiten enig geſchil, maer de zaek is deze: dat, wanneer er gezegd wordt: *God rechtvaerdigt zondaeren*; — *Hij heeft ons rechtvaerdig gemaekt*; *wij zijn gerechtvaerdigd uit den gelove*; *wij worden om niet gerechtvaerdigd*, zulks alles te verſtaen is, van de ſtrafbe-

(*y*) Ik verwijs hem, die begeert dat ruim begrip bevestigd te lezen, naer de volgende Verhandelingen: ZACHARIA *Einleitung zum Brief an die Römer*, bl. XIX. KOPPE *Excurſ.* 4. *ad Epiſt. ad Gal.* pag. 112. STORR *Diſſ. de vario ſenſu vocis* δικαιος *&c.* §. 24. p. 242. *ſeqq.* J. L. ZIMMERMAN *Comment. de vi atque ſenſu phraſeos* Δικαιοσυνης Θεου. *N. T. cum exegeſi locorum huc pertinentium. Marburgii Cattorum* 1789. §. 2. pag. 9. *ſeqq.* C. G. LANGEN *Exegetiſche verſuche über einige Bibliſche wörte und Redenſarten*, 3 ſtuk bl. 434—545.

bevrijding, die God aen de ſchuldigen ſchenkt. —

In het bewijzen van deze ſtelling maek ik dit beding, dat op goede uitleg- en taelkundige gronden alle redeneringen moeten gebouwd worden, — en dat elke redenering, waerbij tael- en uitlegkunde vermist wordt, ter ondermijning van het gewoon begrip dienende, niet doeltreffende zij.

Ik zal beginnen met de opmerking, dat הצדיק, waervoor de Griekſche vertaling van het Oude Verbond gebruikt δικαιουν, altoos, zo als KOPPE (op dezen beroep ik mij het liefst) bewezen heeft, van enen Rechter wordt gezegd, die of de zaek eens onſchuldigen verdedigt, of enen aengeklaegden vrijſpreekt, — zo dat het een rechterlijke handeling aenduidt: wordt nu dezelvde ſpreekwijs op gelijke manier van God gebruikt, dan kan ze niet anders verſtaan worden, dan in den zin, dat God als Rechter den ſchuldigen vrijſpreekt, en den onſchuldigen onſchuldig verklaert.

Dat nu waerlijk dat begrip, in PAULUS brieven, op zeer veele plaetſen, heerscht, is ontegenzeggelijk. Wij vinden, dat *gerechtvaerdigd te worden*, en *verloren te gaen*, tegen over elkander geſteld worden *Rom.* 2: 12, 13 en

en het beloop der rede van *vers* 6 af, waerin van de vergelding van een iegelijks werk gesproken wordt, stelt de betekenis van *onschuldig verklaerd*, en *gestraft worden*, buiten alle tegenspraek. Wij vinden, dat *beschuldigen* ἐγκαλεῖν, liever *aenklagen*, en *rechtvaerdigen* of *rechtvaerdig verklaren*, tegen over elkander gesteld worden, *Rom* 8: 34, en deze beduidenis wordt allezins gewettigd door het volgende: *wie zal verdoemen?* wie zal veroordelen κατακρίνεσθαι. Men vergelijke verder *Rom.* 1: 17, 18. 2 *Kor.* 3: 9, *onder den vloek zijn*, ὑπὸ κατάραν εἶναι, dat is, *veroordeeld* te zijn, en *gerechtvaerdigd* zijn, staen *Gal.* 3: 10. vergel. *vers* 11. en 13. tegen elkander. In alle deze bijgebragte plaetsen is de betekenis van strafbevrijding gewaerborgd, en verzekerd door de geduurige tegenstelling van de bewijzen tot de straf (*z*).

Nog

(*z*) Het gestelde is op zich zelven genoeg ter wederlegging der verklaring door *Prof.* HESSELINK aengeprezen, die ons vertelt, dat *Gods rechtvaerdigheid*, in den stijl van PAULUS, betekene zijne *goedertierenheid en lievde jegens alle menschen.* Men leze het aengehaelde Woordenboek bl. 484—487, 528. — Maer spreekt PAULUS *Rom.* 1: 17. *Cap.* 3: 21. enz. dan van de rechtvaerdigheid, zo als ze ene deugd in God is? Als

Nog van enen anderen kant is men in ſtaet deze betekenis van *rechtvaerdigen*, en *gerechtvaerdigd worden*, te wettigen. *Door de Wet gerechtvaerdigd te worden*, en *door het Geloov gerechtvaerdigd te worden*, zijn in PAULUS brieven tegengeſtelde zaken. *Door de Wet geregtvaerdigd te worden*, of verklaerd te worden, zegt: der zaligheid waerdig verklaerd te worden. Trouwens, de uitſpraeken der Wet luiden: „ *De mensch, die deze dingen* „ *doet, zal door dezelve leven*". *Rom.* 10: 5, en wederom: „ *vervloekt is een iegelijk die* „ *niet en blijvt in al het gene geſchreven is,* „ *in*

men met de aengehaelde plaetſen vergelijkt *Filip.* 3: 9. is dan de rechtvaerdigheid Gods, δικαιοσυνη Θεου, niet even zo veel als de rechtvaerdigheid die uit God is, δικαιοσυνη ἐκ Θεου, dat is, ene rechtvaerdigheid, die van God komt, en een geſchenk van God is? Of als de *Prof.* dat eens niet toegeven mogt, dat hij bezwaerlijk zal weigeren, zou ik vragen, of dan ook δοξη του Θεου *Rom.* 3: 23. is de heerlijkheid Gods? Dit zal zijn HoogEerw. zeker niet toeſtaen; maar nu, als men daer dan denken moet aen het welgevallen van God, of de beloning, die God ſchenkt, hoe is het dan mooglijk, in beide voorafgaende verſen, door de rechtvaerdigheid Gods zijne deugd, rechtvaerdigheid, te verſtaen? Hoe dikwijls wijst de *Genitivus* niet de oorzaek van het een en ander aen? Zie GLASSIUS *Phil. S.* P. I. pag. 72 &c., BAUER *Philol. Thucyd. Paul.* pag. 32. ſqq.

„ *in het boek der Wet om dat te doen*": *Gal.* 3: 10. Verénigt men beide uitſpraken, dan is de zin deze: „ *Wie de bevelen der Wet* „ *getrouw vervult, zal zo zeker zalig worden,* „ *als de overtreder derzelve zeker zal geſtraft* „ *worden*". Hier ſtaet dus zalig worden tegen over geſtraft worden, bewijs, dat het zalig worden gelegen is in het verkrijgen van het eeuwig leven.

Maar nu, daer niemand door de werken der Wet voor rechtvaerdig verklaerd wordt, *Gal.* 3: 11. zo eigent PAULUS dat toe aen het geloov, *Gal.* 2: 16, *Cap.* 3: 8, *Rom.* 3: 28 enz. Zal men in de uitlegging zich zelven gelijk blijven, dan moet de *rechtvaerdig-verklaring*, die uit of door het geloov is, daerin beſtaen, dat zulk een, die door het geloov rechtvaerdig verklaerd wordt, *niet ſlechts ſtrafvrij is, maer ook de zaligheid waerdig.* Slaet men *Rom.* 5 op, dan vindt men daer een deugdelijk bewijs voor dezen uitleg. Trouwens, van de rechtvaerdiging uit het geloov is afgeleid, en de *vrede bij God*, die kalme gerustheid, die den gerechtvaerdigden niets van God doet vrezen, *vers* 1, en de *toeleiding*, door op- en toegang tot het genot van alle weldaden, *vers* 2. De gerechtvaerdigden zijn niet alléén *behou-*

houden van den toorn vers 9; maer zij *roemen ook in God vers* 11, dat is, zij verblijden zich over God, dat zij enen God hebben, die hun zeer toegenegen is, en hen met weldaden overhoopt. Wat wonder ook, daer zij hebben *de rechtvaerdigmakinge des levens vers* 18, dat is, die rechtvaerdiging, die hen niet ſlechts tegen de ſtraf beveiligd, maer ook van het erven der zaligheid verzekert (*a*). Mij dunkt dat al het beredeneerde ons grond geevt om te beſluiten, dat naer het doel van PAULUS iemand rechtvaerdig te verklaren, zo veel zegt, als iemand ſtrafvrij te verklaren, en het leven, of de zaligheid toe te wijzen.

§. 11.

Ik heb gemeent dit te moeten laten voorafgaen, om des te beter ene andere verklaring te toetſen, welke, zo ze gegrond is, ons verplichten zou, de tot hier toe aengedrongene optegeven. Ik heb het oog op de verklaring van *Prof.* PAULUS, gegeven van de *rechtvaerdiging door het geloov*, in te-

(*a*) Conf. STORR *Diſſ. de vario ſenſu vocis* δικαιος §. 25. pag. 243.

tegenſtelling van de *rechtvaerdiging uit de werken der wet.* Te weten, hij beweert: „ dat *de werken der wet*, εργα νομου, waer van PAULUS ſpreekt, *Rom.* 3 en 4, zijn blote plichtbetrachtingen, ingericht naer de voorſchrivten der wet, of, om het met andere woorden te zeggen, daden, die ſtoflijk met den letter der wet overeenkomen, maer die niet uit het rechte grondbeginzel, niet uit innerlijke overtuiging dat ze plichtmatig zijn, geſchieden. In de volbrenging nu van zulke plichten, waenden de Joden, en de Joodsgezinde Kristenen, zij gelegen de echte deugdsbetrachting.

PAULUS daer en tegen leert, dat echte deugd daerin beſtaet, dat men uit ware overtuiging werkzaem zij, en dat deze werkzaemheid met den wil van God overeenkome. Dat bewijst hij met het voorbeeld van ABRAHAM, die niet uit hoofde van zijn blote wettiſche gehoorzaemheid; deze zelvs had hij niet; maer om zijn geloov, dat is, wijl hij het voornemen had te willen, wat hij overtuigd was te moeten doen, namenlijk, te hopen, dat hij na de ontvangene belovte ene gezegende nakomelingſchap zou hebben. De ware deugd of rechtſchapenheid van een Kristen beſtaet dus in dat

dat gene te willen, wat men overtuigd is te moeten doen, namentlijk, dat gene te volbrengen, dat JESUS als gezant van God geleerd heeft. ABRAHAM had deze werkzame overtuiging; naer Gods belovten moest hij op ene talrijke nakomelingſchap hopen: een Kristen heeft deze werkzame overtuiging, hij moet JESUS voorſchriften, als bevelen Gods, volbrengen. Deze werkzame overtuiging nu, of het voornemen, dat te verwachten, wat hij overtuigd was, te moeten verwachten, werdt ABRAHAM gerekend tot rechtvaerdigheid, — of des wegens werdt hij van God als rechtvaerdig aengezien en verklaerd, omdat, en in zo verre, hij werkelijk rechtſchapen was. Overmits hij nu niets meer deed, dan zijn plicht was, zo was het niet verdienſte, maer genade, dat God daervoor hem aenzag, en het hem toerekende. — Even zo is de rechtvaerdiging eens Kristens het oordeel van den Alwetenden, dat hij, die ten aenzien van alles het voornemen opvat, uit zedelijke overtuiging, dat hij tot iets verplicht zij, dat ook te willen, en dus een waerlijk rechtvaerdige zij. De rechtvaerdiging is dan niet een verklaring, dat men iets zij, of gehouden worde te zijn, wat men niet is,

bij

bij gevolg geen vrijſpreking van de ſtraffen der zonden, of zonden-vergeving; maer een onmiddelijk gevolg daervan is evenwel deze zonden-vergeving, in zo verre namenlijk, als ze hier in beſtaet, dat zulk een rechtvaerdige, ſchoon hij niets eiſchen kan, door God zelven, van alle voor zijn heiliging nadelig kwaed vrijgeſproken, en daertegen met alle mooglijk heil, boven verwachting, verwaerdigd wordt. Behalven deze betekenis van rechtvaerdigen, is er nog ene betekenis, die *δικαιουν*, rechtvaerdigen, heeft, te weten: *iemand tot rechtvaerdigheid aenleiding geven, iemand daertoe bewegen, iemand daer toe helpen.* Ook deze ſchikking der Voorzienigheid is geen gevolg van verdienſten, maer genade. De Apostelen verenigen ſoms beide betekenisſen, als *Rom.* 3: 24, 26. *Cap.* 4: 5. *Cap.* 5: 8, 17 (*b*).

Men vergunne mij, dat ik ter weêrlegging van deze opvatting enige aenmerkingen voordraeg, die, zo ik mij vleie, genoegzaem zullen zijn, om het ongegronde en willekeurige

(*b*) Ik heb, in navolging van FLATT, het gevoelen van *Prof.* PAULUS kort ſaemgetrokken, dat men uitvoeriger vinden kan in *das Neue Theologiſchen Journal*, 7 B. 3 St. bl. 211, &c.

rige dezer uitlegging in het licht te ſtellen.

Vooreerst, hoewel ik niet ontken, dat πιςις, *geloov*, ſoms bepaeld betekent overtuiging, bij voorbeeld, *Rom.* 14: 23. zo is hier onbewezen aengenomen, wat het *geloov*, wanneer het verbonden is met *rechtvaerdigen*, of wanneer wij lezen van *geloof in* KRISTUS, van *geloov in zijn bloed*, of *geloov in God*, — de betekenis hebbe van innerlijke overtuiging. Die betekenis moest taelkundig gerechtvaerdigd worden; alle andere redeneringen doen niets af, en, zo lange die niet uitlegkundig bewezen is, is ze een louter verdigtzel. Oordeel zelf over den zin der woorden, *Rom.* 3: 25: „ welken, „ te weten, KRISTUS JESUS, God voor„ geſteld heeft tot een verzoeninge door „ het geloove, in zijnen bloede, (dat is, „ aan) door de innerlijke overtuiginge, dat „ iemand doet willen, wat hij willen moet". Verſtaet gij dat ook, Lezer? gae heen, beproev of gij in een enige plaets, een draeglijken zin zelvs, het geloov zoo als *Prof.* PAULUS dat verklaert verklarende, kunt vinden?

Ten anderen, in de opgegeven uitlegging is onderſteld, dat de werken der wet zijn ſtoflijke daden, die met den letter van de wet

wet overeenkomen, en ftoflijk wel goed zijn, maer niet zedelijk goed. Is dit zo? laet ons zien. Apostel PAULUS fchrijvt *Rom.* 3: 9: „ *Wij hebben te voren befchuldigd* „ *beide Joden en Grieken, dat ze allen onder* „ *de zonde zijn*", dat is, dat ze alle zondaers zijn. — Die ftelling bewijst hij vervolgends met verfcheiden plaetfen uit de Schrivten des Ouden Verbonds *vers* 10—18. Spreekt de Apostel daer tot menfchen, die uitwendig onberispelijk zijn? of geldt van zulken het getuigenis dat hun keel is een geopend graf; dat zij met hunne tong bedrog plegen; dat hun mond vol is van vervloekingen en bitterheid; dat hun voeten fnel zijn om bloed te vergieten? Hoe rijmen zulke verklaringen tot de gedraegingen van menfchen, wier uiterlijke daden met den letter der wet overeenkomen? Indien de Apostel ten oogmerk had gehad, de Joden te overtuigen, dat blote ftoflijke handelingen geen waerde hadden, om van God voor deugdzaeme erkend te worden, had hij dan nodig een register van allerleie ondeugden te maken? of moest men niet verwachten, dat hij zulke getuigenisfen zoude aengevoerd hebben, die bewezen, dat God op de zedelijkheid, en niet op het

ſtoflijke der daden lette? ja dat de Apostel niet heeft willen de ſtelling behandelen, die de *Prof.* opgeevt, blijkt middagklaer uit *Cap.* 2: 6—29. Immers hij beſchuldigt ze als overtreders der wet, die, wel verre van overeenſtemminge van hunne gedraegingen met de wet te betonen, dezelve hadden verwaerloosd, en geene der goddelijke bevelen hadden volbracht: is er dan in het gantſche beloop der Apostoliſche redenering wel iets, dat ook van verre maer den ſchijn geevt, dat zijn oogmerk zij geweest, elk te overtuigen van de onwettigheid en onredelijkheid zijner uitwendige onberispelijke daden (*c*)?

Ten derden, als men de bovengemelde verklaring oplettend inziet, dan is het zeker, dat daerin de rechtvaerdiging aengemerkt wordt, als iets, dat hij, die zedelijke goede daden oefent, zelvs bezit. Naer den inhoud van het geheele Apostoliſche voorſtel is de rechtvaerdigheid iets, dat van God

(*c*) Men kan bij het gezegde voegen, dat ἐργα νομου taelkundig niets anders betekenen kan, dan een door de wet voorgeſchreven gedrag; daer van daen dat *Rom.* 2: 14. τα (ἐργα) του νομου ποιειν, gehoorzaemheid aen de wet uitdrukt, waer van *Titus* 3: 5. ſtaet: ἐργα τα ἐν δικαιοσυνη ἁ ἐποιησαμεν.

God komt, dat een geschenk van hem is, *Rom.* 3 : 21. vergel. *Cap.* 1: 17. *Rom.* 3: 22. staet *rechtvaerdigheid Gods* tegen de *heerlijkheid*, beter, de zaligheid *Gods*, dat is, de zaligheid die God verleent. Zie verders *Cap.* 3: 24, 30. *Cap.* 4: 5. *Cap.* 5: 9. enz. op welk een grond keert de *Prof.* dan dat voorstel om? zekerlijk is het een gevolg van zijne verklaring van de werken der wet; maer daer dezelve vervalt, en zo ik meen, heb ik in de voorgaende aenmerking bewezen, dat ze geen steek kan houden, vervalt ook deze uitleg.

Ten vierden, hoe zeer dat in de gemelde verklaring wordt beweerd, dat het onverdiende goedheid is, wanneer God eenen mensch, die zedelijk goede daden heeft volbragt, voor een deugdzamen houdt; zo dunkt mij vervalt doch daerbij het eigenlijke begrip van *rechtvaerdiging uit genade*. Als men de Brieven van Apostel PAULUS onbevooroordeeld leest, is het niet te ontkennen, dat hij die altoos afleidt van de ongehoudene gunste Gods; en alle deugdzaemheid en zedelijk goed geheel en al uitsluit *Titus* 3: 4—7 (*d*). *Rom.* 3: 28. *Gal.* 2: 6. Maer

(*d*) Onze vertaling van deze plaets is niet zeer natuur-

Maer in de genoemde verklaring is de grond der rechtvaerdiging wel degelijk gesteld daerin, dat de mensch zedelijk goede daden heeft. Het is wel zo, dat derzelver volbrenging plicht is; dat hij, die zijn plicht vervult, geen beloning heeft te eisschen; maer, als God zulk een voor enen deugdzamen verklaert, omdat hij zedelijk goede daden heeft, blijvt evenwel de grond daer van in den mensch. Immers, de *rechtvaerdiging* is, naer de denkwijze van den *Prof.*, *niet ene verklaring, dat men iets zij, wat men niet is; maer het oordeel van den Alwetenden, dat hij, die uit redelijke overtuiging van zijn plicht dien ook wil, een rechtvaerdige zij.* 't Is zo, de *Prof.* kon zeggen, dat het wezen der deugdzaemheid door hem niet zo zeer gesteld zij in het volbrengen van zedelijk goed, als wel in de in-

tuurkundig. Men zou uit dezelve opmaken, als of des Apostels mening was, dat wij waerlijk goede werken verrigt hadden. Dit strijd blijkbaer met het voorgaende *derde vers*. De woorden vorderen deze vertaling: *niet om onze deugdzame werken, die wij mogten gedaen hebben*; duidelijker, *als of wij die gedaen hadden.* — Deze plaets bewijst, dat de rechtvaerdiging niet is het oordeel Gods, dat hij, die deugdzaem is, zulks is; maer dat hij, die dat niet is, even als of hij zulks was, behandeld wordt.

innerlijke overtuiging, dat men tot iets verbonden is. Maer dan zou de Apostel een openbaer valſchen regel beweren: immers niet de overtuiging, dat men tot iets verbonden is, maer wel de oefening zelve, maekt het wezen der deugd uit. — En in alle geval, is dan nog die innerlijke overtuiging, die ook ene werkzaemheid is, de rede waerom zulk een voor enen deugdzamen wordt verklaerd, mist hij toch die overtuiging, dan wordt hij even daerom voor genen deugdzamen erkend.

Ten vijfden, in de gemelde verklaring is aengenomen, dat iemand te rechtvaerdigen betekent, iemand voor een deugdzamen te verklaeren. Hoe ongegrond en openbaer valsch deze onderſtelling is, blijkt uit het geen ik te voren, omtrend de betekenis van rechtvaerdigen, beredeneerd heb. Intusſchen, iemand zou kunnen denken, dat *Rom* 4: 3: „ ABRAHAM *geloovde in God*, „ *en het is hem gerekend tot rechtvaerdig*„ *heid*", — de opgegevene betekenis begunſtigde: het zal des nodig zijn, dat wij bij deze plaets een ogenblik vertoeven. Als wij nagaen, hoe de ſpreekwijze, *tot gerechtigheid rekenen*, *λογιζεσθαι εἰς δικαιοσυνην* in het Oud Verbond gebruikt is, kan men

 niet

niet ontkennen, dat ze aanduide ene beloning te ontvangen. Van PINEHAS wordt ze gebezigd *Psalm* 106: 31, en vergelijkt men *Numeri* 25: 12. men ziet terstond dat ze betekent: hij heeft, ter beloning van zijn betoonden ijver, ontvangen de belovte, dat het Priesterschap bestendig in zijn geslagt zou voortduren: aldus verklaert het ook de Schrijver van het *eerste Boek der Makkabeën*, *Hoofdst.* 2: 52. vergel. *vers* 51. Deze beloning gaf dus aen PINEHAS het recht tot het Priesterschap. De tegenstelling *de zonde toerekenen*, *ἁμαρτιαν λογιζεσθαι*, vordert, dat wij de eerste zegswijze in den bepaelden zin opvatten. Wordt nu door het spraekgebruik die betekenis gewettigd, wat geevt ons dan vrijheid, om dezelve te verlaten? of, past ze niet zeer goed op *Genesis* 15: 6, van waer de Apostel die bewoording genomen heeft? „ABRAHAM *ge-* „ *loovde in den Here*", te weten, hij maekte staet op de vervulling van de ontvangene belovte, dat zijne nakomelingschap zo ontelbaer zou zijn als de starren aen den hemel *vers* 5. Daer van daen wordt gezegd: „ *en hij rekende het hem tot gerechtigheid*". wat kan dat anders aenduiden, dan God keurde het goed, beloonde het geloov van

ABRA-

ABRAHAM? — en het komt mij voor, dat die verklaring, door het verband met *vers* 1: „ *ik ben uw schild, en loon zeer groot*", allezins bevestigd wordt; voeg er bij, dat God, nu de *Eerstvader* zijne belovte aennam, nog daerenboven een zinlijk bewijs gaf van de zekerheid der aenstaende vervulling. Aen de zijde ABRAHAMS kan, naer mijnen dunk, die zegswijze niets meer, maer ook niets minder, te kennen geven, dan dat hij recht verkreeg, om de vervulling der genadige belovten als het ware van God gelovig te eisschen (*e*). Ik weet zeer wel,

(*e*) Onder de oude Overzetters zijn er, die zich van den opgegeven zin zo ver juist niet verwijderd hebben. JONATHAN paraphraseert de woorden dus: „ *& reputavit* eam (fidem) *illi in meritum.*" In de Arabische vertaling: „ *scripsit illi in opus bonum.*" Conf. CLERICUS *Comment. in Genesin* pag. 133. Tot nadere bevestiging der gegevene verklaring, dient, dat PAULUS *Rom.* 2: 13 het woord rechtvaerdigen, in de betekenis van welgevallen aen iemand te hebben, gebruikt. Die betekenis geldt ook *Hebr.* 11: 7 vergel. *Gen.* 5: 24. NOACH werdt voor rechtvaerdig verklaerd, omdat hij de ark hadt gebouwd, dat is, zijne gehoorzaemheid behaegde God, die hem niet in den zondvloed liet omkomen. JAKOBUS verklaert die spreekwijs: *het is* ABRAHAM *tot rechtvaerdigheid gerekend*, dus: *hij wierdt een vriend Gods genoemd, Cap.* 2: 23.

wel, dat veele Schrift-verklaerders, gedwongen door de Apostolische aenhaling, in een gantsch anderen zin die woorden verstaen: dan het is mij niet minder duidelijk, dat men het gezichtspunt der redenering niet genoeg in 't oog gehouden heeft. Het komt mij in dezen, zo ik wel oordeel, daer bijzonder op aen, dat men het eigenlijke verschil tusschen de Joden en den Apostel wel vatte. Het verschil was niet, of men door de volbrenging der werken, die de wet voorschreev, vergeving der zonden, bevrijding van de straf verdiende, dit geloovden zij door het offeren te verkrijgen; maer of men de gunste Gods en de zaligheid door het gehoorzamen van de bevelen der wet kon verkrijgen. Dat beweerden de Joden, en dit ontkent PAULUS. Deze zijne stelling zal hij bewijzen, door het voorbeeld van ABRAHAM, — Is nu de zo even gemaekte opmerking, rakende het eigenlijk verschil tusschen de Joden en den Apostel waer, en niemand, vertrouw ik, zal dat weêrspreken kunnen, dan kan naer het oogmerk van PAULUS zijne redenering alleen strekken, om uit ABRAHAM's voorbeeld te bewijzen, dat hij alleen door zijn geloov genade bij God gevonden heeft, en hij deswe-

wegens beloond is geworden. De Apostel redeneert, *κατ' ἀνθρωπον*, uit het gene zijne bestrijders toestonden: zij konden niet lochenen, dat in de Boeken des Ouden Verbonds, daer zij zich op beriepen, die Goddelijke verklaring stond, dat ABRAHAM, niet om dat hij de werken der wet gedaen had, maer *in den Here geloovd had*, beloond was geworden. Past men nu dit voorbeeld toe op het onderwerp, dat de Apostel bespreekt, dan is zijne mening deze: even zo als ABRAHAM die belofte van God, dat zijne nakomelingschap talrijk zijn zou, geloofde, hem welgevallig was; zo ook zijn zij alléén, die de belofte Gods, dat hij ons door KRISTUS zalig maken zal, hem aengenaem. Als men uit dit oogpunt de redenering van den Apostel beziet, kan men wel niet ontkennen, dat dan van dit voorstel het begrip van waerdigheid niet uitgesloten is, nog zijn kan. En waerom zou men ook aen hetzelve geen plaets inruimen, daer PAULUS *vers* 4 en 5 van het loon gewaegd? Daeruit vloeit echter niet voort, dat aen ABRAHAM's geloov verdienste wordt toegeschreven, in den zin, of hij door het geloov beloning verdiend had. PAULUS zelve gaet dat tegen, en leert dat *geloven* en *werken* zeer onderscheiden zijn,

daer hij aen het eerſte een *genadeloon*, en het laetſte een *loon naer ſchuld* toekent *vers* 4. Het enige, dat men tegen het opgegeven oogpunt zou kunnen inbrengen, is het *negende vers* „ *deze zaligſprekinge*", (te weten, van welke DAVID gewaegde, en die in vergevinge der zonden beſtaet,) „ *is die alleen over de beſnij-* „ *denis*, of *ook over de voorhuid*"? Maer hoe zal men hier uit bewijzen, dat de gerechtigheid van vergevinge der zonden verſtaen moet worden? Het is immers duidelijk, dat de Apostel de woorden van DAVID niet aengehaeld heeft, om te bewijzen, dat de *gerechtigheid* in de vergevinge der zonden beſtaet, maer wel dat hij zalig genoemd wordt, die, hoewel hij gene goede werken heeft, vergevinge der zonden ontvangen heeft. ———

Ik laet het nu aen de beproeving van het onzijdig oordeel over, of niet de hoofdſtelling des Apostels deze zij: *door het geloov alleen behaegt men God, en dat geloov wordt van God zo beloond, dat men daerop de zaligheid deelachtig wordt* (*f*). De behandeling van

(*f*) Onze Godgeleerden zijn zeer huiverig, om de hier voorgedragen verklaring aentenemen, die door de *Socinianen*, *Arminianen* en *Roomschgezinden* misbruikt is ge-

van dit ſtuk heeft mij enigzins van mijn onderwerp afgeleid, doch ik meen ook daerdoor bewezen te hebben, dat de betekenis, die *Prof.* PAULUS van de behandelde ſpreekwijs geeft, geheel ongegrond, en zeer onpas-

geworden. Maer geevt dat vrijheid van ene verklaring, die en taelkundig goed is, en met het oogmerk van den Schrijver overëenkomt, aftegaen? zal men daerom een gedrongen uitleg omhelzen? Het gewichtigſte bezwaer tegen dezen uitleg is, dat de ſpreekwijs: *het geloov wordt gerekend tegen rechtvaerdigheid*, gelijk betekenende is met deze: *de gerechtigheid wordt door het geloov ons toegerekend.* Dan, dit is blijkbaer onwaer. De laetſte, die niet in den Bijbel ſtaet, en ſlechts gebruikt is, om de mening van den eerſten duidelijker te bepaelen, wijst maer den grond aen, op welken God hen, die geloven, ene gerechtigheid toerekent. Waerdigheid blijvt altoos aen het geloov eigen. Indien het die niet had, waerom dan het geloov zo nadruklijk bevolen? Laet het geloov altoos ſlechts het middel zijn, waerdoor men in het genot der genade-beloningen geraekt, — het moet toch eene waerde hebben, of het houdt op, een voor den mensch gepast middel te zijn, — en hij kan God dan ook er geen ere door geven. En nochtans doet dat het geloov, zo als ABRAHAM's voorbeeld bewijst. Is het niet zeer waer, dat God het met welgevallen ziet, dat het hem behaegt, als wij in KRISTUS geloven? Handelen wij daerdoor niet overeenkomſtig de heils-orde, die hij vastgeſteld heeft? God rekent ons het geloov niet als een goed werk toe, waerdoor wij de zaligheid verdienen,

maer

pasſend is in de redenering van den Apostel.

Eindelijk, en ten zesden, Prof. PAULUS beweert, dat rechtvaerdigen verder de betekenis hebbe, *iemand tot de waere rechtſchapenheid te leiden, te bewegen, te helpen.* En deze betekenis heeft, naer zijn oordeel, plaets *Rom.* 4: 23—25, *Cap.* 3: 24—26. Zo veel ik weet, wordt *δικαιουν* nergends in die betekenis gebruikt, en zou de Apostel aen dezelve in dit beloop zijner redenering gedacht heb-

maer als iets goeds, iets loflijks, omdat wij daerdoor ons vertrouwen op KRISTUS ſtellen, om wiens verdienſten Hij ons voor rechtvaerdig verklaert. Indien ik door het gezach van goede Uitleggers mijne mening wilde ſtaven, zou ik mij op den waerlijk groten CAMPEGIUS VITRINGA heroepen. Hij laet zich dus horen: „ Deus autem homini quid imputare ad juſtitiam dicitur, „ quando hominem ex facto quodam ejus praedicat eſſe „ juſtum, ſeu quando factum hominis ſibi declarat pla„ cere; quando id approbat, laudat, celebrat, imo & „ beneficiis proſequitur. Sic accipiendus eſt locus „ *Gen.* 15: 6. quem PAULUS in oculis habuit; *& credi„ dit;* — hoc eſt, ABRAHAMUM illo ex argumento juſtum „ eſſe declaravit, pro juſto habuit & tractavit, & in ipſo „ complacuit, denique ut juſtum beneficiis proſecutus „ eſt." Conf. *Obſerv. S.* Tom. I. Lib. 4. Cap. 10. pag. 998. — Laet mij er bijvoegen, dat door deze verklaring alle ſtrijdigheid tusſchen PAULUS en JACOBUS, om welke te vereffenen men zich zo veel moeite gegeven heeft, wegvalt, en beide zeer overeenſtemmende zijn.

hebben? Het betwistwordende gevoelen vorderde niet, dat hij ſprak van menſchen tot deugd te leiden, maer wel van de verdienstelijkheid eens deugdzamen gedrags, ter verkrijging der zaligheid. Daerenboven is door SUSKIND zeer wel aengemerkt, dat de Apostel hoogst onduidelijk zou geſproken, en tot veelvuldig misverſtand gelegenheid gegeven hebben, als hij in hetzelvde beloop der rede een en hetzelvde woord, dan in deze, dan in ene andere betekenis gebruikt had. Het ontbrak hem immers niet aen andere gepaste bewoordingen, die hij had kunnen gebruiken, zo hij dat denkbeeld had willen voorſtellen (*g*).

§. 12.

Om het algemeen erkend begrip, dat in de Schriften des Nieuwen Verbonds aen de zonden-vergeving gehecht is, nog nader te bevestigen, zal ik, *in de derde plaets, enige andere ſpreekwijzen, waervan de Heilige Schrijvers zich bediend hebben, ophelderen.*

PAULUS gebruikt *Efeſ.* 2: 5 de ſpreekwijs *levendig maeken.* Veelal vindt men, dat de Schrij-

(*g*) T. a. p. 4 St. bl. 101—103.

Schrijvers die van 's menſchen verbetering verklaeren, en wel op dien grond, van *dood te zijn in zonden en misdaden*, doch dit kan na den aert der tael alleen betekenen, om de zonden en misdaden aen den dood onderworpen te zijn, zo als ik in een noot op §. 9. alrede opgemerkt heb (*h*), en is dus even zo veel, als ſtrafwaerdig wegens de gepleegde misdaden te zijn. Trouwens, het is gelijkbetekenende met τεκνα ὀργης, *kinderen des toorns vers* 3, dat zijn zulke die ſtraf verdiend hebben. Zo gebruiken de Griekſche Vertalers van het Oude Testament deze ſpreekwijs *Jeſaia* 57: 4. De *Parallelismus* laet geen andere verklaring toe van de eerſte ſpreekwijs: het is immers des Apostels oogmerk te leeren, dat de Joden, en van dezen ſpreekt hij *vers* 3, in

(*h*) Ik zal er bijvoegen, als de Apostel de ſtelling, dat men de zonden niet over zich zal laten heerſchen, door het beeld van *ſterven* uitdrukt, gebruikt hij nooit het woord αποθνησκειν, maer drukt zich geheel anders uit, men zie *Rom.* 8: 13 en *Coloſſ.* 3: 5. Ook heeft de redenering van PAULUS dan alleen kracht, en is dan alleen doeltreffende *Rom.* 6, als men ze dus verſtaet: *zullen wij, die om der zonde wille geſtraft zijn, nog in de zonde leven?* Op gelijke wijze moeten 2 *Kor.* 5: 15, 1 *Petri* 2: 24. en andere plaetſen verklaerd worden, en 1 *Petr.* 3: 18. ſtaet voor τῃ ἁμαρτιᾳ, περι ἁμαρτιας.

in gelijke geſteldheid verkeerden met de Heidenen, als niets boven hun vooruit hebbende. Daer hij nu van de eerſten getuigd, dat zij van *nature*, dat is, na hunne geaertheid (*i*), *kinderen des toorns*, ſtrafwaerdige menſchen zijn, vordert de *Parallelie* dat wij het *dood zijn om de zonden en misdaden*, met betrekking tot de Heidenen, op dezelvde wijze verſtaen. Daeruit kan nu terſtond worden opgemaekt, in wat zin PAULUS van hen verklaert, dat *ze zijn levendig gemaekt*, *vers* 5. Immers zegt het, bevrijd te zijn van de verdiende ſtraf. Dit is aen te minder bedenking onderworpen, als de Apostel in een tusſchenreden het verklaert: gij zijt zalig geworden, uit den ſtaet van elende bevrijd, van de ſtraf gered. Daer komt bij dat PAULUS *Kolosſ.* 2: 13, ons in die uitlegging is voorgegaen, daer hij ter opheldering van dat gezegde er bijvoegt: *alle uwe misdaden vergevende* (*k*). Wij hebben dus in deze plaets

(*i*) Φυσις, ut oſtendit CLERICUS P. 2. *Artis Crit.* Sect. 1. C. 7. §. 7. pag. m. 244—246. vol. 1., *indolem* ſignificat. caeterum conſuli meretur ad h. l. STORR *Doctrin. Chriſt.* pag. 181 & 182, nec non MORUS *Diſſert.* vol. 2. pag. 246. *ſeqq.*

(*k*) Dat de *Apostel Colosſ.* 2: 13. niet zijn eigen gevoe-

plaets een allerovertuigendst bewijs, dat de zonden-vergeving van de bevrijding van verdiende ſtraffen verſtaen moet worden.

Verlosſen. Men vindt menigmalen dit woord door de Heilige Schrijvers gebruikt, als ze van de weldaed der zonden-vergevinge gewaegen. PAULUS ſchrijvt 1 *Thesſ.* 1: 10: „ dat JESUS *ons verlost van den toekomenden toorn.* De toekomende toorn, ὀργη ἐρχομενη, zijn hier de toekomende ſtraffen der zonden, en van dezen verlost, ῥυει, JESUS: kan dit anders dan van deze bevrijding verſtaen worden? — *Gal.* 3: 13 lezen wij: „ KRISTUS „ *heeft ons verlost van den vloek der wet*". De vloek der wet is buiten tegenſpraek het veroordelend vonnis, dat de wet over den zondaer uitſprak: de ſtraffen, in de wet den overtreder bedreigd, zijn het des, van welken KRISTUS ons bevrijd heeft. En dit wordt door het volgende: „ *een vloek geworden zijnde voor ons*", nog nader gewettigd. *καταρα γενομενος, een vloek geworden*, moet, dunkt mij, verſtaen worden, als of er ſtond: tot

voelen voordraegt, maer in de vooroordelen der Kolosſers ſpreekt, zo als SCHMID t. a. p. bl. 198. en zo in de aanmerkingen wil, is een gewaegde ſtelling, die door geen bewijzen geſtaevd kan worden.

tot een toonbeeld van den ernst en de ſtrengheid des rechters in 't ſtraffen geſteld worden (*l*). Doordien KRISTUS nu in onze plaets tot zulk ene openbare betoning van de ſtraffende rechtvaerdigheid is geſteld geworden, en dus voor ons geleden heeft, zijn wij van de ſtraf verlost. Σωζειν, dat doorgaendsch vertaeld is *zaligen, zaligmaken*, *Matth.* 1: 21. *Hand.* 16: 30. *Hebr.* 7: 25. Σωζεσθαι, *zalig worden*, *Mark.* 16: 16. *Joan.* 3: 17, — is ſoms vertolkt *behouden*, *Rom.* 5: 10, ook *verloſſen Hebr.* 5: 7. De eigenlijke betekenis van dit woord is: iemand door de tuſſchenkomst eens anderen van het kwaed be-

(*l*) Die opvatting wordt daer door gewettigd, dat PAULUS de wet *Deut.* 21: 13. op JESUS toepast; wilde men een veroordeelden tot een nadruklijk toonbeeld van ſtraf ſtellen, dan liet men hem tot aen zonnen-ondergang hangen, daer ze anders terſtond na de voltrekking der ſtraf afgenomen en begraven werden. Zo lang de misdadige hong, duurde zijn ſtraf voort, die niet dan met zijne begravenis één einde nam. Zo lang hij hong, was hij een van God vervloekte, קללת אלהים, een voorwerp van zijn ongenade. — Als men deze inſtelling voor oogen houdt, zal men de rede door A. SCHULTENS, in zijne verklaring der 41ſte vraege van den *Heidelbergſchen Katechismus* gegeven, waerom KRISTUS begraven is, zeer gepast vinden.

bevrijden, en drukt in den ſtijl van het Nieuwe Verbond uit, van de verdiende ſtraf vrijgaen en gelukkig worden. Trouwens, het is het tegengeſtelde van κρινεσθαι, veroordeeld te worden, *Mark.* 16: 16 (*m*), en *Joan.* 3: 17, en is gelijkbetekende *Matth.* 18: 11 en *Cap.* 19: 25, met εἰσελθειν εἰς την βασιλειαν του Θεου, *integaen in het Koningrijke Gods*, voorts vergelijke men 1 *Tim.* 1: 15, 16, *Cap.* 4: 16, *Tit.* 3: 5 enz.

Verzoenen. Dit woord καταλασσειν, gelijk ook καταλλαγη, *verzoeninge*, is niet uit den ouden offerdienst ontleend, maer van de daeglijkſche zamenlevinge, en wel van twee partijen, die onderling verwijderd waren, en met elkanderen onderling weder verenigd worden, zo dat *vereniging bewerken*, *onderlinge vriendſchap herſtellen*, de eigenlijke betekenis

(*m*) Tot een bewijs van den wanſmaek der Duitſche Exegeten, in de verklaring der Heilige Schrivt, breng ik bij de uitlegging door ECKERMANN in zijne *Theolog. Beitragen* van deze plaets gegeven. Hij verklaert het veroordeeld of verdoemd worden, van het onheil, dat de *Joden* door de verwerping van JESUS zich berokkenden, namenlijk de verwoesting van hun ſtaet, het verlies van hunne volksvoorrechten, en allerlei elende, uit de ondeugd ontſtaende. — Zulke verklaringen verdienen geen ernſtige wederleggingen.

nis is 1 *Kor.* 7: 11. 2 *Makkab.* 1: 5. *Cap.* 7: 33. Het wordt van die vereniging van *Joden* en *Heidenen* gebruikt. *Efeſ.* 2: 16, 17. *Koloſſ.* 1: 20. is het verklaerd door *ειρηνοποιειν*, *vrede maken.* Blijvt men bij deze eigenlijke betekenis, dan leren ons de plaetſen, waer gezegd wordt: *dat God de wereld met zich zelven verzoende:* 2 *Kor.* 5: 18, 19. „ *dat* „ *hij alle dingen verzoende met zich zelven*" *Koloſſ.* 1: 20., „ *dat wij met God verzoend* „ *zijn*", *Rom.* 5: 10. dat de vriendſchap tusſchen God en de zondaren herſteld is. Trouwens, deze worden *Koloſſ.* 1, 28. beſchreven, als vijanden van God, als zulken die eertijds verzoend zijn, die tot zijn rijk niet behoorden, *απολλοτριωμενοι.* Die vereniging is door den dood van KRISTUS, waervan de vergevinge der zonden het gevolg is, tot ſtand gebragt. Hier worden de menſchen als ſtrafſchuldigen voor God voorgeſteld; dat zij niet geſtraft worden, of God de zonden hun niet toerekent, is om KRISTUS verdienſten, en door die bewerkte vergevinge is de vereniging tot ſtand gekomen. Trouwens, volgens *Koloſſ.* 1: 14. is, het geen wij aen JESUS dood te danken hebben, de vergevinge, en doordien hij ons deze bezorgd heeft, hebben wij het recht ver-

kregen, om in zijn rijk weder opgenomen te worden, zo dat wij nu niet meer als vreemdelingen en vijanden aengezien worden. Men kan derhalven niet twijfelen of de vergeving beſtaet in de bevrijding van de ſtraf (*n*).

Heiligen, *reinigen*. Men vindt bij de Schrijvers van het Nieuwe Verbond deze woorden, uit den ouden *Moſaiſchen* eerdienst genomen, meermalen gebruikt, om de weldaed der zonden - vergevinge aenteduiden. — Om dezelve beter te vatten, en het bewijs, dat daer in van het algemeen gevoelen is, juister voorteſtellen, is het nodig, omtrend derzelver gebruik het een en ander optemerken. Καθαριζειν, dat met het Hebreeuwſche קדש overeenkomt, *reinigen*, heeft betrekking tot den zondaer, die, door zijne ongerechtigheden bezoedeld, deswegens uitgeſloten is van de gemeenſchap met God; wordt hij van dezelve gezuiverd, of verzoend, dan wordt hij tot de gemeenſchap met God weder-

(*n*) Als men het onderſcheid in de woorden καταλασσειν, vrede herſtellen, ἱλασκεσθαι, uit te werken dat men in iemands gunst herſteld worde, wel onder het oog houdt, en dat de dood van KRISTUS het bereikend middel dier vereniging is, zal men de kundigheid van zonden-vergeving veel beter verſtaen. Men vergelijke LOTZE t. a. p. bl. 102, 103 en 136—138.

derom toegelaten, dan wordt hij voor heilig, voor ſtrafvrij verklaerd; en dit is de betekenis van *αγιαζειν*, dat gebruikt is voor כפר. Op deze wijs wordt ons de zaek voorgeſteld *Exod.* 29: 33, 36. *Lev.* 16: 16, 19. Deze opmerking verſpreidt licht over het gebruik dier ſpreekwijzen in het Nieuwe Verbond, bij voorbeeld, *Efeſ.* 5: 25, 26. *Titus* 2: 14. *Hebr.* 1: 3. *Cap.* 2: 11. *Cap.* 9: 14. 1 *Joan.* 1: 7, 9. Alle deze plaetſen doen ons den mensch als door de zonde onrein, en verſteken van de gunſte Gods beſchouwen; en wel om geene andere rede, dan omdat hij door de zonde ſtrafſchuldig is, blijvt hij uit het rijk Gods uitgeſloten. Maer wordt hij gereinigt, worden zijne zonden als bedekt, dan ontvangt hij vergevinge, en wordt tot de gemeenſchap met God weder toegelaten. Dit denkbeeld heerscht ook in deze plaetzen, waer gezegd wordt, dat wij *beſprengd*, of *gewasſchen* zijn met het bloed van KRISTUS 1 *Petr.* 1: 2. 1 *Kor.* 6: 11. *Openb.* 1: 5. *Cap.* 7: 14. (*o*).

Meer andere ſpreekwijzen optehelderen is overbodig, naerdien die genoegzame toelich-

(*o*) LOTZE heeft dat breder ontwikkeld t. a. p. bl. 104—108.

lichting ontvangen hebben, door de verklaring van dezelve in de Schrivten des Ouden Verbonds.

§. 13.

Laet ons nu in de *vierde* plaets onderzoeken, of wij het algemeen aengenomen begrip der zonden-vergeving uit *het beloop der rede, in verſchillende plaetſen, bevestigen kunnen.*

Matth. 6 : 12. en *Lukas* 11 : 4: „ *Ver-* „ *geev ons onze ſchulden, want ook wij vergeven* „ *onzen ſchuldenaren*". Deze bede verklaert JESUS nader *Matth.* 6: 14, 15. daer ſtaet het vergeven van misdaden aen de menſchen tegen over het vergeven van den Hemelſchen Vader. Betekent nu het eerſte zich niet te wreken aen den naesten, hem om het ongelijk, ons aengedaen, niet te ſtraffen, zo kan dan ook de bede zelve niet dan van de kwijtſchelding, of bevrijding der door ons verdiende ſtraffen, verſtaen worden.

Matth. 9 : 2, 5, 6. *Mark.* 2 : 5, 7, 9, 10. *Lucas* 5 : 20, 21, 23, 24. JESUS betuigde daer aen den geraekten: „ *uwe zonden* „ *zijn u vergeven*". Men kan ter dezer plaets de vergevinge der zonden niet, gelijk ſommige van oordeel zijn, verſtaen van de herſtel-

ſtelling van den geraekten. Immers is er onderſcheid gemaekt tusſchen beide weldaden door JESUS, hoe komt anders de vraeg te pas: „*wat is lichter te zeggen, uwe zonden* „ *zijn u vergeven, of te zeggen, ſtae op en* „ *wandel*"? Wat grond om JESUS van Godslastering te beſchuldigen, zo de zonden-vergeving hier niets meer dan de herſtelling van de lichaemskwael aenduide? voeg er bij, dat naer het oogmerk van KRISTUS de genezing van den geraekten, het bewijs is, dat hij het recht had, om de zonden te vergeven. Dit gezegde moet dus verſtaen worden van de bevrijding der ſtraffen, die deze mensch door zijne zonden verdiend had. Dit wordt ook nog daerdoor bevestigd, dat de aenſpraek: *zijt welgemoed*, betrekking heeft, tot den gewetensangst van den geraekten.

Matth. 12: 31 en 32. vergel. *Lukas* 12: 10. Dat hier geen ander, dan het gewoon begrip der zonden-vergeving, kan heerſchen, leert de aert der zaeke; en het ſlot van *vers* 32. ſtelt het buiten allen tegenſpraek: „ *zo wie tegen* „ *den Heiligen Geest zal geſproken hebben, het* „ *zal hem niet vergeven worden, noch in deze* „ *eeuw, noch in de toekomende*", en dit ſtaet tegen over: „ *alle zonden en lastering zal den* „ *mensch vergeven worden*".

Matth. 26 : 28. : „*dit is het bloed des Nieuwen* „*Teſtaments*, *het welk voor u vergoten wordt* „*tot vergevinge der zonden*". Men is er zeer op uit, om de echtheid der woorden, *tot vergevinge der zonden*, *εἰς ἄφεσίν ἁμαρτιων*, te beſtrijden, en als onecht te verwerpen, omdat ze bij MATTHEUS alleen voorkomen (*p*), welke een zonderlinge Kritiſche regel! Hoe veel zal er dan niet in de Euangeliverhalen wegvallen moeten! Dan ik blijv daerbij niet ſtaen, en zal het nodige daer van in de onderſtaende aenmerking zeggen (*q*). De verbin-

(*p*) *Prof.* PAULUS in het meermaels aengehaelde *Theol. Journael*, 7. b. bl. 182.

(*q*) Offchoon men die woorden noch bij de overige *Euangelisten*, noch bij PAULUS vindt, zo moet men niet onopgemerkt laten, dat de eerſte verhalen, dat KRISTUS bij het rondreiken van den Beker gezegd heeft: „*dit is mijn bloed*, *het welk voor velen vergoten* „*wordt*"; en de laetſte ſchrijvt, dat KRISTUS bij het uitdeelen van het Brood deze woorden geſproken heeft: „*dit is mijn lighaem*, *dat voor u gebroken wordt*"; waervoor LUKAS heeft: „*dat voor u gegeven wordt*". Uit de onderlinge vergelijking van deze verhalen is zo veel duidelijker dat KRISTUS geſproken heeft van zijn ſterven ten nut, ten voordeele van anderen. Konden de Apostelen, aen de derkbeelden van offeren gewoon, met enige mooglijkheid dat zeggen van JESUS anders verſtaen, dan dat door zijn dood vergevinge der zonden zou

binding van de zonde-vergeving met de ſtorting van bloed wijst genoeg aen, dat men hier aen bevrijding der ſtraffen van de zonden denken moet. Men kon in die tijden, daer bloedige offers ter afwending van verdiende ſtraffen gebragt werden, KRISTUS verklaring niet anders verſtaen, dan zo, dat hij zou ſterven om door zijn dood bevrijding van de ſtraf te weeg te brengen.

Lukas 1: 77: „ *Om zijnen volke kennisſe* „ *hunner zaligheid te geven, in vergevinge hun*„ *ner zonden*". Hier is nader bepaeld, hoe en op welk ene wijze, JOANNES zijne natie tot

zou uitgewerkt worden voor hen? Al had dan ook MATTHEUS dit niet uitgedrukt, men zou echter de meer algemeene ſpreekwijs zo en niet anders verſtaen kunnen. Volgt nu niet hieruit, dat de woorden, hier voorkomende, die een nadere verklaring van de voorgaenden zijn, aen het oogmerk van KRISTUS volkomen beantwoorden? En daer dit nu zo is, wat grond is er dan, of kan er zijn, om ze voor ondergeſchoven te verklaren? — Verdient het ook geene opmerking, dat niet een handſchrivt of oude vertaling die woorden mist, waren er die ze niet hadden, dan kon men vermoeden, dat welligt een of ander afſchrijver dezelve, ter opheldering van den tekst, eerst op den rand had geplaetst, en dat ze van daer naderhand in den tekst zijn ingeſlopen; maer nu bij die algemeene overeenſtemming is er geen grond voor zulk een vermoeden.

tot ene betamende erkentenis van den Mesſias zoude voorbereiden. Te weten, dat zou hij doen, door de verkondiging van de lere der zaligheid, door haer tot de omhelzing van dezelve optewekken, en haer alzo opteleiden tot ene rechte erkentenis van Mesſias beſtemming. Zulks zoude hij doen, opdat ze de vergeving der zonden verkrijgen mogten (*r*). Uit deze zamenvoeging der denkbeelden is het, althands naer mijn inzien, zeer klaer, dat JOANNES het volk onderrichten zoude van den eigen aert der verlosſinge, door den Mesſias uittewerken. Men kan dus aen geen ander begrip, zo men de woorden geen geweld wil aendoen, dan dat van ſtrafbevrijding hier denken.

Lukas 22: 34: „ *Vader! vergeev het hun,* „ *want zij weten niet wat zij doen*". — Dat de *Zaligmaker* het oog heeft op de ſtraf, die de *Joden* inzonderheid zich, door Hem te verwerpen, waerdig hadden gemaekt, zal wel niemand ontkennen. Hij wil dat de ſtraf niet op heeter daed aen hun voltrokken worde, dat ze opgeſchort werd. Dat vergeven in dien zin opgevat moet worden, leert niet alleen

(*r*) Notandum eſt h. l. ἐν, quod ſaepius locum habet, poſitum eſſe pro εἰς.

alleen de uitkomst, maer het komt ook zo voor *Exod.* 32: 31, 32. vergel. *vers* 34, 35.

Lukas 24: 47: „ *En in zijnen name gepredikt worden bekeringe en vergevinge der zonden*". Laet het verband wel ene andere verklaring, dan de gewone, toe, die door *Mark.* 16: 16. verſterkt wordt? De Apostelen althands, aen geen ander begrip gewoon, konden het niet in een anderen zin verſtaen, als dat zij betuigen moesten aen alle volken, dat als zij zich bekeerden, zij van de verdiende ſtraf der zonden zouden vrijgaen.

Hand. 8: 22: „ *Of misſchien u deze overlegginge des harten vergeven worde*". Zo wel het oordeel van PETRUS *vers* 20, 21, als de bede van SIMON *vers* 24: „ *bid gij voor mij, opdat mij niet overkome, van 't gene gij gezegd hebt,*" vorderen dat wij het begrip van ſtrafbevrijding hier alleen laten gelden.

Hand. 13: 38, 39. Deze plaets is vooral opmerkelijk, omdat hier het vergeven der zonden verwisſeld is met de kundigheid rechtvaerdigen. Immers is het buiten geſchil, dat PAULUS, verklarende: *dat ze niet van alle zonden door de wet van* MOSES *gerechtvaerdigd konden worden*"; even zo veel zegt, als: de wet van MOSES kon u niet van de ſtraffen aller zonden bevrijden. De tegenſtelling eischt dus,

dus, de vergevinge van de dadelijke ontheffing der ſtraffen, zonder enige uitzondering, te verſtaen.

Jac. 5: 15: „ *en, zo hij zonden gedaen zal* „ *hebben, het zal hem vergeven worden*". Dat de Apostel het oog heeft op de zodanigen, die met buitengewoone ziekten, om een met de belangen van het Kristendom hoogst nadelig gehouden gedrag, bezocht waren geworden, is buiten tegenſpraek. Die buitengewoone krankheden zijn de ſtraffen, en de vergevinge der misdaden beſtaet in de genezing en de bevrijding der toegezondene ſtraffen. Dat ik in deze opvatting niet dwael, kan genoegzaem blijken uit het 16. *vers*, waer het *weder gezond worden* niets anders als de vergevinge der zonden kan betekenen. De *Hebreën* zijn gewoon dus te ſpreken, gelijk men zien kan *Jeſ.* 6: 10. vergel. *Mark.* 4: 12.

§. 14.

Daer niets zo in het ooglopende duidelijk is, dan dat de vergevinge der zonden, door de Schrijvers van het Nieuwe Verbond, in het allernaeuwst verband is voorgedraegen met den dood van KRISTUS, daer ze de verge-

vin-

vinge der zonden, en van dien dood afleiden, en verklaren, dat het naeste en voornaemste oogmerk van dezelve was, om vergevinge der zonden aentebrengen; zo zal het zeker niet ongepast zijn, op deze bijzonderheid te hechten, die een zo alles afdoend bewijs voor het algemeen erkend gevoelen oplevert.

Alle de plaetsen, hier toe betrekking hebbende, aentehalen, en opzettelijk te betogen, dat de dood van KRISTUS als een offer voor de zonden is voorgesteld, is onnodig; te meer, als zulks meermaelen bondig bewezen is, en van de Bestrijders der lere der verzoening op zich zelven niet ontkend wordt. Zo rasch men zich in het standpunt plaetst, waerin de oude offerdienst ons stelt, kan men niet, noch aengaende het oogmerk van het offer, noch met betrekking tot zijne uitwerking, de vergevinge der zonden, en haere eigenlijke betekenis, onzeker zijn. Was doch ondtijds het wezenlijke van het zoen-offer, om de vergevinge der zonden, door het boeten van de verdiende straf, uittewerken, zo vordert de aert der zake, de overeenkomst tusschen KRISTUS dood en de oude offerhanden, dat wij alle die plaetsen, in welke gezegd is, dat hij stierf tot vergevinge der

zon-

zonden, of welken die gezegden ook zijn mogen, dus verſtaen: KRISTUS *heeft de ſtraf der zonden gedragen, om ons van dezelve te bevrijden.* Door KRISTUS, die van God in onze plaets als een zondaer behandeld is geworden, is Hij met de waereld verzoend, ontvangt zij van Hem vergevinge 2 *Kor.* 5: 19—21. Deze vergevinge is door den dood van JESUS uitgewerkt, omdat Hij geofferd, of geſtorven is, om de zonden wegtenemen, derzelver ſtraffen te dragen, *Hebr* 9: 26—28. Trouwens, God zijnen Zoon ſtellende tot een zoen-offer voor de zonden, deed Hem in zijne menschlijke natuur, waerdoor Hij aen zondige menſchen gelijk was, de ſtraf dragen, *Rom.* 8: 3. Het oogmerk hier van was, opdat het recht der wet vervuld zoude worden, de vorderingen der wetſtraf voldaen wierden, *Rom.* 8: 4. Is nu aen KRISTUS die ſtraf voor ons voltrokken geworden; is Hij als een zondaer behandeld; tot een zoen-offer in het openbaer ten toon geſteld, ter openbaring van de Goddelijke rechtvaerdigheid, *Rom.* 3: 24—26, 2 *Kor.* 5: 21; dan kan de vergeving, door Hem bewerkt, nergens anders in, dan in de bevrijding van deze ſtraf gelegen zijn (*s*).

Be-

(*s*) Hieruit kan men beoordeelen, hoe onwaer het is, wat

Bedrieg ik mij niet, dan is deze redenering zo natuurlijk, zo overeenkomende met den aert der zake, en het voorstel der *Apostolische* lere, dat met grond daertegen niets kan worden aengevoerd. De tegenstelling, dat KRISTUS dood niet de onmiddelijke, maer de middelijke oorzaek der zondenvergevinge zij, raekt mij niet, en is genoegzaem door het gezegde weggenomen (*t*). De bedenking dat de Godheid en derzelver toorn en gramschap niet behoevde door een bloedigen dood bevredigd en gebluscht te worden, raekt mij even weinig, en treft de ge-

wat LOEFFLER t. a. p. bl. XXVII schrijvt. „ De „ Apostelen hebben nooit de zonden - vergeving afgeleid „ van ene aen God bewezene genoegdoening, maer al„ toos van zijne vrije genade". Ik ontken niet, dat de vergevinge der zonden een weldaed van Gods ongehoudene goedheid is; maer het is niet minder zeker, dat hij ze schenkt, omdat de voldoening door KRISTUS is aengebragt.

(*t*) Tegen dit gevoelen, dat door velen, in naevolging van SOCYN, wordt beweerd, verdient inzonderheid gelezen te worden de Verhandeling van STORR *über den eigentlichen zweck des Todes Jesu*, §. 2—5. bl. 370 — 443. C. A. SCHWARZ *über den Tod Jesu*, bl. 20— 46. *Christlijk Magazijn* door den *Eerw.* BEETS uituitgegeven, 3 st. bl. 297—318.

geheele lere der verzoening niet, wordt ze slechts Bijbelsch voorgedragen (*u*).

§. 15.

Er blijvt nu nog maer over, dát wij in de *vijfde* en laetste plaets *enige geopperde tegenbedenkingen beantwoorden.* Hierbij wil ik echter opgemerkt hebben, dat het mijn oogmerk niet is alle die scheve verklaringen, welke in de *eerste paragraef* zijn opgeteld, opzettelijk te weêrleggen; zulks is te minder nodig, als de gehele verhandeling derzelver ongegrondheid in het licht stelt.

Niet ene verklaring is ons voorgekomen in de Schrivten des Nieuwen Verbonds, waeruit men, bij voorbeeld, zou kunnen opmaken, dat de kundigheid zònden-vergeving, door de Apostelen in ene verschillende betekenis is gebruikt, als zij tot *Joden* en *Heidenen* daer van spreken. Beide hadden denkbeelden van straffen, door de zonden verdiend: maer was het mogelijk, dat de *Joden*, als hun vergevinge gepredikt werdt, zulks

(*u*) Men leze hier over, de Verhandeling van den *Eerw.* VAN DE WYNPERSSE *over Gods straffende gerechtigheid.*

zulks in dezervoege konden verſtaen: *ons wordt aengekondigd, dat wij van den drukkenden en bezwaerlijken ſchaduwdienst verlost zijn geworden*? Konden de menſchen aen de zondenvergeving een ander begrip hechten, als ze gewoon waren aen dezelve te verbinden? En is het niet zeer vreemd, dat de Apostelen, wilden ze hun gezegde zo opgevat hebben, dat nimmer hebben verklaerd? Men beroept zich wel op *Gal.* 3: 13: „ KRISTUS *heeft ons verlost van den vloek der wet*"; maer kan die verklaring van de bevrijding der Kerkelijke wetten verſtaen worden? Zo men dat zeggen wil opgevat hebben van de ſtraf, op de verwaerlozing der oude Kerkwetten bedreigd, dan moet tevens waer zijn, dat alle, die zeer ſtipt dezelve waernamen, onder den vloek der veroordeeling liggen *vers* 10. Ondertusſchen niets is zo bekend, dan dat de Joden met bijgelovige naeuwgezetheid die wetten waernamen; men proevt bij deze uitlegging, dat ze een gevolg is van de onderſtelling, PAULUS ſpreekt in zijne brieven aen de *Romeinen* en *Galatiers* alleen van de Ceremonieele voorſchrivten; onderſtelling, welker ongegrondheid uit het beredeneerde in de tweede aenmerking in den 11. §. genoegzaem blijkt. Konden de Heidenen, als de Apostelen

G hun

hun predikten de vergevinge der zonden, immer op het denkbeeld komen, om dit optevatten: *Ons wordt bekend gemaekt, dat wij verlost zijn uit den ſtaet van onwetenheid en afgoderij?* TELLER beroept zich, om dat begrip te rechtvaerdigen, op *Hand.* 17: 30: „ *God dan de tijden der onwetenheid hebbende* „ *overgezien, verkondigt nu alle menſchen alom,* „ *dat zij zich bekeren*". Door *onwetenheid* verſtaet hij de afdwalingen, misdaden, en *overgezien hebbende*, is bij hem zo veel, als vergeven (*v*). Gaet men het beloop van PAULUS redenering na, dan is het klaerblijkelijk, dat de *tijden der onwetenheid* die tijden zijn, in welken men den waren God niet kende, noch den waren aert om hem te vereren. Die tijden had *God overzien*, dat is, hij had niet verhinderd, dat een gedeelte van het menschdom in die onwetenheid leevde (*w*); nu daerentegen laet hij alom de zuivere kennis van hem, benevens den waeren aert, om hem

(*v*) T. a. p. art. *uberſehen* & *unwiſſenheid*, bl. 451—462.

(*w*) In definienda verbi ὑπεριδεῖν ſignificatione optimi interpretes diſſentiunt. Eſt e ſententia FISCHERI *v. ll. in Jud.* PALAEPHAETI V. παρορᾷν idem quod περιδεῖν at παρορᾷν, quod verti poteſt, *pati*, *ſinere*, *perferre.* Et haec quidem ſignificatio mihi prae ceteris arridet.

hem te verëren, bekend maken, en de Natiën opwekken, om de afgoderij te verlaten. De aengehaelde plaets geevt des niets, dat de onderftelling van TELLER enigzins begunftigt.

„ *Maer moet men het voorftel der zonden-vergeving in de Heilige Schrivt wel eigenlijk verklaren?* het is immers een geheel *Anthopropatisch* voorftel, dat even zo weinig als anderen van dien aert letterlijk verklaerd kan of mag worden. Betekent vergeven, den haet niet te voldoen, omdat ze door bidden en overreden bekoeld is, dan is dat begrip voor den Onveranderlijken hoogst ongefchikt. Verftaet men er door opfchorting en bevrijding van de ftraf, dan moet het bijkomend begrip van geftilde wraek, zal men anders de Goddelijke deugden niet verdonkeren, daer van worden afgezonderd. — Vergevinge zegt in den grond niets anders, als, het beletzel is weggenomen, waerdoor de onderlinge betrekking verftoord was (*x*)". — De verklaring, die NIEMEYER van de zondenvergeving hier voordraegt, is buiten kijf valsch,

(*x*) NIEMEYER *Briefe an Christliche Religionslehren, zweite Sammlung*, bl. 318—320.

valsch: *verzoening* toch is het, die het beletzel, dat de onderlinge betrekking verstoorde, wegneemt: dat is de lere des Bijbels, en daervan is de vergevinge het vrugtgevolg. — Dit slechts in het voorbijgaen opmerkende, bepael ik mij tot het eerste, en wel het hoofdgedeelte, der gemaekte bedenking, waeromtrend ik alléén het verkeerde, dat in het gehele voorstel heerscht, als of wij het Opperwezen ons als een wraekzuchtig *Tiran* voorstellen, niet aenroerende, wil aenmerken, dat het niet vreemd is, bij onze nieuwe Schrijvers, aengenomen voor een ogenblik, dat de kundigheid *zonden - vergeving* tot de *Anthopropatien* behoort, het geen ook, die weet wat *Anthopropatien* zijn, niet zal toestaen, sterk tegen het menschbeeldig spreken van God en zijne eigenschappen, uittevaren. Zeker kan er misbruik van gemaekt worden; maer het is niet minder zeker, dat men, aen het Opperwezen geene aendoeningen (ik verstae zulks op die wijze, dat naer gelang van onderscheide werkingen buiten God, de indrukken op hem verschillende zijn, zonder dat daer door zijne volmaektheid enigzins gestoord wordt) toekennende, den weg opent, om hem een staet van onverschilligheid, omtrend alles wat buiten hem geschiedt,

ſchiedt, toeteſchrijven: ontbloot men God van alle goedwilligheid, van alle deelneming, van allen afkeer, dan moet hij een onverſchillig aenſchouwer zijn van de menschlijke bedrijven, en dit moet ten laetſte op de verwoesting van allen *Godsdienst* en *Godsverëring* uitlopen. Moet men aen het Opperwezen, zal het voor ons eer- en dienstwaerdig zijn, aendoeningen toeëigenen, dan moeten wij hem ook haet, of, wilt gij ruim zo voeglijke uitdrukking, van regtmatig misnoegen, tevens toekennen. Dit misnoegen van God wordt door het uitwerkzel, dat ſtraffen is, kenbaer. Wordt dat misnoegen van God afgekeerd van den ſchuldigen, zo dat hij er het uitwerkzel niet van ondervindt, dan zegt men: God heeft hem zijne ſchuld vergeven. Zodanige voorſtelling van het Opperwezen, wel verre van zijne deugden te verdonkeren, verhoogt dezelven. Hoe aenbiddenswaerdie en beminnelijk komt hij ons voor, als wij, onder het drukkend gevoel onzer zonden, die zijn rechtmatig misnoegen opwekten, nogtans ondervinden, dat zijn naem is *Ontfermer!* Wat is uit zijn eigen aert meer geſchikt, om en de grootheid, en het geheel onverdiende van Gods genade te ſchatten, dan de erkentenis: mijn Maker, die over mijne

 mis-

misdaden een rechtmatig ongenoegen had, doet mij niet de uitwerkzelen daer van ondervinden, maer behandelt mij even als of ik niet fchuldig voor hem was! De Lezer vergunne mij hier de woorden van enen diepdenkenden Christen Wijsgeer, den zaligen HULSHOFF, overtenemen. Aldus laet hij zich horen: „ Ik befluit alles (het door hem beredeneerde over de Goddelijke hartstochten) „ met ene aenmerking, rakende het menschbeeldig fpreken over Gods eigenfchappen „ en aendoeningen. Dit onvolkomene is „ in de daed minder ongerijmd, of misleidend dan velen fchijnen te denken. De „ gemene mate van natuurlijk gezond verftand is voor ons genoegzaem, om in dezen „ niet nadelig te dwalen, om het gebrekkige aftefcheiden, en de gebruiklijke gezegden „ Godebetamelijk uitteleggen. De meest „ gefcherpte Overnatuurkundige, die het „ menschbeeldig geheel wil mijden, verliest „ zich zelven in zijne zuiverende befpiegelingen, en houdt eindelijk op iets zaekelijks te denken. Zoekt de hoogvlieger „ iets voor zijn hart, zoekt hij verfterking „ ter deugd, zoekt hij troost wegens zijne „ onvolmaektheden, blijdfchap over zijne „ uitzichten; dan zal hij weldra bevinden,

„ dat

„ dat hij afdalen moet, tot de gewone voor„ ſtellingen en uitdrukkingen van zijne „ min geoeffende en nedrige natuurgeno„ ten (y)".

Na het gezegde zal het wel niet nodig zijn, dat ik mij breedſprakig uitlaet over het gevoelen van ECKERMAN, en van anderen met hem, die ſtaende houden: „ dat „ de voorſtelling van God, als een ſtraffen„ den en van de ſtraf vrijſprekenden Rech„ ter, alleen eigen is aen den ouden Israëliti„ ſchen Godsdienst, en geenzins behore tot „ de lere van JESUS, die ons God alleen „ beſchrijvt als een lievderijken Vader, en „ wil, dat wij hem als zodanig vereren". — Ja! dit is onze roem, en van vreugdegevoel klopt ons hart, dat het ons gegund is, God als onzen Vader aentespreken; maer het is er verre van af, dat deze voorſtelling verminderd zou worden, door het denkbeeld van God als Rechter, zo als wij reeds opgemerkt heb-

(y) Vergel. het 14. *deel* van TEYLERS *Godgel. Genoodſ.* bl. 174. Over het geheel kunnen de Verhandelingen van JELGERSMA en HULSHOFF over dit onwerp niet genoeg aengeprezen worden. Men vind ook goede aenmerkingen bij CRELLIUS *de Deo ejusque attributis*, c. 31.

hebben. — Ik voeg hier bij alleen deze enige erinnering, dat het zo eenzijdig als tastbaer valsch voorgeven is, wanneer men ons zoekt optedringen, dat de Joden geenen anderen God kenden als een wraekzugtigen beheerscher, die door bloedige offers bevredigd moest worden. Hebben dan die grote verlichters van onzen tijd geen onderscheid leren maken, tusschen de harde burgerlijke inrichtingen, de (om mij zo beter te doen verstaen) Theokritische, burgerlijke vergeving, en tusschen de lere van den Godsdienst? Verbindt niet deze beide de strengheid en goedheid Gods, en kan men deze beide stukken dan niet verenigen? Weet men dan niet, dat voor zedelijke misdaden in de wet van MOSES gene vergeving was beloovd, en dat deze al evenwel geschonken werdt? Die doorkundige Mannen weten dan niet, zich zo vele beden der Israëllers te erinneren, die zo vele sterksprekende bewijzen zijn, dat zij hunne verzoeken om, en hunne hope op vergeving gegrond hebben, op de eindeloze barmhartigheden van God, en dezelve van zijne ontverming gemoedigd verwagt? *Exod.* 34: 6, 7. *Nehem.* 9: 17. *Psalm* 86: 5 en 15. *Psalm* 103: 8-17. *Psalm* 145: 8, 9. *Jer.* 32: 18. *Dan.* 9: 4-20.

§. 16.

§. 16.

„ Maer zou niet de zonden - vergeving, „ in het Nieuwe Verbond beloovd, enig en „ alleen betrekking hebben tot die zonden, „ welke door de toenmaels tot het Kristen- „ dom overgaende Joden en Heidenen, ge- „ duurende hun vroeger leven, begaen zijn „ geworden, en geenzins tot de zonden „ van alle menschen zonder onderscheid, „ noch tot de zonden derzulken, die reeds „ Christenen waren, en door hun na hunne „ bekering gepleegd zijn geworden (z)"?

Hoewel geen onbevooroordeeld Lezer der Schrivten des Nieuwen Verbonds ontkennen zal, dat dezelve hunne eerste en naeste betrekking hebben tot de menschen, tot welker nut zij geschreven zijn; kan echter daeruit niet afgeleid worden, dat derzelver inhoud ons niet meer raekt, of dat de daer in aengekondigde vergeving der zonden, niet tot menschen, door alle tijden heen, is bepaeld. Ik weet althands gene plaets, die tot deze onderstelling de geringste aenleiding geevt; behalven dat de lere des Nieuwen Verbonds,

(z) LOEFFLER t. 2. p.

bonds, naer de eigene uitſpraken van JESUS en zijne Apostelen, algemene, voor alle tijden en volken geſchikte lere is; ſtaet dit vast, gelijk het doet, dan moesten er gronden voorhanden zijn, die ons recht geven, dit zo gewigtig leerſtuk van de algemeene uittemonſteren. — En hier van is het toch zo verre af, dat men integendeel zeer duidelijke verklaringen vindt, uit welke het blijkt, dat de Apostelen de vergevinge der zonden tot het menschdom door alle tijden heen uitſtrekten. Zij zeggen: „ *God* „ *wil der waereld hare zonden niet toerekenen*", 2 *Kor.* 5: 19; KRISTUS *is een zoen-offer,* „ *niet alleen voor onze zonden, maer ook voor* „ *de zonden der gantſche waereld*", 1 *Joh.* 2: 2. Deze laetſte plaets verdient te meer opmerking, als ze, uitwijzens het verband *vers* 1, ten oogmerk heeft, om de Kristenen, wegens hunne geduurige overtredingen, te troosten. Of, is de zin, die men aen deze woorden geevt, draeglijk? „ Ik ſchrijve u deze dingen, opdat gij niet in den „ ſtaet der zonden blijvt volharden". — Men oordele! de ſtaet der zonden is, volgends het gevoelen dier uitleggers, de onzedelijke toeſtand, waerin de Kristenen voor hunne bekering geleevd hebben: aen men-

menschen nu, die reeds Kristenen zijn, te zeggen: blijvt geen Joden, is dat iets anders als wartael? — JOANNES schrijvt wel, *Cap.* 3: 9, en *Cap.* 5: 18: „ *die uit God ge-* „ *boren is, die doet de zonde niet*", maer zal dat bewijzen, dat de Kristenen zich aen geen zonden meer schuldig konden maeken, of niet voor afval van het Kristendom meer bloot stonden? Waertoe, zoo men het eerste aenneemt, strekken dan die herhaelde vermaningen tot werkzaemheid, tot dapperen strijd tegen de zonden en dergelijke? Wil men het laetste aennemen, dan zijn de waerschouwingen tegen den afval zeer onpassend. Hoe weinig moet men bekend zijn met het Bybelsch spraekgebruik, om niet te weten, dat meermaelen iemand gezegd wordt, iets al of niet te doen, in plaets van hij begeerde iets al of niet te doen, bij voorbeeld, *Gen.* 37: 21. RUBEN *verloste hem*, eigenlijk, wilde hem verlossen, *vers* 22, *Exod.* 12: 48: *Als een vreemdeling bij u verkeert, en den Here het Pascha houden zal*", eigenlijk, begeert het Pascha te houden. Onze Overzetters hebben dit taelgebruik zeer goed opgemerkt *Gal.* 5: 4. Niet anders moeten de woorden van JOANNES verklaerd worden. De zin is: die God navolgt, wil de zonde niet

niet doen, is er tegen op zijn hoede. De Apostel geevt zelve die verklaring *Cap.* 5: 18, waer hij fchrijvt: *die uit God geboren is*, „ *bewaert zichzelven*", dat is, die is op zijn hoede tegen de zonden.

Niet onaengeroerd mag blijven de onderftelling in de opgegevene bedenking, dat de vergeving der zonden niet verftaen kan worden van de vergeving dier misdaden, aen welke de Kristenen na hunne bekering zich fchuldig maeken. Zal dat betekenen, dat voor dezulken geen hoop op vergeving meer overbleev? Ik zie althands niet, wat er anders door gemeend kan zijn, daer men de vergeving der zonden alleen betreklijk maekt tot die zonden, vóór de bekering bedreven. Dan voor deze ftelling mis ik het bewijs, en er is zeker niet een getuigenis voorhanden, waeruit men iets dergelijks zou kunnen opmaeken; de plaetfen, waerop men zich beroept, bewijzen niets; *Hebr.* 6: 4 - 6, kan niet aengeroerd worden. Daer verklaerd de Apostel wel, dat het onmogelijk is, iemand, die eenmael van de waerheid des Kristendoms overtuigd is geweest, en tegen zijne overtuiging hetzelve verlochent, weder te recht te brengen. Met meer fchijn zou men kunnen bijbrengen, *Hebr.* 10: 26:

„ *Want*

„ *Want zo wij willens zondigen, na dat wij de* „ *kennisse der waerheid ontvangen hebben, zo* „ *blijvt daer geen slacht-offer meer over voor de* „ *zonden*". Dan, ik kan mij niet overtuigen, dat de Apostel leren wil, dat er voor den zondaer geen hoop op vergevinge is overgebleven; daervan staet geen woord in deze plaets, maer wel dat er geen slacht-offer voor de zonden is overgebleven. Dat kan wel niet anders zeggen, als zodanig een heeft niet te verwachten, dat er een nieuw offer ter verzoeninge geslacht zal worden, of met andere woorden: KRISTUS zal niet andermael sterven. Het schijnt dat de Apostel op de verwagtinge der ongelovige Joden, van enen toekomenden Messias, het oog heeft; en aen hun, die tot het Jodendom terug keerden, wil zeggen: gij hebt geen grond om te hopen, dat er een andere Messias zal komen, om u te verlossen. Als KRISTUS, die de waere Messias is, wederkomen zal, het zal dan zijn ten oordeel; wat 2 *Petr.* 2: 20-22 aengaet, die plaets staet gelijk met *Hebr.* 6: 4-6. Zo dat het onnodig is langer bij dezelve te vertoeven.

SYMBOLUM:

Opinionum commenta pereunt,
naturae veritas manet.

Date Due
